

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

«Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικήταν συγγραφεὶς ὑπὸ
Θεοστηρίκου, μαθητοῦ αὐτοῦ μακαριωτάτου» (BHG 1341).

ΟΛΓΑ Π. ΚΟΥΣΟΥΡΗ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

«Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικήταν συγγραφεὶς ὑπὸ
Θεοστηρίκου, μαθητοῦ αὐτοῦ μακαριωτάτου» (BHG 1341).

ΟΛΓΑ Π. ΚΟΥΣΟΥΡΗ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2016

Νομική κατοχύρωση του Τμήματος Φιλολογίας: «Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα» (Ν. 5343/32, άρθρο 202, §2).

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

Καθηγητής Αλεξιάκης Αλέξανδρος, επόπτης

Καθηγητής Μαυρομάτης Ιωάννης, μέλος

Καθηγητής Πολέμης Ιωάννης, μέλος

Επταμελής εξεταστική επιτροπή:

Καθηγητής Αλεξιάκης Αλέξανδρος

Καθηγήτρια Αντωνοπούλου Θεοδώρα

Καθηγήτρια Κοτζάμπαση Σοφία

Καθηγητής Μαυρομάτης Ιωάννης

Καθηγητής Πολέμης Ιωάννης

Αναπληρωτής Καθηγητής Παπαϊωάννου Στρατής

Επίκουρη Καθηγήτρια Καλτσογιάννη Ελένη

Στους γονείς μου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής αποτελεί ο Βίος του οσίου Νικήτα του Ομολογητή, ηγουμένου της μονής Μηδικίου, που βρίσκεται στον Όλυμπο της Βιθυνίας. Έζησε στα τέλη του 8^{ου} με αρχές 9^{ου} αιώνα, κατά τη διάρκεια, δηλαδή, της κρίσιμης β' φάσης της Εικονομαχίας. Το κείμενο έχει μεγάλη λογοτεχνική και ιστορική αξία, χάρη, τόσο στην ιδιαίτερη τέχνη του συγγραφέα του όσο και στο πλήθος των ιστορικών πληροφοριών που παρέχει.

Μέχρι σήμερα ο Βίος του Νικήτα Μηδικίου δεν είχε προτεραιότητα απέναντι σε άλλους βίους αγίων της εποχής του. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι ο Βίος παραδιδόταν σε ένα και μοναδικό χειρόγραφο και αυτό κολοβό. Ένα μεγάλο τμήμα του κειμένου, που περιείχε σημαντικές πληροφορίες και, το κυριότερο, ολόκληρο τον επίλογο του έργου, έλειπε, όχι γιατί καταστράφηκε από τον πανδαμάτορα χρόνο, αλλά γιατί κάποιος αντιγραφέας το επέλεξε. Δεν έλαβε, ασφαλώς, υπόψη τα προβλήματα που θα δημιουργούσε και την αφάνεια στην οποία θα καταδίκασε αυτό το τόσο εμπνευσμένο κείμενο του Θεοστήρικτου.

Ωστόσο, ακόμη και από το ένα κολοβό χειρόγραφο, η αξία του Βίου ήταν φανερή και για το λόγο αυτό ο καθηγητής μου κ. Αλέξανδρος Αλεξιάκης μου πρότεινε να ασχοληθώ με την κριτική έκδοση του συγκεκριμένου κειμένου, του κώδικα Vaticanus graecus 1660. Ο «αδικημένος» όσιος έπρεπε να αποκατασταθεί κι έτσι ξεκίνησε η κριτική έκδοση του κειμένου.

Η αλήθεια είναι ότι δεν υπήρχαν εξαιρετικά εμπόδια στο έργο αυτό, καθότι ο στουδίτης αντιγραφέας είχε «συρράψει» το κείμενό του με τέτοιο θαυμαστό τρόπο, ώστε να μην είναι ευδιάκριτα τα κενά και να μοιάζει ολοκληρωμένο. Ωστόσο, έχει εντοπιστεί μια σλαβονική μετάφραση του Βίου στο ρώσικο μηνολόγιο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου (*Velikije Minei Cetii, sobrannye vsrossijskim mitropolitom Makariem*. Izd. Arkheograficheskoj komissiej. *Aprél, tetr.* 1, dni 1-8, Moscow, 1910), η οποία έκανε φανερή την αποκοπή και σύμπτυξη που είχε υποστεί ο Βίος από τον αντιγραφέα του Βατικανού χειρογράφου. Δεν κατέστη, όμως, δυνατή η ασφαλής επεξεργασία και τελικά η έκδοση του κειμένου, λόγω προβλημάτων στη μετάφραση. Το

γεγονός αυτό είναι απόλυτα λογικό, αφού καμία ξενόγλωσση μετάφραση δεν είναι δυνατό να αποδώσει επακριβώς τις πλούσιες αποχρώσεις της ελληνικής γλώσσας.

Δύο χρόνια αργότερα και αφού η κριτική έκδοση του Βατικανού χειρογράφου είχε ήδη ολοκληρωθεί, σε μια εντελώς τυχαία και συμπτωματική επίσκεψή μου στη μονή Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη, έπεσε στα χέρια μου ο κατάλογος των κωδίκων της *Μεγίστης Λαύρας* των Σπυρίδωνος, μοναχού Λαυριώτου και Σωφρονίου Ευστρατιάδη. Ο συγκεκριμένος κατάλογος δεν υπάρχει στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου των Ιωαννίνων. Σε αυτόν τον κατάλογο, λοιπόν, εντοπίστηκε ο Βίος του οσίου Νικήτα, για την ακρίβεια η αρχή του Βίου. Όπως ήταν φυσικό, αρχικά υπήρχε μια δυσπιστία ως προς το εάν ο Βίος ήταν πράγματι ο ίδιος με το χειρόγραφο του Βατικανού ή εάν επρόκειτο για κάποιο άλλο κείμενο εν τέλει. Το δυστύχημα ήταν ότι η βιβλιοθήκη των κωδίκων τη συγκεκριμένη ημέρα ήταν κλειστή κι έτσι δεν μπορούσα άμεσα και επιτόπου να δω το κείμενο και να διαλευκάνω το ζήτημα. Επιπλέον, στο συμπλήρωμα αγιορείτικων καταλόγων που υπάρχει στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ο Βίος αναφέρεται ανάμεσα στα μαρτύρια του αγίου Νικήτα, η μνήμη του οποίου τιμάται στις 15 Σεπτεμβρίου. Αυτό έκανε την αναζήτηση του κειμένου δυσκολότερη.

Όταν τελικά παραλάβαμε το κείμενο από τη βιβλιοθήκη Βλατάδων και διαπιστώσαμε ότι είναι πράγματι ίδιο, και το σπουδαιότερο, ολόκληρο, ξεκίνησε ένας δεύτερος κύκλος κριτικής έκδοσης του κειμένου με την αντιπαραβολή αυτή τη φορά του αγιορείτικου χειρογράφου. Τα αποτελέσματα ήταν θεαματικά. Τα κενά που καλύπτει το νέο χειρόγραφο είναι πραγματικά πολύτιμα. Πληροφορίες και λεπτομέρειες που συμπληρώνουν και φωτίζουν σκοτεινές πτυχές τόσο από το βίο του οσίου όσο και από την ιστορική πραγματικότητα της εποχής της Εικονομαχίας. Το σημαντικότερο όλων, όμως, είναι ο επίλογος του βίου, ο οποίος είχε αφαιρεθεί από τον αντιγραφέα του κώδικα του Βατικανού. Έργο μεγάλης λογοτεχνικής αξίας, που θα ήταν κρίμα να χαθεί και να μείνει στην αφάνεια. Τη σημασία του καταδεικνύει η επιλογή του μοναχού Πέτρου, συγγραφέα του βίου του οσίου Ιωαννικίου (AASS, Nov., vol. 2 (1894), σελ. 384-435), να αντιγράψει στο έργο του, σχεδόν αυτολεξεί, ολόκληρο τον επίλογο του βίου του Νικήτα από τον Θεοστήρικτο και να τον αποδώσει στον όσιο Ιωαννίκιο.

Από το σημείο αυτό κι έπειτα η συγγραφή της παρούσας διατριβής αποτέλεσε μια άκρως ευχάριστη ενασχόληση. Πλέον κάθε εμπόδιο είχε αρθεί. Τα δύσκολα σημεία φωτίστηκαν. Οι πηγές που έχουν ασχοληθεί με το Βίο, έδωσαν τροφή για μελέτη, εξέταση και σχολιασμό. Είναι αρκετές οι πηγές εκείνες που μετά την μελέτη του νεοευρεθέντος χειρογράφου, χρειάζονται διόρθωση. Αυτό συμβαίνει διότι είναι αρκετοί οι μελετητές αγιολογικών κειμένων που χρησιμοποίησαν στις μελέτες τους το περιεχόμενο του βίου του Νικήτα, αλλά ημιτελές. Σε κάποιες περιπτώσεις, προσπαθώντας με υποθέσεις να καλύψουν τα κενά, κατέληξαν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Όλα αυτά έρχεται να φωτίσει και να καταδείξει την αλήθεια των πραγμάτων το χειρόγραφο της μονής Μεγίστης Λαύρας Γ24, 264.

Δυστυχώς, δεν καταφέραμε να βρούμε το ρώσικο μηνολόγιο και να το αντιπαραβάλλουμε με το αγιορείτικο χειρόγραφο. Κρίνοντας, όμως, από τη συζήτηση χωρίων που περιέχονται στη ρωσική μετάφραση σε επιστημονικές δημοσιεύσεις των ερευνητών J. O. Rosenqvist και D. Afinozenov η κατανόησή τους εκ μέρους του Ρώσου μεταφραστή υπήρξε λανθασμένη. Ελπίζω το νέο κείμενο που παρουσιάζεται εδώ να λειτουργήσει ως κίνητρο για τη συνέχιση της έρευνας πάνω στο θέμα των πηγών που αφορούν στο βίο του Νικήτα Μηδικίου, με την ελπίδα ότι, ανάμεσα στους θησαυρούς του Αγίου Όρους που δεν έχουν έρθει ακόμη στο φως, ενδεχομένως και αλλού, θα υπάρχουν και άλλα χειρόγραφα που θα παραδίδουν το Βίο του οσίου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό και με την ολοκλήρωση αυτής της πορείας, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Αλέξανδρο Αλεξάκη, Καθηγητή Βυζαντινής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, επόπτη της παρούσας διατριβής, για την υπόδειξη του θέματος, που τόσο ανέλπιστα θετικά εξελίχθηκε με την εύρεση του νέου χειρογράφου, που παραδίδει ολόκληρο για πρώτη φορά στα ελληνικά τον βίο του Νικήτα Μηδικίου, αλλά και για το αμέριστο ενδιαφέρον, τη συνεχή και άοκνη στήριξη, τις πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις του προκειμένου να περατωθεί η παρούσα διδακτορική διατριβή. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω ξεχωριστά και τα άλλα δυο μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, τον κ. Ιωάννη Μαυρομάτη, Καθηγητή

Βυζαντινής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τον κ. Ιωάννη Πολέμη, Καθηγητή Βυζαντινής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών για τις παρατηρήσεις τους. Οι ευχαριστίες μου αποτελούν προς όλους ένα ελάχιστο δείγμα της ευγνωμοσύνης μου για την εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου και την αμέριστη ηθική συμπαράσταση. Ιδιαίτερα ευχαριστώ για την πολύτιμη και ειλικρινή βοήθειά της την κ. Ιωάννα Ματσούλη, ακούραστη και υποδειγματική γραμματέα του τομέα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Τέλος, απεριόριστη ευγνωμοσύνη οφείλω στους γονείς μου για την αμέριστη συμπαράσταση και στήριξή τους.

Όσιος Νικήτας ο Ομολογητής

Ηγούμενος της μονής Μηδικίου

περ. 760-824

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τίτλος της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι ο «Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικήταν συγγραφεὶς ὑπὸ Θεοστηρίκτου, μαθητοῦ αὐτοῦ μακαριωτάτου» κι ἔχει ὡς αντικείμενό της τὸν Βίο του οσίου Νικήτα του Ὁμολογητῆ, ηγουμένου της μονῆς Μηδικίου στὸν Ὀλυμπο της Βιθυνίας. Παραδίδεται στὸ χειρόγραφο Μεγίστης Λαύρας Φ24, 264 φύλλα 1^r-35^v καὶ Βατικανού 1660 φύλλα 366^r-408^r. Τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν κώδικα του Βατικανού ἔχει ἐκδοθεῖ ἀρχικὰ στα Acta Sanctorum μηνὸς Ἀπριλίου, στὸν 1^ο τόμο 1675 στὶς σελίδες xxii ἕως xxxiii. Τὸ ολοκληρωμένο κείμενο που παραδίδεται στὸ χειρόγραφο Μεγίστης Λαύρας, δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ ξανά στα ἐλληνικά.

Ὁ ὅσιος Νικήτας καταγόταν ἀπὸ τὴν Καισάρεια της Βιθυνίας καὶ ἐζήσε τὸν 8ο αἰώνα μ.Χ. (760-824). Σε βρεφικὴ ηλικία ἔμεινε ὀρφανὸς ἀπὸ μητέρα καὶ τὴν ἀνατροφὴ του ἀνέλαβαν ἡ ἐνᾶρετη γαγιά του καὶ ὁ εὐσεβὴς Φιλάρετος, ὁ πατέρας του. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς πῆγαινε στὴν ἐκκλησία καὶ ἡ ἐκπαίδευσή του ἀνατέθηκε σε κάποιον μοναχὸν ὀνόματι Στέφανο. Ἐτσι, ὁ νεαρὸς Νικήτας ἀπέκτησε ἀξιόλογη κοσμικὴ καὶ πνευματικὴ παιδεία. Ἀφοῦ ἐγκατέλειψε πατέρα, σπῆτι, πατρίδα, ἀποφάσισε νὰ ἀκολουθήσει τὸν μοναχικὸ βίον. Σε νεαρὴ ηλικία κατέφυγε στὴν περίφημη μονὴ του Μηδικίου της Τριγλίας, ὅπου γρήγορα, γιὰ τὶς πολλὲς του ἀρετὲς, κατάρκτησε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν ἀδελφῶν της μονῆς, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ηγουμένου Νικηφόρου, τὸν ἐξέλεξαν ηγούμενον της μονῆς, ἐπὶ Πατριάρχου Ταρασίου (784-806). Λόγω της σταθερῆς πίστεως του στὴν διδασκαλία καὶ παράδοση της ὀρθοδοξίας γιὰ τὴν τιμὴ καὶ προσκύνησιν τῶν εἰκόνων ὁ ὅσιος ἐξορίσθηκε, ἐπὶ αυτοκράτορα Λέοντος Ε΄ του Ἀρμένιου (813-820 μ.Χ.). μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Λέοντα, ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ βασιλέως Μιχαήλ του Τραυλοῦ (820-829) καὶ ἐγκαταστάθηκε σε κάποιον μετόχι στὸ βόρειον τμήμα της πόλεως, ὅπου ἐζήσε μέχρι τὸ τέλος της ζωῆς του τὸ 824. Ἡ σωρὸς του μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του στὸ Μηδικίον. Ἀναφέρεται ὅτι πραγματοποιοῖσε πλήθος θαυμάτων καὶ εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ θεραπεύει.

Ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ περιλαμβάνει εἰσαγωγὴν, κριτικὴν ἐκδόσιν τῶν κειμένων καὶ σχόλια. Ἀντικείμενον μελέτης ἀποτελεῖ ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποία ἐζήσε ὁ ὅσιος Νικήτας ὁ Ὁμολογητὴς, δηλαδὴ ἡ β΄ περίοδος της εἰκονομαχίας (814-842), ὁ ρόλος του

Νικήτα την ίδια εποχή, καθώς και η συγκριτική μελέτη των δύο χειρογράφων. Στόχος της έρευνας είναι να αποκατασταθούν τα κενά και να φωτιστούν τα σκοτεινά σημεία που αφορούν στο βίο και στη δραστηριότητα του οσίου, καθώς το χειρόγραφο του Βατικανού που μέχρι σήμερα ήταν γνωστό για το Βίο του οσίου και προσέφερε πληροφορίες, είναι ελλιπές. Πολλά και σημαντικά σημεία έχουν αφαιρεθεί εντελώς ή έχουν συνοψιστεί σε σύντομες αναφορές. Το κείμενο που παραδίδεται στο χειρόγραφο της Μεγίστης Λαύρας είναι ολοκληρωμένο και μπορεί να αποκαταστήσει τα κενά. Το σημαντικό είναι ότι τα κενά που συμπληρώνονται είναι συχνά ολόκληρες σελίδες κι όχι απλώς λέξεις, φράσεις ή λίγες γραμμές. Η κριτική έκδοση, λοιπόν, των δυο χειρογράφων ολοκληρώνει τον βίο του Νικήτα, αλλά και συμπληρώνει τα συμπεράσματα των μέχρι τώρα ερευνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ. 7
Ευχαριστίες	σελ. 9
Περίληψη	σελ. 11
Κατάλογος συντομογραφιών	σελ. 15
Εισαγωγή:	
-Ο συγγραφέας.....	σελ. 21
-Ιστορικό πλαίσιο.....	σελ. 25
-Ο Βίος του Οσίου Νικήτα του Ομολογητή από το μαθητή του	
Θεοστήριχο (Περίληψη)	σελ. 37
-Η Μονή Μηδικίου	σελ. 45
-Ο Όσιος Νικήτας και η Εικονομαχία	σελ. 49
- Ο Νικήτας και άλλες προσωπικότητες της εποχής του	σελ. 55
- Ο Όσιος Νικήτας ως θεολόγος	σελ. 61
-Η χειρογραφη παράδοση του έργου.....	σελ. 65
-Στεμματική κατάταξη χειρογράφων και πηγών του Βίου του	
Νικήτα από τον Θεοστήριχο.....	σελ. 71
-Αρχές Έκδοσης	σελ. 73
-Η Γλώσσα του κειμένου.....	σελ. 75
-Το Ύφος	σελ. 79
-Σχέση χειρογράφων.....	σελ. 83
Κείμενο	σελ. 95
Σχόλια	σελ. 167
Περίληψη στα αγγλικά/Summary	σελ. 247
Βιβλιογραφία	σελ. 249

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

- AASS* = *Acta Sanctorum*, 71 vols. (Antwerp – Brussels – Paris, 1643-1940).
- AB* = *Analecta Bollandiana* (Brussels, 1882-).
- Av. Ιεροσολ. Σταχ.* = Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Αναλέκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας*. Πετρούπολη, 1891-1898.
- ABzF* = *Acta Byzantina Fennica*, 1 (N.s.) 2002, (Helsinki 2002).
- ACO* = Schwartz E., et alii ed., *Acta conciliorum oecumenicorum*, (Berlin-Leipzig, 1928-)
- BHG* = *Bibliotheca hagiographica graeca*, 3rd ed., (3 vols. in 1, ed. F. Halkin), [SH 8a] (Brussels, 1957).
- ByzF* = *Byzantinische Forschungen*.
- BZ* = *Byzantinische Zeitschrift*.
- CPG* = *Clavis Patrum graecorum*, ed. M. Geerard and F. Glorie, 5 vols. [CCSG] (Turnhout, 1974-1987), *Supplementum, cura et studio* M. Geerard et J. Noret [CCSG] (Turnhout, 1998).
- CFHB* = *Corpus fontium historiae byzantinae*.
- CSCO* = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*
- CSHB* = *Corpus scriptorum historiae byzantinae*
- DOP* = *Dumbarton Oaks Papers* (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1958-).
- ΘHE* *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, εκδ. Μαρτίνος Αθ., τ. 1-12, (Αθήνα 1962-1968).
- L* = κώδικας Μεγίστης Λαύρας, Γ24, 264.
- Lampe* = G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon* (Oxford, 1968).
- Liddell-Scott* = H. G. Liddell-R. Scott, *A Greek-English Lexicon* (Oxford, 1968).
- Mansi* = J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, 53 vols. In 58 pts. (Paris – Leipzig, 1901-1927).
- ODB* = *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 3 vols., edd. A. P. Kazhdan, et al. (New York – Oxford, 1991)

PBE= J.R. Martindale (ed.), *Prosopography of the Byzantine Empire, I: 641-867*, in CD form (Aldershot, Ashgate, 2001).

PG = *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, 161 vols in 166 pts., ed. J.-P. MIGNE (Paris, 1857-1866).

PmbZ= R.J. LILIE et al. (eds.), *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*, 6 vols. (Berlin – New York, De Gruyter, 1998-2002).

REB = *Revue des études byzantines* (Paris and Bucharest, 1943-)

SC = *Sources Chrétiennes*, (Paris 1941-).

SH= *Subsidia Hagiographica*.

Σούδα=*Suidae Lexicon*, εκδ. I. Bekkeri, (Bonn, 1854).

Synax. CP = *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae: Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, ed. H. Delehaye (Brussels 1902, rpt. Louvain, 1954)

TLG= *Thesaurus Linguae Graecae, Digitized Library of Greek Texts* (in CD form and on line at <http://stephanus.tlg.uci.edu/inst/fontsell>), property of the Regents of the University of California at Irvine.

TM = *Travaux et Mémoires* (Paris, 1965-).

V= *Codex Vaticanus Graecus*, 1660.

Βιβλικές συντομογραφίες:

Παλαιά Διαθήκη

Γεν. Γένεσις

Εξ. Έξοδος

Αρ. Αριθμοί

Α΄ Βασ.Βασιλειών Α΄

Β΄ Βασ.Βασιλειών Β΄

Γ΄ Βασ. Βασιλειών Γ΄

Δ΄ Βασ.Βασιλειών Δ΄

Ψλ. Ψαλμοί

Σολ. Σοφία Σολομώντος

Ζαχ. Ζαχαρίας

Ης. Ησαΐας

Ιεζ. Ιεζεκιήλ

Καινή Διαθήκη

Μτ. Κατά Ματθαίον

Μκ. Κατά Μάρκον

Λκ. Κατά Λουκάν

Ιω. Κατά Ιωάννην

Πραξ. Πράξεις Αποστόλων

Ρωμ. Προς Ρωμαίους

Α΄ Κορ. Προς Κορινθίους Α΄

Β΄ Κορ. Προς Κορινθίους Β΄

Γαλ. Προς Γαλάτας

Εφ. Προς Εφεσίους

Φιλ. Προς Φιλιππησίους

Κολ. Προς Κολοσσαείς

Β΄ Θεσ. Προς Θεσσαλονικείς Β΄

Α΄ Τιμ. Προς Τιμόθεον Α΄

Εβρ. Προς Εβραίους

Λοιπές συντομογραφίες:

βλ. βλέπε

έκδ. έκδοση

εκδ. εκδότης

μετ. μετάφραση

ό.π. όπως παραπάνω

πβ. παράβαλε

περ. περίπου

σελ. σελίδα/-ες

στ. στήλη

σχ. σχόλιο

τ. τόμος

φ. φύλλο

φφ. φύλλα

corr. correxi

om. omit

red. reduxit

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Συγγραφέας του έργου είναι ο Θεοστήρικτος.¹ Ήταν μοναχός στην μονή Μηδικίου και μαθητής του Νικήτα. Έζησε τον όσιο από κοντά και έγραψε τον *Επιτάφιο* (όπως ο ίδιος τον χαρακτηρίζει στον τίτλο) προς τιμήν του λίγο μετά το θάνατό του το 824 και πιθανότερα μεταξύ του 829 και 844/5, αφού, όπως σημειώνει, ο έκπτωτος αυτοκράτορας Μιχαήλ Α΄, ο οποίος πέθανε το 844 ή 845, ήταν ακόμη ζωντανός². Το γεγονός ότι έγραψε το έργο σε σύντομο χρονικό διάστημα από το θάνατο του αγίου, μαρτυρούν οι λεπτομέρειες με τις οποίες δίνει ορισμένα γεγονότα, τόσο βιωματικά όσο και ιστορικά, και το νωπό των προσωπικών εμπειριών του που παρατίθενται στο κείμενο. Από το ίδιο το κείμενο πληροφορούμαστε ότι όταν το σώμα του αγίου μεταφέρθηκε πίσω στο Μηδίκιο το 824, ο Θεοστήρικτος ήταν μεταξύ εκείνων που βρίσκονταν στην ακτή για να χαιρετήσει την άφιξή του (παρ. 52). Υπήρξε ο διάδοχος του Νικήτα στην ηγουμενία της μονής. Δεν σώζονται πολλές πληροφορίες για το πρόσωπό του και το συναξάριο της Κωνσταντινουπόλεως αναφέρει μόνο το όνομά του³.

Από τον τίτλο και από τον πρόλογό του φαίνεται ότι στόχος του συγγραφέα ήταν να καταγράψει τη ζωή και τα θαύματα του αγίου, γιατί ως καλός μαθητής θέλησε να τιμήσει το δάσκαλό του και να τον προβάλει ως πρότυπο προς μίμηση για τους παρόντες, αλλά και για τους μεταγενεστέρους. Αυτό αποκλείει το ενδεχόμενο να γράφτηκε ο βίος κατά παραγγελία κάποιου άλλου που επίσης γνώριζε τον άγιο ή με οικονομικό αντάλλαγμα. Στις περιπτώσεις αυτές οι βίοι αποτελούσαν την αποκρυστάλλωση προφορικών διηγήσεων που κυκλοφορούσαν για τον συγκεκριμένο άγιο ως τη στιγμή της σύνταξής τους. Το φαινόμενο αυτό ήταν συχνό κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο⁴.

¹ Βλ. *PmbZ*, Theosteriktos 8393, *PBE* Theosteriktos 1.

² I. Shevchenko, "Hagiography of the Iconoclast Period", in Bryer-Herrin, *Iconoclasm*, 118 και σημ. 42.

³ *Synax.* CP, 470.

⁴ Βλ. E. Patlagean, "Sainteté et Pouvoir," in *The Byzantine Saint*, ed. Sergei Hackel, τ.5, (London, 1981) σελ. 101.

Επιπλέον, από τις προσφωνήσεις που χρησιμοποιεί (*ὦ ἱερὸν ἀκροατήριον*, παρ. 1)⁵ και το πρώτο και δεύτερο πρόσωπο στη διήγησή του (*Πρόκειται ἡμῖν, ὡς ἴστε...*, (παρ. 1), *Ἵστε τοῦτο πολλοί, οἱ πεῖραν ἔχοντες τοῦ ἀνδρός*, (παρ. 12), συνάγεται ότι απευθύνεται, καταρχήν, στους μοναχούς του κοινοβίου όπου ζούσε και ο ίδιος, καθώς ο λόγος του έχει στοιχεία προφορικού χαρακτήρα, για να διαβαστεί δημόσια και μεγαλόφωνα, σε κάποια λατρευτική σύναξή τους, το πιθανότερο την ημέρα μνήμης του οσίου, με στόχο την διδαχή, τη συνοχή και την ενότητά τους. Εξάλλου, ο βίος είναι ένα κείμενο που γράφεται για να τέρψει, αλλά και να διδάξει. Υπό μια έννοια μπορεί να προπαγανδίσει ιδέες, στάσεις και αξίες. Έτσι, ο συγγραφέας του λαμβάνει υπόψη το κοινό στο οποίο απευθύνεται και το θρησκευτικό σύστημα, όπως αυτό εκφράζεται στην εποχή του⁶. Για το λόγο αυτό ο Βίος αποτελεί κείμενο αυθύπαρκτο, με τη δική του ιστορία, αλλά και πηγή επιμέρους πληροφοριών. Άλλωστε, η συνεισφορά των μοναστηριών στην παιδεία ήταν σημαντική κατά την βυζαντινή εποχή. Τα αγιολογικά κείμενα αποτελούσαν συστατικό στοιχείο της μοναστικής κουλτούρας, καθώς ο ηθικοπλαστικός χαρακτήρας τους ήταν αναμφισβήτητος. Μάλιστα, μέσα από τους βίους αναδεικνύεται η σημασία της εγγραματοσύνης των μοναχών.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο Θεοστήριχος συντελεί στην προσπάθεια διαπαιδαγώγησης των νεαρών μοναχών, αλλά και διαφαίνεται η δική του άριστη πνευματική κατάρτιση. Στηριζόμενοι στον βίο μπορούμε να πούμε ότι ο βιογράφος είχε μόρφωση αρκετά ικανοποιητική, τόσο φιλολογική όσο και θεολογική. Χρησιμοποιεί την αττική διάλεκτο, που ήταν δείγμα των μορφωμένων στον γραπτό λόγο από τον 8^ο αιώνα και μετέπειτα. Όταν συζητούσαν χρησιμοποιούσαν μια περίτεχνη παραλλαγή της που πλησίαζε πιο πολύ την αρχαία γλώσσα και τη χρησιμοποιούσαν σε λόγους.⁷

Έτσι, κάνει χρήση αρκετών αρχαϊσμών στη σύνταξη και στη μορφολογία και παρεμβάλλει στο λόγο του διάφορα ρητορικά σχήματα. Ακολουθεί κατά γράμμα τους

⁵Οι φράσεις στις παρενθέσεις αποτελούν παραθέσεις από το *Βίο Νικήτα Μηδικίου*. Οι αριθμοί αναφέρονται σε παραγράφους του κειμένου.

⁶ Α. Κιουσοπούλου, *Χρόνος και ηλικίες στη βυζαντινή κοινωνία*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., (Αθήνα, 1997), σελ. 16-17.

⁷ Περισσότερα για τις γλωσσικές μορφές από τον 8^ο αιώνα στο Βυζάντιο βλέπε Τ. Talbot-Rice, *Everyday Life in Byzantium*, (London, 1967), ελληνική μετάφραση, (Αθήνα, 1972), (Αθήνα, 1986), σελ. 258 και Γ.Ν. Κωνσταντινίδης, *Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο, Από την πρόωμη περίοδο έως τον 11^ο αιώνα*, (Θεσ/νίκη, 2011), σελ. 104-105.

κανόνες ρητορικής τέχνης από την αρχή μέχρι το τέλος του έργου του, γεγονός που αποδεικνύει ότι είναι άτομο με σημαντική παιδεία και καθόλου ερασιτέχνης⁸. Χαρακτηριστικά δείγματα αποτελούν ο πρόλογος και ιδιαίτερα ο επίλογος, που αποδεδειγμένα έχει αξία λογοτεχνική. Το γεγονός ότι ο βιογράφος του Αγίου Ιωαννικίου, μοναχός Πέτρος, σχεδόν αντέγραψε κατά λέξη στο έργο του τον Επίλογο του Θεοστηρίκτου, το αποδεικνύει περίτρανα.⁹

Κατεξοχήν, όμως, διανθίζει τη συγγραφή του με χωρία από την Παλαιά Διαθήκη, που φαίνεται ότι την κατέχει καλά και ιδιαίτερα το Ψαλτήρι, το αλφαβητάρι των μοναχών. Παραθέτει επίσης άφθονα χωρία από την Καινή Διαθήκη, αν και δεν τα παραθέτει πάντοτε αυτούσια. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο περίτεχνος, αλλά και φυσικός τρόπος με τον οποίο ενσωματώνει στη διήγησή του τις φράσεις αυτές σαν να επρόκειτο για δικές του, φανερώνει από τη μια την επιδεξιότητά του ως συγγραφέα και από την άλλη το πόσο βαθιά έχει μελετήσει και κατέχει την Αγία Γραφή. Παράλληλα, ως μοναχός που ήταν ο ίδιος, είναι φανερό ότι γνώριζε τα ασκητικά κείμενα και τους βίους των αγίων, όπως του Αγίου Στεφάνου του Νέου, από τον οποίο δανείζεται και φράσεις για να προσδώσει κύρος και να εμπλουτίσει τη διήγησή του.

Εκτός, όμως, από τα θεολογικά φαίνεται ότι έχει μελετήσει και τα ιστορικά κείμενα. Έτσι, παραθέτει επιχειρήματα από τους *Λόγους περί εικόνων* του Ιωάννη του Δαμασκηνού, τους όρους της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου και περιγράφει με λεπτομέρειες γεγονότα που αφορούσαν στο ζήτημα των εικόνων, την αρχή και την εξέλιξη της εικονομαχίας, τις αιτίες και τις αφορμές, τα κίνητρα των προσώπων. Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε, σε κάποια γεγονότα υπήρξε ο ίδιος αυτόπτης μάρτυρας, τα παραθέτει ακριβώς όπως τα βίωσε και το σημειώνει στο έργο του, ακριβώς για να προσδώσει εγκυρότητα και αξιοπιστία. Τέτοια σημεία λόγου χάρη είναι: «ἽΩν δὲ ἐν πείρα γέγονα, οὐ παρασιωπήσομαι» (παρ. 17) και «Θεοδοσία τῆ αὐτοῦ γυναικί, ἥτις καὶ εἰς τὸ φανερὸν τὴν ὄπτασίαν ἤγαγεν τῷ ἐμοὶ διηγησαμένῳ ταύτην ἀπαγγείλασα» (παρ. 47). Οι συγκεκριμένες φράσεις είναι πολύ σημαντικές, τόσο για το έργο όσο και για τον ίδιο το συγγραφέα. Από τη μια μεριά το έργο αποκτά την αξία της πρωτότυπης πηγής πληροφοριών, την οποία ακολούθησαν μετέπειτα μελετητές και

⁸ Βλ. την ενότητα: *Η Γλώσσα του Κειμένου*.

⁹ Βλ. λεπτομέρειες στην Εισαγωγή, ενότητα: *Σχέση χειρογράφων*.

συγγραφείς και από την άλλη ο βιογράφος απολαμβάνει τη δόξα της αναφοράς στο όνομά του και της αναγνώρισης του έργου του από τους μεταγενεστέρους.¹⁰

Επιπλέον, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο Θεοστήρικτος πληροφορήθηκε το προφητικό όραμα του αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ από τον άνθρωπο στον οποίο η ίδια η σύζυγός του, αυτοκράτειρα Θεοδοσία, το εκμυστηρεύτηκε. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η Θεοδοσία μετά το θάνατο του Λέοντα εξορίστηκε μαζί με τους γιους της στο νησί της Προποντίδος, Πρώτη¹¹. Πρόκειται για το νησί, όπου, μετά από παράκληση των κατοίκων, οι μαθητές του Νικήτα έφεραν το λείψανο του οσίου για προσκύνηση και πραγματοποιήθηκαν θαύματα. Γίνεται αντιληπτό ότι ο όσιος ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στο συγκεκριμένο νησί. Πιθανότατα, λοιπόν, οι μοναχοί του Μηδικίου το επισκέπτονταν συχνά και είχαν επαφές με τους εκεί κατοίκους και μοναχούς. Στο νησί αυτό η Θεοδοσία ασπάστηκε τη λατρεία των εικόνων. Η είδηση αυτή μεταφέρθηκε στον Θεόδωρο Στουδίτη από τον Ησαΐα¹² και τον Θεοστήρικτο, που ήταν τότε ηγούμενος της μονής Μηδικίου.¹³ Ο Θεόδωρος της έστειλε συγχαρητήρια επιστολή.¹⁴

Από όσα αναφέρθηκαν προκύπτει αβίαστα η αξία του Βίου του Νικήτα Ομολογητή τόσο ως ιστορικής πηγής της Β΄ εικονομαχίας όσο και ως δείγματος αντιπροσωπευτικού του μέσου προς υψηλού ύφους αγιολογικής συγγραφής που αρχίζει να ανθίζει περί το δεύτερο τρίτο του 9^{ου} αιώνα.

¹⁰ Βλ. S. Efthymiadis (εκδ.), *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon* (BHG 1698), [Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, 4] (Aldershot, 1998), παρ. 67, σελ. 163, 246.

¹¹ Ι. Γενέσιος, *Περί βασιλείων*, (Αθήνα, 1994), σελ. 68-69.

¹² Βλ. Isaias 3, *PBE* 41/61.

¹³ Η πληροφορία που αναφέρεται στην *PBE* 77/25 ότι ο ανώνυμος ηγούμενος είναι ο Νικήτας, συμπεραίνουμε ότι είναι εσφαλμένη (βλ. *Ο Νικήτας και άλλοι της εποχής του και Σχέση χειρογράφων*).

¹⁴ Πβ. G. Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, vol. 1 (Berlin & New York, 1991), σελ. 477-478. Βλ. και ενότητα *Ο Νικήτας και άλλοι της εποχής του*.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο όσιος Νικήτας ο Ομολογητής,¹⁵ ηγούμενος της μονής Μηδικίου έδρασε κατά τη δεύτερη φάση της εικονομαχίας (814-842/3). Πρόκειται για μια θρησκευτική κρίση, η οποία συντάραξε για έναν αιώνα και πλέον την βυζαντινή αυτοκρατορία (726-843) και είχε σοβαρότατα αποτελέσματα στην ενότητα του μεσαιωνικού χριστιανισμού. Γεννήθηκε και διαδόθηκε στις ανατολικές περιοχές της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, αλλά επηρέασε και τα δυτικά της τμήματα.¹⁶

Πρωτεργάτες της εικονομαχικής κίνησης υπήρξαν οι αυτοκράτορες Λέων Γ (717-741)¹⁷ και ο γιος του Κωνσταντίνος Ε΄ (741-775).¹⁸ Αυτοί φαίνεται ότι είχαν επηρεαστεί από τις ανεικονικές αντιλήψεις της ιουδαϊκής (χαρακτηριζόταν στις πηγές ως «ιουδαϊόφρονες») και της ισλαμικής θρησκείας («σαρακηνόφρονες») ¹⁹ και για αυτό απέρριπταν τη λατρεία των εικόνων ως εκδήλωση ειδωλολατρική. Ο Λέων εκδήλωσε για πρώτη φορά τη θέση του ενάντια στη λατρεία των εικόνων το 726 έπειτα από παρότρυνση κάποιων εικονομάχων επισκόπων της Μικράς Ασίας, οι όποιοι είχαν μεταβεί πριν από λίγο καιρό στην Κωνσταντινούπολη.²⁰ Αφορμή στάθηκε μία έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, την οποία ο Λέων θεώρησε ως εκδήλωση της θείας οργής εναντίον της λατρείας των εικόνων.²¹

Αρχικά προσπάθησε με τα λόγια να πείσει το λαό να εγκαταλείψει τη λατρεία των εικόνων. Η πρώτη έμπρακτη κίνησή του ήταν να απομακρύνει την εικόνα του Χριστού από τη Χαλκή πύλη των ανακτόρων. Όμως το πλήθος εξαγριώθηκε και σκότωσε επιτόπου τον απεσταλμένο αξιωματικό του αυτοκράτορα.²² Για να ενισχύσει τη θέση του ο Λέων επεδίωξε να κερδίσει την εύνοια και τη συμπαράσταση τόσο του

¹⁵ Για τον όσιο Νικήτα θα αναφερθούν περισσότερα στη συνέχεια. Για εξαντλητική βιβλιογραφία και ένα βιογραφικό περίγραμμα, βλ. *PmbZ*, Niketas 5443.

¹⁶ Βλ. ΘΗΕ, τ. 5β, σελ. 395.

¹⁷ Βιογραφικά και σχετική βιβλιογραφία, βλ. *PmbZ*, Leon III 4242.

¹⁸ Βλ. *PmbZ*, Konstantinos V. 3703.

¹⁹ Βλ. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, C. de Boor (εκδ.), *Theophanis chronographia*, τ. 1, (Λειψία, Teubner, 1883), σελ. 501 και 405 αντίστοιχα.

²⁰ Βλ. G. Ostrogorsky, "Les Débuts de la querelle des images", στο *Mélanges Charles Diehl I*, (Paris, 1930), σελ. 235 κ.εξ.

²¹ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, ό.π., σελ. 404-405 και W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, (Stanford California, 1997), σελ. 352.

²² Θεοφάνης, ό.π., σελ. 405.

Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γερμανού Α΄ όσο και του πάπα Γρηγορίου Β΄. Ο γέρος, όμως, πατριάρχης διαφώνησε ρητά από την αρχή με τις εικονοκλαστικές απόψεις του Λέοντα, ενώ εικονόφιλες ήταν και οι διαθέσεις του πάπα. Ο τελευταίος, ωστόσο, απέφυγε να έρθει σε ρήξη με τον βυζαντινό αυτοκράτορα, την προστασία του οποίου χρειαζόταν για να αποτρέψει τον κίνδυνο από τους Λογγοβάρδους²³.

Μετά την αποτυχία των συζητήσεων ο Λέων δεν είχε άλλη επιλογή για να εφαρμόσει τις εικονοκλαστικές απόψεις του παρά μόνο τη χρήση βίας. Διέταξε, λοιπόν, να καταστραφούν όλες οι λατρευτικές εικόνες. Κι επειδή η σύγκληση οικουμενικής συνόδου για το θέμα ήταν αδύνατη, συγκάλωσε μια συγκέντρωση όλων των ανώτερων αξιωματούχων, κοσμικών και εκκλησιαστικών, το λέγόμενο «σιλέντιον», στις 17 Ιανουαρίου 730, προκειμένου να προσυπογράψουν το διάταγμα που θα εξέδιδε. Ο πατριάρχης Γερμανός αντιτάχθηκε σθεναρά, υποστηρίζοντας τη σύγκληση οικουμενικής συνόδου.²⁴ Αυτό είχε ως επακόλουθο την καθαίρεσή του από τον αυτοκράτορα και στις 22 Ιανουαρίου 730 χειροτονήθηκε πατριάρχης ο σύγκελλός του Αναστάσιος.²⁵ Τότε ο Λέων καθιέρωσε τον διωγμό των εικόνων ως επίσημο δόγμα του Κράτους και της Εκκλησίας, και εξέδωσε το πρώτο διάταγμα, με το οποίο οριζόταν η καταστροφή των εικόνων και η δίωξη των εικονόφιλων.

Μετά το θάνατο του Λέοντα στην εξουσία τον διαδέχτηκε ο γιός του Κωνσταντίνος Ε΄ ο Κοπρώνυμος. Η ένταση του κινήματος της εικονομαχίας κορυφώθηκε επι των ημερών του. Μόλις, όμως, είχε συμπληρώσει ένα χρόνο βασιλείας επαναστάτησε εναντίον του ο Αρτάβασδος, που ως στρατηγός του θέματος των Ανατολικών είχε βοηθήσει παλαιότερα τον Λέοντα να καταλάβει το θρόνο και είχε λάβει ως ένδειξη ευχαριστίας την κόρη του για σύζυγο, είχε τιμηθεί με τον τίτλο του κουροπαλάτη και είχε διορισθεί κόμης του θέματος Ουκικίου.

²³ G. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. 2, (Αθήνα, 2001), σελ. 28.

²⁴ Θεοφάνης, *ό.π.*, σελ. 408-409: «χωρίς γὰρ οἰκουμενικῆς συνόδου καινοτομησαί πιστιν ἀδύνατόν μοι, ὦ βασιλεῦ». Βλ. επίσης και Νικηφόρος, *Ιστορία Σύντομος*, μετάφραση Λ. Κωσταρέλλη, (Αθήνα, 1994), σελ. 65. Για τον Πατριάρχη Γερμανό βλ. *PmbZ*, Germanos I. (von Kpl.) 2298.

²⁵ Θεοφάνης, *ό.π.*, σελ. 409: «τῆ δὲ κβ΄ τοῦ αὐτοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς χειροτονοῦσιν Ἀναστάσιον τὸν ψευδώνυμον μαθητὴν καὶ σύγκελλον τοῦ αὐτοῦ μακαρίου Γερμανοῦ συνθέμενον τῆ Λέοντος δυσσεβείᾳ». Επίσης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 65. Για τον Αναστάσιο βλ. *PmbZ*, Anastasios 285.

Ο Αρτάβασδος εμφανίστηκε ως οπαδός των εικονόφιλων και λόγω της θέσης του ως διοικητή των στρατευμάτων του μεγαλύτερου και σπουδαιότερου θέματος αποτόλμησε το σφετερισμό του θρόνου. Κατά τη διάρκεια εκστρατείας του Κωνσταντίνου εναντίον των Αράβων ο Αρτάβασδος του επιτέθηκε και νίκησε. Στέφθηκε αυτοκράτορας από τον πατριάρχη Αναστάσιο υπό τις επευφημίες του λαού. Αναστήλωσε τις εικόνες στην Κωνσταντινούπολη και η περίοδος της εικονομαχίας φάνηκε ότι έκλεισε.²⁶

Όμως το Μάιο του 743 στις Σάρδεις ο σφετεριστής ηττήθηκε από τα στρατεύματα του Κωνσταντίνου, ο οποίος εισήλθε θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη στις 2 Νοεμβρίου και πήρε εκδίκηση από τους αντιπάλους του²⁷. Θέλησε τότε να νομιμοποιήσει την εικονοκλαστική πολιτική του με τη σύγκληση εκκλησιαστικής συνόδου που θα επικύρωνε τις απόψεις του. Αρχικά τοποθέτησε στην ανώτερη εκκλησιαστική ιεραρχία ομοϊδεάτες του και ταυτόχρονα επιδόθηκε στη συγγραφή θεολογικών πραγματειών. Οι εικονόφιλοι, όπως ο πατριάρχης Γερμανός και ο Ιωάννης Δαμασκηνός, στήριζαν την απεικόνιση της μορφής του Χριστού στο γεγονός της ενσάρκωσης, ενώ ο Κωνσταντίνος, επηρεασμένος από μαγικές ανατολικές αντιλήψεις, υποστήριζε την πλήρη ταυτότητα ακόμη και την ομοουσιότητα της εικόνας με το πρωτότυπο και απέρριπτε τη δυνατότητα της πραγματικής απεικονίσεως του Χριστού, επιμένοντας στη θεία του φύση. Πρόκειται στην ουσία για αναβίωση παλαιών χριστολογικών ερίδων με νέα μορφή και ανάδυση του μονοφυσιτισμού.²⁸

Από τις 10 Φεβρουαρίου ως τις 8 Αυγούστου του 754 στο ανάκτορο της Ιέρειας στη μικρασιατική ακτή του Βοσπόρου συγκλήθηκε σύνοδος με συμμετοχή 338

²⁶ Θεοφάνης, *ό.π.*, σελ. 415: «...ὁ δὲ Ἀρταύασδος κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἀνεστήλωσεν». Για τον Αρτάβασδο βλ. *PmbZ*, Aratabasdos 632. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο συγγραφέας του Βίου του Νικήτα, ο Θεοστήρικτος, παρότι ξεκινά την αφήγηση των ιστορικών γεγονότων πολύ πριν αρχίσουν αυτά να επηρεάζουν τον βιογραφούμενο όσιο και παραθέτει από την αρχή της έριδας και με τη σειρά τη διαδοχή όλων των αυτοκρατόρων, παραλείπει να αναφέρει έστω κατ' όνομα τον Αρτάβασδο. Ίσως, γιατί ο τελευταίος αναστήλωσε τις εικόνες και δεν είχε κάτι αρνητικό να του προσάψει, ενώ στο κείμενό του θέλει να δώσει με έντονα, μελανά χρώματα τη σκληρότητα και την ένταση των διώξεων των εικονόφιλων, άρα και του Νικήτα, και με τον τρόπο αυτό να στηρίξει την αγιοποίησή του

²⁷ Ostrogorsky, *ό.π.*, σελ. 32.

²⁸ Ostrogorsky, *ό.π.*, σελ. 38.

επισκόπων, που υποστήριζαν την εικονοκλαστική διδασκαλία²⁹. Στη σύνοδο δεν παρέστησαν εκπρόσωποι των θρόνων Ρώμης, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων. Οι εικονόφιλοι την ονόμασαν ειρωνικά «ακέφαλη σύνοδο», αλλά αυτό δεν εμπόδισε τα μέλη της να διεκδικήσουν το κύρος οικουμενικής συνόδου. Οι συμμετέχοντες υποστήριζαν το αδύνατο της απεικονίσεως του Χριστού, χρησιμοποιώντας χωρία από την Αγία Γραφή και την πατερική γραμματεία, και κατέληξαν στην καταδίκη των ιερών εικόνων και της λατρείας τους. "Το επιχείρημά τους ήταν ότι *είναι ανάξιο για τα ιερά πρόσωπα να απεικονίζεται η μορφή τους σε ευτελή ύλη· η μορφή του Χριστού δεν είναι δυνατό να απεικονισθεί, εφόσον οι δύο φύσεις του είναι αμέριστες και ασύγχυτες· επειδή υπάρχει κίνδυνος να θεωρηθεί η προσκύνηση των εικόνων αναβίωση της ειδωλολατρίας, γι' αυτό πρέπει να αποκλεισθεί*."³⁰ Ο αυτοκράτορας δημοσίευσε τις αποφάσεις της συνόδου στην αγορά της Κωνσταντινούπολης στις 29 Αυγούστου, σύμφωνα με τις οποίες επεβλήθη η καταστροφή των ιερών εικόνων και η απαγόρευση της λατρείας τους, αναθεματίστηκαν ο πατριάρχης Γερμανός, ο Ιωάννης Δαμασκηνός και άλλοι εικονόφιλοι³¹ και αναγορεύτηκε πατριάρχης ο Κωνσταντίνος επίσκοπος Συλαίου. Οι εικόνες αντικαταστάθηκαν από διακοσμητικές παραστάσεις από τον κόσμο των ζώων και των φυτών ή εικόνες του αυτοκράτορα και σκηνές από ιπποδρομίες, πολέμους και κυνήγια.

Στον αντίποδα οι εικονόφιλοι συσπειρώθηκαν γύρω από τον Στέφανο το Νέο, ηγούμενο της μονής στο όρος Αυξέντιο. Ο αγώνας που ξέσπασε έφτασε στο αποκορύφωμά του στη δεκαετία του 760. Το 767 ο Στέφανος κατακρεουργήθηκε στους

²⁹ Ανάμεσα στους οποίους πρωτεύουσα θέση είχαν ο Θεοδόσιος, επίσκοπος Εφέσου και ο επίσκοπος Πέργης επονομαζόμενος Παστιλλάς. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, ό.π., σελ. 427: «τῷ δ' αὐτῷ ἔτει καὶ Κωνσταντίνος ὁ δυσσεβὴς κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων παράνομον συνέδριον τλη' ἐπισκόπων συνέλεξεν ἐν τῷ τῆς Ἱερείας παλατίῳ, ὃν ἐξῆρχε Θεοδόσιος ὁ Ἐφέσου, υἱὸς Ἀψιμάρου, καὶ Παστιλλᾶς ὁ Πέργης». Βλ. επίσης Νικηφόρος, *Ἱστορία Σύντομος*, ό.π., σελ. 73. Περισσότερα για την σύνοδο αυτή βλ. επίσης και T. Krannich, Ch. Schubert, C. Sode, *Die ikonoklastische Synode von Hiereia 754*, [Studien und Texte zu Antike und Christentum 15], (Tübingen, Mohr Siebeck, 2002).

³⁰ Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία του Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τ. 9 (Αθήνα, 1932), σελ. 30.

³¹ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, ό.π., σελ. 428: «...ἀναθεματίσαντες Γερμανὸν τὸν ἀγιώτατον καὶ Γεώργιον τὸν Κύπριον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσορρόαν Δαμασκηνὸν τὸν Μανσοῦρ, ἄνδρας ἀγίους καὶ αἰδεσίμους διδασκάλους». Νικηφόρος, ό.π., σελ. 74.

δρόμους της Κωνσταντινούπολης από τον εξαγριωμένο όγλο.³² Στο επίκεντρο των διωγμών βρέθηκαν τα μοναστήρια και οι μοναχοί. Πολλά μοναστήρια έκλεισαν ή μεταβλήθηκαν σε στρατώνες, δημόσια λουτρά ή άλλα δημόσια καταστήματα και κατασχέθηκαν οι περιουσίες τους. Παράλληλα οι μοναχοί υπέστησαν διώξεις, εξορίες, βασανιστήρια και εξευτελισμούς κάθε είδους. Σε πολλές περιπτώσεις διαπομπεύτηκαν, όπως όταν υποχρεώθηκαν να παρελάσουν στον κατάμεστο Ιππόδρομο στην Κωνσταντινούπολη κρατώντας από το χέρι ο καθένας μια μοναχή, καθώς υβρίζονταν από τους θεατές στις κερκίδες.³³ Ως ο πλέον ένθερμος υποστηρικτής και συνεργάτης του Κωνσταντίνου Ε΄ αναδείχτηκε ο στρατηγός του θέματος των Θρακησίων Μιχαήλ Λαχανοδράκων,³⁴ ο οποίος υποχρέωσε τους μοναχούς ή να απεκδυθούν του μοναχικού σχήματος και να παντρευτούν ή να τυφλωθούν και να εξοριστούν³⁵. Ο Θεοφάνης ο Ομολογητής περιγράφει με γλαφυρό τρόπο τις τιμωρίες με τις οποίες βασάνιζε τους μοναχούς³⁶. Για τις υπηρεσίες του αυτές ο αυτοκράτορας του απέστειλε ευχαριστήρια επιστολή λέγοντας ότι «εὐρόν σε ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιεῖς πάντα τὰ θελήματά μου»³⁷. Ἄλλωστε, μοναδικός σκοπός του ήταν να εξαλειφθεί ο πανίσχυρος βυζαντινός μοναχισμός. Επιπλέον, ο Κωνσταντίνος στράφηκε εναντίον των λειψάνων των Αγίων, αλλά και απαγόρευσε τη λατρεία των Αγίων και της Θεοτόκου.³⁸ Τις φοβερές αυτές διώξεις τερμάτισε ο θάνατός του στις 14 Σεπτεμβρίου του 775.

Τη βασιλεία διαδέχτηκε ο Λέων Δ΄,³⁹ γιος του Κωνσταντίνου Ε΄ από το γάμο του με πριγκίπισσα των Χαζάρων. Αυτός ήταν εκ φύσεως άνθρωπος μετριοπαθής. Εγκατέλειψε την αντιμοναστική πολιτική του πατέρα του και ανέστειλε τα μέτρα

³² Περισσότερα για τον Στέφανο τον Νέο, βλ. M.-F. Auzéry, *La Vie d'Etienne le Jeune par Etienne le Diacre, Introduction, édition et Traduction* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies 3], (Ashgate, 1997) και *PmbZ*, Stephanos 7012.

³³ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 437-438: «καὶ τῆ κα' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τῆς αὐτῆς δ' ἰνδικτιῶνος ἐστηλίτευσε καὶ ἠτίμασε τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἐπὶ τοῦ ἵπποδρομίου παρακελευσάμενος ἕνα ἕκαστον ἄββᾶν κρατεῖν γυναῖκα τῆ χειρὶ καὶ οὕτω παρελθεῖν αὐτοὺς τὸ ἵπποδρόμιον ἐμπτυομένους καὶ ὑβριζομένους ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ». Νικηφόρος, ό.π., σελ. 83.

³⁴ Για τον Μιχαήλ Λαχανοδράκοντα βλ. *PmbZ*, Michael Lachanodrakon 5027.

³⁵ Ostrogorsky, ό.π., σελ. 42.

³⁶ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 689.

³⁷ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 689.

³⁸ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 438-440.

³⁹ Βλ. *PmbZ*, Leon IV. 4243.

εναντίον της λατρείας της Θεοτόκου. Ωστόσο η εικονοκλαστική πολιτική συνεχίστηκε, αλλά σε πολύ μικρότερη έκταση και σε πολύ περιορισμένη ένταση.

Η βασιλεία του αποδείχτηκε πολύ σύντομη (775-780) και ο πρόωρος θάνατός του έφερε στο θρόνο το γιο του Κωνσταντίνο ΣΤ',⁴⁰ ο οποίος ήταν τότε μόλις δέκα ετών. Την αντιβασιλεία ανέλαβε η αυτοκράτειρα Ειρήνη.⁴¹ Αφού κατέστειλε δυναμικά συνομωσία εικονομαχικών στοιχείων σε βάρος της, έκανε το αποφασιστικό βήμα για την αποκατάσταση της λατρείας των εικόνων. Στη συνέχεια πείσθηκε να παραιτηθεί ο εικονομάχος πατριάρχης Παύλος⁴² (21 Αυγούστου 784) και κατόπιν η Ειρήνη κάλεσε όλο το λαό στο ανάκτορο της Μαγναύρας⁴³ όπου εξελέγη, στις 25 Δεκεμβρίου 784, πατριάρχης ο γραμματέας της Ταράσιος.⁴⁴ Έτσι άρχισαν οι προετοιμασίες για τη σύγκληση οικουμενικής συνόδου που θα ακύρωνε τις αποφάσεις της Συνόδου της Ιέρειας. Ο πάπας Ρώμης, Αδριανός, και οι πατριάρχες της Ανατολής χαιρέτησαν τη θετική αλλαγή και έστειλαν αντιπροσώπους.

Η σύνοδος άρχισε τις εργασίες της στο ναό των Αγίων Αποστόλων της Κωνσταντινούπολης, όμως στρατιώτες της αυτοκρατορικής φρουράς της πρωτεύουσας, πιστοί στον Κωνσταντίνο Ε', όρμησαν με ξίφη στο ναό και διέλυσαν τη σύνοδο. Η Ειρήνη τότε έστειλε τα εικονομαχικά στρατεύματα στη Μ. Ασία με το πρόσχημα μιας εκστρατείας εναντίον των Αράβων και συγκάλεσε ξανά τη σύνοδο, που συνήλθε τελικά στη Νίκαια, όπου ο Μέγας Κωνσταντίνος είχε συγκαλέσει και την Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο.⁴⁵

Η Έβδομη Οικουμενική Σύνοδος είναι η τελευταία που αναγνωρίζει η ανατολική εκκλησία. Ο πατριάρχης Ταράσιος ως διευθύνων την διαδικασία, 350 περίπου επίσκοποι και μεγάλος αριθμός μοναχών μετείχαν στις εργασίες της συνόδου από τις 24 Σεπτεμβρίου ως τις 13 Οκτωβρίου 787. Εφαρμόζοντας συνετή πολιτική δέχτηκαν στους κόλπους της Εκκλησίας και τους εικονομάχους επισκόπους, αφού

⁴⁰ Βλ. *PmbZ*, Konstantinos VI. 3704.

⁴¹ Βλ. *PmbZ*, Eirene 1439.

⁴² Βλ. *PmbZ*, Paulos IV. (von Kpl.) 5829.

⁴³ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 458: «Τούτω τῷ ἔτει συναγαγοῦσα ἡ βασίλισσα Εἰρήνη πάντα τὸν λαὸν εἰς τὴν Μαγναῦραν...».

⁴⁴ Βλ. *PmbZ*, Tarasios (von Kpl.) 7235.

⁴⁵ Θεοφάνης, ό.π., σελ. 461-462.

πρώτα αποκήρυξαν μπροστά τους την αίρεσή τους. Αν και σε αυτό αντέδρασαν πολλοί σκληροπυρηνικοί μοναχοί, στα θέματα πίστεως επικράτησε απόλυτη ομοφωνία στην ορθόδοξη πλειοψηφία της συνόδου⁴⁶.

Η σύνοδος καταδίκασε ως αίρεση την Εικονομαχία, αποφάσισε την καταστροφή των εικονοκλαστικών συγγραμμάτων και αναστήλωσε τις εικόνες επιτρέποντας την προσκύνησή τους, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ιωάννη Δαμασκηνού, ότι η προσκύνηση δεν αποδίδεται στην εικόνα αλλά στο εικονιζόμενο ιερό πρόσωπο και δεν έχει σχέση με τη λατρεία, που αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στο Θεό. Σε πανηγυρική συνεδρία στις 23 Οκτωβρίου 787 στο ανάκτορο της Μαγναύρας επικυρώθηκαν οι αποφάσεις της συνόδου και υπογράφηκαν από την Ειρήνη και τον γιο της Κωνσταντίνο Στ'.

Όμως, οι γενναιόδωρες φορολογικές ελαφρύνσεις που παραχώρησε η αυτοκράτειρα ιδιαίτερα στα μοναστήρια και οι ταπεινωτικές ήττες στο πεδίο των μαχών, έφεραν το κράτος σε κατάσταση αξιοθρήνητη. Το 802 η Ειρήνη ανετράπη από μετριοπαθείς εικονομάχους πατρικίους και αξιωματικούς του στρατού και στον θρόνο ανέβηκε ο γενικός λογοθέτης Νικηφόρος (802-811).⁴⁷

Αυτός έμεινε πιστός στην ορθόδοξη πίστη και υποστήριξε τη λατρεία των εικόνων. Μετά το θάνατο του Ταρασίου (25 Φεβρουαρίου 806) επέλεξε ως διάδοχο του τον μετριοπαθή εικονόφιλο ιστορικό και κρατικό αξιωματούχο Νικηφόρο.⁴⁸ Ο νέος αυτοκράτορας περιεπλάκη σε οξύτατη διαμάχη με τους άκρους εικονοφίλους, επί κεφαλής των οποίων ήταν οι μοναχοί της μονής Στουδίου Πλάτων⁴⁹ και Θεόδωρος.⁵⁰ Προσπάθησε -και πέτυχε- να ανορθώσει τα οικονομικά και να αναδιοργανώσει την διοίκηση του κράτους αλλά έπεσε σε μάχη εναντίον των Βουλγάρων. Στη μάχη αυτή που του κόστισε τη ζωή, τραυματίστηκε σοβαρά και ο γιος του και διάδοχός του

⁴⁶ Για την Έβδομη Οικουμενική Σύνοδο βλ. *ODB*, σελ 1465.

⁴⁷ Θεοφάνης, *ό.π.*, σελ. 476: «...Νικηφόρος πατρικίος και γενικός λογοθέτης ετυράνησεν κατά της ευσεβεστάτης Αυγούστης Ειρήνης». Για τον Νικηφόρο τον αυτοκράτορα βλ. *PmbZ*, Nikephoros I. 5252.

⁴⁸ Για τον Πατριάρχη Νικηφόρο βλ. *PmbZ*, Nikephoros I. (von Kpl.) 5301.

⁴⁹ Για τον Πλάτωνα, ο οποίος ήταν θείος και πνευματικός πατέρας του Θεοδώρου Στουδίτη βλ. *PmbZ*, Platon 6285.

⁵⁰ Βλ. *PmbZ*, Theodoros Studites 7574.

Σταυράκιος, κι έτσι στέφθηκε αυτοκράτορας ο πρώτος στενός συγγενής του, ο κουνιάδος του Μιχαήλ Α΄ ο Ραγκαβές.⁵¹ Αν και αδύναμος ηγεμόνας, ήταν ένθερμος λάτρης των εικόνων. Στα χρόνια της βασιλείας του η Ορθοδοξία έζησε πολύ καλές ημέρες. Ωστόσο, έκανε κακή διαχείριση του δημόσιου χρήματος και διεξήγαγε τους πολέμους κατά των Βουλγάρων με πρωτοφανή ανικανότητα. Αναγκάστηκε τέλος να παραιτηθεί και στον θρόνο ανέβηκε ο στρατηγός του Θέματος των Ανατολικών Λέων Ε΄ ο Αρμένιος (813).⁵²

Στόχος του νέου αυτοκράτορα ήταν να αποκαταστήσει τη στρατιωτική ισχύ της αυτοκρατορίας και να ανανεώσει την εικονοκλαστική κίνηση. Κατανίκησε τους Βουλγάρους στην Μεσημβρία και αναδιοργάνωσε το κράτος. Θεωρούσε ότι οι αποτυχίες της αυτοκρατορίας από την βασιλεία της Ειρήνης μέχρι τις μέρες του οφείλονταν στην κυριαρχία της ακραίας εικονόφιλης μερίδας, επί κεφαλής της οποίας ήταν οι μοναχοί και πρωτεύουσα εκδήλωσή της η προσκύνηση των εικόνων. Ανέθεσε στον λόγιο Ιωάννη Γραμματικό⁵³ να συγκεντρώσει αποδεικτικό υλικό για την επικείμενη εικονοκλαστική σύνοδο. Μαζί με τον επίσκοπο Συλαίου Αντώνιον⁵⁴ υπέβαλλαν στον Λέοντα έκθεση κατά της προσκύνησης των εικόνων υποστηριζόμενη από πολλές πατερικές μαρτυρίες.⁵⁵ Ο βασιλιάς πείσθηκε ότι έχει την ιστορική αλήθεια με το μέρος του, γι' αυτό κάλεσε τον πατριάρχη Νικηφόρο και του ζήτησε να συγκατανεύσει στις απόψεις τους και να απαγορευθεί η λατρεία των εικόνων, που σκανδαλίζει το λαό.

Ο Νικηφόρος ήταν άνθρωπος μετριοπαθής και θα μπορούσε να εξευρεθεί μια μέση οδός, αλλά πιεζόταν ασφυκτικά από τους μοναχούς και ιδιαίτερα από τον Θεόδωρο Στουδίτη. Τον έπεισαν να συγκαλέσει εκκλησιαστική σύνοδο και το απόγευμα της ίδιας ημέρας συγκεντρώθηκαν στην Αγία Σοφία και τέλεσαν ολονύχτια, πανηγυρική παννυχίδα ως προοίμιο των συνεδριάσεων της συνόδου. Μόλις το πληροφορήθηκε ο Λέων έστειλε και τους προσκάλεσε όλους το πρωί στο παλάτι, όπου και τους υποδέχτηκε δυσμενώς. Στην αντιπαράθεση που επακολούθησε ο πατριάρχης

⁵¹ Βλ. *PmbZ*, Michael I. (Rhangabe) 4989.

⁵² Βλ. *PmbZ*, Leon V. 4244.

⁵³ Βλ. *PmbZ*, Ioannes VII. Grammatikos 3199.

⁵⁴ Βλ. *PmbZ*, Antonios I. "Kassymatas" 550.

⁵⁵ Alexander, *The Patriarch Nicephorus...*, ό.π., σελ. 126-127.

Νικηφόρος συνεργάστηκε με τον αντίπαλό του Θεόδωρο Στουδίτη. Υποστήριξαν τη λατρεία των εικόνων και απέκλεισαν οποιαδήποτε ανάμειξη του αυτοκράτορα στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Ο Λέων εξοργίστηκε, κατηγόρησε τον πατριάρχη ότι προκαλεί σκάνδαλα και ότι συγκρότησε σύνοδο παραβλέποντας τους νόμους,⁵⁶ απαγόρευσε τη σύνοδο, εξόρισε τον Θεόδωρο και τους οπαδούς του και καθαίρεσε τον Νικηφόρο. Στον πατριαρχικό θρόνο ανέβηκε ο Θεόδοτος Μελισσηνός⁵⁷ την Κυριακή του Πάσχα, 1^η Απριλίου 815.

Λίγο μετά το Πάσχα νέα σύνοδος συγκροτήθηκε, στην οποία προσκλήθηκαν αλλά δεν προσήλθαν ο Θεόδωρος Στουδίτης και άλλοι εικονόφιλοι. Η σύνοδος αυτή κατήργησε τις αποφάσεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου της Νίκαιας και αναγνώρισε τις αποφάσεις της συνόδου της Ιέρειας του 754.⁵⁸ Ο Θεόδωρος Στουδίτης συνέχισε την αντίστασή του γράφοντας προς κάθε κατεύθυνση και επιζητώντας την παρέμβαση και πάλι του Πάπα υπέρ των εικονοφίλων.⁵⁹

Τα Χριστούγεννα του 820 ο Λέων δολοφονήθηκε από τον παλιό του συναγωνιστή στρατηγό Μιχαήλ τον Τραυλό.⁶⁰ Ο Μιχαήλ Β΄, ιδρυτής της «εξ Αμορίου» δυναστείας τήρησε στάση μετριοπαθή ως προς το ζήτημα των εικόνων. Δεν αναγνώρισε την οικουμενική σύνοδο της Νίκαιας ούτε τις εικονοκλαστικές συνόδους και απαγόρευσε κάθε συζήτηση σχετικά με το θέμα αυτό. Ενδεικτική της διάθεσής του ήταν η κίνησή του να μην επαναφέρει τον Νικηφόρο στον πατριαρχικό θρόνο μετά το θάνατο του Θεοδότου, (παρότι ανακάλεσε από την εξορία τον Νικηφόρο και τον Θεόδωρο Στουδίτη), αλλά να χειροτονήσει τον επίσκοπο Συλαίου Αντώνιο. Επέτρεψε, όμως, την κατ' ιδίαν προσκύνηση των εικόνων σε σπίτια ή μοναστήρια.⁶¹ Οι αποφάσεις του δυσαρέστησαν εξαιρετικά την εικονόφιλη παράταξη, αλλά και δεν ικανοποίησαν

⁵⁶ Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., τ. 9, σελ. 209.

⁵⁷ Βλ. *PmbZ*, Theodotos I. (von Kpl.) 7954.

⁵⁸ Για τη Σύνοδο αυτή που έλαβε χώρα στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης βλ. Alexander, *The Patriarch Nicephorus...* ό.π., σελ. 137-140.

⁵⁹ Σχετικά βλ. Th. Pratsch, *Theodoros Studites (759-826) — zwischen Dogma und Pragma: der Abt des Studiosklosters in Konstantinopel im Spannungsfeld von Patriarch, Kaiser und eigenem Anspruch*. (Bern, Peter Lang, 1998), σελ. 231-262, ειδικότερα σελ. 247 κ.επ..

⁶⁰ Βλ. *PmbZ*, Michael II. 4990.

⁶¹ Ι. Γενέσιος, *Περί Βασιλειών*, ό.π., σελ. 111: «περί τῶν θείων εἰκόνων ἐδημηγόρησεν τὸ ἕκαστω δοκοῦν ἀπεργάζεσθαι» και Θεοφάνους *Συνεχιστές, Χρονογραφία*, E. Weber, Bonn, 1838, σελ. 47 «ἕκαστος οὖν τὸ δοκοῦν αὐτῶ ποιεῖτω και ἐφετόν».

την εικονομαχική, η οποία υποστήριζε την ολοσχερή εξαφάνιση των εικόνων. Την περίοδο της βασιλείας του στιγματίσε η επανάσταση ενός Σλάβου και παλαιού συμπολεμιστή του αυτοκράτορα, Θωμά.⁶² Ο Θωμάς εμφανίστηκε ως υπέρμαχος των εικονοφίλων και ισχυρίστηκε ότι είναι ο παράνομα εκθρονισμένος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΣΤ΄. Εμφανίστηκε επίσης ως προστάτης των φτωχών και υποσχέθηκε απαλλαγή από τα βάρη τους και οικονομικές ελαφρύνσεις. Έτσι, η κίνηση αυτή είχε το χαρακτήρα κοινωνικής εξέγερσης. Σύντομα είχε κερδίσει με το μέρος του όλα τα θέματα της Μικράς Ασίας εκτός από τα θέματα Αρμενικών και Οψικίου και βάδισε κατά της Κωνσταντινουπόλεως, η πολιορκία της οποίας άρχισε το Δεκέμβριο του 821. Η στρατιωτική υπεροχή του Μιχαήλ, καθώς και μια καταλυτική ήττα από τους Βουλγάρους, οι οποίοι εξεστράτευσαν εναντίον του, κατόπιν συνεννόησης με τον αυτοκράτορα, υπό την ηγεσία του Ομουρτάγ, οδήγησαν τον αρχικά πανίσχυρο Θωμά στην καταστροφή.⁶³ Η αντίσταση του Θεόδωρου Στουδίτη εξακολούθησε μέχρι τον θάνατό του το 826.⁶⁴ Το 828 πέθανε ο πατριάρχης Νικηφόρος και το 829 ο Μιχαήλ Β.

Οικουμενικοί Πατριάρχες:

715 - 730 Γερμανός Α΄

730 - 754 Αναστάσιος

754 - 766 Κωνσταντίνος Β΄

766 - 780 Νικήτας Α΄

780 - 784 Παύλος Δ΄

784 - 806 Ταράσιος

806 - 815 Νικηφόρος Α΄

815 - 821 Θεόδοτος Α΄ Κασσιτεράς

821 - 836 Αντώνιος Α΄ Κασσιμάτης

⁶² Βλ. *PmbZ*, Thomas “der Slawe” 8459.

⁶³ Ostrogorsky, ό.π., σελ. 76-77

⁶⁴ Βλ. Pratsch, ό.π., σελ. 263-291.

Βυζαντινοί Αυτοκράτορες:

717-741 Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος

741-775 Κωνσταντίνος Ε΄ Κοπρώνυμος

775 - 780 Λέων Δ΄ ο Χάζαρος

780 - 797 Κωνσταντίνος ΣΤ΄

797-802 Ειρήνη η Αθηναία

802 - 811 Νικηφόρος Α΄ ο Λογοθέτης

811 - 812 Σταυράκιος

812 - 813 Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβές

813 - 820 Λέων Ε΄ ο Αρμένιος

820 - 829 Μιχαήλ Β΄ ο Τραυλός

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗ, ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΜΗΔΙΚΙΟΥ,
ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΗ ΤΟΥ ΘΕΟΣΤΗΡΙΚΤΟ (ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

Στις 29 Απριλίου⁶⁵, όπως μας πληροφορεί στον τίτλο ο ίδιος ο Θεοστήρικτος, γράφει έναν Επιτάφιο για τον πατέρα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, και δάσκαλό του Νικήτα. Το κείμενο έχει την τυπική δομή επιταφίου λόγου⁶⁶, ενώ παράλληλα περιλαμβάνει τον βίου του εγκωμιαζόμενου αγίου και άφθονες ιστορικές πληροφορίες. Για το λόγο αυτό αποκτά ιδιαίτερη αξία αισθητική και λογοτεχνική. Παράλληλα, όπως συμβαίνει γενικότερα με τα αγιολογικά κείμενα της μεσοβυζαντινής εποχής, αποτελεί θαυμάσια ιστορική πηγή αναφορικά με τα γεγονότα της περιόδου της εικονομαχίας⁶⁷.

Με βάση το περιεχόμενο στο κείμενο διακρίνονται τρεις ενότητες: η πρώτη ξεκινά από την αρχή και φτάνει ως την παράγραφο 25. Στο χωρίο αυτό δίνονται αμιγώς βιογραφικά στοιχεία του αγίου. Η δεύτερη ενότητα θα μπορούσε να εκτείνεται από την παράγραφο 25 έως και την παράγραφο 49, που περιλαμβάνει ουσιαστικά το ιστορικό πλαίσιο της περιόδου της δεύτερης φάσης της εικονομαχίας, κατά την οποία έζησε ως ενήλικας και τις εξορίες που υπέστη. Στην τρίτη ενότητα θα μπορούσαν να τοποθετηθούν οι παράγραφοι 50-54, όπου αναφέρεται το τέλος του αγίου και ο επίλογος. Κι αυτό γιατί, κατά τη γνώμη μου, ο επίλογος, με βάση το χειρόγραφο του κώδικα της Μεγίστης Λαύρας, αποτελεί από μόνο του ένα σημαντικό κεφάλαιο του όλου κειμένου, καθώς είναι σωστά και ολοκληρωμένα δομημένος με βάση τους κανόνες της ρητορικής, αλλά και πολύ πλούσιος σε περιεχόμενο. Η παράγραφος 50 του Βατικανού κώδικα είναι απλώς πληροφοριακή των στοιχείων αντιγραφής του, επισημαίνονται, δηλαδή, ο χρόνος, (έμμεσα) ο τόπος αντιγραφής, καθώς και το όνομα του αντιγραφέα.

⁶⁵ Για την πιθανή χρονολογία συγγραφής του Βίου βλ. ενότητα *Ο συγγραφέας*.

⁶⁶ Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία, Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών, Επιτάφιοι και μονωδίες*, Τομ. Α', (Αθήνα, 1991), σελ.213-229.

⁶⁷ Alexander, *The Patriarch Nicephorus...*, ό.π., σελ.72,126,130-132,136,236.

Βιογραφικά στοιχεία Νικήτα Μηδικίου

Ο συγγραφέας εξαντλεί τους κανόνες ρητορικής τέχνης, σχετικά με το σκοπό συγγραφής του έργου του. Σημειώνει, λοιπόν, την ωφέλεια που θα αποκομίσουν οι ακροατές του, αλλά και οι μεταγενέστεροι που θα διαβάσουν το έργο του: *«Πρόκειται ἡμῖν μεγίστης ὠφελείας ὑπόθεσις», «εἰς οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων καὶ τῶν μετέπειτα ἐντυγχάνειν βουλομένων* (παρ. 1)⁶⁸. Στη συνέχεια υπογραμμίζει ότι δεν πρέπει να χαθούν με το πέρασμα του χρόνου τα σπουδαία ανδραγαθήματα του δασκάλου του: *«ἵνα μὴ ἐξίτηλα τῷ χρόνῳ γένηται τὰ ἐκείνου σεμνά», «οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστιν τοσαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν σιγῇ κρύπτεσθαι»* (παρ. 2). Ακολουθεί ο τόπος της «ταπεινότητας» (*locus modestiae/humilitatis*), σχετικά με την δυνατότητα του συγγραφέα να αναλάβει και να φέρει σε πέρας το δύσκολο αυτό εγχείρημα: *«ὁ φόβος ἀπείργων με τὴν ἀναξιοτήτα»* (παρ. 2). Τελικά, όμως, αποφασίζει να ξεκινήσει την αφήγηση του βίου του Νικήτα υποστηρίζοντας ότι: *«Ἄλλ' ὁ πόθος με τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς διεγείρει ἐρεθίζων πρὸς τὸ ἐγχείρημα»* (παρ. 2). Αφού χρησιμοποιήσει και τον τόπο της Επίκλησης : *«Ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν, τὸν Θεὸν τὸν πάσης ἀρχῆς αἴτιον προστησάμενος»* (παρ. 3), φτάνει αισίως στην τέταρτη παράγραφο για να αρχίσει τελικά να ξεδιπλώνει τον βίο του αγίου.

Ο όσιος Νικήτας γεννήθηκε στην Καισάρεια της Βιθυνίας, στο δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα μ.Χ., από ευσεβείς γονεῖς. Ο πατέρας του ονομαζόταν Φιλάρετος και λίγο αργότερα έγινε μοναχός, ώσπου και πέθανε. Σε βρεφική ηλικία, μόλις οκτώ μέρες μετά τη γέννησή του, έμεινε ορφανός από τη μητέρα του, το όνομα της οποίας παραμένει άγνωστο. Τότε ανέλαβε την ανατροφή του η γιαγιά του, η μητέρα του πατέρα του. Όταν έφτασε στην κατάλληλη ηλικία, παραδόθηκε από τον πατέρα του στην εκκλησία προκειμένου να λάβει την κατάλληλη μόρφωση. Ο άγιος επέδειξε ζήλο και επιδόσεις σημαντικές, αφού *«ἐν ὀλίγοις χρόνοις πάντα ἐξέμαθεν»* (παρ. 5). Στην παιδική του ηλικία ξεχώριζε από τους συνομηλίκους του. Συμπεριφερόταν πάντοτε με σύνεση και φρόνηση γεροντικής ωριμότητας. Άκουγε με ευλάβεια τις παραινήσεις των Γραφών και τα καλλιεργούσε μέσα του (*ἐν τῇ γῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῇ ἀγαθῇ καὶ πίονι, ὅθεν καὶ ἐκαρποφόρησεν τῷ Θεῷ*, παρ. 6), μέχρι που αποφάσισε να εγκαταλείψει τα εγκόσμια

⁶⁸ Οι φράσεις στις παρενθέσεις αποτελούν παραθέσεις από το *Βίο Νικήτα Μηδικίου*. Οι αριθμοί αναφέρονται σε παραγράφους του κειμένου.

και να αφοσιωθεί στο Θεό (ἔσπευσε κόσμου ῥαγῆναι καὶ Θεῷ προσοικειωθῆναι, παρ. 7). Ἐφυγε, λοιπόν, από την πατρίδα του και πήγε κοντά σε κάποιον μοναχό ονόματι Στέφανο, για να μαθητεύσει στον μοναχικό βίο. Ο τελευταίος όταν είδε το ζήλο που επέδειξε ο Νικήτας, τον συμβούλεψε ότι θα ήταν πιο ωφέλιμο να εισέλθει σε κάποιο μοναστήρι, έτσι ώστε να μνηθεί στην κοινοβιακή ζωή. Πηγαίνει, λοιπόν, στο Μηδίκιον, στο οποίο ηγείται ο ιδρυτής της μονής, Νικηφόρος. Το πλήθος των αρετών του ήταν τέτοιο, που ο ηγούμενος, πριν ακόμη συμπληρώσει πέντε έτη εκεί, πρότεινε την χειροτονία του σε πρεσβύτερον από τον πατριάρχη Ταράσιο. Ακολούθως του έδωσε την ηγεμονία της μονής, παρά τις εύλογες αντιδράσεις του λόγω ταπεινότητας. Ήταν δε τόσο άξιος που κατάφερε να αυξήσει τα μέλη της αδελφότητας έως και τα εκατό. Τότε βρέθηκε κοντά του στη μονή κάποιος νεαρός μοναχός ονόματι Αθανάσιος, ο οποίος είχε έρθει σε μεγάλη ρήξη με τον πατέρα του, όταν αποφάσισε να εγκαταλείψει τα εγκόσμια και να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα. Δείχνοντας παρόμοιο ζήλο με τον όσιο, έγιναν οι δυο τους αληθινοί ποιμένες της αδελφότητας. Σε τέτοιο σημείο πνευματικότητας είχε φτάσει ο όσιος μέσω της εξαντλητικής άσκησης, ώστε μπορούσε πλέον να εκβάλλει και να διώχνει τα δαιμόνια που ταλαιπωρούσαν τους νεαρούς δόκιμους μοναχούς. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά και πλήθος άλλες ασθένειες γιάτρευε, τόσο σωματικές όσο και πνευματικές. Μετά από αρκετά χρόνια ο «σύναθλος και συνέριθος» πιστός Αθανάσιος έφυγε από τη ζωή στις 26 Σεπτεμβρίου. Δίπλα στον τάφο του φυτεύτηκε ένα κυπαρίσσι που αποδείχθηκε θαυματουργό για τους πιστούς. Μετά από λίγο καιρό, στις 4 Απριλίου, τελείωσε τη ζωή του και ο όσιος Νικηφόρος. Τότε οι λοιποί μοναχοί παρακάλεσαν τὸν Νικήτα να αναλάβει την ηγεμονία της μονής κι εκείνος δέχτηκε. Χειροτονήθηκε ηγούμενος της μονής από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρο.

Εικονομαχία και περίοδος εξοριών

Ο βιογράφος του Νικήτα, αναφέρει τις προσπάθειες του διαβόλου να καταστρέψει το ανθρώπινο γένος ξεκινώντας από την πτώση των Πρωτοπλάστων, συνεχίζοντας με την ειδωλολατρία, προκειμένου να καταλήξει στην δεύτερη περίοδο της εικονομαχίας, κατά

την οποία έζησε ο όσιος. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι αυτή η αίρεση, σε αντίθεση με τις προηγούμενες, ξεκίνησε από τον ίδιο τον αυτοκράτορα.

Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος, άρπαξε την εξουσία από τον Θεοδόσιο και διέταξε να μην εικονίζεται πλέον ο Χριστός ούτε να προσκυνείται σε εικόνες. Σε αυτό αντιτάχθηκε ο πατριάρχης Γερμανός και καθαιρέθηκε. Στη θέση του χειροτονήθηκε ο Αναστάσιος. Τη βασιλεία διαδέχτηκε ο γιος του Λέοντος, Κωνσταντίνος Ε΄ ο Κοπρώνυμος. Αυτός, όχι μόνο συνέχισε την απαγόρευση της λατρείας των εικόνων, αλλά επέβαλε να μην ονομάζονται άγιοι, ούτε η Μαρία Θεοτόκος, ενώ κατέστρεψε λείψανα των αγίων. Τότε πραγματοποιήθηκε ένας μεγάλος διωγμός των μοναχών, με αποκορύφωμα το μαρτύριο του Αγίου Στεφάνου του Νέου.

Μετά το θάνατό του, ανέλαβε την εξουσία ο γιος του Λέων Δ΄ το 775 και για 5 χρόνια. Αυτός ήταν πιο συνετός, σύμφωνα με το συγγραφέα. Το 780 τον διαδέχτηκε η Ειρήνη, η οποία μαζί με τον μικρό γιο της αποκατέστησαν πραγματική ειρήνη για την εκκλησία. Η ορθόδοξη βασίλισσα έκανε πολλές αγαθοεργίες, όπως γηροκομεία, πτωχοκομεία, ξενοδοχεία, φοροαπαλλαγές, και ίδρυσε μοναστήρια, ασκητήρια και «*ψυχών φροντιστήρια*» παντού. Αυτήν την διαδέχτηκε ο Νικηφόρος, άνδρας ευσεβής, φιλόπτωχος και φιλομόναχος κι έπειτα ο Μιχαήλ Β΄ ο Ραγκαβές.

Στη συνέχεια τον αυτοκρατορικό θρόνο κατέλαβε ο Λέων Ε΄ ο Αρμένιος, ο οποίος στην πολιτική τακτική μιμήθηκε τον συνονόματό του, τον Λέοντα Γ΄. Ως βοηθός του στην εκπλήρωση του εικονοκλαστικού του έργου κάλεσε τον Ιωάννη Σπέκταν, τον Ευτυχιανό, τον Ιωάννη Γραμματικό, τον Αντώνιο Συλαίου και κάποιους μοναχούς, τον Λεόντιο και τον Ζωσιμά. Σε απάντηση σε αυτή την εξέλιξη συγκεντρώνεται ένα πλήθος μοναχών, μαζί με επισκόπους και μητροπολίτες, γύρω από τον πατριάρχη Νικηφόρο και κάνουν παννυχίδα στη Μεγάλη Εκκλησία. Το πρωί τους προσκάλεσε ο βασιλιάς. Αρχικά ζήτησε να συναντηθεί μόνο με τον Νικηφόρο και αργότερα μίλησε με όλους. Πρώτος μίλησε ο πατριάρχης και υπερασπίστηκε τη λατρεία των εικόνων. Ο βασιλιάς υποκρίθηκε ότι συμφωνεί μαζί του και μάλιστα για να τους πείσει έσκυψε και φίλησε ένα σταυρό που φορούσε. Ο Αιμιλιανός ο επίσκοπος Κυζίκου πήρε το λόγο και είπε ότι για τα εκκλησιαστικά ζητήματα δεν έχουν λόγο οι βασιλείς. Επιπλέον, ο Μιχαήλ ο επίσκοπος Συνάδων τον κατηγορήσε για τυραννική

συμπεριφορά. Ακολούθησε ο Θεοφύλακτος ο επίσκοπος Νικομηδείας, ο Πέτρος ο Νικαίας και ο Ευθύμιος ο επίσκοπος Σάρδης που με θάρρος υπερασπίστηκε την τόσων ετών παράδοση προσκύνησης των εικόνων που είναι αδύνατο να διασαλευθεί. Το λόγο πήρε και ο Θεόδωρος ο Στουδίτης, ο οποίος επηρεασμένος από τους λόγους *Περί εικόνων* του Ιωάννη Δαμασκηνού, παρότρυνε τον αυτοκράτορα να μην αναμειγνύεται στα εκκλησιαστικά ζητήματα και να περιοριστεί στην πολιτική κατάσταση και το στρατό.

Εξοργίστηκε τότε ο Λέων και εξόρισε τον Θεόδωρο και τους προέδρους των μεγάλων εκκλησιών, ενώ καθαίρεσε τον πατριάρχη Νικηφόρο. Στη συνέχεια χειροτόνησε πατριάρχη τον Θεόδοτο (Κασσιτερά) και συγκάλεσε στην Αγία Σοφία συνέδριο, στο οποίο καταδίκασαν εκ νέου την λατρεία των εικόνων. Μετά από αυτό κάλεσε τους ηγουμένους των επιφανών μοναστηριών, και ανάμεσά τους και τον όσιο Νικήτα, ο οποίος μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια να πεισθεί να ασπασθεί την εικονομαχία, φυλακίστηκε.

Στη φυλακή αρχικά ταλαιπωρήθηκε από κάποιον φύλακα ονόματι Νικόλαο. Όταν όμως εκείνος είδε σε όνειρο το νεκρό πατέρα του που τον παρακίνησε να αφήσει τον δούλο του Θεού ο Νικόλαος έπαψε να ενοχλεί τον Νικήτα. Μετά από πολλές ημέρες ο Νικήτας εξορίστηκε στο κάστρο Μασαλαιών. Ήταν ήδη στα μέσα του χειμώνα και ο όσιος βασανίστηκε από το κρύο και τον παγετό. Πριν περάσουν πέντε ημέρες ο βασιλιάς διέταξε να επιστρέψουν οι εξόριστοι ξανά στο Βυζάντιο. Και μετά το Πάσχα τους παρέδωσε στον Ιωάννη τον Γραμματικό, ο οποίος τους υπέβαλε σε διάφορες δοκιμασίες. Αφού είδε ότι παρέμεναν αμετακίνητοι στις απόψεις τους και προτιμούσαν να πεθάνουν, ο αυτοκράτορας τους ζήτησε μόνο να κοινωνήσουν μια φορά από τα χέρια του Θεοδότου και ύστερα υποσχέθηκε ότι θα τους άφηνε ελεύθερους. Ο Νικήτας δεν το επιθυμούσε, αλλά ακολούθησε την παρότρυνση των άλλων ηγουμένων. Δεν πρόλαβε όμως να πλεύσει παρά μόνο μέχρι την Προκόνησο, και επέστρεψε μετανιωμένος στο βασιλιά. Εκείνος τότε τον παρέδωσε σε κάποιον Ζαχαρία στα Μάγγανα, που τον αντιμετώπισε με ευσέβεια και σεβασμό. Μετά από εκεί ο βασιλιάς τον εξορίζει στο νησί της αγίας Γλυκερίας όπου ο όσιος υπέστη μεγάλες κακουχίες από τον Άνθιμο, τον επονομαζόμενο Καϊάφα. Και μέσα από τη φυλακή ο όσιος θαυματούργησε. Μέσω της προσευχής του απελευθέρωσε τον Ζαχαρία μαζί με

άλλους από την αιχμαλωσία των βαρβάρων, ενώ παράλληλα έσωσε από βέβαιο πνιγμό τρεις αδελφούς, το πλοίο των οποίων καταποντίστηκε στη θάλασσα. Ο όσιος παρέμεινε στη φυλακή για έξι χρόνια, μέχρι το θάνατο του Λέοντος.

Ο τελευταίος λίγο πριν πεθάνει είδε ένα προφητικό όνειρο: ο πατριάρχης Ταράσιος προέτρεπε αυστηρά κάποιον Μιχαήλ να τον σκοτώσει. Πράγματι λίγο αργότερα δολοφονήθηκε μπροστά στο θυσιαστήριο της Αγίας Τράπεζας. Τότε αναγορεύτηκε βασιλιάς ο Μιχαήλ (Β΄ ο Τραυλός), ο οποίος δεν αποκατέστησε τη λατρεία των εικόνων, ωστόσο απελευθέρωσε τους φυλακισμένους και σταμάτησε τον μεγάλο διωγμό της εκκλησίας. Βγήκε, λοιπόν, από τη φυλακή και ο μακάριος Νικήτας. Τότε εμφανίστηκε κάποιος αντάρτης ονόματι Θωμάς από την ανατολή και όλοι οι θεοφόροι πατέρες επέστρεψαν στο Βυζάντιο. Ο πατριάρχης Νικηφόρος προσκάλεσε τον Νικήτα και μετέλαβε από τα χέρια του.

Μετά την κατάλυση της ανταρσίας του Θωμά, ο όσιος μετακινήθηκε στα παρακείμενα στην πόλη νησιά. Και έγινε εκεί οδηγός, διδάσκαλος, προστάτης και στήριγμα των ασθενούντων. Παρείχε πλούσια την ελεημοσύνη του όχι μόνο στους πιστούς, αλλά και στους απίστους. Κάποτε μάλιστα συνέβη κάποιος Ισμαηλίτης να προσκυνήσει τα πόδια του Νικήτα. Τέτοια ήταν η θεία χάρη που περιέβαλλε τον άγιο!

Το τέλος του οσίου

Κατόπιν ο Νικήτας εγκαταστάθηκε σε ένα μετόχι στο βόρειο μέρος της πόλης και έζησε εκεί το σύντομο υπόλοιπο της ζωής του. Και όταν έφτασε ο καιρός να παραδώσει την ψυχή του στο Χριστό, η ασθένεια επιδεινώθηκε και οι δυνάμεις του άρχισαν να τον εγκαταλείπουν. Ημέρα Παρασκευή κατά την περίοδο της νηστείας, προαισθάνθηκε το τέλος του και ζήτησε από τον Θεόκτιστο, τον υπηρέτη και διάδοχό του, να ετοιμάσει τα απαραίτητα για τα προηγιασμένα για την ώρα που θα χρειαστούν. Την Κυριακή την έκτη ώρα, την τρίτη του Απριλίου αποδήμησε στον ουρανό.

Οι μαθητές του τον μετέφεραν στη μονή Μηδικίου και το λείψανό του θαυματούργησε, αποκαλύπτοντας την αγιοσύνη του Νικήτα. Ετάφη στο ίδιο μνημείο με τον Νικηφόρο, στο οποίο μέχρι και σήμερα πραγματοποιούνται θαύματα. Ο βίος

ολοκληρώνεται με έναν απaráμιλλης τέχνης επίλογο, στον οποίο μέσα από πλήθος προσφωνήσεων και παραβολών ο συγγραφέας αρχικά εξυμνεί/εγκωμιάζει τον άγιο και στη συνέχεια τον παρακαλεί να δεχθεί τον έπαινο και να του χαρίσει την ευλογία και την προστασία του.

Η ΜΟΝΗ ΜΗΔΙΚΙΟΥ

Η μονή Μηδικίου βρίσκεται πέντε χιλιόμετρα νότια του χωριού Τρίγλεια της Βιθυνίας και δύο χιλιόμετρα από τη θάλασσα του Μαρμαρά. Είναι κτισμένη μέσα σε μια κατάφυτη κοιλάδα μεταξύ του λόφου Σταυροπήδι (παραφθορά της λέξης Σταυροπήγιον) και του λόφου των Μικρών Αλωνιών. Δεν ήταν ενοριακή, δηλαδή υπαγόμενη στο μητροπολίτη Προύσας, αλλά Πατριαρχική (Σταυροπήγιον). Η ίδρυσή της τοποθετείται στον 8^ο αιώνα. Η μονή είχε το *καθολικό* της σε μορφή βασιλικής. Θεμελιώθηκε το 780 από τον μοναχό Νικηφόρο, ο οποίος υπήρξε και ο πρώτος ηγούμενός της.⁶⁹ Κατά την περίοδο της Εικονομαχίας υπήρξε καταφύγιο των εικονολατρών και υπέστη πολλά δεινά από τους εικονομάχους. Φτάνει στην ακμή της κατά την ηγουμενία του Νικηφόρου και του διαδόχου του Νικήτα.

Ο Νικηφόρος συμμετείχε στην Έβδομη Οικουμενική Σύνοδο (Νίκαια 787) και υπέγραψε ως «Νικηφόρος ηγούμενος Μηδικίου». Στο Βίο του Αγίου Νικηφόρου αναφέρεται ότι όταν αγόρασε από μια κοινότητα αγροτών τη γη, πάνω στην οποία θα έκτιζε το μοναστήρι, βρήκε εκεί μια μεγάλη κατεστραμμένη εκκλησία του Αγίου Μιχαήλ, την οποία προχώρησε να αποκαταστήσει.⁷⁰ Αυτή η εκκλησία πρέπει να έγινε το *καθολικόν* του μοναστηριού, στο αριστερό μέρος του νάρθηκα της οποίας ετάφησαν ο Άγιος Νικηφόρος και αργότερα ο Όσιος Νικήτας.⁷¹ Αν και ο Νικηφόρος ανακαίνισε έναν κατεστραμμένο ναό του Αγίου Μιχαήλ, στα πρακτικά της Συνόδου αναφέρεται στο όνομα Άγιος Σέργιος Μηδικίου.⁷² Αρχικά, λοιπόν, το μοναστήρι ήταν αφιερωμένο στον Άγιο Σέργιο, αργότερα, όμως, μετονομάστηκε σε «Μονή τῶν ἁγίων Πατέρων».

Παρότι γύρω από τον Όλυμπο υπήρχαν εκατοντάδες μοναστήρια, το Μηδικίο είλκυε τους μοναχούς, λόγω της εξαιρετικής θέσης όπου κτίστηκε η μονή, κοντά στη θάλασσα,

⁶⁹ H.G. Beck, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, (Munich, 1959), σελ. 210.

⁷⁰ F. Halkin, “La vie de S. Nicéphore fondateur de Médikion en Bithynie”, *AB* 78 (1960), σελ. 413-414.

⁷¹ C. Mango, I. Ševčenko, “Some church buildings on the sea of Marmara”, *DOP* 27 (1973), σελ. 240-242.

⁷² Βλ. *ODB*, “Medikion monastery”, σελ. 1328. Ωστόσο, ο Τ. Ευαγγελίδης, παρακινημένος από την ίδια υπογραφή, αναγνωρίζει τον Νικηφόρο ως ιδρυτή της μονής το 780 και όχι ως ανακαινιστή το 810, Τ. Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια, Ιστορική και γεωγραφική μελέτη από τον Ε' αιώνα π.Χ. μέχρι των καθ' ημάς*, (Αθήνα, 1934), σελ. 43.

κατάφυτη και με πολλά νερά. Είχε σχήμα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο με πολλά μικρά παράθυρα και έμοιαζε με φρούριο.⁷³ Περιβαλλόταν από τείχη 25 μέτρων, εξαιτίας του φόβου των Σαρακηνών, ενώ στο επάνω μέρος της πύλης υπήρχε βίγλα (παρατηρητήριο), για να αμύνονται από τους ληστοπειρατές. Γύρω από το ναό ήταν κτισμένα τα κελλιά των άλλοτε πολλών μοναχών. Ο Ευαγγελίδης μαρτυρεί ότι το 1922, οπότε και επισκέφτηκε για τελευταία φορά την μονή, υπήρχαν μόλις 3 μοναχοί μαζί με τον ηγούμενο.

Τη μονή διείπε το σύστημα «των Ακοιμήτων» και οι μοναχοί της ονομάζονταν «Ακοίμητοι Μοναχοί». Αυτό σημαίνει ότι τελούσαν ιερές ακολουθίες νυχθημερόν. Στο Μηδίκιο οι μοναχοί διαιρούνταν «κατά τινες εις 3 ή 6 χορούς ἔψαλλον νυχθημερόν τὴν ἀκολουθίαν τῆς Μονῆς ἢ κάλλιον κοιμώμενοι ὀλίγον, μετὰ τὴν νύκτα, προσηύχοντο καὶ τῆς ἀκολουθίας περατωθείσης δὲν ἐκοιμῶντο πλέον».⁷⁴

Τον 11^ο αιώνα δόθηκε ως *χαριστίκιον* στον Μιχαήλ Ψελλό. Το 1054 ο Ψελλός αναγράφεται από τους συγχρόνους να διατρίβει στη μονή «τρώγων κάστανα».⁷⁵ Όμως ανακαλύπτοντας τα οικονομικά προβλήματα του μοναστηριού ως *χαριστικάριος* έκανε ένα υποτιμητικό λογοπαίγνιο με το όνομά του: «Τὸ δὲ Μηδίκιον μοναστήριον μὲν, ἀφανὲς δέ, ὥσπερ τοῦνομα οὕτω καὶ τὸ πρᾶγμα». Από όσο διαφαίνεται από την επιστολή που έγραψε πρὸς κάποιον Ζωμά «κριτή του Οψικίου», ναι μεν το Μηδίκιο του είχε δοθεί ως *χαριστίκιον*, όμως ήταν καταχρεωμένο και αν και είχε αρκετή γη (την οποία ο Ψελλός αγνοούσε) τα χρέη ήταν πολύ περισσότερα, κάτι που ο Ψελλός ανακάλυψε από πρώτο χέρι, και ενώ είχε ξοδέψει αρκετό χρυσάφι για να κάνει παραγωγικό το μοναστήρι δεν ήταν σε θέση να εκπληρώσει αξιοπρεπώς την υποχρέωση

⁷³ Ο Τ. Ευαγγελίδης, «Περὶ τινων ἀρχαιοτάτων βυζαντινῶν μονῶν ἐν Βιθυνίᾳ», *Σωτήρ* 12 (1889), σελ. 155, περιγράφει το ναό ως ένα μεγάλο παραλληλόγραμμο, «χωρὶς κολώνες ἢ στέγη, σαν χάνιον, το οποίο ἔχει εγκαταλειφθεὶ ἀπὸ τον ιδιοκτήτη». Σημειώνει στο βήμα την ημερομηνία Μηνὶ Μαρτίῳ κγ' ἔτους Ζ'ηΜΑ, που πρέπει να εἶναι Σ'ηΜΑ', 1433.

⁷⁴ Ευαγγελίδης Τρύφων, *Βρύλλειον-Τρίγλεια, ὁ.π.*, σελ. 43. Το ίδιο σύστημα ακολουθούσε και η μονή Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη. Ο Θεόδωρος Στουδίτης αναφέρει χαρακτηριστικά περὶ των Ακοιμήτων: «...ὄρα γὰρ τὸ γενόμενον, ψαλμωδία τὴν ψαλμωδίαν διαδέχεται, ἀνάγνωσις τὴν ἀνάγνωσιν, μελέτη τὴν μελέτην, προσευχὴ τὴν προσευχὴν καθάπερ κύκλος ἄγων καὶ συνάπτων ἡμᾶς τῷ Θεῷ» (*PG* 99, στ. 579, 599). Για το ρόλο των μοναχών, τη θρησκευτική ζωή στα μοναστήρια του Ολύμπου, τη μονή Μηδικίου και τον ὄσιο Νικῆτα βλ. Β. Menthon, *Τα Μοναστήρια καὶ οἱ Ἅγιοι τοῦ Ολύμπου τῆς Βιθυνίας*, μτφ. Ν. Βασιλοπούλου, (Αθήνα, 1980), σελ. 19-27 καὶ 51-57.

⁷⁵ Α. Mojrui, «Una nuova poesia di Theodoro Prodromo in Greco vulgare», *BZ* 23 (1914-1919), σελ. 400-405, ειδικότερα 405.

που είχε να παραθέτει ετήσιο δείπνο στον παραλήπτη της επιστολής.⁷⁶ Ο ίδιος συγγραφέας σε άλλη του επιστολή παραπονεύεται ότι το Μηδικιον είναι μάλλον δυσάρεστος τόπος διότι ενώ βρίσκεται πολύ κοντά στη θάλασσα τα βουνά και οι λόφοι που το περιβάλλουν το αποκλείουν από τη θέα της.⁷⁷

Κατά τον 12^ο αιώνα το μοναστήρι υπέστη επιθέσεις από Φράγκους, ενώ τον 14^ο και 15^ο αιώνα από Τούρκους. Αργότερα, ο ναός του Αγίου Σεργίου αλλοιώθηκε από πυρκαγιές και απέμειναν μόνο το ιερό βήμα και οι γύρω τοιχογραφίες⁷⁸. Ο Άγγλος περιηγητής του 17^{ου} αιώνα John Covel, όταν επισκέφτηκε τη μονή το 1676, αναφέρει ότι είχε 25 μοναχούς.⁷⁹ Κατά την τελευταία πυρκαγιά το 1770 πυρπολήθηκε και η πλουσιότατη σε έγγραφα και σε χειρόγραφα βιβλιοθήκη εξαιτίας της ακηδίας του τότε ηγουμένου Ανθίμου.⁸⁰

Τη Μονή Μηδικίου επισκέφθηκε ο ποιητής Αλ. Σούτσος, το 1863 μετά την επιστροφή του από το Παρίσι. Φιλοξενήθηκε στη μονή, αλλά τη νύχτα που κατέλυσε εκεί ο ποιητής δε μπόρεσε να κοιμηθεί καθόλου γιατί ούρλιαζαν τα τσακάλια. Πήγε λοιπόν στο κελί του ηγουμένου Ιγνατίου και θέλησε να πληροφορηθεί την αιτία για την οποία ούρλιαζαν τα τσακάλια. Εκείνος του απάντησε ότι οι κραυγές των ζώων οφείλονται στην αλλαγή του καιρού την οποία διαισθάνονταν. Ησύχασε ο ποιητής και πήγε για ύπνο. Πράγματι η επόμενη ημέρα ήταν άθλια. Αργότερα, όταν βρέθηκε στη Σμύρνη (14 Ιουνίου 1864), συνάντησε τους φίλους του, γιατρούς, ποιητές και δασκάλους. Όταν τους ρώτησε αν ο καιρός την επομένη θα ήταν κατάλληλος, ώστε να μπορέσει να ταξιδεύσει στην Αθήνα, εκείνοι δεν ήταν σε θέση να του απαντήσουν με βεβαιότητα. Τότε ο ποιητής τους απάντησε έμμετρα με το παρακάτω σκωπτικό δίστιχο:

δικηγόροι, ιατροί τῆς Σμύρνης ὅλης καὶ δασκάλοι
δὲν ξέρετε ὅσα αὐτοὶ τῆς Τρίγλειας οἱ τσακάλοι!⁸¹

⁷⁶ Πρόκειται για την επιστολή 29 του Ψελλού στην έκδοση Σάθα. Βλ. Σάθας, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τ. Ε', (Βενετία, 1876), σελ. 263-265 και Κ. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, (München, 1897), σελ. 433-444 και 681.

⁷⁷ Πρόκειται για την επιστολή 125 που απευθύνεται προς τον κριτή του Αιγαίου και βρίσκεται στο E. Kurtz and F. Drexl, *Michaelis Pselli scripta minora*, II (Milan, 1941), σελ. 149.

⁷⁸ Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, ό.π., σελ. 42.

⁷⁹ Βλ. Mango, Ševčenko, ό.π., σελ. 241.

⁸⁰ Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, ό.π., σελ. 42.

⁸¹ Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, ό.π., σελ. 117-118.

Σήμερα τίποτε δεν θυμίζει την παλιά αίγλη του μοναστηριού.

Ο ΟΣΙΟΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ο συγγραφέας Θεοστήρικτος μας πληροφορεί ότι ο ίδιος βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη κατά το ξεκίνημα της Εικονομαχίας⁸²(παρ. 25)⁸³. Έτσι, δίνει ένα χρονικό στίγμα για το ξέσπασμα της δεύτερης φάσης της έριδας των εικόνων. Όταν ανέβηκε στο θρόνο ο Λέων Ε΄ ο Αρμένιος, αναζήτησε συνεργάτες/συνεργούς για το καταστρεπτικό του έργο εναντίον της ορθοδοξίας. Βρήκε, λοιπόν, τον Ιωάννη Σπέκτα και τον Ευτυχιανό από τη Σύγκλητο, από το ιερατικό τάγμα τον Ιωάννη Γραμματικό, τον επίσκοπο Συλαίου Αντώνιο και τους μοναχούς Λεόντιο και Ζωσιμά, ο οποίος, όμως, μετά από λίγο πέθανε.

Αρχικά συγκεντρώθηκαν οι μοναχοί, οι επίσκοποι και οι μητροπολίτες και πραγματοποίησαν παννυχίδα με τον Πατριάρχη Νικηφόρο. Την επόμενη ημέρα τους προσκάλεσε στο παλάτι ο βασιλιάς. Οι Πατέρες αντιλήφθηκαν την υποκρισία του, υποστήριξαν με σθένος τη λατρεία των εικόνων και απέκλεισαν κάθε ανάμειξη του αυτοκράτορα στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Ο βασιλιάς είναι υπεύθυνος για τις υποθέσεις του κράτους και όχι για τα θέματα της πίστεως και της θρησκείας. Γι' αυτά ο Θεός έχει ορίσει ως υπευθύνους *πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας και διδασκάλους*, (παρ. 35). Ο βασιλιάς, επειδή οργίσθηκε από τους λόγους των Πατέρων, τους εξόρισε, ενώ τους μοναχούς τους έκλεισε στα μοναστήρια, και διέταξε συγχρόνως να καταδικάζεται σε θάνατο, όποιος υπερασπίζει την προσκύνηση των εικόνων. Επίσης, καθαίρεσε τον Πατριάρχη Νικηφόρο, ενώ τον Θεόδωρο Στουδίτη εξόρισε μέχρι του θανάτου του.

Νέος Πατριάρχης ορίστηκε ο Θεόδοτος Κασσιτεράς την 1^η Απριλίου 815. Λίγο μετά το Πάσχα συγκλήθηκε στην Αγία Σοφία (*ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ*, παρ. 37) σύνοδος, η οποία απέρριψε την Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας και υιοθέτησε τις αποφάσεις της εικονοκλαστικής συνόδου του 754 *καὶ ἀναθεματίζουσιν τοὺς ἁγίους πατέρας ἡμῶν (φεῦ τῆς μανίας· ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς κορυφὰς*

⁸² Βλ. και Alexander, *The Patriarch Nicephorus...* ό.π., σελ. 126.

⁸³ Οι φράσεις στις παρενθέσεις αποτελούν παραθέσεις από το *Βίο Νικήτα Μηδικίου*. Οι αριθμοί αναφέρονται σε παραγράφους του κειμένου.

αὐτῶν τὸ ἀνάθεμα αὐτῶν καταβήσεται) τοὺς δὲ μὴ συνελθόντας αὐτοῖς ἐπισκόπους τοὺς μὲν ρίψαντες πρηνεῖς ἐπάτησαν τοὺς δὲ ὀπισθοφανῶς ἐξέωσαν τοῦ συνεδρίου, (παρ. 37).

Μετά από τα γεγονότα αυτά ο βασιλιάς διέταξε να έλθουν στα ανάκτορα οι ηγούμενοι των μοναστηριών. Μεταξύ αυτών ήταν και ο θαυμαστός Νικήτας. Ο αυτοκράτορας άρχισε να δελεάζει με γλυκά λόγια τους μοναχούς, στη συνέχεια όμως αποπειράθηκε να τους εκφοβήσει με απειλές. Όταν αντελήφθη, ότι δεν πέτυχε τον σκοπό του, θύμωσε και αμέσως τους φυλάκισε. Φυλάκισε και τον όσιο Νικήτα σε υγρή, στενή και σκοτεινή φυλακή για πολλές ημέρες. Τότε ξεκίνησε μια περίοδος σκληρών δοκιμασιών, φυλακίσεων και εξοριών για τον όσιο, το φρόνημα του οποίου παρέμεινε άκαμπο μέχρι το τέλος.

Ο ασεβής αυτοκράτορας επέτρεψε στους ειδωλολάτρες να έρχονται μέσα στις φυλακές και να περιφρονούν τους μοναχούς, μεταξύ των οποίων ήταν και ο όσιος Νικήτας. Περισσότερο από όλους έβριζε το Νικήτα κάποιος νέος, με το όνομα Νικόλαος. Μία νύκτα λοιπόν, συνέβη το εξής παράδοξο. Εμφανίστηκε στο Νικόλαο σε όνειρο ο πατέρας του, ο οποίος πριν από λίγο καιρό είχε πεθάνει. Τον συμβούλεψε να αφήσει ήσυχο τον δούλο του Θεού. Από τότε συνετίστηκε ο Νικόλαος και όχι μόνο δεν ενόχλησε ξανά τον Άγιο, αλλά εμπόδιζε και άλλους να το κάνουν.

Αφού βασανίστηκε πολλές ημέρες στη φυλακή, ο βασιλιάς διέταξε να εξοριστεί στην κωμόπολη Μασαλαιών. Πεζός έφτασε εκεί, αφού περπάτησε για επτά ημέρες, στα μέσα του χειμώνα. Το κρύο και το χιόνι, αλλά και η υγρασία του δρόμου βασάνιζαν το ταλαιπωρημένο και αδύναμο σώμα του άκαμποτου υπερασπιστή της Ορθοδοξίας. Το ίδιο έκανε ο αυτοκράτορας και με τους υπόλοιπους πατέρες. Όταν είδε ότι δεν υπήρχε πλέον κανένα όφελος από την εξορία, καθώς ο όσιος αντί να καμφθεί, προθυμότερος γινόταν, διέταξε την επιστροφή του στην πρωτεύουσα, πριν περάσουν πέντε ημέρες. Εκεί αρχικά διέταξε την άνετη διαμονή του, ενώ σκεφτόταν με ποιο τρόπο θα μπορούσε να τον μεταπείσει στο θέλημά του.

Έτσι, λοιπόν, μετά το Πάσχα, τους παραδίδει τῷ σοφιστῇ τῶν κακῶν Ἰωάννῃ, ἧ βούλοιο ἐπινοῖα κολάσαι αὐτούς (παρ. 40). Εκείνος τους έκλεισε σε σκοτεινές και υγρές φυλακές χωρίς σκεπάσματα και τους υπέβαλλε σε διάφορες τιμωρίες. Τους έδινε ελάχιστο ψωμί και νερό, τόσο όσο χρειαζόταν, ώστε να μην πεθάνουν. Όταν όμως είδε

ο Ιωάννης, ότι τα μαρτύρια δεν πτούσαν τους φυλακισμένους, οι οποίοι προτιμούσαν να πεθάνουν παρά να προδώσουν την πίστη τους, τους ζήτησε να κοινωνήσουν μια φορά από τα χέρια του Πατριάρχη Θεοδότου και κατόπιν θα τους άφηνε ελεύθερους.

Οι πατέρες άκουσαν τους λόγους του Ιωάννη και τους δέχθηκαν. Έρχονται, λοιπόν, στο κελί του οσίου Νικήτα και τον προτρέπουν να δεχθεί και αυτός την πρόταση του Ιωάννη. Ο όσιος αρχικά δεν συμφωνούσε, ύστερα όμως υπέκυψε στις πιέσεις τους, όταν του είπαν ότι ήταν αδύνατο να τον αφήσουν μόνο στη φυλακή, για να μην φανεί εκείνος ευλαβέστερος (*«Αδύνατον έαθῆναι σε ένταῦθα ήμῶν έξελθόντων μη φανῆς ήμῶν, λέγοντες, εύλαβέστερος»* παρ. 41). Έτσι, μαζί με τους άλλους βγήκε από τις φυλακές. Κοινωνήσαν από τα χέρια του Θεοδότου, αναφωνώντας *«Τοῖς μη προσκυνοῦσιν τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ανάθεμα»* (παρ. 41). Ενώ, όμως, οι άλλοι μοναχοί επέστρεψαν στα μοναστήρια τους, ο όσιος Νικήτας δεν πήγε στο δικό του. Ένιωθε μεγάλη θλίψη γιατί *καὶ τὸ μικρὸν παρεκκλῖναι τοῦ παντός έστιν ἀρχή καταστροφῆς* (παρ. 41). Έτσι με την δικαιολογία, ότι θέλει να πάει σε άλλη χώρα και να διορθώσει εκεί την ήττα του για την κοινωνία με τους εικονομάχους και τους πολέμιους της Εκκλησίας, ανέβηκε σε ένα μικρό πλοίο και έπλευσε μέχρι την Προκόνησο. Αμέσως μετανόησε και με τη σκέψη ότι *«Ένθα τὸ σφάλμα γέγονεν, εκεί δεῖ γενέσθαι καὶ τὴν διόρθωσιν»* (παρ. 42), επέστρεψε πάλι στην Βασιλεύουσα⁸⁴.

Όταν, λοιπόν, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη ο όσιος άρχισε να ομολογεί την πίστη του χωρίς φόβο. Ο βασιλιάς, όταν έμαθε αυτά τον κάλεσε στα Ανάκτορα. Τον απείλησε ότι, αν δεν επιστρέψει όπως οι υπόλοιποι πατέρες στο μοναστήρι του, πολύ γρήγορα θα πεθάνει με φριχτά βασανιστήρια. Τότε ο όσιος υπερασπίστηκε την πίστη των πατέρων του, τόνισε ότι δεν φοβάται το θάνατο και δεν υπάρχει κοινωνία μεταξύ τους. Ο βασιλιάς, όταν άκουσε τα λόγια του Οσίου οργίσθηκε και αμέσως διέταξε τον Ζαχαρία, ο οποίος ήταν διοικητής των φυλακών, που ονομαζόταν

⁸⁴ Ο Θεόδωρος Στουδίτης αναφέρεται σε αυτό το γεγονός σε μια από τις επιστολές του προς τον αδερφό του Ιωσήφ. Ωστόσο, σύμφωνα με άλλη επιστολή του Στουδίτου, ο Νικήτας επέστρεψε στο μοναστήρι του στο Μηδικίο, όπως και οι υπόλοιποι ηγούμενοι και από εκεί, αφού μετανόησε, έφυγε (βλ. ενότητα *Ο Νικήτας και άλλοι της εποχής του*). Για το επεισόδιο αυτό βλ. επίσης και P. Hatlie, "The Politics of Salvation: Theodore of Studios on Martyrdom ("Martyrion") and Speaking out ("Parrhesia)", *DOP* 50 (1996), σελ. 271

Μάγγανα, να φυλακίσει τον Άγιο. Ο Ζαχαρίας όμως, επειδή ήταν ευσεβής άνθρωπος, δεν τον βασάνισε, αλλά αντιθέτως του έδειχνε συμπάθεια, τον περιποιούταν και τον σεβόταν σε τέτοιο βαθμό που *αϊδούμενος και εἰς πρόσωπον ἀτενίσαι τοῦ ἀνδρός* (παρ. 43).

Ο Λέων Ε΄ ο Αρμένιος, επειδή ήθελε να βασανίσει περισσότερο τον Άγιο, τον έστειλε στο νησί της Αγίας Γλυκερίας, στη θάλασσα του Μαρμαρά. Έξαρχος των εκεί μοναστηριών, τα οποία ήταν γύρω από τον κόλπο της Νικομήδειας, είχε τοποθετηθεί ο Άνθιμος *διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ κακίαν* (παρ. 43). Ο Άνθιμος ήταν σκληρός, μοχθηρός και απάνθρωπος προς τους μοναχούς, τόσο που είχε επονομαστεί Καϊάφας. Αυτός έκλεισε τον όσιο μέσα σε σκοτεινή και πολύ στενή φυλακή και τον βασάνιζε. *Δι' ὁπῆς* του έδινε ελάχιστη τροφή. Τα πάντα τα έκανε ο Άνθιμος για να αλλάξει την πίστη του Νικήτα. Οι εικονοκλάστες του είχαν υποσχεθεί προνόμια αν το πετύχαινε. Γι' αυτό και τα βασανιστήρια γίνονταν όλο και πιο σκληρά και απάνθρωπα.

Ακόμη κι εκεί, όμως, μέσα στη φυλακή, με τη χάρη του Θεού έκανε θαύματα. Όταν ενημερώθηκε από τον Μιχαήλ επίσκοπο Συνάδων ότι ο Ζαχαρίας, ο φύλακας και ευεργέτης του στη φυλακή, είχε πιαστεί αιχμάλωτος από τους βαρβάρους στη Θράκη, νήστεψε και έκανε αγρυπνία προσευχόμενος στο Θεό και πέτυχε την απελευθέρωσή του. Κι άλλο πιο παράδοξο θαύμα καταγράφει ο βιογράφος του. Το πλοίο, μέσα στο οποίο βρίσκονταν τρία αδέρφια, βυθίστηκε. Οι δυο κατάφεραν να σωθούν, ο τρίτος αγνοούνταν. Έσπευσαν και παρακάλεσαν τον όσιο να τους βοηθήσει. Αφού του υποσχέθηκαν ότι θα γίνει μοναχός, προσευχήθηκε στο Θεό και ως εκ θαύματος το πλοίο, σαν να είχε κυβερνήτη, επέστρεψε στο λιμάνι.

Έξι χρόνια υπέμεινε τα βασανιστήρια ο άγιος, μέχρι το θάνατο του Λέοντα Ε΄ το 821. Ο τελευταίος δολοφονήθηκε από τους συνωμότες του μέσα στο αυτοκρατορικό παρεκκλήσιο της Αγίας Σοφίας κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας ανήμερα των Χριστουγέννων το 820. Ο Θεοστήρικτος αποδίδει το τραγικό τέλος του στη Θεία Δίκη (*«δίκην ἔτισεν ἄξιαν τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τὸν ἔχθιστον θάνατον»* παρ. 47). Αναφερόμενος μάλιστα στους δολοφόνους του σχολιάζει ότι *«ὡς ὑπ' ἀγγέλου ὀδηγηθέντες ἐπάταξαν αὐτὸν εἴσω τοῦ ἐκκληρίου ναοῦ τοῦ Φάρου μαχαίραις»* (παρ. 47). Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας αναφέρει ότι ο Λέων είχε δει λίγες μέρες πριν ένα προφητικό όνειρο

σχετικά με την επικείμενη δολοφονία του. Στο όνειρο τον πλησίασε ο Πατριάρχης Ταράσιος και, αφού τον ενέπαιξε, φώναξε με δυνατή φωνή σε κάποιον Μιχαήλ να τον χτυπήσει. Εκείνος τον πλησίασε και τον σκότωσε. Τρομαγμένος ξύπνησε και διηγήθηκε το όραμα στη γυναίκα του Θεοδοσία, η οποία το περιέγραψε αργότερα στο πρόσωπο που το μετέφερε στον Θεοστήριχο⁸⁵. Λίγο αργότερα δολοφονήθηκε.

Τον αυτοκρατορικό θρόνο κατέλαβε ο Μιχαήλ Β΄ ο εξ Αμορίου, ο οποίος ήταν τότε σιδηροδέσμιος στη φυλακή. Του έλυσαν τις αλυσίδες και τον αναγόρευσαν αυτοκράτορα⁸⁶. Στα χρόνια της βασιλείας του επικράτησε ηρεμία στη θρησκευτική έριδα. Σταμάτησαν οι διωγμοί, απελευθερώθηκαν οι φυλακισμένοι και επανήλθαν οι εξόριστοι. Ωστόσο, δεν προχώρησε στην αποκατάσταση των ιερών εικόνων⁸⁷. Απέκτησε την ελευθερία του και ο όσιος Νικήτας *λαμπρός όμολογητής και μάρτυς άναίμακτος* (παρ. 47).

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μιχαήλ Β΄ κάποιος μικρασιάτης Σλάβος ονόματι Θωμάς προκάλεσε έναν φοβερό εμφύλιο πόλεμο στην αυτοκρατορία⁸⁸. Τότε όλοι οι Πατέρες ήρθαν στο Βυζάντιο. Ο Πατριάρχης Νικηφόρος κάλεσε κοντά του τον όσιο Νικήτα και μεταλάμβανε από τα χέρια του τα Θεία Μυστήρια. Όταν καταλύθηκε η επανάσταση επέστρεψε καθένας στον τόπο του.

Ο Νικήτας δεν γύρισε στο Μηδίκιο, αλλά επισκέφτηκε τις μονές του Βυζαντίου, τον Θεόδωρο Στουδίτη στη μονή Ακρίτα και τον καθαιρεθέντα πατριάρχη Νικηφόρο στα Πριγκιποννήσια και πολλούς άλλους ηγουμένους και εικονολάτρες μοναχούς. Ο

⁸⁵ Εκτός από το προφητικό όνειρο, υπήρξαν και άλλα σημάδια που προμήνυαν το θάνατο του Λέοντα και την διαδοχή του από τον Μιχαήλ βλ. Ι. Γενέσιος, *Περί βασιλειών*, ό.π., σελ. 60-62. Για το λόγο αυτό ο Λέων είχε δέσει με σιδηροπέδες τον Μιχαήλ, των οποίων το κλειδί κρατούσε ο ίδιος κρυμμένο στον υπενδύτη του (πβ. και σχ. 4).

⁸⁶ Ενδιαφέρον έχουν οι λεπτομέρειες οι σχετικές με την ανάρρηση στο θρόνο του Μιχαήλ. Ο Γενέσιος αναφέρει ότι ο Μιχαήλ ανέβηκε στο θρόνο όντας ακόμη σιδηροδέσμιος. Είχε περάσει πολλή ώρα και το κλειδί δεν βρισκόταν, για να ανοίξουν τις σιδηροπέδες. Τότε ο Ιωάννης Εξαβούλιος, λογοθέτης του δρόμου, εκμυστηρεύτηκε ότι το κλειδί ήταν κρυμμένο στο εσώρουχο του φονευθέντος. Έτσι, αποδεσμεύτηκε ο νέος αυτοκράτορας (Γενέσιος, *Περί Βασιλειών*, σελ. 76).

⁸⁷ Ostrogorsky, ό.π., σελ. 75-76. Βλ. και *Ο Νικήτας και άλλοι της εποχής του σχ. 5*.

⁸⁸ Περισσότερα σχετικά με την επανάσταση του Θωμά Σλάβου βλ. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, ό.π., σελ. 76 κ.εξ.

μαθητής του Θεοστήρικτος ηγουμένευε στη μονή του⁸⁹. Τελικά, πήγε και εγκαταστάθηκε σε ένα από τα νησιά που βρίσκονταν γύρω από την Κωνσταντινούπολη. Εκεί έγινε προστάτης και στήριγμα όχι μόνο των πιστών, αλλά και των απίστων. Λίγο αργότερα αγόρασε ένα μικρό μετόχιο στο βόρειο μέρος της Κωνσταντινούπολης, όπου έζησε για λίγα ακόμη χρόνια. Πέθανε στις 3 Απριλίου 824.

⁸⁹ Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, ό.π., σελ. 45.

Ο ΝΙΚΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ

Ο όσιος Νικήτας ο Ομολογητής εισήλθε στη μονή Μηδικίου, όταν ηγούμενος ήταν ο ιδρυτής της μονής Νικηφόρος ο Ομολογητής (πριν το 787-813). Βλέποντας ο τελευταίος τον άκρατο ζήλο και την υποδειγματική συμπεριφορά του, πριν ακόμη συμπληρωθούν πέντε έτη από την παραμονή του στο μοναστήρι, πρότεινε την χειροτονία του σε πρεσβύτερο. Τόσο διήρκεσε η *δοκιμασία* του Νικήτα ως μοναχού. Εστάλη, λοιπόν, στην Κωνσταντινούπολη, όπου και χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη Ταράσιο (*εἰς πρεσβυτέρου χειροτονίαν προεβάλετο...διὰ τῶν χειρῶν τοῦ μεγάλου Ταρασίου*, παρ. 10)⁹⁰. Κατόπιν επέστρεψε στο Μηδίκιο, όπου ο Νικηφόρος του ανέθεσε *τὴν φροντίδα τῆς μονῆς* (παρ. 10).

Για να τον βοηθήσει στο έργο του κάλεσε από τη μονή Συμβόλων τον μοναχό Αθανάσιο, ο οποίος εθεωρείτο πρότυπο αρετῆς και ευσέβειας (*ἄνδρα αἰδέσιμον καὶ θαυμαστόν*, παρ. 11). Οι δυο άνδρες ἤρθαν πολύ κοντά (*Γίνονται οὖν ἀμφοτέροι μία ψυχὴ καὶ γνώμη μία ἐν διαφοροῖς σώμασιν*, παρ. 12). Ο Αθανάσιος υπηρέτησε αρκετά χρόνια ως *πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος* (παρ. 23), ὥσπου αρρώστησε και πέθανε στις 26 Οκτωβρίου⁹¹ αγνώστου έτους.⁹² Ο Θεός για να τον τιμήσει έκανε να βλαστήσει από το στήθος του κυπάρισσος, ὥστε να είναι εμφανές το μνημείο του, ενώ τα φύλλα του είχαν θεραπευτική ιδιότητα (παρ. 23).

Μετά το θάνατο του Νικηφόρου το 813, ο Νικήτας αναγκάστηκε να δεχτεί την ηγουμενία της μονής (*βία ἐπέισαμεν δέξασθαι...τὴν χειροτονίαν τῆς ἡγουμενίας καὶ τὴν προσηγορίαν*, παρ. 24). Χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη Νικηφόρο το 813. Ο Νικηφόρος υπήρξε θερμός υποστηρικτῆς της λατρείας των εικόνων και για το ζήτημα

⁹⁰ Οι φράσεις στις παρενθέσεις αποτελούν παραθέσεις από το *Βίο Νικήτα Μηδικίου*. Οι αριθμοί αναφέρονται σε παραγράφους του κειμένου.

⁹¹ Και όχι Φεβρουαρίου, ὡπως λανθασμένα αναφέρει η *PBE*, Athanasios 5.

⁹² Ο βιογράφος μας πληροφορεῖ ότι ο Νικήτας στενοχωρήθηκε πολύ *τὴν τούτου διάζευξιν, ἀμφοτέρων τὸ βάρος αὐτὸς ἐπιλαβόμενος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ κοινὸς πατὴρ ἡμῶν Νικηφόρος...τέλει τοῦ βίου καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο* (παρ. 24). Ωστόσο, ο Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, σελ. 46, αναφέρει ότι ο Αθανάσιος έγινε ηγούμενος στη μονή Μηδικίου μετά τον Θεοστήρικτο, ο οποίος είχε προηγουμένως διαδεχτεί τον Νικήτα. Οι υπόλοιπες πληροφορίες σχετικά με τη ζωή του Αθανασίου συμπίπτουν. Το πιθανότερο, πάντως, είναι να ισχύει η άποψη που υποστηρίζεται στο Βίο από τον Θεοστήρικτο. Φαίνεται πως ο Ευαγγελίδης συγγέει τον μοναχό Αθανάσιο και μετέπειτα πρεσβύτερο (*PBE* Athanasios 5) με τον μοναχό Αθανάσιο (*PBE* Athanasios 19), που αναφέρεται στην 452 επιστολή του Θ. Στουδίτη (Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, [CFHB 31.2], (Berlin - New York, 1991), τ. 2, σελ. 639-641).

αυτό συνεργάστηκε με τον Θεόδωρο Στουδίτη. Ο Λέων Ε΄ ο Αρμένιος δεν κατάφερε να τον μεταπείσει με αποτέλεσμα να τον καθαιρέσει και να τον εξορίσει. Στη θέση του τοποθέτησε ως νέο Πατριάρχη τον Θεόδοτο (815).

Τότε ο αυτοκράτορας κάλεσε τους ηγουμένους των επιφανών μοναστηριών, ανάμεσα στους οποίους βρισκόταν και ο Νικήτας (παρ. 38).⁹³ Ο όσιος υπερασπίστηκε τις εικόνες και παρέμεινε αμετακίνητος στις θέσεις του. Αρχικά φυλακίστηκε και στη συνέχεια εξορίστηκε στο κάστρο Μασαλαιών. Σε λιγότερο από πέντε ημέρες τον μετέφεραν ξανά πίσω στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί ο βασιλιάς προσπάθησε με κάθε τρόπο να τους μεταπείσει, όταν, όμως, είδε ότι δεν πετυχαίνει το σκοπό του, αλλά περισσότερο ο ζήλος τους φουντώνει, τους ζήτησε μόνο ένα πράγμα: να κοινωνήσουν μια φορά από τα χέρια του Θεοδότου (*Οὐδὲν ἄλλο αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν ἢ τὸ κοινωνήσαι ἅπαζ Θεοδότω...*, παρ. 40).

Ο Νικήτας παρασύρθηκε από τους υπόλοιπους ηγουμένους, που επιθυμούσαν να βγουν από τη φυλακή και να επιστρέψουν στα μοναστήρια τους. Τον έπεισαν με το εξής επιχείρημα: «*Ἀδύνατον ἐάθῃναί σε ἐνταῦθα ἡμῶν ἐξελθόντων μὴ φανῆς ἡμῶν...εὐλαβέστερος*», (παρ. 41). Κοινώνησαν και αναχώρησαν. Μόλις μέχρι την Προκόνησο έπλευσε ο όσιος και κατάλαβε το σφάλμα του.⁹⁴ Μετανοημένος γύρισε στον αυτοκράτορα και υποστήριξε την εικονόφιλη πίστη του. Εξορίστηκε ξανά μέχρι το θάνατο του Λέοντα. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Β΄ απελευθέρωσε τους φυλακισμένους μοναχούς και επανέφερε από την εξορία τον Πατριάρχη Νικηφόρο και τον Θεόδωρο

⁹³ Οι συγκεκριμένοι ηγούμενοι δεν κατονομάζονται από τον συγγραφέα. Ωστόσο, κατονομάζονται από τον Θεόδωρο Στουδίτη στην 222η επιστολή του: «*ἢ πάλαι κουστωδία, λέγω δὴ Ἰωσήφ ὁ μοιχοζεύκτης, ὁ Φωτεινουδίτης, ὁ Ἡρακλειώτης, ὁ Μηδικιώτης, ὁ Μυλιανός, ὁ Ὑπολυχνιώτης, ὁ Γουλαιάτης (ἀλλὰ φεῦ τῆς ἁμαρτίας μου, ὅτι καὶ ὁ Φλουβουτηνός, συλληφθεὶς ἐξ ἄφρονος ἀπλότητος) ὁμοθυμαδὸν μικρὸν ἐνστάντες δηθεν οἰκονομίας ὑφορμηθέντες παρὰ τοῦ εἰωθότος κατεργάζεσθαι τὰ τοιαῦτα Ἰωσήφ ἐξέτράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, κοινωνήσαντες ἅπαζ καὶ δις τοῖς ἀσεβέσιν· ἐν ᾧ καὶ εὐμενῶς ἀπολυθέντες ἀλίσκουσιν ἐν τῷ οἰκείῳ πτώματι τοὺς ἀστηρίκτους· ἀλλ'ὡς ἔοικε, καὶ ὁ τῆς Νικαίας εἰς πτώμα κεῖται τῶν ἐπισκόπων*», (Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, τ. 2, σελ. 349-350).

⁹⁴ Ο Θεόδωρος Στουδίτης αναφέρεται σε αυτό το γεγονός σε μια από τις επιστολές του (222) προς τον αδερφό του Ιωσήφ (Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, ό.π., σελ. 349). Εκεί κατονομάζει τον Νικήτα με το επίθετο *Μηδικιώτης*. Ωστόσο, σύμφωνα με άλλη επιστολή του Στουδίτου (197), ο Νικήτας επέστρεψε στο μοναστήρι του στο Μηδίκιο, όπως και οι υπόλοιποι ηγούμενοι και από εκεί, αφού μετανόησε, έφυγε (...*ἀπανεχώρησε τῆς μονῆς κλαίων*, Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, ό.π., σελ. 320)

Στουδίτη. Ωστόσο, απογοήτευσε τους εικονόφιλους, γιατί δεν αποκατέστησε τις εικόνες.⁹⁵

Την περίοδο της επανάστασης του Θωμά Σλάβου κατά του Μιχαήλ οι πατέρες επέστρεψαν στο Βυζάντιο προκειμένου να αποφύγουν τις επιθέσεις του. Τότε ο Νικηφόρος προσκάλεσε το Νικήτα, τον κράτησε κοντά του και μεταλάμβανε από τα χέρια του. Μετά την κατάλυση της επανάστασης καθένας γύρισε *εἰς τὸ ἴδιον καταγώγιον* (παρ. 47).

Ο όσιος Νικήτας διατηρούσε επαφές μέσω αλληλογραφίας με τον άγιο Θεόδωρο Στουδίτη. Πέντε επιστολές του Στουδίτη αποδέχτηκε ο Νικήτας. Η πρώτη επιστολή (255) χρονολογείται στο δεύτερο μισό του έτους 816, η δεύτερη (280) στο τέλος του 816-αρχές 817, η τρίτη (319) Μάρτιο/Απρίλιο του έτους 818, η τέταρτη (422) αρχές του 821 και η πέμπτη (452) αρχές του 821 έως το θάνατο του Νικήτα Μηδικίου τον Απρίλιο του 824⁶.⁹⁶ Και οι πέντε επιστολές ονομάζουν ως παραλήπτη τον Νικήτα ηγούμενο, εκτός από την 319, που αναφέρει *Νικήτα ἡγουμένω τοῦ Μηδικίου*.⁹⁷ Και σε άλλες επιστολές του Στουδίτη γίνεται αναφορά στο Νικήτα (281 Ἀρσενίω μοναχῶ, 432 Θεοφίλω ἡγουμένω),⁹⁸ ενώ αλλού επωνομάζεται *Μηδικιώτης*. Πρόκειται για τις επιστολές 136 Τῶ αὐτῶ (δηλ. Ναυκρατίω), 177 Ναυκρατίω τέκνω, 197 Ἰωάννη ἡγουμένω, 222 Ἰωσήφ ἀδελφῶ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ, 267 Ἰγνατίῳ ἐπισκόπῳ Μιλήτου, 333 Ἰωσήφ ἀδελφῶ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ.⁹⁹

Ειδικότερα, με χρονολογική σειρά, το 816 (άνοιξη ή καλοκαίρι) ο Νικήτας έδωσε μια απάντηση στον διώκτη του Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο, που ευχαρίστησε τον Στουδίτη, γι' αυτό του στέλνει χαιρετισμούς μέσω του Ναυκρατίου (Επιστολή 136). Στις επόμενες επιστολές (177, 197, 255, 267, 281) ο Νικήτας έχει μετανοήσει, έχει

⁹⁵ Βλ. ενότητα *Ιστορικό Πλαίσιο*.

⁹⁶ Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, ό.π., σελ. 385-386, 420, 462-463, 591, 639-641, αντίστοιχα. .

⁹⁷ Αμφιλεγόμενη είναι η επιστολή 499, η οποία απευθύνεται *Νικήτα μονάζοντι*. Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. Α. Alexakis, *A Florilegium in the Life of Nicetas of Medikion and a Letter of Theodore of Studion*, *DOP* 48, (1994), σελ. 191-197. Στην *PmbZ*, τ. 3, σελ. 427 η ταύτιση αυτή αποκλείεται με το σκεπτικό ότι ο Νικήτας ήταν ήδη ηγούμενος από το 813 και όχι απλός μονάζων, αλλά και ο Alexakis αναγνωρίζει το πρόβλημα προτείνοντας ότι αυτή η προσφώνηση ήταν αποτέλεσμα των ψυχρών σχέσεων εκείνη την περίοδο μεταξύ Νικήτα και Στουδίτου (Alexakis, ό.π., σελ. 196-197).

⁹⁸ Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae*, ό.π., σελ. 421-422, 606-608.

⁹⁹ Fatouros, ό.π., σελ. 253, 298-300, 320, 349-350, 394, 474-475.

επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη, για να υποστηρίξει τις εικονόφιλες πεποιθήσεις του (τέλη 816 ή αρχές 817), έχει συλληφθεί και έχει εξοριστεί. Ο Θεόδωρος είχε πληροφορηθεί την μετάνοια και την επιστροφή στην ορθοδοξία από τον ίδιο το Νικήτα σε ένα γράμμα που του είχε στείλει στα μέσα ή τέλη του 816 (Επιστολή 255). Έτσι, του απηύθυνε την αγαλλίαση που του προκάλεσε αυτή η μετάνοια στην επιστολή 280.

Τον Μάρτιο/Απρίλιο του 818 ο Θεόδωρος ενημέρωσε το Νικήτα για το θάνατο του Θεοφάνη του Ομολογητή (Επιστολή 319), ενώ στην 333 επιστολή προς τον αδελφό του Ιωσήφ Αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης μαρτυρεί ότι ο Νικήτας τον είχε ενημερώσει γραπτώς για την παραδοχή του σφάλματός του. Κι άλλο γράμμα του Νικήτα προς τον Θεόδωρο μαρτυρεί η 422 επιστολή, η οποία απευθύνεται στον Νικήτα την περίοδο της ευφορίας που ακολούθησε το θάνατο του εικονομάχου αυτοκράτορα Λέοντα Ε'. Στην 432 επιστολή του προς τον ηγούμενο Θεόφιλο αναφέρεται ανώνυμα ως *ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ ἡγούμενος τοῦ Μηδικίου* που έβαλε τους μοναχούς στο δίλημμα να τον ακολουθήσουν στην εξορία ή να μην αποτελούν πλέον ποιμνιό του (*ἢ ὁμοτρόπως συνδιώκεσθαι...ἢ μὴ βουλομένους, εἴσασας ὡς μισοχρίστους, ὡς φιλοσάρκους, ὡς ἀπειθεῖς, ἀλλ' οὐχ υἱούς;*).¹⁰⁰

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις περισσότερες επιστολές (255, 319, 422) ο Θεόδωρος στέλνει τους χαιρετισμούς του εκφράζοντας τον έντονο θαυμασμό και τη βαθιά εκτίμησή του προς τον Αρσένιο, μοναχό της μονής Μηδικίου και επίσης μαθητή του οσίου Νικήτα. Αυτό σημαίνει ότι τα έτη 816, 818 και 821 ο όσιος συνοδευόταν από αυτόν. Αλλά και στην επιστολή 280 που δεν τον αναφέρει, είναι γιατί του απευθύνει την αμέσως επόμενη (Επιστολή 281 *Ἀρσενίῳ μοναχῷ*).

Κατά τα έτη 821 και Απρίλιο του 824 ο Νικήτας και άλλοι εξόριστοι συναντούν τον Θεόδωρο στο Ακρωτήριο Ακρίτας. Μεταγενέστερα, ο Θεόδωρος πληροφορήθηκε από τον μοναχό Αθανάσιο,¹⁰¹ ότι ο Νικήτας είχε ακούσει με συμπάθεια τις αιρετικές απόψεις του ηγουμένου της μονής Μαξιμίνου (ανώνυμος). Για το λόγο αυτό του έστειλε επιστολή (452), στην οποία αναλύει κάποιες πτυχές του ορθοδόξου δόγματος, με σκοπό να τη δείξει στον ηγούμενο και να τον αποτρέψει από κάθε περαιτέρω επαφή με τον εν λόγω ηγούμενο.

¹⁰⁰ Fatouros, ό.π., σελ. 606.

¹⁰¹ PBE Athanasios 19. Για το θέμα αυτό βλ. και Alexakis, ό.π., σελ. 196-197.

Μια τελευταία επιστολή (538 *Θεοδοσία ἀγούστη καὶ Βασιλείῳ υἱῷ αὐτῆς*)¹⁰² του Θεοδώρου Στουδίτη αποδίδεται, λανθασμένα ίσως, στο Νικήτα Μηδικίου.¹⁰³ Σύμφωνα με την επιστολή αυτή, ο καθηγούμενος του Μηδικίου και ο επίσκοπος Ησαΐας αποκόμισαν από την εξορισμένη αυτοκράτειρα Θεοδοσία (χήρα του Λέοντα Ε΄) ομολογία πίστεως και αποδοχής της λατρείας των εικόνων. Αυτό αργότερα μεταφέρθηκε από τον Ησαΐα και τον ηγούμενο στον Θεόδωρο. Αυτό συνέβη, πιθανώς, μεταξύ των ετών 821 και τον Απρίλιο του 824.¹⁰⁴ Όμως, από τον Βίο του Νικήτα από το Θεοστήρικτο πληροφορούμαστε, ότι ο Νικήτας κατά την επανάσταση του Θωμά Σλάβου το 821 προσκλήθηκε από τον Πατριάρχη Νικηφόρο και έζησε κοντά του μέχρι την λύση της ανταρσίας. Κατόπιν εγκαταστάθηκε στα νησιά γύρω από την Βασιλεύουσα αναζητώντας την ησυχία (*Ἀπῆει δὲ καὶ ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν εἰς τὰ παρακείμενα νησία πλησίον τῆς πόλεως, τῆς ἡσυχίας ἐρῶν*, παρ.48). Μετά από εκεί αγόρασε ένα μικρό μετόχι στο βόρειο μέρος της πόλης και έζησε εκεί μέχρι το θάνατό του το 824 (*Μετὰ ταῦτα ὠνήσατο ὁ μακάριος μετόχιον μικρὸν ἄντικρυς τῆς πόλεως πρὸς τὸ βόρειον μέρος. Κακεῖσε διῆξεν τὸν ἐπίλοιπον βραχύτατον χρόνον*, παρ. 50).

Επομένως, τη χρονική περίοδο που αποδίδεται στην επιστολή ως χρόνος συγγραφής της, ο Νικήτας δεν ήταν πλέον ηγούμενος της μονῆς Μηδικίου, άρα η επιστολή δεν αναφέρεται σε αυτόν. Αντίθετα ηγούμενος της μονῆς την περίοδο εκείνη, διάδοχος του Νικήτα, αποδέκτης της ομολογίας πίστεως της Θεοδοσίας και αγγελιαφόρος αυτής ήταν ο Θεοστήρικτος. Τη διαδοχή του Νικήτα από τον Θεοστήρικτο στην ηγουμενία επιβεβαιώνει και ο Τρύφων Ευαγγελίδης.¹⁰⁵ Η άποψη αυτή αποτελεί τον κατάλληλο συνδυαστικό κρίκο και στο θέμα των στενών σχέσεων του Θεοστηρίκτου με την αυτοκράτειρα Θεοδοσία, η οποία τώρα φαίνεται δικαιολογημένη.¹⁰⁶

¹⁰² Fatouros, ό.π., σελ. 811-813.

¹⁰³ *PBE Niketas* 43.

¹⁰⁴ Η χρονολόγηση αυτή της επιστολής ισχύει μόνο αν υποθεθεί ότι ο ανώνυμος ηγούμενος Μηδικίου ήταν ο Νικήτας, ο οποίος πέθανε το 824. Διαφορετικά δεν ισχύει ο *terminus ante quem*. Η *PBE Isaias* 3 σωστά διατηρεί επιφυλάξεις (“...the letter is dateable between 821 and 824, if the hegoumenos was Niketas 43, who died in April 824.”), ενώ στο *PBE Theodosia* 1 όχι (“...the unnamed hegoumenos of Medikion there mentioned is Niketas 43.”).

¹⁰⁵ Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια*, ό.π., σελ. 46.

¹⁰⁶ Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. *Σχέση χειρογράφων και Ο συγγραφέας*

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην παρατηρήσουμε τις φράσεις με τις οποίες προσφωνεί ο Θεόδωρος στις επιστολές του το Νικήτα.¹⁰⁷ Επιπροσθέτως, στις αναφορές που κάνει στο Νικήτα στους άλλους παραλήπτες των επιστολών του, τον κατονομάζει, όπως προαναφέρθηκε, είτε *Μηδικιώτη* (Επιστολές 136, 177, 197, 222, 267, 333) είτε *ὁ σὸς πατήρ, ἐμὸς δὲ ὁμόψυχος ἀδελφός* (Επιστολή 281) και *ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ ἡγούμενος τοῦ Μηδικίου*, ενώ προηγείται το ὄνομά του από τον *ἀγιώτατο...Λαοδικεῖας* (Επιστολή 432). Αντιθέτως στην 538 τον αναφέρει δεύτερο στη σειρά, μετά τον Ησαΐα, και όχι με τόσο οικείο τρόπο: *τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἡσαΐου καὶ τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου τοῦ Μηδικίου*. Ίσως, γιατί δεν αναφέρεται στον προσφιλή του Νικήτα...

¹⁰⁷ 255 Τὴν ὀσιότητά σου, 280 τῆ ἀγιοσύνη σου, 319 τῆς τιμιότητός σου, 422 ἡ ἀγιοσύνη σου, ὦ ἱερὰ κεφαλὴ καὶ τῆς ἐμῆς οὐθενότητος φίλη, 452 τῆ πατρικῆ σου ἀγιοσύνη, πάτερ ἅγιε.

Ο ΟΣΙΟΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΩΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Όπως γίνεται φανερό από τα βιογραφικά στοιχεία του Νικήτα του Ομολογητή από το μαθητή του Θεοστήρικτο, ο όσιος από πολύ μικρός εκπαιδεύτηκε στο Ψαλτήρι και την Αγία Γραφή (παρ. 5. *τὰ ἐξ ἔθους γράμματα τοῖς παισὶν... εἶτα τὸ ψαλτήριον*). Κατόπιν, προσφέρεται στο ναό από τον πατέρα του και γίνεται νεωκόρος (παρ. 5. *ὡς Ἄννα τὸν Σαμουήλ, ...τὴν τῶν νεοκόρων τέως τελεῖν αὐτὸν τάζιν*). Σε αντίθεση με τους συνομηλίκους του, δεν συμμετείχε ποτέ σε παιδικά παιχνίδια ούτε συμπόσια. Ως «παιδαριόγερων» μελετούσε συνεχώς, τόσο που έφτασε στο σημείο να «ακούει» μέσα του τις θείες Γραφές (παρ. 5. *Ἦκουεν δὲ τῶν θείων γραφῶν ἐν αἰσθήσει καρδίας*). Πολύ σύντομα, λοιπόν, και σε νεαρή ηλικία επιλέγει τη μοναχική ζωή, ασκητική αρχικά, (παρ. 7), κοινοβιακή αργότερα (παρ. 8).

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι ο Νικήτας, έχοντας γαλουχηθεί *ἐξ απαλῶν ονύχων* σε τέτοιο περιβάλλον, αλλά ταυτόχρονα διαθέτοντας εκ φύσεως το χάρισμα της αφύσικης σύνεσης και σοβαρότητας που χαρακτηρίζει την παιδική ηλικία πολλών αγίων, εξελίχθηκε σε άριστο γνώστη των θεολογικών ζητημάτων.

Αυτό μαρτυρείται και από τη δραστηριότητά του μέσα στο κοινόβιο του Μηδικίου. Από τη στιγμή που ανέλαβε τη φροντίδα της μονής, η φήμη του εξαπλώθηκε τόσο, που όλο και περισσότεροι νέοι έφταναν εκεί και γίνονταν υποτακτικοί του, με αποκορύφωμα η αδελφότητα να φτάσει να αριθμεί εκατό μοναχούς (παρ. 10. *ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἄχρι τῆς ἑκατοντάδος τὸν ἀριθμὸν ἢ ἀδελφότης ἔφθασεν*). Η επιτυχία του οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι γνώριζε με ποιο τρόπο να αντιμετωπίζει τα παραπτώματα των νεαρών μοναχών, έτσι ώστε να μη τους πληγώνει, αλλά και να τους διορθώνει μέσω της νουθεσίας. Νυχθημερόν ήταν αφοσιωμένος στο έργο του έχοντας τη φροντίδα του ποιμνίου του, αλλά και του εαυτού του (παρ. 13. *...ὥστε μὴ ἀργεῖν αὐτοὺς μηδὲ τὸ σύνολον ἐκ τῆς δοξολογίας τοῦ θεοῦ*).

Η παράγραφος 15 είναι δηλωτική των θεολογικών γνώσεων και της κατάρτισης του Νικήτα. Σε αυτή ο Θεοστήρικτος, ως γνήσιος μαθητής του, καταγράφει επακριβώς, σε έμμεσο ευθύ λόγο, τις διδασκαλίες του οσίου προς τους μαθητές του, όταν τους συγκέντρωνε στο *κυριακόν*. Μέσα, λοιπόν, από τις φράσεις που χρησιμοποιεί, αυτούσιες ή παραλλαγμένες, γίνεται φανερό ότι είχε μελετήσει σε βάθος ολόκληρη την Αγία Γραφή και την είχε εμπεδώσει. Στο συγκεκριμένο χωρίο οι πηγές που

χρησιμοποιούνται είναι οι Ψαλμοί, οι προφητείες του Ησαΐα, τα Ευαγγέλια κατά Ματθαίον και κατά Λουκάν, οι Πράξεις των Αποστόλων και οι Επιστολές προς Ρωμαίους, προς Εφεσίους, προς Κολασσαείς και προς Εβραίους. Επιπλέον, χρησιμοποιούσε στα κηρύγματά του έργα του Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού, τους Λόγους του Ψευδομακαρίου, την Κλίμακα του Οσίου Ιωάννου του Σιναΐτου. Είναι θαυμαστός ο τρόπος με το οποίο επεξεργάζεται, τροποποιεί και συνθέτει σε μια ενιαία διδασκαλία, χωρία προερχόμενα από πολλές και διάφορες πηγές. Αυτό, ασφαλώς, σημαίνει ότι τα κατέχει ικανοποιητικά και είχε το χάρισμα του λόγου πνευματικού ανθρώπου.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι δεν έμενε μόνο στη θεωρητική νουθεσία, αλλά εφάρμοζε πρώτος ο ίδιος στην πράξη τα όσα δίδασκαν οι Γραφές. Προσπαθούσε με το παράδειγμά του να αποτελεί πρότυπο προς μίμηση, έτσι ώστε να διδάσκει *λόγω και έργω*. Έτσι, στην παράγραφο 16 μέσα από την περιγραφή του τρόπου ζωής και των συνηθειών του οσίου, γίνεται αντιληπτό πόσο όσα μελετούσε τα εμπέδωνε και τα βίωνε. Ο βιογράφος τον περιγράφει να τηρεί επακριβώς, έναν προς έναν τους Μακαρισμούς.

Εκτός, όμως, από τις πληροφορίες που αντλούμε από το κείμενο του Βίου του σχετικά με τη θεολογική κατάρτιση του Νικήτα, έχουμε στη διάθεσή μας και ένα ανθολόγιο που έγραψε ο ίδιος. Πρόκειται για μια συλλογή εικονόφιλων αποσπασμάτων, έργο της δεύτερης φάσης της εικονομαχίας. Χρονολογικά πρέπει να είναι ένα από τα τελευταία στη σειρά των συλλογών για εικονόφιλες *χρήσεις*¹⁰⁸. Παραδίδεται στον κώδικα Vaticanus Graecus 511, φφ. 66^v-68^v και, σύμφωνα με το λήμμα, συντάχθηκαν από τον Νικήτα¹⁰⁹. Αποτελείται από 27 κομμάτια και ακολουθείται από άλλα 11 με αντικείμενο το *Περὶ τοῦ μὴ συνοικεῖν τοῖς αἰρετικοῖς* (f. 68^v-69).

Μέσα από αυτό επιβεβαιώνεται το ενδιαφέρον που έδειξε ο όσιος για τη θεολογία των εικόνων και οι πλούσιες γνώσεις που απεκόμισε από τη μελέτη των πηγών επί του θέματος αυτού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εξελιχτεί σε έναν θερμό

¹⁰⁸ Για το Ανθολόγιο του Νικήτα ηγουμένου Μηδικίου βλ. Alexakis, "A Florilegium in the Life of Nicetas of Medicon... ό.π., σελ. 179-191 και Thummel H.G., "Das Florileg des Niketas von Medikion für die Bilderverehrung", BZ, 86/87, 1993/94, 40-46.

¹⁰⁹ Beck, *Kirche und Theologische Literatur*, ό.π., σελ. 496.

υποστηρικτή και ακλόνητο υπερασπιστή της λατρείας και της προσκύνησης των εικόνων.

Αφού, λοιπόν, μελέτησε τους άγιους Πατέρες, συνέθεσε το *ανθολόγιο*, που αποτελεί μια εκλογή των έργων: 1. *ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Παγκρατίου*, 2. *της Προς Γαλάτας Επιστολής Παύλου*, 3. *τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἄρεοπαγίτου μαρτυρίαί εἰς τὰς αὐτὰς ἁγίας καὶ ἱεράς εἰκόνας*, 4. *τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς ἀντίοχον δοῦκα διαλέξεως καὶ ἐρωτήσεως*. Στο 5. ἀπόσπασμα *ἀθανασίου τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ λόγου κατὰ ἀρειανῶν*, ο Νικήτας προσθέτει ένα δικό του σχόλιο. Ουσιαστικά επαναλαμβάνει την άποψη του Αθανασίου αντικαθιστώντας τη λέξη *βασιλεὺς* με τη λέξη *Χριστός*: «*ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα...*», και με βάση το Νικήτα «*ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα τοῦ χριστοῦ, πάντως ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν χριστόν...*». Το επόμενο απόσπασμα, που ανήκει στο έργο *τοῦ ἁγίου βασιλείου ἐπισκόπου καισαρείας καππαδοκείας μαρτυρίαί περὶ τῶν ἐν τοῖς ἁγίοις οἴκοις εἰκόνων*, επίσης σχολιάζει ο Νικήτας εκφράζοντας την άποψη, ότι «*οἱ δαίμονες μόνοι κλαίουσι καὶ θλίβονται ὀρῶντες τὰ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθήματα ἐν ταῖς εἰκόσι γραφόμενα· οἱ δὲ ἄνθρωποι οἰκοδομοῦνται καὶ δοξάζουσι τὸν θεόν*». Και από άλλο έργο του Μεγάλου Βασιλείου, *Περὶ ἁγίου πνεύματος*, επιλέγει χωρίο ο Νικήτας, («*...ἢ τῆς εἰκόνοσ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει*»), το οποίο ομοίως σχολιάζει: «*πάντως δὲ καὶ ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα ἀτιμάζει τὸν ἐν αὐτῇ γραφόμενον*». Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένες φράσεις επαναλαμβάνονται στο Βίο του οσίου από το Θεοστήρικτο, που, ως μαθητής του, είχε υπόψη του τις θεολογικές άποψεις του δασκάλου του. Έτσι στην παράγραφο 26 συναντούμε τις φράσεις: «*Εἰ γὰρ ἢ τιμὴ τῆς εἰκόνοσ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, πάντως ὅτι καὶ τὸ ἔμπαλιν καὶ τις ὁ ἀντιβάλλον; Ἀτιμαζομένησ γὰρ τῆσ εἰκόνοσ, ἀνάγκη συνατιμάζεσθαι καὶ τὸ πρωτότυπον.*» Ακολουθεῖ απόσπασμα *ἐκ τῆσ ἐπιστολῆσ τῆσ πρὸσ Ἰουλιανὸν τὸν βασιλέα καὶ παραβάτην, ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ἀρμενίας, τοῦ αὐτοῦ ὄρος συνοδικός, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐκ τῶν ἐπῶν περὶ ἀρετῆσ λόγου καὶ εἰσ πολέμωνα, ἀπὸ τον Λόγο εἰσ Ἡρῶνα τὸν φιλόσοφον, ἀπὸ τους λόγους του ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης "Περὶ τῆσ Θεότητοσ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματοσ" και Ἐγκώμιον εἰσ τὸν μέγαν μάρτυρα Θεόδωρον, ἀπὸ τον λόγο του ἁγίου Ἰωάννου του Χρυσοστόμου εἰσ τὸ ὅτι παλαιᾶσ καὶ καινῆσ εἰσ ὁ νομοθέτησ, καὶ εἰσ τὸ ἔνδυμα τοῦ*

ιερέως, καὶ περὶ μετανοίας. Επίσης, ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου σχολιάζει ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ σπόρου (16), υποστηρίζοντας ὅτι, «πάντως καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ χριστοῦ ὑβρίζομένη, εἰς τὸν χριστὸν ἀναφέρει τὴν ὕβριν». Το ἴδιο νόημα αξιοποιεῖται ἀπὸ τον βιογράφο Θεοστήρικτο στὴν παράγραφο 26 τοῦ κειμένου: «Ἀτιμαζομένης γὰρ τῆς εἰκόνας, ἀνάγκη συνατιμάζεσθαι καὶ τὸ πρωτότυπον». Ακολουθοῦν ἀποσπάσματα ἀπὸ λόγους τοῦ ἀγίου Χρυσοστόμου (17, 18) εἰς τὴν τεσσαρακοστὴν καὶ περὶ μετανοίας καὶ εἰς Μελέτιον ἐπίσκοπον ἀντιοχείας..., ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπόψεις ἀντιαιρετικές τοῦ ἀγίου ἐπιφανίου (20) καὶ τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (21,22), τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου ἐπισκόπου θεοπόλεως ἐπιστολὴ Πρὸς Συμεὼν ἐπίσκοπον Βόστρης (24), Στεφάνου Βόστρων, *Contra Iudaeos fragmenta* (25), Συμεὼν τοῦ Στηλίτου ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ...πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστῖνον. Τέλος, τὸ 27^ο καὶ τελευταῖο ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς ἑκτης οἰκουμενικῆς συνόδου, τὸ ὁποῖο ἐπίσης σχολιάζει ὁ Νικήτας. Ἐπιλογικά, ἀναφέρει ὅτι συνέλεξε λίγα ἀποσπάσματα ἀπὸ τα πολλὰ που ἔχουν συγγράψει οἱ Πατέρες, «ὅσ(ον) μόν(ον) τ(ὸν) ν(οῦν) ὑμ(ῶν) διεγεῖραι εἰς τὴν τοῦ κ(υριο)υ ἀγάπ(ην)· καὶ ἔχητε ἀπολογίαν πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντας ὑμᾶς, πε(ρι) τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος»¹¹⁰. Το χωρίο αὐτὸ πιθανόν με τὴν παρουσία τῆς λέξεως "ἐλπίδος" νὰ ἀφήνει χώρο νὰ υποθέσουμε ὅτι τὸ ἀνθολόγιο τοῦ Νικήτα συνετέθη πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὅταν ἐπικρατοῦσε ἡ εἰκονομαχία, με σκοπὸ, ὡς φαίνεται, νὰ προσφέρει ἓνα περιορισμένο ἀλλὰ ἀποτελεσματικὸ δογματικὸ οπλοστάσιο στους μοναχοὺς τοῦ Μηδικίου γιὰ τὸ ἐνδεχόμενον μίας δογματικῆς ἀντιπαράθεσής τους με Εἰκονοκλάστες.

¹¹⁰ Vaticanus Graecus 511, φ.69^v.

Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Περιγραφή χειρογράφων

Ο βίος του οσίου Νικήτα του Ομολογητή από τον μαθητή του Θεοστήρικτο (Acta Sanctorum Apr. I. pp. XXII-XXXIII, BHG 1341), παραδίδεται σε δύο ελληνικά χειρόγραφα: ολόκληρο από τον κώδικα *Μεγίστης Λαύρας Γ' 24, 264* και κολοβό από τον κώδικα *Vaticanus graecus 1660*.

1. *Άθως, Μονή Μεγίστης Λαύρας Γ' 24, 264*¹¹¹

Πέντε Βίοι Αγίων, Περγαμινή, 22x17, 94 φύλλα, γραμμένα σε μια στήλη με 27 γραμμές/στίχους η καθεμία, χωρίς εικόνες, 14^ο αιώνα¹¹². Ωστόσο, στην ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του Dumbarton Oaks σημειώνονται διαφορετικά χαρακτηριστικά για το συγκεκριμένο κώδικα. Αναφέρεται, δηλαδή, ότι πρόκειται για περγαμινή του 11^ο αιώνα, με 96 φύλλα, περίπου 7.5 x 8.5 ίντσες¹¹³. Παρατηρώντας το μέγεθος και το σχήμα των γραμμάτων, αυτή η χρονολόγηση μοιάζει η πιθανότερη. Θα μπορούσε να

¹¹¹ Ιδρυτής της μονής Μεγίστης Λαύρας υπήρξε ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης το 963, ο οποίος εκάρη μοναχός στη μονή Κυμινά της Βιθυνίας. Σύμφωνα με το Βίο του, από το γειτονικό Όλυμπο, το Άγιο Όρος της Μικράς Ασίας, άρχισαν να συρρέουν εκεί μοναχοί. Όσο αυξανόταν ο αριθμός των μοναχών στο όρος τόσο αυξανόταν και η περιουσία των μοναστηριών, διότι κάθε μοναχός όταν έφευγε από την πόλη μαζί με την περιουσία του, είτε είναι χρήματα είτε χωράφια, τα άφηνε στην μονή που επρόκειτο να γίνει μοναχός (J. Noret ed., *Vitae duae antiquae Sancti Athanasii Athonitae*, [CCSG 9] (Leuven, 1982), σελ. 50). Με βάση τα παραπάνω, είναι πολύ πιθανό, ο παρών Βίος του οσίου Νικήτα να μεταφέρθηκε στη Μεγίστη Λαύρα, ίσως και σε άλλες μονές, από κάποιον απο αυτούς τους μοναχούς που μετεγκαταστάθηκαν εκεί, ακόμη και από τον ίδιο τον Αθανάσιο. Ευχής έργον είναι κάποτε να έρθουν στο φως όλοι οι θησαυροί του Αγίου Όρους και να εμπλουτιστεί ο Βίος του Νικήτα και με άλλα χειρόγραφα.

¹¹² Οι ανωτέρω πληροφορίες συνόδευαν το χειρόγραφο που μας εστάλη από τη βιβλιοθήκη της μονής Βλατάδων.

¹¹³ Βλ. <http://www.doaks.org/library-archives/library/mmdb/manuscripts/1051> (Πρόσβαση 14/9/2015).

ανάγεται ακόμη και στον 10^ο αι., πολύ δύσκολα, όμως, θα τοποθετούσαμε τη συγγραφή του στον 14^ο αι., όπως σημειώνεται στις πληροφορίες της βιβλιοθήκης της μονής Βλατάδων.

Μικρογράμματη γραφή καλής ποιότητας, αρκετά συχνή χρήση σημείων στίξης (τελείας και άνω τελείας), ακόμη και σε σημεία που είναι περιττή. Το κείμενο είναι ενιαίο, χωρίς διαχωρισμό παραγράφων, ενώ ακόμη και το αρχικό γράμμα κάθε πρότασης μετά την τελεία είναι μικρό. Μόνο στον τίτλο χρησιμοποιεί ανάμεικτα τα μικρά με τα κεφαλαία Ν και Η, αλλά και πάλι οι λέξεις τονίζονται κανονικά. Είναι γραμμένο από ένα χέρι, αλλά αριθμημένο από μεταγενέστερο χέρι στο επάνω δεξί μέρος κάθε *recto* των φύλλων. Η μεμβράνη είναι καλά ασπρισμένη και το μελάνι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, πολύ έντονο, γεγονός που το καθιστά ευανάγνωστο. Μόνο στα 2 πρώτα φύλλα ο κώδικας είναι στο εξωτερικό κάτω άκρο κατεστραμμένος. Στο φ. 1 *recto* η ανάγνωση είναι πολύ δύσκολη, ενώ από το φ. 1 *verso* γίνεται πλέον εφικτή, με εξαίρεση, βεβαίως, τα σκισμένα σημεία. Στα σημεία αυτά στηριζόμαστε στο χειρόγραφο του Βατικανού για να επιβεβαιώσουμε τη γραφή. Ωστόσο, ποτέ δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι για την ομοιότητα των δύο χειρογράφων, καθώς ήδη από την πρώτη φράση τους παρατηρείται μια μικρή διαφοροποίηση. Το κείμενο του Βίου στον κώδικα του Βατικανού ξεκινά με τη φράση «*Πρόκειται ἡμῖν μεγίστης ὠφελείας ὑπόθεσις...*». Η αντίστοιχη φράση στον κώδικα της Μ. Λαύρας είναι ίδια, παρότι δεν είναι ευανάγνωστη. Όμως, στο Συμπλήρωμα Αγιορείτικων Καταλόγων Βατοπεδίου και Λαύρας του Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Ευστρατιάδου¹¹⁴, όπου περιλαμβάνεται ο Βίος του Νικήτα Μηδικίου, αναφέρεται ότι ο Βίος ξεκινά με τη φράση «*Πρόκειται ἡμῖν μεγάλης ὠφελείας ὑπόθεσις...*».

Φαίνεται πως το 1930 που ο Ευστρατιάδης είδε το χειρόγραφο, ο χρόνος το είχε ήδη επηρεάσει καταλυτικά σε κάποια σημεία και αυτό οδήγησε σε σύγχυση και ένα βιαστικό πιθανότατα συμπέρασμα. Επομένως, αποκαθιστούμε το κείμενο στις κατεστραμμένες σελίδες υιοθετώντας τα αντίστοιχα αποσπάσματα από το χειρόγραφο

¹¹⁴ Σωφρονίου Ευστρατιάδου Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως *Συμπλήρωμα Αγιορείτικῶν Καταλόγων Βατοπεδίου καὶ Λαύρας* Paris 1930, σελίδα 57. Στον κατάλογο ο συγκεκριμένος Βίος του Νικήτα τοποθετείται ανάμεσα στα μαρτύρια του Μεγαλομάρτυρος Νικήτα, η μνήμη του οποίου τιμάται στις 15 Σεπτεμβρίου. Πιθανότατα, αυτός να ήταν και ο λόγος που δεν εντοπίστηκε νωρίτερα το κείμενο.

Βατικανού, διατηρώντας, όμως, τις επιφυλάξεις μας αναφορικά με την απόλυτη ομοιότητά τους.

Επιπλέον, η ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του Dumbarton Oaks¹¹⁵, εκτός από τις διαφοροποιήσεις που αναφέρθηκαν στην υποσημείωση 1, υπογραμμίζει ότι μόνο ένα μικρό σκίσιμο υπάρχει στο φ.78, που δεν επηρεάζει το κείμενο. Επίσης, σημειώνει ότι το φ.84 εμφανίζεται να έχει κοπεί στο εξωτερικό κάτω άκρο, αλλά πριν γραφεί, επομένως φαίνεται πως δεν έχει χαθεί καθόλου κείμενο. Οι παρατηρήσεις αυτές δεν ισχύουν πλέον για το χειρόγραφο, καθώς όπως προαναφέρθηκε έχει χαθεί κομμάτι του κειμένου, ευτυχώς στα πρώτα φύλλα του κώδικα, για να μπορεί να αποκατασταθεί από τον κώδικα του Βατικανού.

Το κείμενο του *Βίου Νικήτα* στα φφ 1^r-35^v: [*Ἐπιτάφιος εἰς*] *τὸν ὄσιον...νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*. Το κείμενο παραδίδεται ακέραιο. Ακολουθεί ο «*Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος*», φφ 35^v-47^r.

Βιβλιογραφία

Σπυρίδων, μοναχός Λαυριώτης και Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος. *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας (της εν Αγίω Όρει)*. (Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion, 1925), No. 264, «Βίοι Αγίων», σελ. 34.

2. *Vaticanus graecus 1660*

Μηνολόγιο που περιλαμβάνει τους βίους των αγίων του μηνός Απριλίου, μεμβράνη, 320x200 mm, 408 φύλλα, γραμμένα σε μια στήλη με 26 γραμμές/στίχους η καθεμία, 51 τετράδια, 10^{ου} αιώνα (916), αντιγράφηκε από τον μοναχό Ιωάννη στη μονή Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη (πληροφορία που παραδίδεται στον κολοφόνα του κώδικα:

¹¹⁵ <http://www.doaks.org/library-archives/library/mmdb/manuscripts/1051> (Πρόσβαση 14/9/2015).

Τετέλεσται ἡ παροῦσα βίβλος μηνὶ μαρτίῳ κα', ἰνδικτιῶνος δ', ἔτους κόσμου, ζυκδ', γραφεῖσα διὰ χειρὸς Ἰωάννου ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου μοναχοῦ, ἐπὶ Ἀνατολίου τοῦ ὀσιωτάτου ἡγουμένου τῶν Στουδίου).

Μικρογράμματη γραφή «αυστηροῦ τύπου» («style severe»)¹¹⁶ ἢ ἀλλιῶς «αρχαία επιμήκης μικρογράμματη» ἢ «τύπου Ευσταθίου»¹¹⁷ κατ'ἐλάχιστον επικλινῆς πρὸς τα αριστερά. Κεφαλαία, ἐπιλεκτικά, γράφονται τα Μ, Ν, Η καὶ Γ στον τίτλο, ἐνὸ ταυτόχρονα οἱ λέξεις τονίζονται κανονικά. Δεν ὑπάρχει διαχωρισμὸς παραγράφων οὔτε κεφαλαία ἀρχικά γράμματα. Ωστόσο, μετὰ ἀπὸ ἀκανόνιστο ἀριθμὸ στίχων, προεξέχουν τα ἀρχικά γράμματα λέξεων (ὄχι ἀπαραίτητα λέξεων που βρίσκονται στην ἀρχὴ πρότασης) δίνοντας τὴν ἐντύπωση διαχωρισμοῦ παραγράφων. Ἡ ὀρθογραφία του εἶναι σωστὴ στα περισσότερα σημεῖα καὶ ἀπὸ σημεῖα στίξης χρησιμοποιοῦνται ἡ τελεία, ἡ ἄνω τελεία (κυρίως) καὶ τὸ κόμμα. Ἐπισημαίνεται, ἐπίσης, ἡ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸν 9^ο καὶ τὶς ἀρχές του 10^{ου} αἰῶνα ἔνωση τοῦ *η* καὶ τοῦ *ι* με τὰ προηγούμενα γράμματα, κυρίως με τὸ *γ* καὶ τὸ *τ*¹¹⁸.

Ἡ μεμβράνη εἶναι πολὺ καλὰ ἀσπρισμένη, τὸ μελάνι καλῆς ποιότητας με ἀποτέλεσμα τὸ κείμενο νὰ εἶναι εὐανάγνωστο. Ἐπιπλέον, δείχνει ὀλοκληρωμένο, καθὼς δεν ὑπάρχουν σβησμένα ἢ κατεστραμμένα σημεῖα. Ἐτσι, δεν γίνεται ἀντιληπτό με τὴν πρώτη ματιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κείμενο εἶναι κολοβό¹¹⁹. Στα φφ 369^r, 377^r, 385^r, 393^r, 401^r ἐπισημαίνεται ἡ χρῆση σταυρῶν γιὰ νὰ σημειωθοῦν οἱ πρώτες σελίδες τῶν τετραδίων¹²⁰. Εἶναι γραμμένος ἀπὸ ἓνα χέρι, ἐνὸ στα ἐπάνω ἐξωτερικά ἄκρα τῶν φύλλων (δηλαδὴ στο ἐπάνω δεξιὸ ἄκρο του recto καὶ στο ἐπάνω ἀριστερὰ ἄκρο του verso), ὑπάρχει ἀρίθμηση ἀπὸ μεταγενέστερο χέρι.

¹¹⁶ Βλ. P. Batiffol, *L'abbaye de Rossano. Contribution à l'histoire de la Vaticane*, Paris 1891, σελ. 80.

¹¹⁷ Βλ. Follieri Enrica, *La minuscola libraria dei secoli IX e X*, στο *La Paléographie grecque et byzantine*, σελ. 144, σχ. 23, ὅπου προτείνει τὴν ὀνομασία «minuscola antica oblunga» καὶ «minuscola tipo Eustazio».

¹¹⁸ Βλ. S. Lucà, «Osservazioni codicologiche e paleografiche sul Vaticano Ottoboniano Greco 86», *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata* 37 (1983) 134.

¹¹⁹ Βλ. *Σχέση χειρογράφων*.

¹²⁰ Γιὰ κωδικολογικά χαρακτηριστικά του καλλιγραφικοῦ εργαστηρίου τῆς μονῆς τῶν Στουδίου, ὅπως αὐτὴ ἡ χρῆση σταυρῶν, βλ. Canart, «Cinq manuscrits», σελ. 22, σημ. 9.

Ο κώδικας ανήκει στην ίδια ομάδα με τους αρ. 1667, 1669 και 1671 της Βατικανής Βιβλιοθήκης και μάλιστα αποδίδεται στον ίδιο γραφέα (Ιωάννη μοναχό). Η Matantseva πιστεύει ότι οι παραπάνω κώδικες ανήκουν στην ομάδα των *Μηνολογίων* που γράφτηκαν στη μονή των Στουδίου κατά την ίδια περίοδο¹²¹.

Ο *Βίος* του Νικήτα βρίσκεται στο τέλος του κώδικα φφ. 366^r-408^r¹²². Προηγείται το *Μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Παφνουτίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πεντακοσίων τεσσαράκοντα ἔξι Μαρτύρων* (BHG 1419) φφ. 347-366. Εκδόθηκε από τα Acta Sanctorum, Aprilis I, Venetiis 1737, pp. xxii-xxxiii, (BHG 1341), όπου λανθασμένα αναγράφεται ότι προέρχεται από τον κώδικα του Βατικανού 1190¹²³. Αυτή η πληροφορία παραπλάνησε τον Β. Melioranskij, ο οποίος αποδίδει τον βίο στον Νικόλαο Στουδίτη¹²⁴.

Βιβλιογραφία

Acta Sanctorum, Aprilis I, Venetiis 1737, pp. xxii-xxxiii.

C. Giannelli, *Codices Vaticani Graeci, Codices 1485-1683*, (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Civitate Vaticana 1950), σελ. 396-398.

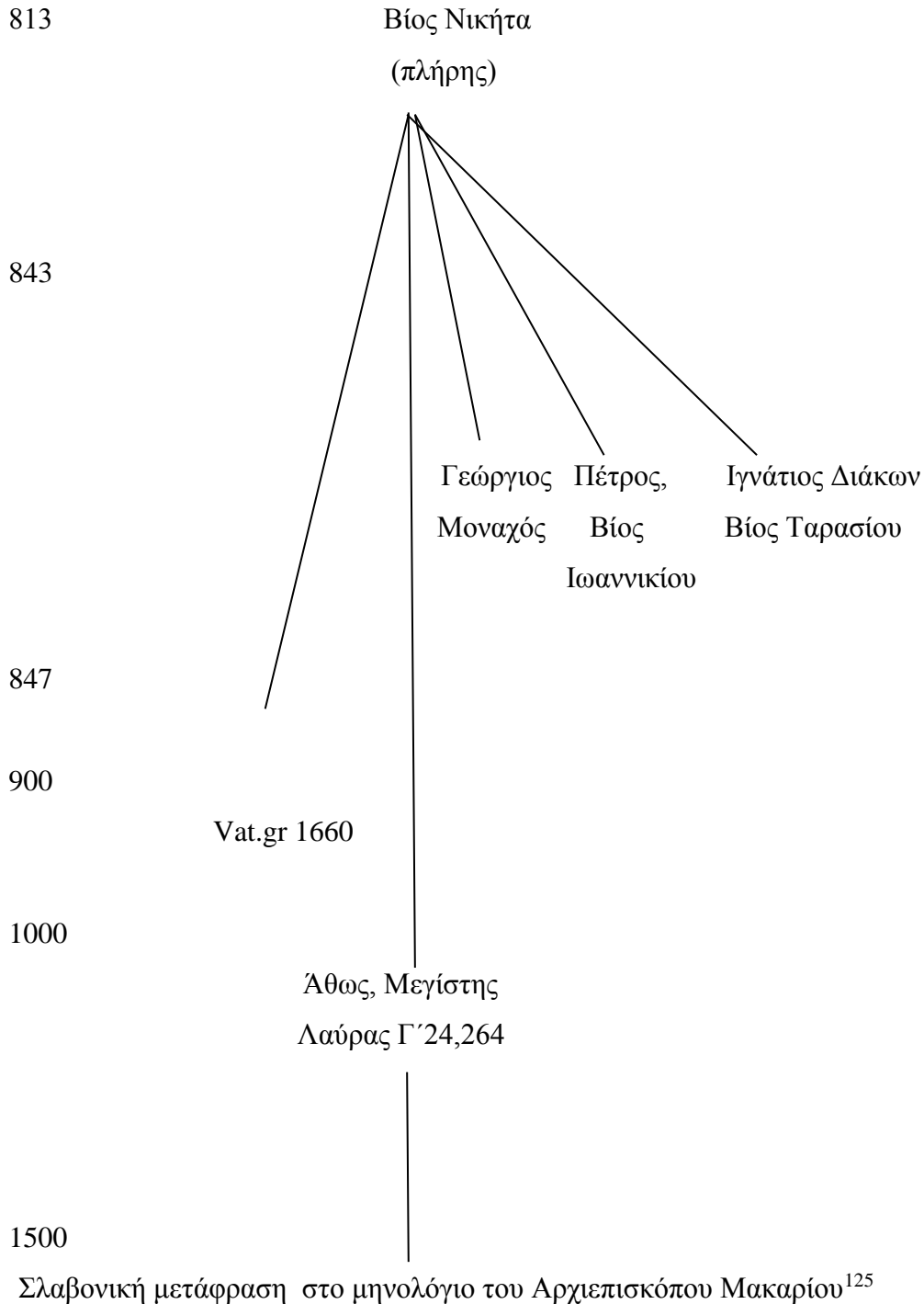
¹²¹ T. Matantseva, "Le Vaticanus Graecus 1669, Ménologe prémétaphrastique de novembre. Étapes d'exécution. Type de collection ménologique", *Scriptorium* 50 (1996), σελ. 106, 113.

¹²² C. Giannelli, *Codices Vaticani Graeci, Codices 1485-1683*, (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Civitate Vaticana 1950), σελ. 397.

¹²³ Λανθασμένη υποσημείωση στο Thummel, "*Das Florileg des Niketas von Medikion für die Bilderverehrung*", *BZ* 86/87, (1993/94), σελ. 40, σχ.1, όπου επιπλέον αναφέρεται ότι γράφτηκε το 932.

¹²⁴ B. Melioranskij, "Quelques mots au sujet des manuscrits et des éditions du rév. Théodore Stoudite", *Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg*, VIII s., t. IV (1900), 43 και M. Vogel – V. Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig 1909, σελ. 200 (*βίος τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Νικολάου ἡγουμένου τῆς εὐαγεστάτης μονῆς τοῦ Στουδίου*).

ΣΤΕΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΠΗΓΩΝ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ
ΝΙΚΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΟΣΤΗΡΙΚΤΟ

¹²⁵ Είναι πολύ πιθανή η αντιγραφή του μηνολογίου από τον κώδικα της Μεγίστης Λαύρας, χωρίς, όμως, να είναι ακόμη εξακριβωμένη.

ΑΡΧΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Οι δύο αντιγραφείς έχουν αρκετές διαφορές τόσο στην ορθογραφία όσο και στη σύνταξη του κειμένου. Σύμφωνα με την κοινή λογική που αφορά στη μελέτη των χειρογράφων, ο προγενέστερος κώδικας είναι αυτός που είναι πιθανότερο να παραδίδει τη σωστή γραφή (“recentiores non deteriores”)¹²⁶. Και αυτό ισχύει στις περισσότερες περιπτώσεις, κυρίως όσον αφορά στις ορθογραφικές επιλογές. Ωστόσο, η διαπίστωση ότι το μεταγενέστερο χειρόγραφο είναι πληρέστερο και ως αποτέλεσμα παραδίδει το πλήρες κείμενο, ενώ το προγενέστερο περιλαμβάνει μια συντομευμένη/συνοπτική εκδοχή, με φανερές τις επεμβάσεις του αντιγραφέα στο αρχικό κείμενο, μας επιβάλλει, κατά κάποιο τρόπο, να ακολουθήσουμε στην κριτική έκδοση το αγιορείτικο χειρόγραφο. Συνοψίζοντας, λοιπόν, συμπεραίνουμε ότι το χειρόγραφο του Βατικανού είναι σωστότερο και πιο επιμελημένο από την άποψη της ορθογραφίας και της σύνταξης κι επομένως εκείνο που επιλέγουμε συχνότερα στην κριτική μας έκδοση στο θέμα αυτό. Από την άλλη πλευρά, όμως, το χειρόγραφο της Μεγίστης Λαύρας είναι βασισμένο/αντιγράφει το ολοκληρωμένο κείμενο του Θεοστηρίκτου, επομένως είναι εκείνο που ακολουθούμε κατά βάση στην έκδοσή μας. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις οι όροι αντιστρέφονται. Επιλέγεται, δηλαδή, ο τύπος που θεωρείται κατάλληλος κάθε φορά, ανεξαρτήτως χειρογράφου.

¹²⁶ M. West, *Textual Criticism and Editorial Technique*, Teubner, (Stuttgart, 1973), σελ. 50.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Φωνολογία

-Εφελκυστικό -ν: το χρησιμοποιεί κανονικά ο L, ενώ το παραλείπει ο V σε όλο το κείμενο στο ρήμα ἔστιν L: ἔστι V και στην παράγραφο 40. τοῖς προσκυνουῶσιν L - τοῖς προσκυνουῶσι V.

-Κράση: 1. κάμοι, 2. κάκείνοις, 5. κἄν, κἀγὼ, 6. τοὔτέστιν, 7. τοῦνομα κτλ., ενώ παρ. 34. τᾶληθῆ V: τὰ ἀληθῆ L.

-Εκθλιψη: 1. ἀλλ' ἐκ , 2. ἀλλ' ὁ πόθος, καθ' ἑαυτοῦ, 6. οὐδ' ἐπὶ, 8. παρ' αὐτοῦ, 9. ἀφ' οὔ, 16. μετ' ἐνδείας κτλ.

- Μετατροπή του τ σε θ παρότι δεν ακολουθεῖ δασυνόμενη λέξη και στα δύο χειρόγραφα: μεθ' οὐ πολὺ 24, 45, μεθ' ὄδυρμῶν 46, 50, ἐφ' ὤμοις 50, ἀλλὰ ἐπ' ὤμων 52.

-Αποφυγή συναίρεσης στα σύνθετα ρήματα με πρόθεση και αύξηση στην παρ. 5. Προέκοπτεν και στην παρ. 10. Προεβάλετο, καθώς και στην παρ. 25 τὰ ἀσεβῆ. Όμως, στην παρ. 41. Προέδιδεν: V, προύδιδεν L.

-Ο V παραδίδει δὲ, ενώ ο L δ' σε όλο το κείμενο.

-Ο V απλοποιεί τις λέξεις με διπλό σύμφωνο και τις γράφει με ένα, ενώ ο L όχι (λ.χ. 5. ἼAnna L, ἼAna V, 28. Βαλλάντιον L, βαλάντιον V, 34. Βδέλλυγμα L, βδέλυγμα V, 38. ἐνέβαλλον L, ἐνέβαλον L. Αντίθετα στη λέξη Ἀσύριον: V, ο L απλοποιεί τα δύο σσ σε ένα και παραδίδει Ἀσύριον.

-Ο V γράφει το και με το σύμβολο Ś, ενώ ο L το γράφει ολόκληρο κανονικά.

Μορφολογία

-ονομαστική ή αιτιατική αντί δοτικής: ὡς ὄντι λυσιτελές (παρ. 8).

- γενική αντί δοτικής: *οὔ* αντί *ὄ* (παρ. 2).
- αόριστος *ἀπήσχουν* αντί *ἀπέσχον* (παρ. 13).
- χρήση των σπάνιων λέξεων *ἰητήρες* (παρ. 13) και *ἰητήρ* (παρ. 47).
- μετοχή σε ονομαστική αντί αιτιατικής: *νουθετῶν* (παρ. 16).
- απαρέμφατο *βεβαιοῖν* αντί *βεβαιοῦν* (παρ. 28).
- *ἴσθητε* αντί *ἴστε* (παρ. 33).
- α' πληθυντικό *οἶδαμεν* αντί *ἴσμεν* (παρ. 34).
- χρήση του ρήματος *ἀφίω* αντί *ἀφίημι* (παρ. 36).
- δεν γράφονται οι υπογεγραμμένες, παρά μόνο μια προσγεγραμμένη στον κώδικα της Μεγίστης Λαύρας: *ηι* (παρ. 42).
- υπερθετικός του επιρρήματος *ταχίστερον* (παρ. 50).

Σύνταξη

- Ρήματα ψυχικού πάθους συντάσσονται με δοτική στον L, ενώ με αιτιατική στον V: *Τούτω/τοῦτον φθονήσας* (παρ. 18).
- Ρήματα εναντίωσης/εχθρικής διάθεσης συντάσσονται με δοτική στον L, ενώ με αιτιατική στον V: *ἐπιβουλεύων τῷ γένει/τὸ γένος* (παρ. 25).
- Το λεκτικό ρήμα *ἐφώνησεν* συντάσσεται με δοτική στον L, ενώ με αιτιατική στον V: *ἐφώνησεν τῷ ὑπηρετοῦντι L/τὸν ὑπηρετοῦντα V* (παρ. 45).
- Οι σύνδεσμοι ὡς και ὅτι χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα για να εισάγουν δευτερεύουσες ειδικές προτάσεις: *ὡς ὅτι διὰ τοῦ ἀζύγου βίου* (παρ. 7), *ὡς ὅτι μετὰ πίστεως αἰτεῖται ὁ ἀνήρ* (παρ. 17), *ὡς ὅτι αἱ ἄλλαι μὲν αἰρέσεις...* (παρ. 27), *ὡς ὅτι: «Οὐδὲν ἄλλο αἰτοῦμεν...* (παρ. 40), *ὡς ὅτι, ..., περισσοτέρας τιμῆς ἀξιοῦσθαι* (παρ. 43).

-εμπρόθετο με μετοχή αντί απαρεμφάτου: *διὰ τὸ τὸν μακάριον Νικηφόρον ἔτι ἐν τῷ βίῳ περιόντα* (παρ. 24).

-Σε ἔμμεσο εὐθύ λόγο παρεμβάλλει το *λέγοντες* (παρ. 41) ἢ *λέγων* (παρ. 42).

Γενικότερα, παρατηρεῖται ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ κειμένου εἶναι προσεγμένη αρκετά, ἐνῶ κάποιες προφανεῖς ἀναντιστοιχίες, λ.χ. πτώσεων, πιθανότατα οφείλονται στὴν ἐπίδραση τοῦ γλωσσικοῦ περιβάλλοντος (π.χ. παρόμοιες καταλήξεις). Επιπλέον, τὸ γεγονός ὅτι ἐντοπίζεται διαφορετικὴ σύνταξη σε ὀρισμένα ῥήματα ἀπὸ τὸν ἕνα κώδικα στὸν ἄλλο, ὅπως εἶδαμε στα ἀνωτέρω παραδείγματα, διαφορετικὸ λεξιλόγιο καὶ μορφολογία, μας οδηγεῖ στο συμπέρασμα ὅτι δὲν πρέπει ὅλες οἱ παρατυπίες νὰ ἀποδοθοῦν ἀποκλειστικά στὸν συγγραφέα. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι στα ῥήματα ποῦ παρατηρεῖται διαφορετικὴ σύνταξη, ἀνεξαρτήτως κατηγορίας, ὁ L παραδίδει δοτικὴ, ἐνῶ ὁ V αἰτιατικὴ.

ΤΟ ΥΦΟΣ**Σχήματα λόγου**

-Ασύνδετο: 15. *ἐδίδασκεν, ἐνουθέτει, παρεκάλει*, 22. *Πᾶσιν ἦν προσηνής, πᾶσιν ἐράσμιος... ὅλος ὅλων ἀρετῶν εἰλικρινῶς ἐμπεπλησμένος*, 24. *ἠνιάτο, ἐδυσχέραιεν, ἐδυσφόρει, παρεκάλει*

-Ἐν διὰ δυοῖν: 25. *ὁ ἄμετρα ὑπεραιρόμενος καὶ... ὑπερηφανευόμενος*, 21. *συντετριμμένον καὶ τεταπεινωμένον*

-Επανάληψη-Αναδίπλωση: 4. *Πόλις... ἢ πόλις*, 16. *πάντας ἐλεῶν, πάντας θεραπεύων, πᾶσιν συμπάσχων, τοῖς πᾶσι πάντα γενόμενος*, 22. *Ταῦτα... ταῦτα... ταῦτα... ταῦτα, Πᾶσιν... πᾶσιν... πᾶσιν... πᾶσιν*, 30. *Πανταχοῦ ἀσκητήρια, πανταχοῦ ψυχῶν φροντιστήρια*

-Επαναφορά-παλλογία: 1. *Πρόκειται... Πρόκειται*, 9. *οὐκ ἦν... οὐκ ἦν*, 16. *Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς*

-Ετυμολογικό σχῆμα: 2. *τὴν ἐγχείρησιν... ἐγχειρεῖν*, 7. *μεταπλάττεται πλάσιν*

-Κύκλος: 12. *μία ψυχὴ καὶ γνώμη μία*

-Λιτότητα: 24. *οὐ μικρῶς*

-Μετάθεση: 2. *ὁ πόθος με τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς διεγείρει*, 24. *με μὴ βιάσασθαι δέομαι ὁμῶν*

-Μεταφορά: 1. *ἱερὰ πανδαισία ἐξ ἄλλων καὶ πνευματικῶν ἐδεσμάτων, ἐστιάτωρ*, 3. *Βαρεῖ δὲ ὁ πόθος ἐπικουφίζων τοῦ φόβου τὴν πλάστιγγα*, 4. *Αὕτη ἀπήλαυσε τὰ πρῶτα τῆς ἡλικίας αὐτοῦ κατορθώματα*, 6. *ἐν τῇ γῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ*, 30. *λύσσασα τὰς τούτων ζώνας*

-Ομοιοτέλετο: 2. *ἐμφέρεται, ἢ καὶ προσφέρεται*

- Παρήχηση: 2. *ἐγχείρησιν ἐκείνοις ἔδει ἐγχειρεῖν, Σιωπὴν σε μᾶλλον δεῖ οὖν στέργειν* 4. *Θεοσεβῆς δ' οὗτος καὶ θεάρεστος*, 9. *πᾶσαν πονηρίαν καὶ παρακοήν*, 13. *δι' ἐπιπόνου διδασκαλίας διεγείροντες*, 25. *ὁ ἄμετρα ὑπεραιρόμενος καὶ κατὰ τοῦ θεοῦ ὑπερηφανευόμενος*, 28. *ἐκ κονύζης ἀκανθώδης ῥάμνος*

-Παρομοίωση: 3. *ὡς ἐν ζυγῷ ταλαντεύομαι*

-Πολυσύνδετο: 6. *οὐδ'... οὐδ'... ἀλλ'*, 24. *καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι*

-Πλεονασμός: 19. *ἐν αὐτῷ ἐγκεκρυμμένον, ἐκδιώκειν αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ*, 20. *ἐξελάσας ἐξ αὐτοῦ*, 21 *ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ κατιδίαν*

-Ρητορικές ερωτήσεις: 4. *Πόθεν δὲ ἄρξωμαι; Εἶπω πατρίδα καὶ γένος καὶ θρεψαμένην;* 16. *Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς... Τίς...* 22 *Τίς τούτου ἐκορέσθη ποτὲ τῆς διδασκαλίας;* *Ποῖος κόρος τῆς αὐτοῦ ἡδίστης προσομιλίας;*

- Υπερβατό: 1. *ἡ τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα ἀνάμνησις, ταῖς ἐκείνου ψυχοτρόφοις διδασκαλίαις*, 5. *τὴν αὐτοῦ ἐνάρετον διαγωγὴν καὶ κατάστασιν*, 10. *τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως πολλαῖς ἀρεταῖς κατακοσμήσαντος.*

-Υποφορά-ανθυποφορά: 26. *Ἠρέμησεν, ἢ ἐπαύσατο; Οὐδαμῶς.*

Λογοπαίγνια

Αρκετά συχνό είναι στο κείμενο το παιχνίδι με τις λέξεις. Ενδεικτικά αναφέρονται:

4. *φιλάρετος ὢν ὁ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν ἐκ Φιλαρέτου πατρὸς*: ο συγγραφέας παίζει συχνά με τις λέξεις και αυτό αποδεικνύει για ακόμη μια φορά την άνεση με την οποία χειρίζεται το λόγο. Έτσι χρησιμοποιεί τη λέξη φιλάρετος και τη συνδέει με το όνομα του πατέρα του Νικήτα, Φιλαρέτου. Επιχειρεί με τον τρόπο αυτό να συνδέσει το όνομα με την έννοια, προσδίδοντας έναν αξιολογικό χαρακτηρισμό στον πατέρα του οσίου, που είναι λάτρης των αρετών. Επιπλέον, υποστηρίζεται η αντίληψη ότι τίποτα δεν είναι τυχαίο στη ζωή των αγίων και όλα προμηνύουν τη μετέπειτα εξέλιξή τους, ακόμη και τα ονόματα των γονέων τους.

30. *Εἰρήνη, ἡ τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἐπώνυμος βασιλεύσασα, παντελῆ εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ*: λογοπαίγνιο με το όνομα της βασίλισσας Ειρήνης, καθώς συνδέει ξανά το όνομά της με την έννοια που αντιπροσωπεύει την περίοδο της βασιλείας της. Και συνεχίζει το λογοπαίγνιο θέλοντας να δώσει τον έπαινό της: *Καὶ γέγονεν εἰρήνη βαθεῖα ἐν ὄλῃ τῇ*

οίκουμένη διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας Εἰρήνης, εἰρηνικὴ κατάστασις.

Ἀποθεμένη γὰρ τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν, ἠνδρίσατο κατὰ τῆς ἀσεβείας: στο σημεῖο αυτό, θέλοντας να τονίσει το γεγονός ότι η βασίλισσα Ειρήνη ἔδειξε μεγάλο σθένος στο ζήτημα της υπεράσπισης των εικόνων και συμπεριφέρθηκε σαν άνδρας, δανείζεται το ρήμα *ἠνδρίσατο* από τον Απόστολο Παῦλο και το αντιπαραβάλλει προς τη γυναικεία ασθένειά της (βλ. παρακάτω *Χρήση πηγών*).

Χρήση πηγών

Σχεδόν ολόκληρο το κείμενο διατρέχεται από χωρία της Αγίας Γραφής. Ο συγγραφέας τα χρησιμοποιεί άλλοτε αυτούσια και άλλοτε παραλλαγμένα. Όταν τα χρησιμοποιεί αυτούσια σημειώνει την πηγή του. Λόγου χάρι: παρ.5. «*Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενίας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου*»(Γεν. 12,1), «*Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος*» καὶ «*ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου οὐκ ἔστιν μου ἄξιος*»(Μτ. 13:37-38) καὶ πάλιν «*εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι*»(Μκ. Η'34, Μτ. 1στ' 16:24, Λκ. 9:23), παρ.13. «*Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις*»(Ιω.13:35). Εἶναι πραγματικά δημιουργικός ο τρόπος με τον οποίο παραφράζει συγκεκριμένα αποσπάσματα και τα ενσωματώνει στο κείμενό του. Ἐτσι, στην παράγραφο 16 παραθέτει με δικά του λόγια και ὄχι αυτούσιους τους μακαρισμούς: *Πτωχὸς τῷ πνεύματι γενόμενος διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πενθῶν καὶ συμπονῶν τοῖς ἀμφοτέρωθεν κάμνουσιν διὰ τὴν τοῦ παρακλήτου παράκλησιν, πρᾶος καὶ ταπεινὸς ὑπὲρ πάντας διὰ τὴν τῆς τῶν πραέων γῆς κληρονομίαν, πεινῶν καὶ διψῶν τὴν δικαιοσύνην ἀκορέστως, ἐλεήμων δὲ τοσοῦτον ἦν καὶ φιλόπτωχος, ὥστε μηδὲ ἐπαρκεῖν αὐτῷ τὰ προσόντα πρὸς τὴν ἐν ἰλαρότητι μετάδοσιν, καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, δι' ἧς καὶ ὤπται τῷ Θεῷ καὶ προσωμίλησεν, εἰρηνοποιὸς καὶ ἄμαχος διὰ τὴν τῆς υἰοθεσίας κλήσιν. Ἐδιώχθη δὲ καὶ ἔνεκεν δικαιοσύνης καὶ ὠνειδίσθη καὶ ἤκουσεν πονηρὰ ῥήματα παρὰ τῶν ψευδομένων ἑτεροδόξων ἔνεκεν τοῦ Χριστοῦ, ὅθεν καὶ γεγηθὼς ἐκκληρώσατο τὸν ὑπὲρ τούτων μισθὸν πολλὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (Μτ. 5:3-12). Ακόμη και μεμονωμένες λέξεις μαρτυροῦν το πόσο ἔχει επηρεαστεῖ, ἔτσι ὥστε να τις χρησιμοποιεῖ

φυσικά και αβίαστα στο λόγο του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην παράγραφο 30: «*Ἀποθεμένη γὰρ τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν, ἠνδρίσατο κατὰ τῆς ἀσεβείας*», όπου η λέξη *ἀνδρίζομαι* συναντάται μόνο στην Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή του Αποστόλου Παύλου 16:13 «*γρηγορεῖτε στήκετε ἐν τῇ πίστει ἀνδρίξεσθε κραταιοῦσθε*».

Σπάνιες λέξεις

Ψυχοτρόφοις παρ.1: Κανόνας στον προφήτη Ιωήλ (19 Οκτ.) «*ψυχοτρόφον γλυκασμόν*» (Ωδὴ στ΄), Κανόνας στον ἅγιο Αμφιλόχιο (Νοέμ.23) «*ψυχοτρόφον τράπεζαν*» (Ωδὴ γ΄. Θεοτοκίον). Η λέξη απαντά σπάνια. (Βλ. Ὅρφ. Ὑμν. 16.3, Συνεσ. ὕμν. 1.170).

τῆς καλιᾶς παρ.28: Κανόνας στον μάρτυρα Ειρήναρχο (Νοεμ.28) «*πρὸς καλιὰν οὐράνιον κατέπανσας*» (Ωδὴ θ΄). Λέξη σπάνια. Απαντάται στον Ησίοδο, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 299, 305, στον Απολλ. Ρόδ. *Ἀργοναυτικά* Α 170, Δ 1095, Πλουτ. Κάμιλλος 32,6, στον Διον. Αλικαρν. *Ἱστ. Ρωμ. Ἀρχαιολ.* 3.70, 4.14.

ἐκτραγωδεῖν παρ. 29: η λέξη ἔχει διορθωθεί, καθώς οι λέξεις *ἐκτραγωδουεῖν* και *ἐκτραγωδοειν* που παραδίδουν οι κώδικες V και L αντίστοιχα δεν απαντώνται πουθενά. Το γεγονός, όμως, ότι και οι δύο κώδικες παραδίδουν μια δύσκολη λέξη στην ίδια σχεδόν μορφή (το *υ* και το *οι* είναι πολύ κοντά σχηματικά), φανερώνει την ύπαρξη κοινού αρχετύπου στα δύο χειρόγραφα. Στο Βίο Στεφάνου του Νέου, M.-F. Auzéry, *La Vie d'Etienne le Jeune par Étienne le Diacre, Introduction, édition et Traduction* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies 3], (Aldershot, Ashgate Variorum, 1997), σελ. 141, απαντάται ο τύπος ἐκτραγωδήσειεν.

ΣΧΕΣΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Παρά το γεγονός ότι ανάγονται στο ίδιο πρωτότυπο, η σύγκριση των γραφών που απαντούν στα δύο χειρόγραφα αποκαλύπτει σημεία στα οποία διαφέρουν ριζικά. Άλλες από αυτές έχουν προστεθεί ή καλύτερα έχουν αφαιρεθεί από τον αντιγραφέα του κώδικα του Βατικανού και άλλες έχουν μεταποιηθεί σε βαθμό που να γίνεται απλώς μια πολύ συνοπτική αναφορά τους, σε αντίθεση με την εκτενή και λεπτομερή παρουσίασή τους στο χειρόγραφο της Λαύρας. Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι τα μέρη αυτά είναι αρκετά εκτεταμένα και περιέχουν πληροφορίες, η έλλειψη των οποίων αφήνει το χειρόγραφο του Βατικανού, από ένα σημείο και μετά, σχεδόν ημιτελές. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το γεγονός ότι οι δραστικές αυτές περικοπές του αντιγραφέα, σημειώνονται μόνο στις τελευταίες παραγράφους του κειμένου. Μέχρι το σημείο εκείνο είναι πιστός στο έργο που του ανατέθηκε.

Εντύπωση, επίσης, προκαλεί η θέση του συγκεκριμένου βίου μέσα στον Βατικανό κώδικα. Παρά το γεγονός ότι η μνήμη του οσίου Νικήτα εορτάζεται την 3^η του μηνός Απριλίου, στην αρχή, δηλαδή, του μήνα, ο βίος του καταλαμβάνει την τελευταία θέση στον κώδικα, δηλαδή τα φύλλα 366-408. Σύμφωνα με τον J.O. Rosenqvist, ο λόγος που συνέβη αυτό ήταν, ίσως, το γεγονός ότι αντιγράφηκε στο συγκεκριμένο μηνολόγιο κατόπιν αναθεώρησης, ίσως ως υποκατάστατο κάποιου άλλου κειμένου που θα είχε τη σωστή του θέση στο τέλος του κώδικα. Ωστόσο, φαίνεται πως εν τέλει ο βίος του Νικήτα στάθηκε πιο ελκυστικός κι έτσι τοποθετήθηκε στο συγκεκριμένο σημείο του κώδικα¹²⁷.

Όμως, αυτή η αλλαγή στη δομή του μηνολογίου εμπεριείχε κάποιες δυσκολίες. Προφανώς, σύμφωνα πάντα με τον Rosenqvist, όταν ο αντιγραφέας είχε αντιγράψει περίπου τα τρία τέταρτα του Βίου και πλησίαζε στο τέλος, αντιλήφθηκε ότι ο διαθέσιμος χώρος που είχε απομείνει στο χειρόγραφο δεν θα επαρκούσε για την ποσότητα του κειμένου που υπολειπόταν. Η λύση στο πρόβλημά του ήταν τότε να περικόψει τα τμήματα του έργου που βρήκε λιγότερο απαραίτητα. Κάποιες φορές διέγραψε ολόκληρο κεφάλαιο, άλλες συντόμευσε το κείμενο διαγράφοντας

¹²⁷ J.O. Rosenqvist, «Editing The Life of St. Niketas of Medikion», *ABzF I* (N.s) (Helsinki 2002), σελ. 64-65.

μεμονωμένες φράσεις ή προτάσεις και συνδέοντας τα κομμάτια που απέμεναν μεταξύ τους¹²⁸. Πάντως, ο αντιγραφέας είχε ένα εξαιρετικό αποτέλεσμα στη δουλειά που έκανε, αφού στα περισσότερα σημεία (αν όχι σε όλα) δεν γίνεται αντιληπτό κάποιο λογικό κενό ή χάσμα ανάμεσα στα νοήματα. Η μεγαλύτερη αποκοπή έγινε στον επίλογο, όπου οι τέσσερις σελίδες του πλήρους κειμένου αντικαταστάθηκαν από έξι μόλις γραμμές! Η σύνοψη, λοιπόν, του κειμένου από τον στουδίτη μοναχό οφείλεται σε εκούσια και σκόπιμη περικοπή.

Η πρώτη σημαντική αποκοπή γίνεται στην παράγραφο 45, όπου ο αντιγραφέας του Βατικανού παραλείπει να αναφέρει το διάλογο ανάμεσα στον βασιλιά και τον Ζαχαρία και την τελική του απελευθέρωση. Αρκείται μόνο στο γεγονός ότι ο Ζαχαρίας απελευθερώθηκε και τα υπόλοιπα τα θεωρεί, πιθανώς, λεπτομέρειες. Ο Θεοστήρικτος, όμως, επέμεινε στις λεπτομέρειες αυτές στο έργο του, εφόσον η απελευθέρωση του Ζαχαρία ήταν αποτέλεσμα της προσευχής του οσίου Νικήτα και ως εκ τούτου δικό του θαύμα (*ήγγρύνει τὸν θεὸν ὑπὲρ Ζαχαρίου ἰκετεύων, ἕως οὗ πληροφορίαν πρὸς τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ τῆς τούτου ἀναρρύσεως ἐδέξατο*, παρ. 45).

Ακολουθεί ένα ακόμη θαύμα του οσίου (παρ.46) το οποίο ο μοναχός Ιωάννης των Στουδίου συμπύσσει σε τέσσερις μόλις γραμμές, ενώ στον αγιορείτικο κώδικα καταλαμβάνει μιáμιση σελίδα. Πρόκειται για το θαύμα με τους τρεις αδελφούς και το πλοίο τους που βυθίστηκε και χάθηκε ο ένας. Τότε οι άλλοι δυο παρακάλεσαν τον όσιο να προσευχηθεί για να σωθεί, όπως και έγινε. Προηγουμένως, υποσχέθηκαν στον Νικήτα ότι, εάν σωθεί ο αδελφός τους, θα γίνει μοναχός. Η λεπτομέρεια αυτή, όπως και πολλές άλλες σχετικά με τον τρόπο που έγινε το ναύαγιο, απουσιάζουν από τον κώδικα του Βατικανού. Και στο σημείο αυτό είναι αυτονόητο ότι ο Θεοστήρικτος επιθυμούσε να περιγράψει με λεπτομέρειες τα θαύματα του δασκάλου του, αφού η διενέργεια θαυμάτων είναι η σπουδαιότερη απόδειξη της αγιότητας. Ωστόσο, ο στουδίτης αντιγραφέας θεώρησε αρκετό να κάνει μια απλή μνεία στο θαύμα, καθότι αυτό ήταν αρκετό για να εκπληρώσει τον σκοπό για τον οποίο αντέγραφε, δηλαδή το Μηνολόγιο.

Στην παράγραφο 47 υπάρχει μια σημαντική πληροφορία σχετική με τη δολοφονία του αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ το 820. Ενώ το κείμενο του Βατικανού

¹²⁸ Rosenqvist, «Editing The Life of St. Niketas of Medikion», ό.π., σελ. 65.

χειρογράφου αναφέρει συνοπτικά ότι «Οὗτος γὰρ ὁ ἀλιτήριος»... δίκαια τιμωρήθηκε για τα εγκλήματά του ενάντια στην εκκλησία και δολοφονήθηκε μέσα στο παρεκκλήσι του ναού του Φάρου στο παλάτι, το κείμενο της Λαύρας προσθέτει κάτι αξιοσημείωτο. Η δολοφονία είχε προβλεφθεί και αποκαλυφθεί στον αυτοκράτορα από τον Πατριάρχη Ταράσιο, ο οποίος εμφανίστηκε σε αυτόν σε ένα τρομακτικό όνειρο λίγες ημέρες πριν. Ο βασιλιάς αποκάλυψε το όνειρο στη γυναίκα του Θεοδοσία κι εκείνη με τη σειρά της στο άτομο που την μετέφερε στον συγγραφέα Θεοστήριχο. Αυτή η πληροφορία στο σημείο αυτό έχει μεγάλη σημασία, αν λάβουμε υπόψη μας το πλήθος των πηγών που αναφέρουν την προφητεία σχετικά με τη δολοφονία του Λέοντος Ε΄. Ο συγγραφέας με τη φράση «Διυπνισθείς δὲ ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φόβου, διηγήσατο τὸ ὄραθὲν Θεοδοσία τῇ αὐτοῦ γυναικί, ἣτις καὶ εἰς τὸ φανερόν τὴν ὀπτασίαν ἤγαγεν τῷ ἔμοι διηγησαμένῳ ταύτην ἀπαγγείλασα»,¹²⁹ υποδεικνύει ότι υπήρξε *εμμέσως* αυτήκοος μάρτυρας του γεγονότος και ως αποτέλεσμα το παρόν έργο του είναι η πρωτότυπη πηγή πληροφοριών για το συγκεκριμένο συμβάν.¹³⁰

Ακόμη ένα κομμάτι που απουσιάζει από το χειρόγραφο του Βατικανού βρίσκεται στο τέλος της παραγράφου 47 και αναφέρεται στην ανταρσία του Θωμά Σλάβου και την επιστροφή του Πατριάρχη Νικηφόρου και του Νικήτα στα μοναστήρια τους μετά την κατάπνιξή της.

Από την παράγραφο 48 και εξής και μέχρι το τέλος του κειμένου ελάχιστα σημεία έχουν επιβιώσει στον κώδικα του Βατικανού. Οι παράγραφοι 48 και 49 αναφέρονται στην εγκατάσταση του Νικήτα στα παρακείμενα στην Πόλη νησιά και την βοήθεια που προσέφερε στους εκεί κατοίκους, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονταν και κάποιοι Αγαρηνοί. Ο συγγραφέας τονίζει ιδιαίτερα την μεγαλοψυχία και φιλανθρωπία που επέδειξε ο άγιος και σε αυτή την μερίδα των ανθρώπων χωρίς διακρίσεις. Σημαντική, λοιπόν, και αυτή η πληροφορία που περικόπηκε αναφορικά με την όντως αγία ψυχή που ο μαθητής επιθυμούσε να εγκωμιάσει.

¹²⁹ Την ίδια μαρτυρία έχουμε στον Βίο Ταρασίου του 9^{ου} αιώνα, αλλά και στον Γενέσιο (βλ. *The Life of Patriarch Tarasios (BHG 1698) by Ignatios the Deacon*, ed. S. Efthymiadis, §67, σελ. 163, σχ. σελ. 246 και Γενέσιος, *Περί βασιλειών*, ό.π., σελ. 60-63.

¹³⁰ Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. ενότητα: *Ο συγγραφέας*.

Στην παράγραφο 50 προστίθεται η πληροφορία ότι ο όσιος προαισθάνθηκε το τέλος του και την ημέρα Παρασκευή, κατά τη διάρκεια της σαρακοστής, ζήτησε από τον διάκονό του να προετοιμάσει τα απαραίτητα για να μεταλάβει. Ενδιαφέρον έχει στη συνέχεια η πληροφορία ότι μετά το θάνατό του οι μαθητές του, αφού έβαλαν το άψυχο σώμα του σε ένα πλοίο για το μεταφέρουν στο μοναστήρι του και να το θάψουν, πραγματοποίησαν μια στάση στη νήσο Πρώτη. Οι κάτοικοι του νησιού παρακάλεσαν τους μαθητές να τους επιτρέψουν να προσκυνήσουν το άγιο λείψανό του Νικήτα κι εκείνοι δέχτηκαν. Εκεί τότε πραγματοποιήθηκε κι ένα θαύμα με μια γυναίκα αιμορροούσα. Επιπλέον, το χειρόγραφο της Μ. Λαύρας περιγράφει αναλυτικά άλλο ένα θαύμα που πραγματοποιήθηκε πάνω από το λείψανο του οσίου με την απαλλαγή κάποιου δαιμονισμένου από τα δαιμόνια που τον βασάνιζαν. Το χειρόγραφο Βατικανού κάνει απλή μνεία των θαυμάτων σε τέσσερις μόλις γραμμές.

Ακόμη μια αξιοσημείωτη πληροφορία του κειμένου, που έχει δημιουργήσει προβληματισμούς δίνεται στην παρ. 50. Το κείμενο του Βατικανού στο σημείο αυτό δημιουργούσε πράγματι αμφιβολίες. Ο Rosenqvist επεχείρησε να εξηγήσει το θέμα αυτό μέσω της σλαβονικής μετάφρασης του κειμένου, το ελληνικό και πλήρες κείμενο, όμως, φωτίζει την αλήθεια. Πιο αναλυτικά, μετά το θάνατο του Νικήτα οι μαθητές του «έμβάλοντες αὐτὸν εἰς πλοῖον, ἤνυον τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μονήν, ἣν ἰδίως πόνοις συνεκρότησεν, προσωρμίσθησαν δὲ τῇ Πρώτῃ νήσῳ. Οἱ δὲ ἐκεῖσε παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ λαβεῖν ἄδειαν προσκυνῆσαι τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ τρισμακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν» (παρ.50). Μέσα από αυτό το απόσπασμα ο Rosenqvist συμπεραίνει ότι ο όσιος Νικήτας είχε ιδρύσει ένα δεύτερο μοναστήρι στο νησί Πρώτη, αφού αποδεδειγμένα/αναμφισβήτητα δεν είναι ο ιδρυτής της μονής Μηδικίου κι επομένως δεν θα μπορούσε να αναφέρεται το κείμενο σε αυτό. Την άποψή του αυτή ενισχύει με τη φράση που συναντούμε πιο κάτω «πᾶσα ἡ ἀδελφότης ἀμφοτέρων τῶν μοναστηρίων προεπέμπομεν αὐτὸν». Στηριζόμενος σε αυτό προβαίνει σε άλλο ένα λανθασμένο, όπως αποδεικνύεται, συμπέρασμα. Υποστηρίζει ότι έτσι εξηγείται η γνωριμία και η στενή σχέση που φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στον Θεοστήρικτο και την αυτοκράτειρα Θεοδοσία, αφού η τελευταία του εκμυστηρεύτηκε προσωπικώς το προφητικό όνειρο του αυτοκράτορα Μιχαήλ. Προφανώς, ισχυρίζεται, η Θεοδοσία έμεινε κάποιο διάστημα

στο μετόχιο που ίδρυσε ο Νικήτας στην Πρώτη και ο Θεοστήρικτος ήταν ο πνευματικός της πατέρας.¹³¹

Χωρίς το χειρόγραφο της Λαύρας, οι παραπάνω εικασίες θα μπορούσαν να δείχνουν αληθοφανείς. Μελετώντας, όμως, το ελληνικό κείμενο όλες αυτές οι υποθέσεις του μελετητή Rosenqvist, μια προς μια ανατρέπονται. Αρχικά, το ρήμα συνεκρότησεν¹³² που παραδίδει ο κώδικας του Άθωνος και όχι συνεστήσατο του Βατικανού πιθανότατα σημαίνει ότι ο Νικήτας οργάνωσε το μοναστήρι και πέτυχε να το επανδρώσει πλήρως. Πράγματι, στην παράγραφο 10 ο βιογράφος αναφέρει: «Λαβὼν οὖν τὴν φροντίδα ταύτην διεΐπε μετὰ πάσης ἐπιμελείας, σπεύδων εἰς πλῆθος τὴν ποιμνὴν ποιῆσαι, ὅπερ καὶ γέγονεν. Τῆς γὰρ φήμης αὐτοῦ πανταχοῦ διαδραμούσης, πλεῖστοι ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπετάσσοντο. Καὶ οὕτως ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἄχρι τῆς ἑκατοντάδος τὸν ἀριθμὸν ἡ ἀδελφότης ἔφθασεν....».

Επιπλέον, το ρήμα προσωρμίσθησαν¹³³ σε συνδυασμό με το παρεκάλεσαν... λαβεῖν ἄδειαν, καθώς και το «Οἱ δὲ ἐπένευσαν» που ακολουθεί (παρ. 50), δίνει την εντύπωση ότι δεν σκόπευαν οι μαθητές του οσίου να αποπλεύσουν στο νησί Πρώτη ούτε οι εκεί κάτοικοι «εδικαιοῦντο» κατά κάποιο τρόπο να προσκυνήσουν το ἅγιο λείψανο. Εάν επρόκειτο για επίσης μαθητές του οσίου Νικήτα δεν θα παρακαλούσαν για να χαιρετίσουν τον δάσκαλο και πατέρα τους. Θεωρώ, λοιπόν, ότι οι τρεις αυτοί ρηματικοί τύποι στη σειρά που χρησιμοποιούνται από τον συγγραφέα στο συγκεκριμένο σημείο, δεν θα έπρεπε να περάσουν απαρατήρητοι. Το γεγονός ότι οι κάτοικοι της νήσου Πρώτης παρακάλεσαν τους μαθητές του οσίου να πραγματοποιήσουν μια στάση κατά τη διαδρομή τους, για να ασπαστούν το ιερό λείψανο, οφείλεται, το πιθανότερο, στην φήμη του Νικήτα που ασφαλώς ήταν διαδεδομένη σε ολόκληρη την Προποντίδα.

Όσον αφορά στο δεύτερο επιχείρημα, δηλαδή τη φράση πᾶσα ἡ ἀδελφότης ἀμφοτέρων τῶν μοναστηρίων, ο Ευαγγελίδης μας πληροφορεί ότι οι μοναχοί των δύο

¹³¹ Rosenqvist, «Editing The Life of St. Niketas of Medikion», ό.π., σελ. 67-68.

¹³² συγκροτέω-ᾶ: “weld a number of men into one body, organize”, Liddell-Scott, σελ. 1667.

¹³³ προσορμίζω: “bring a ship to anchor at or near”, Liddell-Scott, σελ. 1521.

μοναστηριών είναι της μονής Μηδικίου και του Συμβόλου¹³⁴, γειτονικού μοναστηριού. Ο Menthon¹³⁵ συμφωνεί και ταυτόχρονα αναφέρει ότι η ίδρυση της μονής των Συμβόλων φθάνει στις αρχές του έβδομου αιώνα. Κατά τη διάρκεια του έβδομου και όγδοου αιώνα έζησαν εκεί ο Άγιος Τιμόθεος των Συμβόλων, ο Άγιος Πλάτων, ο Άγιος Θεοστήρικτος και πιθανώς ο Άγιος Γεώργιος ο Λιμνιώτης. Ο Άγιος Θεοστήρικτος θα μπορούσε να ταυτίζεται με τον μοναχό Θεοστήρικτο, συγγραφέα του παρόντος βίου του Νικήτα Μηδικίου¹³⁶. Υποστηρίζει ότι τα δυο αυτά μοναστήρια είχαν στενή συγγένεια. Το μοναστήρι των Συμβόλων είχε ενδιαφερθεί για την ίδρυση του Μηδικίου και είχε συμβάλει στο να δημιουργηθεί ο πρώτος πυρήνας του δανειζοντάς του τον μοναχό Αθανάσιο. Είναι πολύ πιθανό ο Θεοστήρικτος να υπήρξε για κάποιο διάστημα μοναχός των Συμβόλων και κατόπιν να πήγε στο Μηδίκιο. Αυτό θα εξηγούσε την τάση του να θεωρεί τα δυο μοναστήρια σαν να ήταν ένα¹³⁷. Αυτό μοιάζει και το πιθανότερο σενάριο.

Τέλος, το επιχείρημα που αφορά στη στενή σχέση του Θεοστήρικτου με την Θεοδοσία, το οποίο στηρίζεται στο γεγονός ότι η αυτοκράτειρα του εκμυστηρεύτηκε προσωπικώς το όραμα του δολοφονημένου συζύγου της, σύμφωνα πάντα με τον Rosenqvist, μοιάζει σαθρό. Το ελληνικό κείμενο παραδίδει σχετικά με το θέμα αυτό: «Διυπνισθείς δὲ ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φόβου, διηγήσατο τὸ ὄραθὲν Θεοδοσία τῇ αὐτοῦ γυναικί, ἣτις καὶ εἰς τὸ φανερόν τὴν ὄπτασίαν ἤγαγεν τῷ ἐμοὶ διηγησαμένῳ ταύτην ἀπαγγείλασα» (παρ.47). Η μικρή αλλά τόσο σημαντική φράση «τῷ ἐμοὶ διηγησαμένῳ», που χάθηκε στη μετάφραση από το Σλαβονικό μηνολόγιο, «Theodosia told me, the writer (that is Theosteriktos)» μεταφράζει ο Rosenqvist¹³⁸, αποδεικνύει ότι ο Θεοστήρικτος ενημερώθηκε για το όραμα μέσω κάποιου τρίτου προσώπου κι όχι άμεσα, από την ίδια την αυτοκράτειρα. Επομένως, τα συμπεράσματα του Rosenqvist¹³⁹

¹³⁴ «Αποβιβαζομένης δὲ τῆς σοροῦ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ Τριγλείας ὁ μητροπολίτης Προύσης Παῦλος μετὰ μοναχῶν τῆς Μονῆς Μηδικίου καὶ Συμβόλου (Μονῆς γείτονος ἢ τοῦ αὐτοῦ συστήματος τῶν Ἀκοιμήτων) ἐδέξαντο ἐν ἐκκλησιαστικοῖς ἄσμασι καὶ ἀγαγόντες ἐν πομπῇ εἰς τὴν 15 λεπτὰ ἀπέχουσαν ἐκ τῆς ἀκτῆς Μονὴν ἐκίδευσαν μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ νάρθηκι παρὰ τὸν τάφον τοῦ ἡγουμένου Νικηφόρου.» Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια...*, ὁ.π., σελ. 45.

¹³⁵ Menthon, *Τα Μοναστήρια και οι Άγιοι του Ολύμπου...*, ὁ.π., σελ. 57, 208-209.

¹³⁶ Βλ. και ενότητα Ο συγγραφέας.

¹³⁷ Menthon, ὁ.π., σελ.214.

¹³⁸ Rosenqvist, «Editing The Life of St. Niketas of Medikion», ὁ.π., σελ. 66.

¹³⁹ Ὁ.π., σελ. 67-68.

ότι ο Θεοστήρικτος είχε πολύ στενές σχέσεις με τη Θεοδοσία (αφού του εκμυστηρεύτηκε κάτι τόσο προσωπικό) και ότι υπήρξε πνευματικός της πατέρας στο νησί Πρώτη δεν ισχύουν. Επιπλέον, σχολιάζει ότι ίσως γι' αυτό ο συγγραφέας παραθέτει το γεγονός συνοπτικά και χωρίς καμία έμφαση, γιατί για εκείνον ήταν κάτι φυσιολογικό¹⁴⁰.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι αυτές οι υποθέσεις είναι αρκετά παράτολμες. Ωστόσο, θα μπορούσε να αιτιολογηθεί κάποια σχέση ή απλώς γνωριμία αν ταυτίσουμε τον Θεοστήρικτο με τον ανώνυμο ηγούμενο Μηδικίου της 538 επιστολής του Στουδίτη, ο οποίος ήταν παρών κατά την ομολογία πίστεως της πρώην αυτοκράτειρας (βλ. Ο Νικήτας και άλλοι της εποχής του).

Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό είναι το τέλος του κειμένου, δηλαδή ο Επίλογος, γιατί αυτό είναι το κομμάτι εκείνο στο οποίο εντοπίζεται η μεγαλύτερη διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο κείμενα. Ενώ το χειρόγραφο της Μεγίστης Λαύρας καλύπτει αρκετές σελίδες, σε αυτό του Βατικανού έχουν απομείνει ελάχιστες γραμμές. Ασφαλώς, ο Θεοστήρικτος έχει αποδείξει από την αρχή του έργου του την θαυμάσια συγγραφική δεξιότητά του, τις άριστες γνώσεις ρητορικής και την απόλυτη κατοχή των χωρίων της Αγίας Γραφής. Δεν θα μπορούσε, λοιπόν, παρά να συνθέσει έναν απαράμιλλης τέχνης επίλογο για να ολοκληρώσει τον Επιτάφιο στη μνήμη του δασκάλου του. Ωστόσο, ο στουδίτης μοναχός αντιγραφέας του βατικανού χειρογράφου αφείρεσε από το έργο του ολόκληρο τον επίλογο και τελείωσε το δικό του κείμενο με άκρως λιτό κι απέριττο τρόπο.

Δεν μπορούμε να εικάσουμε κάποιον άλλο πιθανό λόγο για τον οποίο θα αποτολμούσε ένας αντιγραφέας κάτι τέτοιο, παρά μόνο την έλλειψη χώρου, αφού στο σημείο αυτό τελειώνει ο κώδικας. Πράγματι, στο συγκεκριμένο χωρίο δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες προς αξιοποίηση αναφορικά με τη ζωή του αγίου Νικήτα, όμως είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα επιλόγου πανηγυρικού/επιταφίου λόγου της εποχής του, κι αυτό του προσδίδει τεράστια αξία. Ευτυχώς, η εύρεση του χειρογράφου της μονής Μεγίστης Λαύρας δεν μας στέρησε την τύχη να το απολαύσουμε, αλλά και να

¹⁴⁰ Rosenqvist, ό.π., σελ. 68.

μελετήσουμε από πού επηρεάστηκε και ποιους επηρέασε ο συγγραφέας, από πού εμπνεύστηκε και ποιους ενέπνευσε.

Στο σημείο αυτό κάνουμε άλλη μια εντυπωσιακή διαπίστωση. Ο Επίλογος του βίου του Νικήτα απετέλεσε το πρότυπο για τον Επίλογο του Βίου του Αγίου Ιωαννικίου από τον Μοναχό Πέτρο,¹⁴¹ που πέθανε το 846 και ήταν ερημίτης στον Όλυμπο της Βιθυνίας. Τα δύο κείμενα είναι πανομοιότυπα στον Επίλογο και ασφαλώς ο Πέτρος έχει αντιγράψει από τον Θεοστήρικτο, εφόσον ο Βίος του Νικήτα Μηδικίου είναι προγενέστερος κατά δυο ή τρεις δεκαετίες¹⁴². Το αξιοσημείωτο έγκειται στο γεγονός ότι τα δυο κείμενα δεν είναι απλώς παράλληλα ως προς τη δομή για παράδειγμα, αλλά ταυτόσημα σε εκπληκτικό βαθμό μεταξύ τους, με εξαίρεση κάποιες αναγκαστικές προσαρμογές και αντικαταστάσεις που δεν ταίριαζαν με την ιδιότητα του Ιωαννικίου ως ερημίτη σε σχέση με τον Νικήτα ως ηγούμενο μονής.

Παρατίθεται ο Επίλογος του Βίου:

[p. 434a-435]

72. αὕτη ἡ πολιτεία τοῦ οὐρανοπολίτου καὶ θεσπεσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικίου. οὗτος ἠγάπησε τὸν θεὸν ἀπλήστως καὶ ἠγαπήθη ὑπ’ αὐτοῦ ἀξίως· ἔδοξασε καὶ ἐδοξάσθη· τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με φησὶ δοξάσω. Ἰωαννίκιος οὗτος -ὁ τῆς τριάδος ὑπέρμαχος, ὁ τῆς ἐκκλησίας ὑπερασπιστής, ὁ τῶν ὀρθοδόξων σύμμαχος, ὁ τῶν ἀποσχιστῶν καὶ κακοδόξων φιμωτῆς καὶ ἀντίπαλος, ὁ τοῦ πιστοῦ λαοῦ προστάτης, ὁ τῆς σοφίας οἶκος, ὁ οὐρανοδρόμος ἀρματηλάτης, ὁ ἀεροπόρος δρομεύς, ὁ ἀκοίμητος φωστὴρ τῆς

¹⁴¹ Το κείμενο στα AASS, Nov., vol. 2 (1894), σελ. 384-435

¹⁴² Ο Βίος του Ιωαννικίου που συντάχθηκε από τον Πέτρο είναι ο αρχικός και ο πιο αξιόπιστος και γράφτηκε πιθανώς λίγα μόνο χρόνια μετά το θάνατο του Ιωαννικίου το 846. Είναι ασυνήθιστα μεγάλος σε έκταση, ίσως γι' αυτό ο συγγραφέας του κατέφυγε στην αντιγραφή αποσπασμάτων από άλλα έργα. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι ήταν σύγχρονος με τον ήρωά του (βλ. C. Mango, "The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians", *Okeanos: Essays presented to Ihor Ševčenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students, Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 7, (Cambridge, MA, 1983), σελ. 394.

οίκουμένης, ὁ λαμπρὸς ἑωσφόρος, ὁ τῶν πλανωμένων ὁδηγός, τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος, τὸ ἡγιασμένον σκῆνος, τὸ ἱερώτατον κειμήλιον, τὸ τοῦ πνεύματος ἐνδιαίτημα, τὸ τῆς τριάδος οἰκητήριον, τὸ τῶν ἀρετῶν καταγώγιον, τὸ τῶν ἐντολῶν ἐργαστήριον, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς οἴκουμένης, τὸ ἀγλαΐσμα τῶν μοναζόντων, τὸ τῆς ἀνδρίας ὑπόδειγμα, τὸ τῆς ἀγνείας κατόρθωμα, τὸ ἡμέτερον καύχημα, τὸ τῆς πίστεως ἔρεισμα, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐδραΐωμα, τὸ τῆς ἐρήμου κάλλιστον θρέμμα. Ἰωαννίκιος - ὁ χριστομίμητος διδάσκαλος, ὁ πρᾶος καὶ εἰρηνικώτατος, ὁ θεοφόρος ἄνθρωπος, ὁ τῶν ἀσκητῶν ὑπογραμμός, ὁ πεφωτισμένος νοῦς, ὁ πεπυρσευμένος λύχνος, ὁ ἀνύστακτος ὀφθαλμός, ὁ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ τῶν μετανοούντων ὁδηγός, ὁ τῶν ἐπιστρεφόντων διορθωτής, ὁ τῶν δαιμόνων φυγαδευτής, ὁ τῶν παθῶν ὀλοθρευτής, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τῶν θηρίων ἀγρευτής, ὁ ἄγρυπνος φύλαξ, ὁ τῆς ὑπομονῆς θεμέλιος, ὁ εὐκαρπος φοῖνιξ, ὁ τῶν ἀπορρήτων θεωρός, ὁ ὑπερόπτης τῶν κάτω, ὁ αἰθεροδρόμος ἰππεύς, ὁ ὑψηπέτης ἀετός, ὁ τῶν ἀγγέλων συνόμιλος, ὁ τῶν ἀποστόλων συμμετόχος, ὁ τῶν ἀθλοφόρων σύσκηνος, ὁ τῆς βασιλείας οἰκῆτωρ, ὁ κληρονόμος θεοῦ, ὁ συγκληρονόμος Χριστοῦ, ὁ τῆ τριάδι παριστάμενος καὶ σὺν ἀγγέλοις ἀκαταπαύστως ὑπὲρ κόσμου ἐξιλεούμενος. ἀλλ' ὧ θεία καὶ ἱερά κεφαλή, τὴν πάντων κεφαλὴν Χριστὸν ἔχουσα, φωστὴρ φαεινότητε καὶ φιλόθεε καὶ τρισόλβιε, σὺ καλῶς ἐπολιτεύσω, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπιμελῶς ἤσκησας, καὶ Χριστῷ ἄριστος στρατιώτης ἀνεδείχθης, καταλιπὼν τὴν στρατείαν τὴν πρόσκαιρον. σὺ τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς τῆ νεκρώσει τοῦ σώματος ἄσπιλον διεφυλάξω· καὶ τῆ μελέτῃ τῶν θείων λόγων ἀδούλωτον διετήρησας τὸ ταύτης ἀξίωμα καὶ τῆ τοῦ νοῦς καθαρότητι ὅλος θεοειδῆς ἐχρημάτισας· καὶ κατέλαβες κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις τὸν πάσης ἐπέκεινα καταλήψεως. σὺ ἐπ' ὧμων τὸν σταυρόν σου ἦρας καὶ τῷ Χριστῷ ἀμεταστρόφως ἠκολούθησας, καὶ εὗρες θησαυρὸν ἄσυλον τετηρημένον ἐν οὐρανοῖς. σὺ πάντα τὰ τῆδε ἀπεμπολήσας, τὸν πολυτίμητον μαργαρίτην, τὴν βασιλείαν λέγω τῶν οὐρανῶν, ἠγόρασας. σὺ οὐκ ἐν ψάμμῳ τῆς ἀμελοῦς ῥαθυμίας καὶ χαυνότητος τὴν οἰκίαν ἔκτισας, ἀλλ' ἐπὶ στερεὰν πέτραν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ταύτην ἐθεμελίωσας, ὅθεν καὶ τῶν προσρήξεων τῶν ἀνέμων, ἥτοι πνευμάτων τῆς πονηρίας, ἔτι καὶ τῶν ποταμῶν τῆς κακοδοξίας ἀκράδαντος ἔμεινεν. σὺ τὸ βάρος τῆς ἡμέρας ὅλης δι' ὅλου τοῦ βίου ἐβάστασας καὶ τὸν καύσωνα, τὸν δὲ μισθὸν παρὰ τοῦ τῆς φύσεως δημιουργοῦ καὶ φυτουργοῦ ἀπέιληφας. σὺ τὸ δοθέν σοι τάλαντον παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν χαρισμάτων τῆ ἀφθόνῳ μεταδόσει

ἐπολυπλασίασας· καὶ ἤκουσας τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς· εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. σὺ τὴν λαμπάδα τῆς ψυχῆς σου ἄσβεστον τῷ τῆς εὐποιίας ἐλαίῳ διετήρησας, καὶ νῦν ἐτοιμῶς εἰσηλθες σὺν Χριστῷ εἰς τὸν οὐράνιον νυμφῶνα. σὺ τὴν στενὴν καὶ τραχεῖαν ὁδὸν διώδευσας καὶ νῦν ἀπολαύεις τῆς ἄνω ζωῆς. σὺ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν κυρίου γεγονώς, τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τῆς εἰκόνης ἐφύλαξας. σὺ ἐν μελέτῃ θανάτου πάντα τὸν βίον διήλλαξας καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη πόνους εὐσεβείας ἀπενέκρωσας καὶ ὅλον τῆς σαρκὸς τὸ φρόνημα καθυπέταξας τῷ πνεύματι. σὺ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαθείας ἔφθασας καὶ ταῖς ὑψικόμοις ἀρεταῖς, ἀγάπης λέγω καὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ συμπαθείας ἀρματηλάτης, ὡς Ἡλίας ἀρπαγεῖς πρὸς ὕψος τῶν ἀππορρήτων νοημάτων καὶ ἐξέστης ὅλος θεῷ· καὶ συνεκράθης αὐτῷ διὰ θεοειδοῦς ἀγνείας καὶ καθαρᾶς ἐλλάμψεως καὶ (ἵνα συνελὼν εἶπω) σὺ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων ἐμμήσω τὰς ἀρετάς· τοῦ Ἄβελ τὴν ἄμωμον προσφορὰν δι' ἀμέμπτων προσευχῶν προσήγαγες· τοῦ Ἐνῶς τὴν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα ἐλπίδα· τοῦ Ἐνώχ τὴν πρὸς θεὸν εὐαρέστησιν δι' ἧς μετετέθη καὶ ἡ σὴ ψυχὴ πρὸς τὰ οὐράνια, τὸ δὲ σῶμα πρόκειται πηγὴ θαυμάτων ἐναργῶς τῶν καμνόντων εἰς ἴασιν· τοῦ Νῶε τὴν δικαιοσύνην, ὡς ἐκεῖνος ἐναντίον τοῦ θεοῦ· καὶ τοῦ Ἀβραὰμ τὴν φιλοξενίαν δι' ἧς ἐκεῖνος μὲν τὴν τριάδα ἐξένισεν, σὺ δὲ διὰ ταύτης αὐτὴν ἐθεράπευσας· τοῦ Ἰακώβ τὸ ἄπλαστον δι' ἧς ἠλόγησαι καὶ ἠγάπησαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἰσαάκ· διὸ οὐκ ἐν αἰσθητοῖς ἐπισήμοις, ἐν ἀσήμοις δὲ μᾶλλον τοῦ πνεύματος χαρίσμασι, πολλὰ τέκνα ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐπόρησας· τοῦ Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην δι' ἧς καὶ αὐτὸς τῆς μαινάδος Αἰγυπτίας, ἥτοι σαρκός, τῶν ὑλικῶν ἀπάντων γυμνωθεὶς τὴν ἐσθῆτα ἐξέφυγες τὴν ἀναίδειαν· τοῦ Μωσέως τὸ πρᾶον δι' οὗ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν γνόφον τῶν ἀρετῶν εἰσδύσας, ὄντως πνευματικὰς θεογράφους πλάκας ἐδέξω ἐν αἷς τὸν πνευματικὸν νόμον ἡμῖν ἐνομοθέτησας· τοῦ Σαμουὴλ τὴν πρὸς θεὸν ἀφιέρωσιν καὶ τὸ λέγειν καὶ προβλέπειν, ὡς ἐκεῖνος, τὰ μέλλοντα· τοῦ Δαυὶδ τὴν ἀκακίαν δι' ἧς ἐμόνω καὶ αὐτὸς δι' εὐλογίας τοὺς διώκοντας· τοῦ Ἡλίου τὸν ζῆλον δι' οὗ αἰρετίζοντα βασιλέα καὶ βέβηλον ἱερέα, ὡς ἐκεῖνος, τοὺς τῆς αἰσχύνης προφήτας προειπὼν κατήσχυνας· τοῦ Ἰωάννου τὸ ἐρημικὸν καὶ τὴν ἐγκράτειαν δι' ὧν τὰς αἰσθήσεις ἐκάθηρας καὶ καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσωμίλησας· μετὰ προφητῶν ἐπαρρησιάσω, μετὰ ἀποστόλων ἐκήρυξας, μετὰ μαρτύρων ὡμολόγησας, μετὰ Χριστοῦ ἐνίκησας. διὸ καὶ τῆς μεγάλης ἤκουσας φωνῆς· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν.

διὸ δυσωποῦμέν σε, πάτερ ἄγιε καὶ ὁδηγέ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ὡς οὐκ ἐπελήσθης παρ' ἡμῶν, εἰ καὶ μετέστης ἀφ' ἡμῶν καὶ τὸν βίον παρῶδευσας τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ μνημόσυνόν σου σὺν ἡμῖν εἰς τὸν αἰῶνα μένει, μηδ' αὐτὸς ἐπιλάθη τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, ἀλλὰ μνήσθητί μου τοῦ ἀχρείου δούλου σου καὶ δέχοιο παρ' ἐμοῦ τουτὶ τὸ βραχύτατον ἐπιτάφιον σύνταγμα, εἰ καὶ παρ' ἀξίαν, ἀλλὰ πίστει σοι προσφερόμενον δέχοιο· καὶ γὰρ μιμητῆς Χριστοῦ ὑπάρχεις, ὡς ἐκεῖνος τὰ δύο λεπτὰ τῆς χήρας· οὐ γὰρ εὐπόρησα ἄλλο τι, ὡς οὐδὲ ἐκείνη, προσάξει σοι. δέξαι, ὃ τίμιε πάτερ, καὶ ἀπαλλαγὴν μοι παθῶν πρεσβείαις σου ἀντάμειψον· καὶ στῆσαι τὴν κατ' ἐμοῦ τυραννίδα τῆς ἀμαρτίας· ὁρᾷς ὅσῃν καὶ ὡς καταπονοῦσάν με· διάλυσόν μου τὴν πώρωσιν τῆς ψυχῆς ταῖς πρὸς κύριόν σου ἐντεύξεσι· δύνασαι γάρ, εὖ οἶδα, πρὸς θεὸν δι' ὃν καὶ τοὺς τῆς ἀσκήσεως πόνους ὑπέμεινας. δίδου ἡμῖν τοῦτον εὐλάτον, εὐμενῆ τε καὶ εὐδιάλλακτον, ὅπως καὶ ἡμᾶς ἀξιῶση κοινωνοὺς γενέσθαι τῆς σῆς μερίδος, καθαίρων ἡμᾶς διὰ τῆς μετανοίας καὶ φωτίζων ἡμῶν τὸν νοῦν εἰς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐντεῦθεν εὐβίωσεως καὶ καλῆς ἀναστροφῆς τῆς ἐκεῖθεν ἐπιτύχωμεν μακαριότητος ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρί, ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν¹⁴³.

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε για ποιο λόγο και με ποιο κίνητρο ο συγγραφέας του βίου του Αγίου Ιωαννικίου προέβη σε μια τέτοια ενέργεια. Πολύ εύκολα θα μπορούσε να αποκαλυφθεί το εγχείρημά του, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη πόσο αγαπητά αναγνώσματα υπήρξαν για το κοινό της εποχής τους οι βίοι των αγίων και πόσο μεγάλη διάδοση και απήχηση είχαν. Από την άλλη μεριά, βέβαια, το κόστος της αντιγραφής ενός βιβλίου ήταν μεγάλο και για τους περισσότερους δυσβάστακτο. Ίσως σε αυτό να βασίστηκε ο Μοναχός Πέτρος, ελπίζοντας ότι δεν θα αποκαλυφθεί η αντιγραφή του στο ευρύ κοινό, ίσως από την άλλη πλευρά και να μην τον ενδιέφερε και να ήθελε απλώς να κάνει φανερό τον έντονο θαυμασμό του για τον εξαιρετικό Επίλογο του Θεοστηρίκτου. Στην περίπτωση που ισχύει το πρώτο ενδεχόμενο, ο μοναχός Ιωάννης αποδείχθηκε ακούσιος, πλην, όμως, άριστος σύμμαχος του, αποκόπτοντας ολόκληρο τον Επίλογο από το πρωτότυπο κείμενο του Βίου. Όλα αυτά, όμως, είναι απλές εικασίες. Δυστυχώς

¹⁴³AASS, Nov., vol. 2 (1894), σελ. 434-435.

ή ευτυχώς τα πραγματικά κίνητρα των ανθρώπων παραμένουν συνήθως άγνωστα στους πολλούς. Επιπλέον, τα ατυχή συμπεράσματα προηγούμενων μελετητών, που βασίζονταν σε υποθέσεις και που αναιρούνται από τα νέα ευρήματα, μας διδάσκουν ότι οφείλουμε να είμαστε φειδωλοί στις εικασίες μας. Εξάλλου, η ανάσυρση στο φως νέων χειρογράφων που παραδίδουν ανέκδοτους βίους αγίων στο μέλλον, ίσως μας επιφυλλάσσει εκπλήξεις.

KEIMENO

Sigla

L = *Athonensis Μεγίστης Λαύρας Γ'* 24, 264, φφ. 1^r-35^v

V = *Vaticanus Graecus* 1660, φφ. 366^r-408^r

Μηνὶ Ἀπριλίῳ¹ κθ'. Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν, Νικήταν, συγγραφεὶς ὑπὸ Θεοστηρίκτου, μαθητοῦ αὐτοῦ τοῦ μακαριωτάτου.

1. Πρόκειται ἡμῖν μεγίστης¹ ὠφελείας ὑπόθεσις, ἢ τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα ἀνάμνησις· πρόκειται ἡμῖν, ὡς οἶά τε δὴ ἱερὰ πανδαισία² ἐξ αὐτῶν καὶ πνευματικῶν ἐδεδασμάτων σχεδιασθεῖσα, οὐκ αἰσθητὰ σώματα τρέφουσα, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς ἐστιῶσα καὶ εὐφραίνουσα, ἧς ἐγὼ σήμερον ἀτεχνῆς ἐστιάτωρ, ἐξ ἰδιωτικοῦ λόγου ταύτην προθεῖς ὑμῖν, τοῖς πνευματικοῖς δαιτυμόσι³, συνήθως ποθοῦσιν ἀεὶ τρέφεσθαι ταῖς ἐκείνου ψυχοτρόφοις διδασκαλίαις. Καὶ γὰρ ἔδοξε κάμοι, ὃ ἱερὸν ἀκροατήριον, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, παρηκολουθηκότι ἄνωθεν, ὡς ἴστε, τῷ πατρί, οὐχ ἅπαντα καθεξῆς γράψαι, οὐχ οἷός τε γὰρ εἰμί, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ὀλίγα τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων παρενθῆναι τῷ διηγῆματι εἰς οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων καὶ τῶν μετέπειτα ἐντυγχάνειν βουλομένων, ἵνα μὴ ἐξίτηλα⁴ τῷ χρόνῳ γένηται τὰ ἐκείνου σεμνά, λήθης βυθοῖς ἀμαυρούμενα^a. Πολλοὶ μὲν οὖν, πολλῶν τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων βίου τε καὶ λόγους καὶ τὰ ἀριστεύματα συνεγράψαντο, ἐκείνους μὲν τῷ λόγῳ κατακοσμοῦντες, ἡμῖν δὲ πολλὴν ὠνησιν ἐκ τούτων φέροντες. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς κατ' ἐκείνους εἰς ταῦτόν παρεχόμενοι· οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστιν τοσαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν σιγῇ κρύπτεσθαι, ὡς οὐδὲ λύχνον ὑπὸ τὸν μῦθον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν τίθεσθαι, ἵνα λάμπη πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ^b τοῦ βίου, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνήν, πορευομένοις, καὶ φαίνῃ⁴ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων εἰς δόξαν τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ, τοῦ διὰ τῶν καλῶν ἔργων δοξαζομένου^c.

^a πβ. Γρηγ. Ναζ., *Λόγος ΜΔ' Εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν*, PG 36, 608 ^b πβ. ACO, Ser. II, 3.2, σελ. 482.4-7
^c πβ. Μτ.5:15-16

Τίτλος: Ἀπριλίῳ: Ἀπριλλίῳ V || Μηνὶ Ἀπριλίῳ κθ' add V.

1.¹μεγίστης: μεγάλης L || ²πανδαισία corr.: πανδεσία V,L || ³δαιτυμόσι: δετυμῶσι V || ⁴ἐξίτηλα: ἐξήτηλα V || ⁵φαίνῃ corr.: φαίνει V,L

2. Ἀλλὰ ταύτην οὖν¹ τὴν ἐγγείρησιν ἐκείνοις ἔδει ἐγγχειρεῖν, οἷς βίος πρόσσεστιν ὀρθὸς καὶ ἀνεπίληπτος², οἷς δὲ λόγος σεμνὸς καὶ εὐτακτος τῷ βίῳ συνηρμοσμένος³. Οὗ γὰρ τὸ πρῶτον κατῶρθεται, τὸ δεύτερον ὡς ἐκ πνευματεμόρου θησαυροῦ δαψιλῶς⁴ προχεῖται, οὗ δὲ ἐκεῖνο ἐλλείπει, τοῦτο στοχαστικῶς καὶ μετὰ σκέψεως ἐμφέρεται, ἢ⁵ καὶ προσφέρεται. Οἶμαι δὲ μόνις κάκεινοις πρὸς ἀξίαν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἐφικέσθαι ἀρετῆς, τοσαύτη γὰρ ἐστίν, μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, οὐδ' ἐκείνοις· Μὴ τί γε ἡμῖν τοῖς ἀμφοτέρωθεν⁶ ἐκπίπτουσιν καὶ μήτε βίον σεμνὸν ἔχουσι, μήτε λόγον ἐν προφορᾷ συντάξεως κεκτημένοις, ὡς ἀμυήτοις οὔσι πάντα καὶ τῆς ἔξω παιδεύσεως. Ἀλλ' ὁ πόθος με τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς διεγείρει ἐρεθίζων πρὸς τὸ ἐγγείρημα⁷, «Ἴσως καρπώση τι», λέγων⁸ «ψυχοφελές⁹ ἐκ τῶν ἐκείνου διηγημάτων· οἱ γὰρ μύρα σκευάζοντες, εἰ καὶ τῇ φύσει ἀποδέονται, ἀλλ' οὖν μετέχουσι καὶ αὐτοὶ ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς εὐωδίας καὶ ἄλλοις ἐκ τῆς ὁσμῆς^a διὰ τῆς ὀσφρητικῆς¹⁰ αἰσθήσεως γνωρίζονται». Ἀντιπράττει δὲ πάλιν ὁ φόβος ἀπειργῶν με τὴν ἀναξιότητα¹¹ προβαλλόμενος, φάσκων: «Μήπως ἐπαινεῖν ἐθέλων ἐν τοῖς ἀκαλλέσι τῶν λόγων¹² καθυβρίσης τὸν ἄνδρα καὶ εἰς ἀγανάκτησιν καθ' ἑαυτοῦ φέρης¹³ καὶ ἔστιν σοὶ ἀσύμφορον, ὅπερ μὴ πείσεσθαι¹⁴ εὐχομαι· Σιωπὴν σε μᾶλλον δεῖ οὖν στέργειν, τὴν παντὸς δέους ἀκίνδυνον^b, ἢ οὐκ ἔσται μετὰμελος, ὡς ἐκ τοῦ λέγειν πολλάκις συμβαίνει γίνεσθαι».

^aπβ. Γεν.8.21, Ἔξ. 29.18, Ἰεζ. 20.41, Εφ. 5.2, Φιλ. 4.18: ὁσμὴν εὐωδίας ^b πβ. θ' ὠδὴ τοῦ ἱαμβικοῦ κανόνος τῶν Χριστουγέννων «Στέργειν μὲν ἡμᾶς, ὡς ἀκίνδυνον φόβῳ, Ρᾶον σιωπὴν, τῷ πόθῳ δὲ Παρθένε, ...»

2. ¹οὖν om. L || ²ἀνεπίληπτος: ἀνεπίλειπτος L || ³ συνηρμοσμένος corr.: συνειρμοσμένος V, συνειρωσμένος L || ⁴δαψιλῶς: δαψηλῶς V || ⁵ἢ: εἰ L || ⁶ἀμφοτέρωθεν: ἀμφοτέροθεν V || ⁷ἐγγείρημα: [πρὸς τὸ ἐγγ]είρημα L || ⁸λέγων: λόγον L || ⁹ψυχοφελές: ψυχοφελές V, ψυ[χοφελές ἐκ] L || ¹⁰ὀσφρητικῆς: ὀσφρητικῆς V || ¹¹ἀναξιότητα: ἀναξιότητα L || ¹²τῶν λόγων: τὸν λόγον L || ¹³φέρης: φέρεις V || ¹⁴πείσεσθαι: πήσεσθαι V,L

3. Λοιπὸν οὖν ἐν τούτοις ὡς ἐν ζυγῷ ταλαντεύομαι. Βαρεῖ δὲ ὁ πόθος ἐπικουφίζων τοῦ φόβου τὴν πλάστιγγα, τὸν τοῦ λόγου δοτῆρα¹ Χριστὸν βοηθὸν χρώμενος καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἀνεξικακίαν. Ὅτι καὶ ἐνταῦθα παρών, μέτριος ἦν ὁ ἀνὴρ, εἰδὼς συγγνώμη ἀπονέμειν ἡμῶν τοῖς ἐλλείμμασιν, ὃ καὶ νῦν μᾶλλον ἐμοὶ τοῦτο παρέξει, εὖ οἶδα, ἢ αὐτοῦ μακαριότης· Φίλα γὰρ πατράσιν, ὡς τινες ἔφασαν, τὰ τῶν παιδῶν ψελλίσματα^a, καὶ φίλον Θεῷ τὸ κατὰ δύναμιν^b. Προσθήσω δὲ καὶ τοῦτο· Μὴ τίς με ψευδὲς ἢ ἐπίπλαστόν τι γράφειν νοήσοιτο²· ἔθος γὰρ τῇ ἀπιστίᾳ³ τὴν ὠφέλειαν λυμαίνεσθαι⁴. Ποῖον γὰρ ἐμοὶ κέρδος ἐκ ψευδολογίας, ἄλλους μὲν συνιστῶντι, ἑαυτὸν δ' ὑπεύθυνον τῇ ἀποφάσει τοῦ ἁγίου πνεύματος τῇ τῷ προφήτῃ Δαυὶδ εἰρημένη ἀποδείξει; Οὐ γὰρ μῦθοι τὰ εἰρημένα, τοῖς θύραθεν ὡς δοκεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν⁵ ἄλις. Ἄρξομαι⁶ δὲ ἐντεῦθεν τὸν Θεόν, τὸν πάσης ἀρχῆς αἴτιον, προστησάμενος.

3 ^aἸω. Δαμασκ. *Εγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο* P.G. 96.764.10 || ^bἸω. Δαμασκ. *Ιερά Παράλληλα* P.G. 96.448.10

3. ¹δοτῆρα: δωτῆρα V || ²νοήσοιτο: ἐπινοήσοιτο V || ³ἀπιστία: ἀπιστεία L || ⁴λυμαίνεσθαι: λοιμαίνεσθαι V,L || ⁵μὲν om. L || ⁶ἄρξομαι om. L

4. Πόθεν δὲ ἄρξομαι; Εἶπω πατρίδα καὶ γένος καὶ θρεψαμένην; Ἀλλὰ τί μοι πρὸς ταῦτα ἀσχολεῖν τὸν λόγον; Πόλις, φησίν, ἁγίων ἢ πόλις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ¹, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός^a. Πατρὶς δὲ ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ μήτηρ Παύλου καὶ τῶν σὺν ἐκείνῳ, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἔφησεν^b. Εἰ δὲ καὶ τῆς κάτω τις ἐφίεται μαθεῖν τὴν προσηγορίαν, Καισάρεια τοῦτον ἐξέφυ ἢ τῆς Βιθυνίας². Αὕτη ἐξέθρεψεν καὶ εἰς τὸν βίον τοῦτον ἤγαγεν καὶ γνώριμον τοῖς πᾶσιν ἐποίησεν· Αὕτη ἀπήλαυσε³ τὰ πρῶτα τῆς ἡλικίας αὐτοῦ κατορθώματα. Τῶν δὲ τεκόντων τὰς προσηγορίας, τῆς μὲν μητρὸς εἰς ἅπαν λέγειν οὐκ ἔχω, τοῦ δὲ πατρός, φιλάρετος ὢν ὁ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν, ἐκ Φιλαρέτου πατρὸς προσαγορευομένου φερωνύμως γεγέννηται. Θεοσεβῆς δ' οὗτος καὶ θεάρεστος, ὃς καὶ αὐτὸς τῇ τοῦ μονήρους βίου καταξιωθεὶς εἰς ὕστερον πολιτεία, οὕτως ἐτελειώθη. Ὅς⁴ τῇ τοῦτον τεκούση νομίμως συναφθεὶς καὶ τοῦτον ἐκ ταύτης μονογενῆ κτησάμενος, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ ὀσίου γεννήσεως ἀπεβάλετο ταύτην· ὁ γὰρ πλάσας θεὸς προσελάβετο αὐτήν.

^a Εβρ. 11:10 ^b Μ. Βασιλείου ομιλία ιθ'. *Εἰς τοὺς Ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας τῆς Σεβαστείας* PG 31.509.29

4. ¹τοῦ Θεοῦ: θεοῦ V || ²Βιθυνίας: Βηθυνίας V, L || ³ἀπήλαυσε: ἀπέιλανσε L || ⁴ὃς: ὡς L

5. Ἐκτρέφεται δ' οὗτος παρὰ τῆ μητρὶ τοῦ πατρός. Καὶ ὅτε ἔφθασεν εἰς τὸν χρόνον τῶν μειρακίων, τὰ ἐξ ἔθους γράμματα τοῖς παισὶν ὁ πατὴρ ἐκμανθάνειν παρέδωκεν¹. Φιλομαθῆς δὲ ὢν ὁ παῖς καὶ φιλόπονος, ἐν ὀλίγοις χρόνοις πάντα ἐξέμαθεν, εἶτα τό ψαλτήριον· καὶ ἀποκείρας² τοῦτον τῆ ἐκκλησίᾳ, ὡς Ἄννα³ τὸν Σαμουήλ^a, ἔκδοτον⁴ ἐποίησεν, τὴν τῶν νεωκόρων⁵ τέως⁶ τελεῖν αὐτὸν τάξιν. Διετέλει δὲ ταύτην ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, ὥστε πάντας θαυμάζειν τὴν αὐτοῦ ἐνάρετον διαγωγὴν καὶ κατάστασιν. Τίς γὰρ τοῦτον εἶδέν ποτε ἐν παιδικοῖς ἀθύρμασι διατρίβοντα, ὡς ἔθος τούτοις ἐστὶ, σκιρτᾶν, ἄλλεσθαι, τρέχειν, κυλινδεῖσθαι, ἀλαλάζειν; Τίς τοῦτον χορεύοντας ἢ χορευτριάς παρακαθήμενον ἢ ὄλως πλησιάζοντα ἐθεάσατο καὶ ἀκούοντα ἄσημα ῥήματα; Τίς ἐν συμποσίοις τῶν ἐν οἴνοις χρονηζόντων, οἷς τραγωδία καὶ θόρυβος καὶ λέσχαι, κἂν πρὸς βραχὺ τοῦτον ἐώρακεν⁷ προσεγγίζοντα; Οἴκοι δὲ καθεζόμενος καὶ τὸ τυχὸν πτυκτίον μετὰ χειρᾶς ἔχων, ἀνεγίνωσκεν ἐπιμελῶς καὶ προέκοπτεν, εὐαγγελικῶς λέξαι, σοφία, καὶ ἡλικία καὶ συνέσει^b μὴ δὲ ποτε μέντοι τῶν συνάξεων χωριζόμενος. Ἦκουεν δὲ τῶν θείων γραφῶν ἐν αἰσθήσει καρδίας, καὶ ποτὲ μὲν τοῦ θεοῦ πρὸς Ἀβραάμ: «Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου^c», ποτὲ δὲ τοῦ προφήτου⁸ Ἡσαΐου: «Ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε⁹ καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε», λέγει κύριος, «κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς^d». Καὶ αὖθις τῆς θείας φωνῆς¹⁰: «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος» καὶ «ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου οὐκ ἔστιν μου ἄξιος^e» καὶ πάλιν «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω¹¹ μοί^f» καὶ αὖθις «εἴ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς^g».

^a πβ. Α' Βασ 2,11 ^b πβ. Λκ. 2,52 ^c Γεν. 12,1 ^d Β' Κορ. 6:17 ^e Μτ. 10:37-38 ^f Μκ. 8:34, Μτ. 16:24, Λκ. 9:23 ^g Λκ. 14:26,33

5. ¹ παρέδωκεν: παρέδωκε L || ² ἀποκείρας: ἀποκήρας V || ³ Ἄννα: ἄνα V || ⁴ ἔκδοτον: ἐκδωτον V, L || ⁵ νεωκόρων: νεοκόρων V, L || ⁶ τέως om. L || ⁷ ἐώρακεν: ἐώρακε L || ⁸ προφήτου: om. L || ⁹ ἀφορίσθητε: ἀφορίσθητε L || ¹⁰ τῆς θείας φωνῆς: om. L || ¹¹ ἀκολουθήτω: ἀκολουθείτω L

6. Ταῦτ' οὖν ἀκούων καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐκ ἔσπειρεν αὐτὰ ἐν τῇ ὁδῷ ἥτοι ἐξ ἐπιπολαίως¹ τῆς διανοίας καταπατεῖσθαι καὶ ὑπὸ τῶν ἀερίων πετεινῶν, ἥτοι πνευμάτων τῆς πονηρίας αἴρεσθαι καὶ κατεσθίεσθαι², οὐδ' ἐπὶ τὰ πετρώδη, τῆς λιθώδους³, τουτέστιν ἀναισθήτου καὶ ἀχμηρᾶς⁴ καρδίας, ἵνα ἐν καιρῷ καύσωνος, ἥτοι πειρασμοῦ, ὡς οὐκ ἔχοντα ρίζαν ἀποξηραίνεται, οὐδ' ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν τῆς βιωτικῆς μερίμνης συμπνίγεσθαι ταύταις καὶ μὴ τελεσφορεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ γῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῇ ἀγαθῇ καὶ πίοι, ὅθεν καὶ ἐκαρποφόρησεν τῷ Θεῷ ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἑξήκοντα καὶ ἐν ἑκατόν^a. Τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ αὐτοῦ ἐναρέτου διαγωγῆς, τὸ δεύτερον δὲ διὰ τῆς ἀσκητικῆς τοῦ μονήρους βίου ἀνεπιλήπτου βιωτεύσεως, τὸ δὲ τρίτον διὰ τῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁμολογίας καὶ τῶν πολλῶν αὐτοῦ διωγμῶν, περὶ ὧν εἰς ὕστερον διηγῆσομαι. Ἐπανιτέον δὲ τῷ προκειμένῳ.

^aΜτ. ιγ 1-9, Λκ.η 4-8, Μκ.δ 1-9

6. ¹ἐπιπολαίως: ἐπιπόλεως V, L || ²κατεσθίεσθαι: καταισθίεσθαι V || ³λιθώδους: λιθόδους V || ⁴ἀχμηρᾶς om. L

7. Ἀκηκοῶς δὲ τῶν θείων λογίων, ὡς ἤδη¹ φθάσαντες εἶπομεν, τί ποιεῖ καὶ τί βουλεύεται²; Μεθίσταται τῷ νοῖ³ καὶ μεταπλάττεται πλάσιν ἀρίστην, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν⁴ μειῶν, καὶ προκρίνας τῶν ἐλαττόνων τὰ κρείττονα, ἐνενοεῖ πῶς τὸ θεῖον ὁσίως θεραπεύσειεν. Καὶ μαθὼν ἐκ τοῦ κυρίως ἐπιστατοῦντος λογισμοῦ ὡς ὅτι διὰ τοῦ ἀζύγου βίου, ἄτερ θορύβου ὄντος,⁴ δυνηθεῖ ἐκκαθάραι τὰς αἰσθήσεις καὶ καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλήσειεν, ἔσπευσε κόσμου ῥαγῆναι καὶ θεῷ προσοικειωθῆναι. Καὶ πᾶσι⁵ χαίρειν εἰπὼν, πατρί, φίλοις, συγγενέσιν, ὁμήλιξι⁶ σὺν νεωκόροις⁷ διαφέρουσιν, ἐξέπτη τῆς θρεψαμένης· καὶ ἔρχεται εἰς τὸν κατὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς πόλεως χεῖμαρρον πρὸς τινα γέροντα ἐκεῖσε ἡσυχάζοντα, Στέφανον τοῦνομα· καὶ γίνεται τούτου σύναλγος καὶ συναγωνιστής, τὸν τοῦ μονήρους βίου θεσμὸν⁸ παρ' αὐτοῦ στοιχειούμενος⁹.

^aΨλ. 83:8

7 ¹ἤδη: εἶδη V || ²βουλεύεται: βούλεται L || ³νοῖ: νοῖ V || ⁴ὄντος: ὄντως V || ⁵πᾶσι πάντα V, L || ⁶ὁμήλιξι: ὁμήληξι V || ⁷νεωκόροις: νεοκόροις V || ⁸θεσμὸν: δεσμὸν V || ⁹στοιχειούμενος corr.: στοιχιούμενος V, L

8. Ὡς δ' εἶδεν αὐτοῦ τὸ ἐμμελές καὶ πρόθυμον ὁ γέρον, ἐν κοινοβίῳ αὐτὸν ἀφικέσθαι συνεβούλευσεν, ὡς ὄντι λυσιτελές, καὶ μάλιστα τοῖς νέοις, καὶ πρὸς πλείονα γυμνασίαν ἐνάγοντι, ἐπειγομένοις¹ ἐλθεῖν εἰς τῶν ἀρετῶν τὸ ἀκρότατον. Εἶξεν τῇ καλῇ² βουλῇ τοῦ γέροντος ὁ μέγας καὶ τούτου τὰς εὐχὰς εἰς ἐφόδιον λαβῶν, ἤνυσεν τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς θάλασσαν, τῆς προνοίας αὐτὸν ἐπὶ ταύτην ἀγούσης, ὡς μελλούσης δι' αὐτοῦ περιποιεῖσθαι λαὸν ἡγιασμένον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, καὶ καταλαμβάνει ταύτην τοῦ Μηδικίου τὴν μονήν, ὀλιγοστὴν οὖσαν τότε καὶ ὑπὸ τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν, τοῦ ταύτην συστησαμένου, διεπομένην Νικηφόρου. Ἦντιβόλει δὲ τὸν ποιμένα εἰσδεχθῆναι παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν μονήν. Ἴδὼν δὲ αὐτὸν ὁ διακριτικώτατος³ ποιμὴν καὶ κατανοήσας αὐτὸν ἔκ τε τῆς ἕξεως καὶ τοῦ ἤθους ὡς εὐχρηστον αὐτῷ μέλλειν ἔσεσθαι, ἐδέξατο αὐτὸν ἀσμένως καὶ τῷ ἰδίῳ ποιμνίῳ συγκατέταξεν. Τούτου δὲ γενομένου⁴, εἶχετο τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου ὁ μακάριος καὶ πάντα τὰ τῆδε φθαρτὰ⁵ καὶ πρόσκαιρα^a τῆς ἐπικήρου καὶ ρεούσης ζωῆς εἰς οὐδὲν λογιζόμενος διὰ τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀνοθεύτου αὐτοῦ ἀποταγῆς, *ἐσταύρωσεν ἑαυτὸν τῷ κόσμῳ καὶ ὁ κόσμος αὐτῷ*^b. *Ἐζή δὲ οὐκέτι ἑαυτῷ, ἀλλὰ Χριστῷ* καὶ τῷ προεστῶτι. Πᾶσαν δὲ προσπάθειαν ὑλικὴν διὰ τῆς αὐλοῦ προσπαθείας τῶν ἄνω, εἰς τέλος τεθανάτωκεν⁶.

^aΙω.Δαμασκηνός, *Σχόλια στις Επιστολές Παύλου, (Επιστολή Προς Κορινθίους), P.G. 95:588D*

^bΓαλ. 6,14

8 ¹ἐπειγομένοις: ἐπηγομένοις V || ²καλῇ: om. L || ³διακριτικώτατος: διακριτικότατος V ||

⁴γενομένου: γεναμένου V || ⁵φθαρτὰ: τερπνὰ V || ⁶τεθανάτωκεν: τεθανάτοκεν V

9. Ἡ δὲ τούτου ξενιτεία γέγονεν ἀμετάστρεπτος. Ἀφ' οὗ γὰρ ἀπέπτη τῆς πατρίδος, οὐχ ἑώρακεν ταύτην μέχρι τῆς πρὸς θεὸν ἐκδημίας αὐτοῦ. Ἐξορίζει δ' αὖ πᾶσαν πονηρίαν¹ καὶ παρακοὴν διὰ τῆς ἀπεριέργου αὐτοῦ καὶ ἀνυποκρίτου ὑπακοῆς. Ἦν δὲ αὐτῷ ἀδιάλειπτος ἔννοια ἢ τοῦ θανάτου μελέτη. Τὴν δὲ δέσποιναν ταύτην οὕτως ὑπέταξεν², ὡς καὶ τῶν ἀναγκαίων μετ' ἐνδείας πολλῆς χορηγεῖν αὐτῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναιδευομένη. Ἐγκράτειαν δὲ οὐ μόνον διὰ τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων ἐνδεικνύμενος³, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς ὑλικοῦ πάθους ἀλλοτριούμενος, κατὰ τὸν εἰπόντα: *ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται*^a, σωφροσύνην δὲ καὶ ἀγνείαν οὕτω κατώρθωσεν⁴, ὥστε τὸ φθαρτὸν τοῦτο δέμας εἰς ἀφθαρσίαν μεταστοιχειῶσαι⁵, καὶ ἀσώματόν⁶ ἐν σώματι^b ὑλικῷ ἄλλον βίον ἐπιδείξασθαι⁷, τῇ ἰσαγγέλῳ πολιτεία ἄλλως πολιτευόμενος. Οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ θυμὸς ἢ ὀργῆς ἢ μνησικακίας πάθος, οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ μίσους ἢ καταλαλιᾶς ἢ κατακρίσεως ἐμφάνεια· οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ πολυλογίας ἢ εὐτραπελίας ἢ ὄλως ἀργολογίας μνήμη· πᾶσα δὲ αὐτοῦ ἢ ἐργασία ἦν ἢ μελέτη τῶν θείων λογίων καὶ ἄοκνος προσευχή. Ποῦ ἐν αὐτῷ ἵχνος κενοδοξίας ἢ ὑπερηφανίας ἢ τι πρὸς ἐπίδειξιν⁸ τῶν ἀνθρώπων γινόμενον; Τὸ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης χάρισμα⁹ τοσοῦτον ἔλαβεν πλουσίως, ὡς πάντοτε πάντας ἑαυτοῦ ὑπερέχοντας λογιζέσθαι, πᾶσιν ὑποτασσόμενος, οὐ μόνον τοῖς πρώτοις, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ὑπακοὴν ἐνδεικνύμενος. Ἀγάπην δὲ πρὸς τε τὸν θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἐκέκτητο ἄπτωτον. Ποῦ ἐν ἐκείνῳ εἶδος ἀνθρωπαρεσκειᾶς ἢ αὐταρεσκειᾶς¹⁰ ἢ φιλαυτίας ἢ περπερείας¹¹ ἢ ὑποκρίσεως; Ποῦ καλλωπισμὸς ἱματίων, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος καταφρονεῖν αὐτὸν καὶ μὴ δ' ὄλως τούτου φροντίδα ποιούμενον, μόνον ἔσπευδεν τοῦτο ἀγνὸν καὶ ἄμωμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ, ἀπλότητι δὲ ἤθους καὶ ἀπονήρῳ καρδία, πάντα πράττων χωρὶς διαλογισμῶν. Πάντα δὲ τὰ τοῦ προεστῶτος αὐτῷ λεγόμενα, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δεχόμενος ἀπεριέργως καὶ ἀδιστακτικῶς μετὰ πάσης πίστεως καὶ πληροφορίας ἐποίει, μηδὲν διακρινόμενος.

^aΑ' Κορ. 9:25 ^bΝεμέσιος Εμέσης, *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, PG 40:572

9 ¹πληρίαν: om. L || ²ὑπέταξεν: ὑπέταξον L || ³ἐξηρεύξατο ἢ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν add. L in margine superiore || ⁴κατώρθωσεν: κατόρθωσεν V, L || ⁵μεταστοιχειῶσαι: μεταστοιχιῶσαι V || ⁶ἀσώματον: ἀσώματων L || ⁷βίον ἐπιδείξασθαι: ἐπιδείξασθαι βίον V || ⁸πρὸς ἐπίδειξιν:

προσεδίδειξιν L || ⁹Τὸ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης χάρισμα: τῆς ταπεινοφροσύνης δὲ τὸ χάρισμα L
|| ¹⁰ἀνταρεσκείας: om. L || ¹¹περπερείας corr.: περπερίας V, L

10. Ὅρων δὲ τοῦτον ὁ ποιμὴν οὕτως σπουδαῖον καὶ πρόθυμον μήπω¹ πενταετίαν πληρώσαντα, εἰς πρεσβυτέρου χειροτονίαν² προεβάλετο³. Ἦς καὶ ἔτυχεν διὰ τῶν χειρῶν τοῦ μεγάλου Ταρασίου, τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως πολλαῖς ἀρεταῖς κατακοσμήσαντος. Τούτου δὲ γεγονότος καὶ τὴν φροντίδα τῆς μονῆς αὐτῷ καὶ ἄκοντι⁴ ἐνεχείρησεν. Ἐδυσχέραιεν δὲ λίαν ὁ ὄσιος πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, ἀλλ' ὁ μηδέποτε μαθὼν ἀντιλέγειν οὐδ' εἰς τοῦτο ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν, ἀλλ' εἰ καὶ ἀβουλήτως, ὅμως οὖν κατεδέξατο. Λαβὼν οὖν τὴν φροντίδα ταύτην διεῖπε μετὰ πάσης ἐπιμελείας, σπεύδων εἰς πλῆθος τὴν ποιμνὴν ποιῆσαι, ὅπερ καὶ γέγονεν. Τῆς γὰρ φήμης αὐτοῦ πανταχοῦ διαδραμούσης, πλεῖστοι ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπετάσσοντο. Καὶ οὕτως ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἄχρι τῆς ἑκατοντάδος τὸν ἀριθμὸν ἢ ἀδελφότης ἔφθασεν, οὓς χάριτι Χριστοῦ, ὡς ἔμπειρος κυβερνήτης⁵ πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας λιμένα ἰθύνων διέσωζεν, ἀγρυπνῶν ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ποιμὴν δοκιμώτατος.

10¹μήπω: μήπο L || ²χειροτονίαν: χειροτονεῖαν L || ³προεβάλετο: προεβάλλετο L || ⁴ἄκοντι: ἄκοντα V || ⁵κυβερνήτης: κυβερνίτης V

11. Οἷός τε ἦν τὴν ἀρετὴν ὁ ὀσιώτατος πατὴρ ἡμῶν Νικήτας, τοιοῦτον αὐτῷ καὶ τὸν τὰ δευτέρα αὐτοῦ¹ διέπειν ὁ τῶν ὄλων θεὸς πέπομφεν, Ἀθανάσιόν τινα, ἄνδρα αἰδέσιμον² καὶ θαυμαστόν, οὗ τὴν ἀρετὴν οὐκ ἔστιν ἐν παρεκβάσει διηγῆσασθαι, οὗ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην, ἣν ἐν ἀρχαῖς τῆς ἀποταγῆς αὐτοῦ ἐνεδειξάτο, οἶμαι, καὶ ἄγγελοι ἐθαύμασαν. Καὶ γὰρ οὗτος ἦν τῷ πατρὶ υἱός³ φίλτατος. Καὶ παιδευθεὶς παρ' αὐτῷ⁴ εἰς ἄκρον τὰ γράμματα, τῶν δημοσίων χαρτίων γραφεὺς παρεδόθη εἰς τὸ λεγόμενον λογοθέσιον, οἰόμενος ὁ πατὴρ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ οὐ τὰς τυχούσας τιμὰς τὰς ἐν κόσμῳ πορίζεσθαι. Ὡς δὲ πάντων κατεφρόνησεν ὁ νέος καὶ εἰς ἐν τῶν κοινοβίων, λέγω δὴ τῶν Συμβόλων, κατέδραμεν, μαθὼν ὁ τούτου πατήρ, βία πρὸς ἑαυτὸν εἵλκυσε καὶ, ῥίψας τὰ ἐκ τοῦ κοινοβίου ἄμφια, ἐν πολυτίμοις αὐτὸν καὶ ἄκοντα ἠμφίασεν. Ὁ δὲ φησιν πρὸς τὸν πατέρα: «Οἶε με, πάτερ, ἐν σηρικοῖς⁵ ἱματίοις κωλύειν τοῦ προκειμένου σκοποῦ; Ὅλωσ⁶ ὁ κόσμος ἐμοί⁷ καταπεφρόνηται· τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;^a». Καὶ κατακλείσας τοῦτον ὁ πατήρ, ᾤετο μεταπειθῆναι⁸ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως. Λαβὼν δὲ ἄδειαν ὁ νέος, τὰ ἐκ σηρικῶν περιβλήματα εἰς μέρη διέρρηξεν. Ἰδὼν⁹ δὲ ὁ πατήρ, ἕτερα περιέβαλεν. Ὁ δὲ καὶ εἰς αὐτὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔδρασεν. Θυμωθεὶς οὖν ὁ πατήρ, οὕτως αὐτὸν ἀνηλεῶς ἔτυψεν, ὥστε τὸν νῶτον¹⁰ αὐτοῦ κατασαπῆναι ἐκ τῶν ἀφορήτων πληγῶν καὶ ὑπὸ ἰατρῶν χειρουργηθῆναι. Εἰπόντος δὲ τοῦ νέου πρὸς τὸν πατέρα ὡς· «Ἀδύνατον μεταπεισθῆναί με, κὰν μεληδόν¹¹ με κατατέμνης», κατανυγεὶς ὁ πατήρ καὶ τοῖς δάκρυσιν συγχυθεὶς, ἔφη πρὸς τὸν παῖδα: «Ἄπιθι¹², τέκνον· στέλλου τὴν καλὴν πορείαν¹³, ἣν ἠρετίσω· καὶ ἔστω σοι Χριστὸς ἀρωγός¹⁴, ῥυόμενός σε ἐκ πάντων τῶν παγίδων τοῦ διαβόλου».

^aΜκ. η'34 - θ'1, Εβρ. Δ'14-ε'6

11 ¹αὐτοῦ: αὐτῷ V || ²αἰδέσιμον corr.: αἰδέσημον V, ἐδέσιμον L || ³υἱός: om. L || ⁴παρ' αὐτῷ: om. L || ⁵σηρικοῖς: σιρικοῖς L || ⁶ὄλωσ: ὄλος V || ⁷ἐμοί: μοὶ V || ⁸μεταπειθῆναι: μετὰ πείθειν L || ⁹ἰδὼν: εἰδὼν L || ¹⁰νῶτον: νότον L || ¹¹μεληδόν: μελιδόν V || ¹²ἄπιθι corr.: ἄπηθι V, ἄπειθι L || ¹³πορείαν corr.: πορίαν V, L || ¹⁴ἀρωγός corr.: ἀρογός V, ἀρρωγός L

12. Καὶ οὕτως καταλαμβάνει τὸ προειρημένον ἀσκητήριον, τὰ τῆς ἀσκήσεως ἄθλα ἐν αὐτῷ ἐναργῶς ἐπιδεικνύμενος. Τοσαύτην δὲ ταπεινώσιν ἀνέλαβεν, ὡς μὴ ἐπιφέρεσθαι αὐτόν τι ἐκ τοῦ ὀρωμένου κόσμου¹. Ἵστε τοῦτο πολλοί, οἱ πείραν ἔχοντες τοῦ ἀνδρός, ἐξ ὧν ἠμφίεστο εὐτελεστάτων ἱματίων, ὡς οὐδεὶς αὐτοῦ εὐτελέστερα περιεβάλλετο, καίπερ ὦν τῶν κατὰ κόσμον² λίαν εὐγενῶν. Οὗτος, ὡς προεῖρηται, προσεκλήθη παρὰ τῶν ὀσίων πατέρων ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν μονὴν καὶ τὰ δευτέρα διέπειν τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα παρὰ τοῦ κλεινοῦ Νικηφόρου πεπίστευται. Γίνονται οὖν ἀμφότεροι μία ψυχὴ καὶ γνώμη μία ἐν διαφόροις σώμασιν, ἐν καταστάσει γαληνιώση³ τὸ πᾶν διέποντες. Ἦγοντο μὲν οὗτοι ὑπὸ τοῦ ὀσίου Νικηφόρου, ἦγον δὲ πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα. Καὶ τὰ μὲν ἦγον, τὰ δὲ ἦγοντο, ἠνωμένοι τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ καὶ τοῦ προεστῶτος καὶ οὐδέποτε μεταξὺ αὐτῶν οὐχ ὁ τυχὼν ἐγένετο παροξυσμὸς⁴ ἢ φιλονεικία. Ἦσαν δὲ ποιμένες ἀληθινοὶ καὶ ἰατροὶ δόκιμοι⁵ ψυχικῶν ἀρρωστημάτων⁶, ἐπιμελούμενοι τῆς ποιμνῆς μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἐπιστήμης, ὁ μὲν τέμνων, τομικὸς⁷ γὰρ ἦν, ὁ δὲ μελιχίσις⁸ τισί⁹ ῥήμασιν ἐπαλείφων, τὴν τομὴν ἐθεράπευεν· ἦπιος γὰρ ἦν. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὰ σωματικὰ ἠσχολεῖτο, ὁ δὲ εἰς τὰ πνευματικὰ, ἀμφότεροι δὲ εἰς τὰ ἀμφοτέρα.

12 ¹ὡς μὴ ἐπιφέρεσθαι... κόσμου: ὡς μηδὲν αὐτὸν ἐπιφέρεσθαί τι τοῦ ὀρωμένου κόσμου V || ²κόσμον: κόσμων L || ³γαληνιώση: γαληνιώσει V || ⁴καὶ οὐδέποτε μεταξὺ αὐτὸν οὐχ ὁ τυχὼν ἐγένετο παροξυσμὸς: καὶ οὐδέποτε μεταξὺ αὐτῶν ἐγένετο παροξυσμὸς V || ⁵δόκιμοι: δόκημοι V || ⁶ἀρρωστημάτων: ἀρρωστιμάτων L || ⁷τομικός: τομικός V || ⁸μελιχίσις: μιλιχίσις V || ⁹τισί: τοισί L

13. Καὶ οὕτως, ὡς ἐμπειρότατοι¹ καὶ ἐπιστημονικώτατοι ἱητῆρες, διὰ πάσης, ὡς εἴρηται, ἐπιμελείας τὰ λογικὰ τοῦ Χριστοῦ ἐποίμαινον πρόβατα^a, τὸ σκληρὸν καὶ στῦφον δι' ἐπιπλήξεως καὶ ἀτιμίας ἐκμαλάσσοντες, τὸ νωθρὸν καὶ κάτω νενευκὸς² ἦτοι κεκυφὸς ὑπὸ τινος πειραστικοῦ ἢ λυπηροῦ καύσωνος³, διὰ τῆς σύριγγος τοῦ λόγου καὶ ταῖς τῆς διακρίσεως καὶ συμπαθείας λιγάσιν⁴, ἀνορθοῦντες καὶ διῦπνίζοντες, τὸ πεπτωκὸς καὶ συντετριμμένον τῷ φόβῳ τῆς κρίσεως καταδεσμοῦντες, ἐθεράπευον, τὸ στυγνὸν καὶ ῥάθυμον ἐξ ἀκηδείας ἔκλυτον γεγονὸς⁵ καὶ χαῦνον, δι' ἐπιπόνου διδασκαλίας διεγείροντες, τὸ ὀξέως βαδίζον⁶ καὶ προλαμβάνον καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπεσκεμμένως τηροῦντες, ἵνα μὴ ὑπὸ τοῦ θηρὸς τῆς οἰήσεως ἐνεδρευθῆ. Καὶ ἀπλῶς, συντόμως εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ποίμνην μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἐφύλασσαν, ἀργυρνοῦντες ὑπὲρ ταύτης καὶ τοὺς νοητοὺς θῆρας τοῦ συλᾶν ἀνατρέποντες, *οὐχ ὡς μισθωτοί⁷, ἀλλ' ὡς ἄριστοι ποιμένες τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ^b*. Οὕτως δὲ ἐξεπαίδευσαν πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα, καὶ ἤνωσαν εἰς τὴν ἀλλήλων ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν, ὡς πληροῦσθαι ἐν αὐτοῖς τὸ εἰρημένον· *«Ἐν τούτῳ⁸ γινώσκονται⁹ πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις^c»*, καὶ τότε πάσης παρρησίας ἀπηλλαγμένοι. Ἀργολογία δὲ ἢ εὐτραπελία οὐδὲ ὠνομάζετο¹⁰ ἐν αὐτοῖς. Ἐν μελέτῃ δὲ τῶν θείων λογίων διάγοντες, οὕτως ἐπλήρουν ἕκαστος πρὸς τὴν ἐγκεχειρισμένην¹¹ αὐτῷ διακονίαν, ἅπαν τὸ ψαλτήριον ἀποστηθίζοντες καθ' ἡμέραν. Καὶ ὅτε τοῦτο ἀπήσχουν, εἰς τὴν λοιπὴν¹² ἀκολουθίαν τῆς ψαλμωδίας ἀλλήλους ἐξέτριβον, ὥστε μὴ ἀργεῖν αὐτοὺς μηδὲ τὸ σύνολον ἐκ τῆς δοξολογίας τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ διὰ τινος ἀργολογίας¹³ ἐνέκυψεν, ἕτερος δι' ὑπομνήσεως ταύτην διέλυεν. Ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτετραμμένοι ἀδελφοὶ λεληθότως, οἱ ἐκάστω τὰ λεγόμενα ἢ πραττόμενα τοῖς πατράσιν ἀνήγγελον, ὡς ἐκ τούτου μὴ τολμᾶν τινα, μηδὲ ἀπόντων τῶν προεστώτων, ἀργὸν τινα λόγον φθέγγασθαι, τοὺς ὄνειδισμοὺς φεύγοντες.

^a πβ. Ιω. 21:15-17, Ζαχ. 11:4, Ψλ. 150:6 ^bπβ. Ιω.10:11-21 ^c πβ. Ιω.13:35

13 ¹ἐμπειρότατοι: ἐμπειρώτατοι V || ²νενευκός corr.: νενευκώς V, L || ³ καύσωνος: καύσονος L || ⁴λιγάσιν: λυγάσιν V, L || ⁵γεγονός: γεγονώς L || ⁶βαδίζον: βαδίζων L || ⁷μισθωτοί: μισθοτοί L || ⁸τούτῳ: τούτο L || ⁹γινώσκονται: γνώσκοντες L || ¹⁰ὠνομάζετο: ὀνομάζετο V || ¹¹ἐγκεχειρισμένην: ἐγχειρισμένην L || ¹²λοιπὴν: λυπὴν L || ¹³ἀργολογία: ἀργολογίας V, L

14. Ὅτε δὲ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἐπετέλουν, ἴστατο ὁ μέγας¹ πατὴρ ἡμῶν Νικήτας ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ὡς αὐτῷ τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ παριστάμενος, ἱεουργῶν καὶ τελῶν τὰ θεῖα μυστήρια. Ὁ δὲ ὄσιος Ἀθανάσιος παρίστατο σύννους, τὸ λειτουργικὸν ῥιπίδιον κατέχων (διάκονος γὰρ ἦν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ πρεσβύτερος) μετὰ φόβου καὶ τρόμου^a καὶ τὰς τιμίας αὐτοῦ παρειὰς² καὶ τὰ στέρνα τοῖς δάκρυσι καταβρέχων, οὕτως διετέλει ἅπασαν τὴν ἁγίαν λειτουργίαν. Οὕτως δὲ καθαρῶς καὶ ἀμέμπτως ἱεουργοῦντες, τῇ μεθέξει τῶν ἁγίων ἀχράντων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων ἡγιάζον ἅπαντα³ τὸν λαὸν καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀπέλυον^b.

^a Φιλ. 2:12, Εφ.6:5, Β΄Κορ., 7:15 ^b Λκ. 2:29

14 ¹μέγας: om. L || ²παρειὰς: παριὰς V || ³ἅπαντα: πάντα L

15. Πυκνότερον¹ δὲ συνάγων αὐτοὺς ἐν τῷ κυριακῷ ὁ ἀγιώτατος πατὴρ ἡμῶν ἐδίδασκειν, ἐνουθέτει, παρεκάλει, «ἀδελφοί», λέγων, «οὐς συνῆψεν ἡ χάρις^a, μελετήσωμεν συνεχῶς² δι' ὃ συνήχθημεν, ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἀγωνισώμεθα, καὶ μὴ τῆ ῥαθυμίας ἑαυτοὺς χαυνώσωμεν· ἕως ἢ πανήγυρις ἴσταται, τὸ κέρδος τῆς ψυχῆς πολυπλασιάσωμεν· ταύτης γὰρ λυθείσης, οὐδεὶς πραγματεύεται. οὐκ ἔστιν, φησίν, ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἄδῃ ἐξομολόγησις^b. Ἐννοήσωμεν οἷαι τιμωρίαι μένουσιν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀδιαφόρως καὶ μὴ μετανοοῦσιν. Ὡδε συμπαθῆς ὁ κριτής, ἐκεῖ ἀσυμπάθητος, ὧδε ἐλεεῖ, ἐκεῖ κολάζει^c. ὧδε συγχωρεῖ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά^d, ἐκεῖ τῷ ἐξωτέρῳ³ σκότει^e παραπέμπει. Διὸ κάμωμεν ἐντεῦθεν⁴ ἐμπόνως τῆ ἀκηδία μὴ ἐκλύομενοι· δράμωμεν ζεόντως, δρόμου γὰρ χρειαί, καὶ δρόμου σφοδροῦ, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ μέτρον τῆς τελειότητος. Νήψωμεν, γρηγορήσωμεν, ὅτι ἦ ὥρα οὐ δοκῶμεν ὁ κύριος ἡμῶν ἔρχεται^f. καταφρονήσωμεν κόσμου καὶ τὰ⁵ ἐν τῷ κόσμῳ· μισήσωμεν σάρκα καὶ τὸ ταύτης φρόνημα, ἃ ἔστιν ἐχθρὰ εἰς Θεόν· φύγωμεν τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονάς· ἀποστραφῶμεν τὴν ταύτης ἐπιθυμίαν· μισήσωμεν τρυφήν, ἵνα μὴ τρυφήσωσιν καθ' ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν· ἐπισπασώμεθα τὴν ἐγκράτειαν, δι' ἧς ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς ἡμῖν προσγίνεται^g. τῶν ἐναντίων τὰς προσβολὰς ἀποκρουσώμεθα· κτησώμεθα ταπεινοφροσύνην, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάγουσαν, ἐξομολόγησιν, τὴν τῆς σωτηρίας σύντομον ὁδόν· παιδευθῶμεν ὑπακοήν, τὴν ἀπαθείας πρόξενον^h. τὰ ἐπερχόμενα ἡμῖν θλιβερὰ μεθ' ὑπομονῆς δεξώμεθα⁶ ὡς ἴδια καὶ οὐκ ἀλλότριαⁱ. οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος^j. σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως^k. μὴ προκρίνωμεν τὰ τῆδε πρὸς τὰ μέλλοντα· μηδὲν τῶν φθειρομένων θαυμάσωμεν· τὰ παρερχόμενα παραδράμωμεν⁷. μὴ προτιμήσωμεν τῶν μενόντων ὃ μὴ παραμένει⁸. τὰ ἄνω ζητήσωμεν, τὰ ἄνω φρονήσωμεν^l, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν· αἰσχρότης καὶ μωρολογία ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν⁹, δι' ἃ λυπεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον^m, ὅτι καὶ περὶ ἀργοῦ λόγου λόγον δώσομεν¹⁰ ἐν ἡμέρᾳ τῆς¹¹ κρίσεως· νεκρώσωμεν τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆςⁿ. σπουδάσωμεν παραστῆσαι αὐτὰ θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ^o. μὴ μεριμνήσωμεν ἄλλο τι ἢ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν· ἀναλάβωμεν τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, ἵνα δυνηθῶμεν στηῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας¹² τοῦ διαβόλου, πρὸς ἀοράτους γὰρ ἐχθροὺς ἡμῶν ἢ πάλῃ, οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα^p. δουλεύσωμεν τῷ ἐκλεξαμένῳ ἡμᾶς ἐν φόβῳ· εὐχαριστήσωμεν τῷ καλέσαντι

ἡμᾶς θεῶ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν· φυλάξωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. *Στενὴ ἢ ὁδὸς καὶ τραχεῖα, ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν*^α· ἐκείνην ὁδεῦσαι σπουδάσωμεν ὅση δύναμις ἡμῶν ἐστίν. Τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει προσκαρτερήσωμεν· ἀποθώμεθα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἵνα ἐνδυσώμεθα τὸν νέον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνη^β· ὑποταγῶμεν ἀλλήλοις ἐν φόβῳ θεοῦ· ἀγνείαν καὶ σωφροσύνην καὶ νοὸς καθαρότητα κτησώμεθα, ἵνα σύσκηνοι τῶν ἀγγέλων γενώμεθα. *Τότε, φησὶν ὁ κύριος, ἐκλάμπουσιν οἱ ἅγιοι ὡς ὁ ἥλιος*^γ. Ποία ἡμῶν αἰσχύνη, ἐκείνους μὲν ὁρᾶν ἐκλάμποντας ὡς ὁ ἥλιος, ὡς τὰ τοῦ φωτὸς ἔργα πράξαντας, ἑαυτοὺς δὲ ἡμαυρωμένους καὶ σκοτεινοὺς, ὡς τὰ τῆς νυκτὸς διαπραξαμένους ἔργα; Ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς μεγίστην κόλασιν ἢ αἰσχύνη αὕτη. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἀγωνισώμεθα^δ μμηταὶ αὐτῶν γενέσθαι τῶν ἔργων, ἵνα σὺν αὐτοῖς εὐρεθῶμεν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη,^ε λύπη καὶ στεναγμός^ς. Ἀγάπην δὲ πρὸς πάντας ἀναλάβωμεν, εἰρήνην τε καὶ τὸν ἁγιασμόν, ὧν^ζ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον^η. Πᾶσαν οὖν τὴν μέριμναν ἡμῶν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιρρίψωμεν^θ, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ἡμῶν». Ταῦτ' οὖν καὶ πλείονα τούτων, ἀπὸ τε τῶν θείων γραφῶν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ νοουθετῶν καὶ διδάσκων ἡμᾶς ὁ μακάριος, ἀπέλυεν ἐν εἰρήνῃ λέγων: «Ἄπιτε^ι, ἀδελφοί, ἀγαθὸς ὁ θεὸς καὶ ἡμῖν δοῦναι λόγον σοφίας ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν πρὸς τὸ ὑπομιμήσκειν ἡμᾶς^κ τὰ συμφέροντα καὶ αὐτοὺς διεγεῖραι πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ^λ».

^α Ἀγίου Ἀθανασίου, *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν Ἀπόστολον* PG 28, στ. 1101 ^β πβ. Ψλ 6:6, Ψευδομακάριος *Λόγοι* 64 PG 40.3.3.4 ^γ πβ. Ησ 38:18-19 «οὐ γὰρ οἱ ἐν ἄδου αἰνέσουσί σε οὐδὲ οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί σε οὐδὲ ἐλπιούσιν οἱ ἐν ἄδου τὴν ἐλεημοσύνην σου. Οἱ ζῶντες εὐλογήσουσί σε» ^δ Μτ.18:15-22 ^ε Μτ.22:13 ^ς Μτ.24:42 ^ζ Λόγος η' Συμεῶν Νέου Θεολόγου *Περὶ τελείας ἀγάπης καὶ τίς ἢ ταύτης ἐνέργεια. Καὶ ὅτι ἐάν μὴ διὰ σπουδῆς ἐντεῦθεν ἤδη τῆς τοῦ Πνεύματος μεθέξεως γενώμεθα μέτοχοι, οὐδέ πιστοὶ καὶ χριστιανοὶ δυνάμεθα εἶναι, ἀλλ' οὐδέ υἱοὶ καὶ τέκνα Θεοῦ χρηματίσωμεν.* ^η πβ. Οσίου Ἰωάννου του Σιναΐτου *Ουρανόδρομος Κλίμαξ* Λόγος δ' *Περὶ ὑπακοῆς* ^θ πβ. «Ἐν θλίψει ἐμνήσθην Σου» (Ησ 26,16), «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μου» (Ψλ. 4,1). «Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ εἰσελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν ζωὴν» (Πράξ. 14,22), «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ἡμῶν»(Λκ.21,19) ^ι Ρωμ.8:18 ^κ Εφ. 4:13 ^λ Κολ. 3,1-2 ^μ Εφ. 4,30 ^ν Κολ.3,5 ^ξ Ρωμ. 12,1 ^ο Εφ.6,12 ^π Μτ.7,14 ^ρ Κολ.3,9-10 ^ς Μτ.13,43 «ἐκλάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος» ^τ Ψλ.118 ^υ Εβρ.12,14 ^φ Εφ.6,19

15 ¹πυκνότερον: ποικνότερον V || ²μελετήσωμεν συνεχῶς: om. L || ³ἔξωτέρω: ἐξοτέρω L ||
⁴ἐντεῦθεν: ἐνθεν V || ⁵τὰ: τοῖς V || ⁶δεξόμεθα: δεξόμεθα V || ⁷τὰ παρερχόμενα παραδράμωμεν:
om. V || ⁸παραμένει: παραμένη L || ⁹ἡμῶν: ὑμῶν V || ¹⁰δώσομεν corr.: δώσωμεν V, L || ¹¹τῆς om
V || ¹²μεθοδείας: μεθοδίας V || ¹³ἀγωνισώμεθα: ἀγωνιζόμεθα L || ¹⁴καὶ add V || ¹⁵ῶν: οὐ L ||
¹⁶ἐπιρρίψωμεν: ἐπιρρήψωμεν L || ¹⁷ἄπιτε corr.: ἄπητε V, ἄπειτε L || ¹⁸ἡμᾶς: ὑμᾶς V

16. Ταῦτα πληθυντικῶς πρὸς πάντας αὐτοῦ τὰ ψυχοφελῆ διδάγματα. Ἄ δὲ κατ' ἰδίαν ἐκάστῳ ἐν τῇ ἰδίᾳ¹ αὐτοῦ κέλλη προσκαλούμενος ὠμίλει², ἀναρίθμητα καὶ ἀνεκδιήγητα, ὥστε πολλάκις καὶ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἄϋπνον αὐτὸν διατελεῖν, νοουθετῶν ἓνα ἕκαστον τῶν ἀδελφῶν τὰ πρὸς σωτηρίαν, πάντας ἐλεῶν, πάντας θεραπεύων, πᾶσιν συμπάσχων, *τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γενόμενος*³, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, *ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ*⁴. Τίς⁴ γὰρ ὑπὸ τοῦ φιλοσάρκου δαίμονος πολεμούμενος καὶ τούτῳ μετὰ πίστεως καὶ συντριμμοῦ καρδίας ἐξειπὼν, οὐκ εὐθέως τοῦ τοιοῦτου δαίμονος ἀπηλλάσσετο⁵; Τίς ὑπὸ λύπης ἢ ῥαθυμίας ἢ ἀκηδίας, αἱ σκοτοῦν τὸν νοῦν εἰώθασι, καταπονούμενος καὶ τούτῳ ἐντυχῶν οὐκ εὐθέως εἰς προθυμίαν καὶ ἀνδρείαν⁶ διεγείρετο; Τίς ὑπὸ ἐτέρου οἰουδήποτε πάθους ἐνοχλούμενος καὶ τούτῳ ἐξομολογησάμενος, οὐ πάραυτα τῆς νόσου ἐθεραπεύετο; Ἦν δὲ τὸ σωματίον⁷ αὐτοῦ ἐκτετηγμένον⁸ ὑπερβαλλόντως ἔκ τε τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς ἀσιτίας, ὥστε μηδὲ προσομιλεῖν αὐτὸν δύνασθαι ἐκ τῆς ἄκρας⁹ ἀτονίας. Τίς γὰρ οὕτως ἐγκράτειαν ἐπεσπάσατο, ὡς ὁ πατὴρ ἡμῶν Νικήτας, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων, λέγω δὴ ἄρτου καὶ ὕδατος, μετ' ἐνδείας μεταλαμβάνειν; Περὶ δὲ οἴνου καὶ τῶν λοιπῶν διαφόρων βρωμάτων περισσὸν ἐστὶ καὶ λέγειν. Τίς δ' οὕτως ἀγνείαν ἢ καθαρότητα σώματος ἐκτήσατο ὡς οὗτος; Τίς πραότητα ἢ ταπεινῶσιν ὡς οὗτος κατώρθωσεν¹⁰; Τίς οὕτως διακριτικὸς ἢ συμπαθὴς ὡς οὗτος γέγονεν, ὥστε καὶ διὰ πάντων τῶν μακαρισμῶν¹¹ τοῦ κυρίου ἐναργῶς διελθεῖν αὐτόν; *Πτωχὸς τῷ πνεύματι γενόμενος διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*^b, *πενθῶν καὶ συμπονῶν τοῖς ἀμφοτέρωθεν κάμνουσιν διὰ τὴν τοῦ παρακλήτου παράκλησιν*^c, *πρᾶος καὶ ταπεινὸς ὑπὲρ πάντας διὰ τὴν τῆς*¹² *τῶν πραέων γῆς κληρονομίαν*^d, *πεινῶν καὶ διψῶν τὴν δικαιοσύνην ἀκορέστως*^e, *ἐλεήμων*^f *δὲ τοσοῦτον ἦν καὶ φιλόπτωχος, ὥστε μηδὲ ἐπαρκεῖν αὐτῷ τὰ προσόντα πρὸς τὴν ἐν ἰλαρότητι*¹³ *μετάδοσιν, καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, δι' ἧς καὶ ὤπται τῷ*¹⁴ *Θεῷ*^g *καὶ*¹⁵ *προσωμίλησεν*¹⁶, *εἰρηνοποιὸς καὶ ἄμαχος διὰ τὴν τῆς υἰοθεσίας κλήσιν*^h. Ἐδιώχθη δὲ καὶ ἔνεκεν δικαιοσύνηςⁱ καὶ ὠνειδίσθη καὶ ἤκουσεν πονηρὰ ῥήματα παρὰ τῶν ψευδομένων ἑτεροδόξων ἔνεκεν τοῦ Χριστοῦ^j, ὅθεν καὶ γεγηθῶς ἐκκληρώσατο τὸν ὑπὲρ τούτων μισθὸν πολλὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς^k.

^a Α' Κορ. κεφ 9:19-22 ^bΜτ. 5:3 ^cΜτ. 5:4 ^dΜτ. 5:5 ^eΜτ. 5:6 ^fΜτ. 5:7 ^gΜτ. 5:8 ^hΜτ. 5:9 ⁱΜτ. 5:10 ^jΜτ. 5:11 ^kΜτ. 5:12

16 ¹ἰδία: ἀγία V || ²ὠμίλει: ὀμίλει V || ³γενόμενος: γινόμενος L || ⁴Τίς: τῆς L || ⁵ἀπηλλάσσετο
 corr.: ἀπηλάσσετο V, ἀπιάσσετο L || ⁶ἀνδρείαν: ἀνδρίαν V || ⁷σώματιον corr.: σωματεῖον V, L
 || ⁸ἐκτετηγμένον: ἐκτετιγμένον V || ⁹ἄκρας: ἄκραν L || ¹⁰κατώρθωσεν corr.: κατόρθωσεν V, L ||
¹¹τῶν μακαρισμῶν om. L || ¹²τὴν add. || ¹³ἰλαρότητι: ἰλαρώτητι L || ¹⁴τῷ om. V || ¹⁵καὶ om. L ||
¹⁶προσωμίλησεν corr.: προσομίλησεν L, πρὸς ὀμίλησεν V

17. Ἐν τούτοις δ' ὃν ὁ μακάριος πατήρ ἡμῶν Νικήτας διὰ τῆς ἐνοικήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἠξιώθη καὶ θείων χαρισμάτων καὶ ἔλαβεν παρὰ θεοῦ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε αὐτὰ ἐκβάλλειν^α. Καὶ εἰκότως¹· *τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με, δοξάσω*, καὶ τὰ ἐξῆς^β. Περὶ δὲ οὗ μέλλω λέγειν, τούτου μὲν ἐγὼ ἐν πείρᾳ οὐ γέγονα, τὶς δέ μοι τῶν ἀδελφῶν μετὰ τὴν τούτου ἀποβίωσιν διηγήσατο, ὡς² ὅτιπερ: «τοῦ θυρωροῦ τῆς μονῆς πρὸς οὐκ οἶδ' ὅ,τι ἀσχολουμένου, ἐμοὶ τὴν διακονίαν τούτου πρὸς ἡμέραν ὁ ποιμὴν ἐπέτρεψεν ἀναπληροῦν³. Ὅντος⁴ δέ μου ἐκεῖσε παρεγένετό τις ἀνὴρ τῶν ἐπιχωριαζόντων πρὸ τοῦ πυλῶνος, μετὰ παιδὸς κομιδῆ⁵ νέου, ὁ δὲ παῖς ἦν ἄλαλος ἐκ γενετῆς. Παρεκάλει δέ με», φησὶν, «ὁ ἀνὴρ πίστει φερόμενος, λαβεῖν τὸν παῖδα καὶ πρὸς τὸν μέγαν ἀπαγαγεῖν, ὅπως εὕξηται ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὑπομνήσαντος δέ μου τοῦτο τῷ πατρί, ἡρέμα ἐπιμεμψάμενός⁶ με ἀπεπέμψατο. Βιαζομένου δέ μου αὐτόν, ὡς ὅτι μετὰ πίστεως αἰτεῖται ὁ ἀνὴρ, ἐκέλευσεν προσαγαγεῖν με πρὸς αὐτὸν τὸν παῖδα. Τούτου δὲ γενομένου, λαβὼν αὐτόν καὶ ἐπευξάμενος ἐπεσφράγισεν τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ καὶ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ τὸν μηδέποτε λαλήσαντα παῖδα, εὐλαλον πρὸς τὸν τεκόντα ἀπέστειλεν. Ἐκπλαγεὶς δὲ⁷ ὁ τούτου πατήρ καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας⁸ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ὀσίῳ, οἶκαδε μετὰ τοῦ παιδὸς χαίρων ἐπορεύετο». Ἔνν δὲ ἐν πείρᾳ γέγονα, οὐ παρασιωπήσομαι.

^απβ. Μτ. 10:1 ^βπβ. Α΄ Βασ. 2,30

17 ¹εἰκότως: εἰκότος V || ²ὡς om. V || ³ἀναπληροῦν: ἀναπληροῖν V, L || ⁴ὄντος corr.: ὄντι V, L || ⁵κομιδῆ: κομηδῆ V || || ⁶ἐπιμεμψάμενός: ἀποπεμψάμενος L || ⁷δὲ om. L || ⁸εὐχαριστήσας: εὐχαριστεύσας L

18. Ἦν τις ἀδελφὸς ἐν τῇ μονῇ τῶν πάνυ ἀπλουστέρων καὶ ἀκάκων, ἡγαπᾶτο¹ δὲ λίαν ὑπὸ τῶν πατέρων διὰ τὴν αὐτοῦ ἐπαινουμένην ἀκακίαν τε καὶ ἀπλότητα. Τούτῳ² φθονήσας ὁ ἀρχέκακος διάβολος, τῇ παγκάκῳ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ³ χρησάμενος ἔκφρονά τινα καὶ ἐξεστηκότα παρεσκεύασεν γενέσθαι. Ἐλυπεῖτο δὲ τοῦτον ὁ ὄσιος, ὁρῶν αὐτὸν⁴ ἐν τοιαύτῃ τάξει διακείμενον καὶ πάσχοντα. Εἶτα προτρέπεται ἡμᾶς ἕως ἑσπέρας νηστεῦσαι⁵. Καὶ τῆς ἀγίας συνάξεως γεναμένης, μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὴν θεῖαν λειτουργίαν, λαβὼν τὸν ἀδελφὸν εἰς τὸ διακονικὸν ὁ ὄσιος καὶ ἐπευξάμενος, ἀλείψας τε αὐτὸν ἀγίῳ ἐλαίῳ καὶ μύροις, αὐθις εἰς τὴν προτέραν αὐτὸν⁶ ἐπανήγαγε κατάστασιν, ἔμφρονα καὶ ὀλόκληρον τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ ἀναδείξας. Ἐκτοτε οὖν ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος ἀβλαβῆς διέμεινεν διὰ τῶν ὀσίων εὐχῶν τοῦ ἀγίου πατρὸς ἡμῶν, τῆς ἐνεργείας τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐξ αὐτοῦ διωχθείσης καὶ μηκέτι ἐν αὐτῷ τὴν οἴαν οὖν βλάβην ποιήσας.

18 ¹ἡγαπᾶτο: ἡγαπᾶτω V || ²τούτῳ: τοῦτον V || ³ἐνεργεία: ἐνεργία L || ⁴ἐλυπεῖτο δὲ τοῦτον ὁ ὄσιος, ὁρῶν αὐτὸν: ἐλύπει δὲ τοῦτο τὸν ὄσιον ὁρῶν τὸν ἀδελφὸν V || ⁵ἕως ἑσπέρας νηστεῦσαι: νηστεῦσαι ἕως ἑσπέρας V || ⁶αὐτὸν: αὐτοῦ V

19. Ἄλλος τῶν νεηλύδων¹ εἶχεν πνεῦμα ἀκάθαρτον ἐν αὐτῷ ἐγκεκρυμμένον καὶ μηδ' ὄλως εἰς τοῦμφανές προερχόμενον. Ὑπέστελλεν γὰρ ἑαυτὸν ὁ δαίμων, τὴν τοῦ ὀσίου ἐπιβουλὴν ὑφορώμενος², οἰόμενος³ ἐν τῷ ὑποκρύπτεσθαι⁴ λανθάνειν αὐτόν. Τοιγαροῦν, ὡς ἦκεν ὁ καιρὸς τοῦ λαβεῖν τὸν νέον τὸ ἅγιον σχῆμα, ὑπὸ τε τῆς κατηγήσεως τοῦ μεγάλου καὶ τῆς τῶν ἀγίων αὐτοῦ χειρῶν ἐπιθέσεως, αἰσθόμενος ὁ δόλιος, ἤρξατο ἐκταράσσειν τὸν ἀδελφὸν τῆ ἐπιούση νυκτὶ καὶ φαντασίας καθ' ὕπαρ ὑποδεικνύειν αὐτῷ, ἐκφοβῶν καὶ χειμάζων αὐτόν. Ὡς δὲ⁵ εἶδεν ἑαυτὸν ὁ ἀδελφὸς ὑπὸ τοῦ δαίμονος καταπονούμενον καὶ κατακυριευόμενον, ἀνίσταται μέσης νυκτὸς καταφυγεῖν πρὸς τὸν ὄσιον. Εἶτα, ὡς πλησίον τῆς κέλλης ἐγένετο, ἔνθα ὁ μέγας ἐκάθευδεν, ὁρᾷ ὄφιν παμμεγέθη ἔρποντα ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου καὶ τούτῳ τὴν εἴσοδον ἀπείργοντα, τοῦ δαίμονος εἰς τοῦτο μετασηματισθέντος, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, πρὸς τὸ ἐκφοβῆσαι αὐτόν καὶ μὴ ἔασαι εἰσελθεῖν πρὸς τὸν μέλλοντα ἐκδιώκειν αὐτόν ἐξ αὐτοῦ. Θαρρήσας οὖν ὁ ἀδελφὸς τῷ ὀσίῳ καὶ καταφρονήσας τούτου, εἰσεπήδησεν εἴσω τῆς κέλλης τοῦ μεγάλου καὶ τούτῳ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος ἐφανέρωσεν. Σφραγίσας δὲ τοῦτον ὁ ἅγιος καὶ ἐπευξάμενος καὶ μηδὲν δεδιέναι⁶ τὸν τοιοῦτον δαίμονα προτρεψάμενος, εἰς τὸ κοιτωνάριον, ἐφ' ᾧ ἐκάθευδεν, ὑποστρέφειν ἐκέλευσεν. Ὑποστείλας δὲ πάλιν ἑαυτὸν ὁ ἐπίβουλος ἡμέρας ὀλίγας καὶ μὴ ὑπενέγκας τὴν τοῦ ὀσίου εἰς αὐτὸν γενομένην τῆς χάριτος καῦσιν, ἤρξατο πάλιν ἐκταράσσειν τὸν ἀδελφόν, ὀδύνας ἀφορήτους καρδιακὰς ἐπιφέρων αὐτῷ· τέλος ῥήσσει⁷ αὐτὸν ἄφωνον καὶ ἀκίνητον, μόνον δὲ τὰ σπλάγχνα φλοιδοούμενον⁸ καὶ διασπώμενον, ὥστε νομίζειν ἡμᾶς διαρρηγνῦσθαι ταῦτα. Ἐπιστὰς οὖν αὐτῷ ὁ ὄσιος καὶ ἐπευξάμενος καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ ἐπισφραγισάμενος, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐξέβαλεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν τυραννοῦντα δαίμονα καὶ τοῦτον ὑγιῆ ἐξήγειρεν. Ἐκ δὲ τῆς ὥρας ἐκείνης ἔμεινεν ἀβλαβῆς ὁ ἀδελφός, μηκέτι τοῦ τοιοῦτου δαίμονος παραβλάψαντος αὐτὸν τὸ σύνολον.

19 ¹νεηλύδων: νεϊλύδων V || ²ὑφορώμενος: ὑφορόμενος V || ³οἰόμενος om. V || ⁴ὑποκρύπτεσθαι: κρύπτεσθαι L || ⁵δὲ om. L || ⁶δεδιέναι: δεδειέναι L || ⁷ῥήσσει: ῥίσσει V || ⁸φλοιδοούμενον: φλυδοούμενον V

20. Ἄλλος δὲ τις καὶ οὗτος τῶν ἄρτι φοιτησάντων, εἶχεν καὶ αὐτὸς πνεῦμα ἀκάθαρτον, ὁμοίως καὶ αὐτὸ κεκρυμμένον. Ποιήσας δὲ ἡμέρας τινὰς ὁ ἀδελφὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἤρξατο καὶ αὐτὸς ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τοῦ δαίμονος καὶ ἐξετάζεσθαι σφοδρῶς. Ἐλθὼν δὲ καὶ πρὸς τοῦτον ὁ ὄσιος ἐπηύξατο καὶ ἐξελάσας ἐξ¹ αὐτοῦ τὸν δαίμονα τῇ συνεργίᾳ τοῦ Χριστοῦ ὑγιῆ παρεσκεύασεν γενέσθαι. Ἔλεγεν δὲ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἴασιν ὅτι· «Ἐώραν τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον μετὰ ράβδου αἰθίοπα² τινα δυσειδῆ ἐξ ἐμοῦ ἐξελαύνοντα». Ἀγνωμονήσας³ δὲ οὗτος καὶ ἀθετήσας τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, πρὸ τοῦ ἀποκαθαρθῆναι⁴ αὐτὸν ἀνεχώρησεν λάθρα τῆς μονῆς, τὰ συμβησόμενα αὐτῷ οὐκ εἰδότες ἡμῶν. Καὶ ἄλλας δὲ πλείστας καὶ διαφόρους ἀσθενείας, λέγω δὴ πυρετιῶντας, κεφαλαλγοῦντας, καὶ ἄλλως πως κάμνοντας, διὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ χάριτος ὁ μακάριος ἐθεράπευσεν.

20 ¹ἐξ om L || ²αἰθίοπα: αἰθίωπα V || ³ἀγνωμονήσας: ἀγνωμονήσας L || ⁴ἀποκαθαρθῆναι: ἀποκαρθῆναι V

21. Περὶ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων οἷος ἦν ἰατρὸς ὁ πατὴρ ἡμῶν Νικήτας, ὁ ἀντιλέγων οὐδείς. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν κινήσεων¹ τε καὶ ἔξεων^a, ἐπεγίνωσκεν τοὺς ὑπὸ λογισμῶν ἢ παθῶν τυραννουμένους. Καὶ εἰ συνέβη δέ τιτι πτώματι περιπεσεῖν (ἀγγέλων γὰρ ἐστὶν τὸ μὴ πίπτειν^b) καὶ ἔγνω τοῦτον διὰ τῆς σκυθρωπότητος καὶ τῆς τοῦ προσώπου ἀλλοιώσεως, προσκαλούμενος τοῦτον ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ κατιδίαν, διὰ τῆς ἐνθέου αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ παρακλήσεως, πάντα ἐξειπεῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν παρεσκεύαζεν. Καὶ εἰ ἐώρα τοῦτον πλεῖστα² συντετριμμένον καὶ τεταπεινωμένον, οὐδὲ τὰ εἰκότα ἐπετίμα, ἀλλὰ μετρίως κυρῶν ἦν³ εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῆ ὁ τοιοῦτος, μιμητῆς καὶ ἐν τούτῳ⁴ τοῦ θεσπεσίου Παύλου γινόμενος, ὅπερ κάκεῖνος εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ παρανομήσαντα ἐποίησεν^c.

^a Ἀριστοτέλη *Ἠθικά Νικομάχεια* vii σχόλια 447.16
περὶ Ὑπακοῆς, σελ. 62

^b Ἅγιος Ἰωάννης της Κλίμακος *Λογ. δ'*

^c πβ. Β' Κορ. 2: 5-11

¹κινήσεων: κινήματων V || ²πλεῖστα: πλεῖστον V || ³ἦν corr.: τε V, L || ⁴τούτῳ: τοῦτο L

22. Ταῦτα τοῦ θεσπεσίου πατρὸς ἡμῶν τὰ κατορθώματα, ταῦτα τοῦ μακαρίου τὰ ἀνδραγαθήματα, ταῦτα τοῦ σεβασμίου τὰ ἀριστεύματα, ταῦτα τοῦ γενναίου στρατιώτου τὰ ἄθλα, ταῦτα τοῦ ἀγωνιστοῦ τὰ νικητήρια. Τίς τούτου ἐκορέσθη ποτὲ τῆς διδασκαλίας; Ποῖος κόρος τῆς αὐτοῦ ἡδίστης προσομιλίας; Πᾶσιν ἦν προσηνής, πᾶσιν ἐράσμιος, πᾶσιν ἐπέραστος, πᾶσι φαιδρός, εὐπροσήγορος, εὐήκοος, συμπαθής, εὐμετάδοτος, ὅλος ἀγάπης ἀνάπλεως¹, ὅλος διακρίσεως γέμων, ὅλος ταπεινοφροσύνης πεπληρωμένος, ὅλος πραότητος μεμεστωμένος, ὅλος ὅλων ἀρετῶν εἰλικρινῶς ἐμπεπλησμένος, τέλος ὅλος ὁ βίος αὐτοῦ καὶ αὐτὴ ἡ θεωρία πᾶσιν ὠφελείας καὶ οἰκοδομῆς ὑπόθεσις ἦν. Ὅθεν καὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαθείας ἔφθασεν, καθάρας αὐτοῦ πάντα τὰ αἰσθητήρια. Καὶ γέγονεν ὅλος πεφωτισμένος, ὅλος λαμπρός, ὅλος ἡδὺς καὶ τῷ εἶδει καὶ τῷ ἤθει καὶ τῷ τρόπῳ ὅλος ἡγλαϊσμένος² ὑπὸ τῆς αἰδίου τριάδος ἀει λαμπόμενος.

22 ¹ἀνάπλεως corr.: ἀνάπλεος V, L || ²ἡγλαϊσμένος: ἱγλαϊσμένος V

23. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος¹ οἰκονόμος^a, ὁ καλῶς οἰκονομήσας τὰ τοῦ κοινοβίου πράγματα ἐν πολλοῖς ἔτεσιν, ὁ πολλὰ συγκακοπαθήσας τῷ πατρί, ὁ σύναθλος τούτου καὶ συνέριθος², ὁ πολλὰ κατορθώματα ἐν τῷ κοινοβίῳ πεποιηκώς, ἡσθένησεν ἀσθένειαν, δι' ἧς καὶ ἐτελειώθη. Εἶτα κυκλωσάντων ἡμῶν τὰ ἔσχατα αὐτὸν πνέοντα καὶ παρακαλούντων μνημονεῦσαι ἡμῶν πρὸς τὸν προσλαμβανόμενον Θεόν, τοῦτον ἐφθέγγετο ἡμῖν τὸν ἔσχατον λόγον ὅτι· «Ἐὰν εὐροῖμι παρρησίαν καὶ ἐπιτύχω τοῦ ζητουμένου, πάντως ἴσεσθε». Καὶ οὕτως σεμνοπρεπῶς *ἐξάρας τοὺς ὀσίους πόδας^b, εἰς χεῖρας κυρίου τὸ πνεῦμα παρέδωκεν^c*, μηνὶ ὑπερβερεταίῳ³ εἰκάδι ἕκτη. Τοιγαροῦν κηδεύσαντες αὐτόν, ὡς ἔθος ἐστίν⁴, κατεθήκαμεν⁵ αὐτόν ἐν⁶ ἰδίῳ μνημείῳ· οὐ γὰρ ἔθος τοῖς ἡμετέροις πατράσιν, ὡς τοῖς ἄλλοις μοναστηρίοις, εἰς ἓν καταθέσιον ὁμοῦ πάντα κατατιθέναι⁷ τοὺς τελευτῶντας⁸, ἀλλ' ἐπιτηρήσαντες τόπον ἐπιτήδειον⁹ ἐκάστου, ἐκεῖσε ἴδιον μνημεῖον ποιοῦντες, τοῦτον τῇ γῆ κρύπτουσιν, κατὰ τὸ εἰρημένον: *γῆ εἶ⁷ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ^d*. Ἐκεῖ οὖν καὶ τούτου τοῦ μακαρίου τὸ λείψανον, ὡς εἴρηται, κατεθέμεθα. Ἴνα δὲ μὴ ἄδηλον γένηται τὸ τοῦ ὀσίου μνημεῖον, ἀλλ' ἐναργῶς φαίνεσθαι πᾶσιν, φυτὸν τὸ λεγόμενον κυπάρισσος¹⁰ ἐπάνω τοῦ μνήματος κατ' αὐτῶν τῶν τιμίων αὐτοῦ στέρνων αὐτομάτως ἐκφυῆναι ὁ τῶν ὅλων Θεὸς παρεσκεύασεν. Ὅθεν πολλοὶ πίστει φερόμενοι, ἀπερχόμενοι ἐκεῖνο τὸ φυτὸν κατασπάζονται καὶ κάρφος ἐξ αὐτοῦ λαμβάνοντες, πρὸς ὑγιάν¹¹ ἐπιφέρονται.

^a Λκ 12:42^b πβ. Γεν. 49:33^c Λκ. 23:46^d πβ. Γεν. 3:19

23 ¹φρόνιμος: φρόνημος V || ²συνέριθος: συνέρηθος V || ³ὑπερβερεταίῳ corr.: ὑπερβερετέω V, L || ⁴ἐστίν: ἐστί L || ⁵κατεθήκαμεν: κατέθηκαν L || ⁶ἐν om. V || ⁷κατατιθέναι: κατατιθεῖν L || ⁸τελευτῶντας: τελευτόντας V || ⁹ἐπιτήδειον: ἐπιτείδιον V || ¹⁰κυπάρισσος: κυπάρισσον V || ¹¹ὑγιάν: ὑγίαν V

24. Ανιαθείς δὲ οὐ μικρῶς ὁ πατὴρ ἡμῶν Νικήτας τὴν τούτου διάζευξιν, ἀμφοτέρων τὸ βάρος αὐτὸς ἐπιλαβόμενος, ἠγγρύπνει κοπιῶν εἰς τὴν τῶν ἀδελφῶν πρόνοιαν. Μετ' ¹ οὐ πολὺ ² δὲ καὶ ὁ κοινὸς πατὴρ ἡμῶν Νικηφόρος, ὁ τὴν μονὴν τῆ συνεργία ³ τοῦ Θεοῦ συστησάμενος, ὁ πάντα αὐτοῦ τὰ διαφέροντα Θεῷ καθιερώσας, ὁ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τετιμημένος, ὁ πᾶσιν ἀγαπώμενος διὰ τὸ μέτριον αὐτοῦ τῆς γνώμης, τέλει τοῦ βίου καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο, μηνὶ ἀρτεμησίῳ τετάρτῃ. Ὁ δὲ πατὴρ ἡμῶν Νικήτας, ὡς γνησιώτατος αὐτοῦ μαθητής, δι' ἐπιγράμματος τὴν τούτου μνήμην λαμπρὰν ἐπιτελεῖσθαι ἐτησίως παρέδωκεν. Παρακαλοῦμεν δὲ αὐτὸν πᾶσα ἢ ἀδελφότης τὴν χειροτονίαν ἀναλαβεῖν τῆς ἡγουμενίας ἅμα καὶ τὴν ἐπίκλησιν· οὐ γὰρ ἦν αὐτὴν δεξάμενος διὰ τὸ τὸν μακάριον Νικηφόρον ἔτι ἐν τῷ βίῳ περιεῖναι ⁴. Ὁ δὲ ἠνιάτο, ἐδυσχέραινε, ἐδυσφόρει, παρεκάλει πάντας συγχωρῆσαι αὐτῷ καὶ μὴ ἀναγκάσαι περιθέσθαι αὐτῷ τὴν τοιαύτην προσηγορίαν, «Προχειρίσασθε ⁵», λέγων, «ἄλλον τινά ⁶, ὄντινα βούλεσθε, τὴν ἐπίκλησιν ἔχειν τῆς ἡγουμενίας, κἀγὼ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ μετὰ Θεόν, ὃν τρόπον ἐποιούμην τὸ πρότερον ποιήσομαι· μόνον εἰς τοῦτο με μὴ βιάσασθαι ⁷ δέομαι ὑμῶν». Ὡς δὲ «Ἀδύνατον», εἶπομεν, «ἔνεκα τούτου παραχωρῆσαι σοι, ὅτι καὶ περιόντος τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν, αὐτὸς μετὰ Θεὸν ἦς ὁ καθηγητής καὶ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὴν τούτου ἐκδημίαν τοῦτο σὲ δεῖ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι ἀναλαβεῖν», «Βαρύ μοι», ἔφη, «τὸ ἐπίταγμα, ὃ με βιάζεσθε, ἀδελφοί· πλὴν τὸ θέλημα τοῦ κυρίου γινέσθω ⁸». Ὡ τῆς ἀμέτρου ταπεινώσεως τοῦ πανοσίου πατρὸς ἡμῶν. Ὅ τισι μετὰ δώρων ἐπιτρέχεται καὶ μετὰ στάσεως καὶ πολέμων προσγίνεται, τούτῳ τὸ ἔμπαλιν δι' ἄκραν ταπεινώσιν ἀναδείκνυται. Πολλὰ οὖν καὶ δι' ἡμῶν καὶ διὰ φίλων καὶ δι' ἐτέρων πατέρων παρακαλέσαντες αὐτόν, βία ἐπέισαμεν δέξασθαι, ὡς προλέλεκται, τὴν χειροτονίαν τῆς ἡγουμενίας καὶ τὴν προσηγορίαν. Ἐτυχεν δὲ ταύτης δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐν ἀγίοις Νικηφόρου, τοῦ τότε τὸν πατριαρχικὸν Κωνσταντινουπόλεως κατέχοντος θρόνον.

Πραξ. 21

24 ¹μετ' corr.: μεθ V, L || ²πολὺ: πολλοῦ L || ³συνεργία: συνεργεία V || ⁴περιεῖναι corr.: περιόντα V, L || ⁵προχειρίσασθε: προχειρήσασθε V || ⁶τινά om. L || ⁷βιάσασθαι corr.: βιάσασθε V, L

25. Ἔτι δὲ ὄντων ἡμῶν εἰς τὸ Βυζάντιον ἤρξαντο ψιθυρίζεσθαι τὰ ἀσεβῆ καὶ θεοστυγῆ κατὰ τῶν σεβασμίων εικόνων δόγματα. Ὁ γὰρ ἀρχέκακος¹ διάβολος, ὁ ἄμετρα ὑπεραιρόμενος² καὶ κατὰ τοῦ³ θεοῦ ὑπερηφανευόμενος⁴, ὁ εἰπὼν: *Θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος⁵ τῷ ὑψίστῳ^a* καὶ διὰ τοῦτο κατενεχθεῖς, ὁ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλεύων⁶ τῷ γενεῖ⁷ τῶν ἀνθρώπων, πρῶτον μὲν ἐν παραδείσῳ χωρεῖ καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐξαπατήσας ἀπάτη θεώσεως⁸, παραβάτην ἐντολῆς Θεοῦ παρεσκεύασεν γενέσθαι καὶ ἐξόριστον τοῦ παραδείσου ἐποίησεν. Ἔπειτα πληθυνθέντος τοῦ γένους, ἐν εἰδωλολατρείαις τοῦτο ἐτυράννησε καὶ ἔπεισε *σέβεσθαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα^{9b}*. Τούτων δὲ ἐλευθερωθέντος διὰ τε τῆς¹⁰ τοῦ θείου λόγου σαρκώσεως, δι' οὗ καὶ ἐσαρκώθη καὶ διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ ἐτέρων θεοειδῶν καὶ ἱεροτελεστῶν πατέρων, τῶν διαδόχων τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, καὶ εἰς τέλος ἐξαφανισθείσης, λέγω δὴ τῆς εἰδωλολατρείας, οὐδ'¹¹ οὕτως ἐπαύσατο ἐπιβουλεύων ὁ δόλιος, ἀλλ' ἐξεῦρεν πάλιν διαφόρους αἱρέσεις καὶ δι' αὐτῶν ἐπλήθυνεν ἐπὶ τῆς γῆς διχοστασίας δεινὰς καὶ ἀφόρητα σκάνδαλα.

^a Ησ 14:14 ^b Ρωμ. 1:25

25 ¹ἀρχέκακος: ἀρχαίκακος V || ²ὑπεραιρόμενος: ὑπερερόμενος L || ³τοῦ om. V || ⁴ὑπερηφανευόμενος: ὑπεριφανευόμενος L || ⁵ὅμοιος: ὅμοιος L || ⁶ἐπιβουλεύων: ἐπιβουλεύον L || ⁷τῷ γενεῖ: τὸ γένος V || ⁸θεώσεως: θεόσεως L || ⁹κτίσαντα: κτήσαντα L || ¹⁰τῆς om. V || ¹¹ὡς add. V

26. Εἶτα καὶ τούτων ἐκποδῶν γενομένων, διὰ τε ἀγίων συνόδων καὶ διὰ τῆς ἐνστάσεως τῶν ὁσίων πατέρων τῶν ἀνταγωνισαμένων κατ' αὐτῶν¹, ἕκαστον κατὰ γενεὰν καὶ γενεάν, καθ' ἣν καὶ ἀνεφύησαν, τί ποιεῖ; Ἡρέμησεν, ἢ ἐπαύσατο; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ πάλιν ἐπινοεῖ ἄλλην αἴρεσιν, ἐσχάτην καὶ πρώτην, ἀνακεφαλαιοῦσαν πάσας τὰς πρὸ αὐτῆς, ὡς μικροῦ δεῖν² τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀνατρέπουσαν καὶ μὴ με τις ἐπιμεμφέσθω τῷ λόγῳ³. Εἰ γὰρ ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνης ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει^a, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, πάντως ὅτι καὶ τὸ ἔμπαλιν καὶ τίς ὁ ἀντιβάλλον⁴; Ἀτιμαζομένης γὰρ τῆς εἰκόνης, ἀνάγκη συνατιμάζεσθαι καὶ τὸ πρωτότυπον. Δοξαζομένης δὲ ὁμοίως συνδοξάζεται. Λέξω δέ σοι σαφέστερον καὶ δι' αἰσθητοῦ παραδείγματος: Ὑπόθου μοι εἰκόνα βασιλικὴν ἐγκεχαραγμένην ἐν τινι τόπῳ (καὶ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς βασιλεῦσιν ἔκπαλαι τοῦτο ποιεῖν) εἶτα δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρερχομένων, καὶ ὁ μὲν εἰς ἰδῶν⁵ τὴν βασιλικὴν εἰκόνα, ἔχων σχέσιν πολλὴν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰσδραμῶν περιεπτύξατο ταύτην καὶ κατησπάσατο, ὁ δὲ ἕτερος τοῦτον ἐπιμεμψάμενος, κατέπτυσεν ταύτην καὶ ἄρας βόρβορον ἄμφω τῷ χεῖρε ἠχρείωσεν ταύτην καὶ ἠφάνισεν. Εἶτα ἔγνω ὁ βασιλεὺς, τίνα τούτων ἀποδέξεται, εἰπέ μοι. Οὐ τὸν πρότερον ἐν ἀξιώμασι καὶ ὀψωνίοις τιμήσει, τὸν δὲ δεύτερον τιμωρήσεται; Καὶ εἰ εἰκόνα ἐπιγείου βασιλέως τις ἀχρειώσας οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σάρκα φορέσαντος καὶ κατὰ πάντα ὁμοιωθέντος ἡμῖν χωρὶς τῆς ἁμαρτίας, ἐνυβρίζων, ποίας οὐ τεύξεται τιμωρίας; Ἄπαγε τῆς τοιαύτης εὐηθείας, ὦ ἄνθρωπε, καὶ αἰδέσθητι τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, εἰ ποθεῖς τὸν Χριστόν. Εἰ δὲ τὸ ἐκτύπωμα οὐ σέβῃ, δῆλος εἶ ὅτι οὐδὲ τὸ πρωτότυπον. Ἄλλ' ἐκθειάζουσί⁶ τινες, φησί, τῶν ἀγροικότερων καὶ τούτου⁷ χάριν οὐ δεῖ εἰκονίζειν τὸν Χριστόν τινῶν ματαιολογούντων ἠκουσα. Ὡ τῆς ἀβελτηρίας. Ὅρα⁸ σοι καὶ τὸν ἥλιον ἀμαυρῶσαι διὰ τοὺς ἀμβλυώπτοντας⁹, ὅστις εἶ ὁ ταῦτα λέγων. Ἄκουσον δέ. Κατὰ τὸν ἡμέτερον νοῦν διαφορὰν προσκυνήσεων οἶδεν ὁ λόγος, τὴν μὲν κατὰ λατρείαν, ἣν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ θείας φύσεως ποιεῖν ἐδιδάχθημεν, τὴν δὲ σχετικῶς καὶ ἀναγωγικῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας Διονύσιος φησιν: «Τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὀρῶμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς¹⁰ τῆ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλία πληθυνομένην, ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἐνοειδῆ¹¹ θέωσιν, ἐν συμμετρίας τῆ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα¹², Θεόν τε καὶ θεῖαν ἀρετὴν. Αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσι¹³ κατὰ τὸ αὐταῖς¹⁴ θεμιτόν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας, ὡς δυνατόν, ἀναγόμεθα¹⁵ θεωρίας^b». Εἰ δὲ τοσοῦτον πεπόρωσαι τῇ διανοίᾳ καὶ

ἀμβλωπεῖς¹⁶ πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ἀδιόρθωτος διαμένεις¹⁷, ἐν καιρῷ ἐξόδου μεταμεληθήση ἀνόνητα.

^a Μ. Βασίλειος, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος*, ed. B. Pruche, SC 17, Paris 1968 καὶ AB 78, σελ. 410, σχ.1 ^b Ἁγίου Διονυσίου του Ἀρεοπαγίτου *Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας* 67.3-67.8

26 ¹αὐτῶν: αὐτὸν L || ²δεῖν corr.: δὴν V, δὴ L || ³καὶ μὴ με τις ἐπιμεμφέσθω τῷ λόγῳ om. V || ⁴καὶ τις ὁ ἀντιβάλλον om. V || ⁵ιδῶν: εἰδῶν L || ⁶ἐκθειάζουσι corr.: ἐκθιάζουσι V, L || ⁷τούτου corr.: τοῦ V, L || ⁸ῥα: ὥρα V || ⁹ἀμβλωπτόντας corr.: ἀμβλόπτοντας V, L || ¹⁰αὐτοῖς corr.: αὐτοὶ V, L || ¹¹ἐνοειδῆ corr.: ἐνοῆ V, L || ¹²ἀναγόμεθα corr.: ἀναγόμεθα V, L || ¹³νόες νοῦσι corr.: νοητικαὶ οὔσαι V, L || ¹⁴αὐταῖς corr.: αὐτοῖς V,L || ¹⁵ἀναγόμεθα corr.: ἀναγόμεθα V, L || ¹⁶ἀμβλωπεῖς corr.: ἀμβλοπεῖς V, L || ¹⁷διαμένεις: διαμένης L

27. Τινές μὲν ὡς κατωτέραν αἴρεσιν ταύτην ἔχουσι, καὶ εἰς οὐδὲν λογίζονται αὐτήν¹, ὅθεν καὶ εὐχερῶς ἀλῶνται καὶ συγκατέρχονται. Ἐνιοὶ δὲ οὐδὲ αἴρεσιν ταύτην ἠγοῦνται, ἀλλ' ἢ φιλονικεῖαν. Ἐγὼ δὲ καὶ λίαν δεινὴν ταύτην λογίζομαι (οἶμαι δὲ καὶ τῶν εὖ φρονούντων ἕκαστος) ὡς εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ προσκρούουσαν. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ὅτι αἰ² ἄλλαι μὲν αἰρέσεις ἀπὸ ἐπισκόπων καὶ κατωτέρων πρεσβυτέρων τὴν ἀρχὴν εἰλήφασιν, αὕτη δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν κρατούντων. Ἰστε δὲ ὅσον πρεσβυτέρων καὶ βασιλέων τὸ διάφορον. Καὶ ἐκεῖναι μὲν ἀπὸ τοῦ³ δογματίζειν καὶ ἀντιφιλονικεῖν συνεκροτήθησαν, κατὰ μικρὸν τὴν ἰσχὺν προσλαβόμεναι· Αὕτη δὲ ἐκ βασιλικῆς δυναστείας. Λέων γάρ, ὁ τῶν Ἰσαύρων λεγόμενος, Θεοδόσιον τὸν νέον τυραννήσας, ἤρπασεν τὴν τῶν Ῥωμαίων⁴ βασιλείαν καὶ ταύτη ἀλαζονευόμενος οὐκ ἔδωκεν δόξαν τῷ Θεῷ, (*δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ βασιλεῖς βασιλεύουσιν καὶ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην^a*, ὡς φησιν ἡ παροιμία), ἀλλ' ἤρην εἰς ὕψος τὸ κέρας καὶ ἐλάλησεν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν^b, καὶ ἔθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς^c καὶ ἤρξατο τὴν ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων παραδοθεῖσαν⁵ ἱστορίαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξαφανίζειν, λέγων μὴ δεῖν εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστόν, μηδὲ ἐν εἰκόνι⁶ προσκυνεῖσθαι.

^aΣολ. 8:15 ^bΨλ. 75:5 ^cΨλ. 72:9

27 ¹αὐτήν om. V || ²αί: καὶ L || ³τοῦ: τῶν V || ⁴Ῥωμαίων: Ῥωμαίων L || ⁵παραδοθεῖσαν: παραδοθῆσαν L || ⁶εἰκόνι: εἰκόνει L

28. Ἐν τούτοις μετέστη ὁ μέγας ἀρχιερεὺς τοῦ θρόνου αὐτοῦ¹, ἐξέστη τῆς καλιᾶς ἡ σεβασμία χελιδῶν, ἡ τὸ ἔαρ τῆς ἐκκλησίας ταῖς καλλιφώνοις κελαδίαις κατακοσμήσασα² καὶ τὰς ἐορτὰς κυρίου κατασεμύνασα. Ἀντεισήχθη³ δὲ⁴ κόραξ δυσειδῆς⁵ κεχηνῶς καὶ κατακράζων ἄσημα⁶, τῆς ἐκκλησίας ποτνωμένης καὶ στενούσης σκυθρωπά, ὡς ἐστερημένης τοιοῦτου μεγάλου καὶ θεοειδοῦς ἀρχιερέως. Καὶ ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις, τοῦ κακοῦ καθάπερ λύμη⁷ πανταχόσε⁸ διαδραμόντος, τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας κρατυνομένου. Εἶτα διαδέχεται τούτου τὴν βασιλείαν, ἅμα καὶ τὴν ἀσέβειαν, Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πονηρᾶς ρίζης πονηρότερος πτόρθος, ἐκ κονύζης ἀκανθώδης ράμνος⁹ ἐξ ἰοβόλου θηρὸς δράκων ψυχοφθόρος, ἐκ δεινοτάτου λέοντος πάρδαλις ποικιλότροπος. Ὑπερέβαλεν δ' οὗτος πολυπλασίως τῇ κακίᾳ τὸν πατέρα^a. Οὐκ ἠρκέσθη γὰρ μόνη τῇ τῶν ἀγίων εἰκόνων ὕβρει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγίους μάρτυρας, τὸ ὅσον εἰς ἑαυτὸν, ἠτίμωσεν παραγγείλας μὴ λέγεσθαι ἅγιον, ἀλλ' ἢ εἰς τοὺς ἀποστόλους, εἰς τοὺς Τεσσαράκοντα¹⁰, εἰς Θεόδωρον, εἰς Γεώργιον, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ τούτων λείψανα πάντη ἐξουδένωσεν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, σχήματι μὲν χριστιανίζων, παραπλησίως δὲ Ἰουδαίζων ἦν τῷ φρονήματι. Ἦν γὰρ Χριστὸς ἐξελέξατο καὶ ἠρετίσατο¹¹ εἰς κατοικίαν ἑαυτῷ, τὴν ὑπερένδοξον αὐτοῦ λέγω μητέρα, τὴν πάντων ποιημάτων ὑπερτέραν, τὴν πάντων βροτῶν σωτηρίαν, τὴν τοῦ κόσμου προστασίαν, τὴν πλησίον Θεοῦ διὰ τὸ κάλλος τῆς παρθενίας χρηματίσασαν καὶ ταύτης τὸ σεβάσιμον ὄνομα κατὰ πολλοὺς τοὺς τρόπους ἐσπούδαζεν ἐξεῶσαι τῆς ἐκκλησίας. Τὰς δὲ πρεσβείας αὐτῆς, δι' ἃς ὁ κόσμος συνίσταται, οὐδὲ ὀνομάζεσθαι ἤθελεν, λέγων μὴ δύνασθαι βοηθεῖν τινι αὐτήν. Ἐπειρᾶτο δὲ βεβαιοῦν¹² τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἀπὸ παραδείγματος λαβὼν γὰρ ποτε βαλλάντιον¹³ μετὰ χειρας πλήρες χρυσίου καὶ ὑποδεικνύων αὐτὸ τοῖς παρατυγχάνουσι ἤρετο¹⁴: «Τίνος ἐστὶν λέγων ἄξιον;», τῶν δὲ εἰπόντων: «Πολλοῦ»¹⁵, κενώσας τὸ χρυσίον πάλιν ἤρετο¹⁶: «Νῦν τίνος;», τῶν δὲ «Οὐδενός», εἰπόντων, ἔφη ὁ ἄθλιος: «Οὕτως καὶ ἡ Θεοτόκος,» (οὐ γὰρ ἀγίαν ἡξίου εἰπεῖν ὁ ἀνάξιος) «ὅτ' ἂν εἶχεν τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῇ τετιμημένη ὑπῆρχεν· ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπεκύησεν, οὐδὲν διαφέρουσα ἦν τῶν λοιπῶν.^b». Φεῦ τῆς βλασφημίας· φεῦ τῆς ἀλαζονίας. Ὡ τῆς ἀρρήτου ἀνοχῆς τοῦ θεοῦ· ὦ τῆς ἀφάτου μακροθυμίας. Πῶς οὐκ ἐνεφράγη τὸ στόμα αὐτοῦ, τὸ λαλήσαν κατὰ τῆς μητρὸς τοῦ Χριστοῦ ἀδικίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ^c; Τί ἀπεικικῶς ἦν οὗτος τῶν βλασφημῶν Ἰουδαίων, ὁ νέος Φαρισαῖος, ὁ ὑπερήφανος¹⁷ καὶ θεοστυγῆς;

^aΓ. Μοναχός, *Χρονικόν*, εκδ. C. De Boor, τ.2, σελ. 750 ^bΓ. Μοναχός, *Χρονικόν*, ό.π., σελ. 751
^cπβ. Ψλ.72:6-8

28 ¹Γερμανός οὔτος add. L in margine dextera || ²κατακοσμήσασα: κατακοσμίσασα V ||
³ἀντεισήχθη: ἀντησήχθη L || ⁴Ἀναστάσιος οὔτος add. L in margine || ⁵δυσειδής: δυσίδης V ||
⁶ἄσημα: ἄσιμα V || ⁷λύμη corr.: λοίμη V, L || ⁸πανταχόσε: πανταχῶσε V || ⁹ἐκ κονύζης
ἀκανθώδης ῥάμνος om. V || ¹⁰Τεσσαράκοντα: σαράντα L || ¹¹ἤρετίσατο corr.: ἤρετήσατο V,L ||
¹²βεβαιοῦν corr.: βεβαιοῖν V,L || ¹³βαλλάντιον: βαλάντιον V || ¹⁴ἤρετο: εἶρετο L || ¹⁵τῶν δέ
εἰπόντων «πολλοῦ»: τῶν δέ «πολλοῦ» εἰπόντων V || ¹⁶ἤρετο: εἶρετο L || ¹⁷ὑπερήφανος:
ὑπερίφανος L

29. Τοὺς δὲ καθ' ἡμᾶς μονάζοντας οὐδὲ εἰς ἔννοιαν φέρειν ἤξιον, ἀλλὰ καὶ ἀμνημονεύτους ἀπεκάλει ὁ ἀμνημόνευτος καὶ ὅσοι μὲν οὐκ ἐπέιθοντο ταῖς κακοβουλίαις αὐτοῦ, οἱ μὲν ὑπεροραῖς κατεδικάζοντο, οἱ δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐναπέθνησκον, ἄλλοι δὲ τῷ ξίφει ἀνηροῦντο¹, ἕτεροι δε² ροπάλοις³ κατεκταίνοντο καὶ ἐσύροντο, ὥστε τὰ σπλάγχνα αὐτῶν ἐν ταῖς λεωφόροις⁴ σκορπίζεσθαι^a. Καὶ μαρτυρεῖ μοι Στέφανος ὁ νέος Χριστόμαρτυς, ὁ τοῦ πρωτομάρτυρος συνώνυμος καὶ ὁμότροπος. Πρὸς ταῦτα τινὲς αὐτῶν ἐν τῷ θαλαττίῳ ρεύματι ἐρρίπτοντο· ἄλλοι φειδοὶ τῶν τιμωρούντων ἀπεδίδρασκον⁵, καὶ ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις διήγον, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει⁶ καὶ γυμνότητι⁷, κακουχούμενοι, θλιβόμενοι^b, ἐκαρτέρουν· ἄλλοι τὰς τιμωρίας πτοούμενοι καὶ μὴ θαρροῦντες τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκός, εἰς ξένην χώραν μετήεσαν⁸, κάκεισε τὸ της συνειδήσεως⁹ μαρτύριον ἐπλήρουν. Καὶ οἱ μὲν φόβῳ τῶν κολάσεων ὑπέπιπτον, ἄλλοι ταῖς θωπείαις ἐδελεάζοντο, ἕτεροι ἀγαπῶντες τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ ὑπεκλίνοντο, ἄλλοι τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς πληροῦντες. Πολλοὶ γὰρ τούτων καὶ γυναῖκας περιάγειν ἠναγκάσθησαν^c καὶ γέγονεν τὰ ψυχῶν φροντιστήρια, οἴμοι¹⁰ πορνείας καταγώγια. Πᾶς δὲ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ καὶ ἡ σπουδὴ ἦν ἀπαλεῖψαι πάμπαν τὸ μοναχικὸν τάγμα ἐξ ὧν ἐβασίλευεν. Τοσοῦτον δὲ ἔχαιρεν τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας ὁ δυσωδέστατος, ὡς καὶ τὰ ἀλισγήματα τῶν ἀλόγων χρίεσθαι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύεσθαι, οὓς ἐθεράπευεν, (κὰκ τούτου φιλοφρονούμενος) ταῖς δυσωδίαις¹¹ ἀεὶ χαίροντας. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν καιρὸς τὰ ἐκεῖνον πάντα ἐκτραγωδεῖν¹² ἀνοσιουργήματα, πάμπολλα ὄντα καὶ βέβηλα. Φέρεται δὲ λόγος περὶ αὐτοῦ, ὡς ὅτι ὅτε νήπιος ἐβαπτίζετο, τῇ ῥήξει τῆς μιαρᾶς γαστρὸς¹³ τὴν κολυμβήθραν ἠφάνισεν, ὥστε εἰπεῖν τὸν ἅγιον Γερμανόν, ὅτι μεγάλην δυσωδίαν μέλλει οὗτος τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγκαταμίγειν, ὅπερ καὶ γέγονεν. Λέληθα δὲ καὶ τοῦτο ὑμῖν μετὰ τῶν ἄλλων φράσαι, αὐτὸς ἐγὼ ἀνέγγων αὐτοῦ¹⁴ τρία καὶ¹⁵ δεκα λογύδρια, ἅπερ παρέδωκεν ταῖς δυσὶν ἐβδομάσι¹⁶, πρεσβεῖαν μὴ ἔχοντα.

^aπβ. Βίο Στεφάνου Νέου, Auzéry M.F, *La Vie d'Étienne le Jeune par Étienne le Diacre*, [Birmingham Byzantine and Ottoman monographs, τ. 3], Ashgate Pub Co, 1997, σελ. 170
^bΕβρ.11:37-38 ^cΘεοφάνους *Χρονογραφία*, εκδ. De Boor, σελ. 437-438 καὶ Νικηφόρου Πατριαρ., *Ιστορία σύντομος*, σελ. 74.

29 ¹ἀνηροῦντο: ἀναιροῦντο V, L || ²δε om. V || ³ῥοπάλοις: ῥωπάλοις V || ⁴λεωφόροις: λεοφόροις V, L || ⁵ἀπεδίδρασκον: ἀπεδίδρασκων || ⁶ψύχει: ψύχη V || ⁷γυμνότητι: γυμνώτητι V || ⁸μετήεσαν: μετίεσαν V, L || ⁹συνειδήσεως: συνηδήσεως L || ¹⁰οἴμοι om. V || ¹¹δυσωδαίαις: δυσωδεΐαις L || ¹²ἐκτραγωδεῖν: ἐκτραγωδεῖν V, ἐκτραγωδοεῖν L || ¹³τῆ ῥήξει τῆς μιαρᾶς γαστρὸς om. V || ¹⁴αὐτοῦ om. V || ¹⁵καί om. L || ¹⁶ἐβδομάσι: ἐβδομάδες V

30. Τοιγαροῦν ἀπορρήξαντος¹ καὶ τούτου τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, Λέων ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἐπὶ πέντε χρόνους διεδέξατο. Ἀπονηρότερος δὲ ὢν οὗτος, οὐδὲν διεπράξατο, μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπὶ αὐτοῦ ἀνέθη τὰ τῆς ἐκκλησίας. Εἶτα καὶ τούτου τελευτήσαντος, Εἰρήνην, ἡ τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἐπώνυμος βασιλεύσασα, παντελῆ εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ σὺν τῷ ἑαυτῆς βλαστῷ ἐβράβευσεν. Αποθεμένη γὰρ τὴν γυναικειαν² ἀσθένειαν, ἠνδρίσατο κατὰ τῆς ἀσεβείας. Καὶ πολλὴν ἔνστασιν ἐπιδειξαμένη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τοὺς ταύτη ἀντιλέγοντας, λύσασα τὰς τούτων ζώνας, στρατιῶται δὲ ἦσαν ἀπειθεῖς οὓς ἐξεπαίδευσεν τῇ ἀσεβείᾳ ὁ προειρημένος ἀλιτήριος^{3,4} ἐξέωσεν τῆς πόλεως, καὶ οὕτως ἄριστα ὑπερμαχήσασα τῆς πίστεως, ἔχουσα καὶ τὸν μέγαν Ταράσιον συναγωνιστὴν καὶ σύμφρονα, τὸ ὅλον δὲ τὸν⁵ πάντων Θεὸν συνεργοῦντα, ἀπέδωκεν τὸ ἀρχαῖον κάλλος τῆς τοῦ⁶ Χριστοῦ οἰκονομίας καὶ τὴν εὐπρεπῆ⁷ ὠραιότητα ταῖς ἐκκλησίαις. Καὶ γέγονεν εἰρήνη βαθεῖα ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας Εἰρήνης τῆς ὀρθοδόξου βασιλίσσης⁸. Ἐποίησεν δὲ καὶ ἄλλα πλεῖστα κατορθώματα, λέγω δὴ γηροκομεῖα⁹, πτωχοτροφία, ξενοδοχεῖα καὶ φόρων κουφισμούς. Τὸ δὲ μοναδικὸν τάγμα τοσοῦτον ἠϋξήθη ἐπὶ αὐτῆς, ὡς εἰς ἀναρίθμητα πλήθη¹⁰ ἐλάσαι. Πανταχοῦ ἀσκητήρια, πανταχοῦ ψυχῶν φροντιστήρια, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν εἰρηνικὴ κατάστασις, προσευχαὶ ἀμφοτέρων ἀένναοι, ψαλμοῦνται παννύχοι, καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἤρεμα καὶ ἡσύχια, καὶ εἶεν τὰ χριστιανῶν ἐν γαλήνῃ ἐνώσει τῆς πίστεως, μία ποιμνὴ, εἷς ποιμὴν^a, ὁ Χριστός^b.

^aΙω. 10:16 ^bΓ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 774

30 ¹ἀπορρήξαντος: ἀπορρίζαντος V || ²γυναικειαν corr.: γυναικίαν V,L || ³στρατιῶται δὲ ἦσαν ἀπειθεῖς οὓς ἐξεπαίδευσεν τῇ ἀσεβείᾳ ὁ προειρημένος ἀλιτήριος om. V || ⁴ἀλιτήριος corr.: ἀλητήριος L || ⁵τὸν: τῶν L || ⁶τοῦ om L || ⁷εὐπρεπῆ: εὐπρεπεῖ L || ⁸βασιλίσσης: βασιλίσσης V || ⁹γηροκομεῖα: γηροκομία V || ¹⁰πλήθη: πλήθει V

31. Διαδέχεται δὲ ταύτης τὴν βασιλείαν Νικηφόρος ἅμα καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόπτωχος καὶ φιλομόναχος· εἶτα Μιχαήλ, ὁ νῦν ἔτι ἐν μοναδικῷ διαπρέπων ἀξιώματι. Τοῦτον τυραννήσας Λέων ὁ θηριώνυμος καὶ θηριότροπος^α, καὶ ἀρπάσας τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἀναξίως, οὐκ ἐδόξασεν οὐδ' ἠγαθήσθη¹ τῷ Θεῷ τῷ παραχωρήσαντι², ἀλλ' ἐματαιώθη ἐν τῇ κενώσει τοῦ νοῦς αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ τὴν ἀσέβειαν κρατύνειν. Ἐν τούτῳ³ τὸ βασίλειον αὐτῷ διαμένειν⁴ ὑπετόπαζεν. Μιμεῖται καὶ οὗτος τὸν ὁμώνυμον⁵ καὶ ὁμότροπον, τὸν ἀποστάτην, τὸν Ἀσσύριον⁶ καὶ πολέμιον, τὸν ἐφευρετὴν τῶν κακῶν, Λέοντα λέγων τὸν Ἰσαυρον. Καὶ ἄρχεται διώκειν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὃν τρόπον κάκεῖνος. Εἶτα ἐζήτει συμμύστας καὶ διδασκάλους τοῦ κακοῦ. Εὗρεν δὲ ὀλίγους τῆς συγκλήτου, Ἰωάννην τὸν καλούμενον Σπέκταν, καὶ Εὐτυχιανόν. Ἐζήτει δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος. Περινοστήσας δὲ ὁ ταῦτα ὑποσπείρας αὐτῷ διάβολος τὸ Βυζάντιον, εὗρεν Ἰωάννην τὸν ἐπίκλην Γραμματικόν, τὸν νέον Τέρτυλλον^{7,β} καὶ κρατήσας αὐτὸν τυχὸν τῆς χειρὸς ἤγαγεν πρὸς τὸν βασιλέα, «Δέξαι τοῦτον», λέγων, «χρησιμεύσοντά⁸ σοι πρὸς τὸ ζητούμενον· σκεῦος γὰρ μοι ἐκλογῆς ἐστίν, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων^ε». Τοῖνυν, καθάπερ Παῦλος Χριστοῦ, γίνεται καὶ οὗτος στόμα τοῦ διαβόλου· καὶ ὥσπερ χεῖμαρρος ἐκ διαφόρων ὄμβρων συσταθεῖς, καταφέρει δυσώδη καὶ τεθολωμένα⁹ ρεύματα, οὕτω καὶ οὗτος¹⁰ ἐκ τοῦ μαροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ θησαυροῦ ἐξήνεγκε δυσωδέστατα καὶ βορβορώδη¹¹ δόγματα, ποτίζων τοὺς πλησίον ἀνατροπὴν θολεράν¹². Εἶχεν μὲν συνεργούς, ἐκ μὲν τῶν ὑποθρόνων¹³ Ἀντώνιον τὸν τοῦ Συλαίου¹⁴, ἐκ δὲ τοῦ μοναχικοῦ καταλόγου Λεόντιόν τινα καὶ Ζωσιμᾶν, ὅστις Ζωσιμᾶς εἰς τὰς αὐτὰς ἡμέρας διὰ μοιχείαν ῥινότμητος γενόμενος ἐτελεύτησεν.

^αΓ. Μοναχός, *Χρονικόν*, σελ. 780 καὶ Κανόνας στον ἅγιο Γερμανό, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, (Μαΐου 12), Ὡδὴ δ' ^βΓ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 778 ^εΠραξ. 9:15

31 ¹ἠγαθήσθη: ἠγαθήσθησεν L || ²παραχωρήσαντι: παραχωρέσαντι L || ³τούτῳ: τούτο L || ⁴διαμένειν: διαμένην L || ⁵ὁμώνυμον: ὁμόνυμον V || ⁶Ἀσσύριον: Ἀσύριον L || ⁷Τέρτυλλον: Τέρτυλον V, L || ⁸χρησιμεύσοντά: χρησιμεύσαντά V || ⁹τεθολωμένα: τεθολομένα V || ¹⁰οὗτος: οὕτως || ¹¹βορβορώδη: βορβορόδη V || ¹²θολεράν: θολεράν V || ¹³ὑποθρόνων: ὑποθρόνον V || ¹⁴Συλαίου: Συλέου L

32. Εἶτα συνάγεται πᾶν τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν σὺν ἐπισκόποις καὶ μητροπολίταις πρὸς τὸν ἀγιώτατον Νικηφόρον τὸν πατριάρχην, καὶ ποιοῦσιν ὀλόφυκτον παννυχίδα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Καὶ τῇ ἕθθεν προσεκαλέσατο αὐτοὺς ὁ βασιλεύς. Εἶχεν δὲ τοὺς ἀπαταιῶνας καὶ μύστας¹ τῶν κακῶν ἔνδον εἰς τὸ παλάτιον σκέπων καὶ οἷα ὄρνις ἐπιθάλων ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ παραθαρσύνων καὶ ὑπισχνούμενος δωρεὰς καὶ μηδὲν δεδιέναι παρακελευόμενος. Ἐκέλευσεν δὲ εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην μόνον ἐν πρώτοις, (ἀγνοῶ² δὲ τὰ μεταξὺ αὐτῶν κατ' ἰδίαν εἰρημένα), εἶτα προσεκαλέσατο πάντας. Ἔστη δὲ ἔμπροσθεν αὐτοῦ στίφος πατέρων ἐκλεκτῶν, ἀγίων, ἰσαγγέλων, θεοειδῶν· παρίσταντο δὲ καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτοῦ³ τοῦ βασιλέως καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος^a.

^aΓ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 778-779

32 ¹μύστας: μίστας L || ²ἀγνοῶ: ἀγνοῶν V || ³αὐτοῦ om. V

33. Καί φησι πρὸς τοὺς ἐν ἐξοχῇ προβεβηκότας ὁ ἀγιώτατος Νικηφόρος: «Εἶπατέ μοι τὸ μὴ ὄν δύναται πεσεῖν;». Οἱ δὲ τῇ ἀσαφείᾳ¹ τῆς ἐρωτήσεως ἀπορηθέντες καὶ εἰς ἀλλήλους ὀρῶντες, ἤρετο² πάλιν ὁ πατριάρχης: «Ἐπεσον ἐπὶ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου τῶν Ἰσαύρων αἱ ἅγιοι εἰκόνες, ἢ οὐ;». Τῶν δὲ τὰς κάραις πρὸς τὸ κάταντες κεκλικότων³ καὶ τὸ «ναὶ» ὑποφηνάντων, ὡς ἔοικεν⁴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἰδίᾳ ῥηθέντων, ἔφη ὁ πατριάρχης: «Ὡστε οὖν ἴσταντο,⁵ τὸ γὰρ μὴ ιστάμενον πῶς δύναται πεσεῖν;»^a Οὐδὲν δὲ πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεύς, πρὸς δὲ τοὺς πατέρας φησίν: «Ἴστε⁶, πατέρες, ὡς κἀγὼ τοῦ φρονήματος ὑμῶν εἰμί». Ἐξήνεγκεν δὲ ὅπερ ἐπεφέρετο ἐγκόλπιον ἱστορισμένον, καὶ ἐν ὑποκρίσει τοῦτο⁷ προσκυνῶν, ἔλεγεν: «Ὡς ὀρᾶτε καὶ⁸ οὐδὲν διακεχώρισμαι⁹ ὑμῶν· ἀλλὰ ἀνέστησάν τινες ἐτέρως διδάσκοντες καὶ λέγοντες οὕτως εἶναι τὴν ὀρθὴν ὁδόν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν. Τοῖνον ἐξελθέτωσαν ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ζητηθῆτω ἀναμεταξὺ ὑμῶν ἢ ὑπόθεσις· καὶ εἰ μὲν πείσωσιν ὑμᾶς καλῶς λέγειν, μὴ δ' αὐτοὶ γίνεσθε κωλυταὶ τοῦ καλοῦ· εἰ δὲ πεισθῶσιν παρ' ὑμῶν κενотоμίαν διδάσκειν, παυσάσθωσαν τῆς κακῆς διδασκαλίας καὶ κρατεῖτω¹⁰ ἢ ὀρθοδοξία ὡς τὸ πρότερον. Εἰ γὰρ καὶ περὶ ἄλλου καταδεεστέροῦ πράγματος ἐνεκλήθη μοι, οὐκ ἔδει με παρασιωπῆσαι, πῶς δὲ¹¹ περὶ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος;».

^a Γ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 778-779

33 ¹ἀσαφεία: ἀσαφία V || ²ἤρετο: εἶρετο L || ³κεκλικότων: κεκληκότων V || ⁴ἔοικεν: ἔκεν V || ⁵ὥστε οὖν ἴσταντο om. V || ⁶ἴστε corr.: ἴσθητε V,L || ⁷τοῦτο: τούτω L || ⁸καὶ om. L || ⁹διακεχώρισμαι: διακεχώρισμε V || ¹⁰κρατεῖτω: κρατήτω V || ¹¹δὲ: δαὶ L

34. Τῶν δὲ μὴ καταδεξαμένων, μήτε εἰς πρόσωπον αὐτοῦς ἐλθεῖν, μήτε λόγου τινὸς ἀξιῶσαι, ἀλλ' ὡς βδέλυγμα¹ τούτους λογισαμένων, ἔτι δὲ ἀκριβῶς ἐπισταμένων τὸν σκοπὸν τοῦ βασιλέως, ἐπιρρεπῶς ἤξαντα πρὸς τὸ κακόν, καὶ ὡς οὐ μεταπεισθήσεται², κὰν πᾶσαν τὴν γραφὴν εἰς μαρτυρίαν αὐτῶ φέροιεν, ἔφη Αἰμιλιανὸς ὁ Κυζίκου ἐπίσκοπος: «Εἰ ζήτημα ἐκκλησιαστικόν ἐστίν, ὡς ἔφη, ὃ βασιλεῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ ζητεῖσθω, ὡς ἔθος ἐστίν· καὶ γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ζητεῖται, καὶ οὐκ ἐν τοῖς βασιλείοις». «Ἀλλὰ καγώ», φησὶν ὁ βασιλεὺς, «τέκνον εἰμὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὡς μεσίτης ἐπακροάσομαι ἀμφοτέρων ὑμῶν, καὶ συγκρίνας τὰ ἑκάτερα, τάληθῃ³ γνώσομαι». Πρὸς ταῦτα Μιχαὴλ ὁ Συνάδων ἐπίσκοπος: «Εἰ μεσίτης εἶ, διατί οὐ ποιεῖς ἔργον μεσίτου; Ὅτι τοὺς μὲν κρύπτεις ἐν τῷ παλατίῳ καὶ ἐπισυνάγεις καὶ παροτρύνεις καὶ ἄδειαν δίδως τοῦ διδάσκειν αὐτοὺς τὰ ἀσεβῆ δόγματα. Οἱ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἀμφοδοῖς τολμῶσί τι φθέγγασθαι, πανταχοῦ τοῖς προστάγμασί σου καταπτυσσόμενοι⁴. Οὐκ ἔστιν τοῦτο μεσιτείας, ἀλλ' ἢ τυραννίδος⁵ γνώρισμα.». «Οὐχ οὕτως», ἔφη ὁ βασιλεὺς, «ἀλλ', ὡς καὶ προεῖπον⁶, ὡς ὑμεῖς εἰμι· ἀλλ' ἐπὶ ἐνεκλήθη μοι, οὐ δεῖ με παρασιωπῆσαι. Τίς δὲ ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐ θέλετε⁷ λαλῆσαι πρὸς αὐτοὺς. Ἐν τούτῳ οἶδαμεν ἀπορίας ἐστὶν καὶ οὐκ⁸ ἔχετε⁹ μαρτυρίας συνιστώσας ὑμῶν¹⁰ τὰ λεγόμενα.». Εἶτα Θεοφύλακτος ὁ Νικομηδείας¹¹ ἐπίσκοπος παρρησιασάμενος¹² ἔφη.¹³ «Μάρτυς μὲν Χριστός ἐστίν, οὗ καὶ τὸ ἐκτύπωμα ὀρᾶς κατ' ὀφθαλμοὺς ἐγγεγραμμένον ἐν πρώτοις, ἔπειτα μυρία μαρτυρία συστατικά ἐῖσιν περὶ τούτου, καὶ οὐκ ἀποροῦμεν, ὡς ὑπονοεῖς, ἀλλ' οὐκ εἰσιν ὧτα ἀκούοντων καὶ οὐδὲν ὠνήσαιμεν, τῷ κράτει γὰρ ἀντιπολεμούμεθα.». Εἶτα καὶ Πέτρος, ὁ Νικαίας ἐπίσκοπος: «Πῶς λέγεις λαλῆσαι μὲν μετ' αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ συμμαχεῖς αὐτοῖς, ἢ ἀγνοεῖς ὅτι καὶ Μανιχαίους τοὺς λεγομένους ἐὰν εἰσφέρεις καὶ ὑπερμαχεῖς αὐτῶν, καταδυναστεύσωσιν ἡμῶν, ὡς πρὸς¹⁴ σοῦ βοηθούμενοι;». Οὐκ ἄνευ σκοποῦ εἶρηκεν τοῦτο ὁ ἀγιώτατος Πέτρος. Οὗ γὰρ τῇ ἀσεβείᾳ συμπλακῆ¹⁵ ἐξουσία¹⁶, ἢ ἀλήθεια ἠττᾶται καὶ τὸ δίκαιον τυραννεῖται καὶ καταπονεῖται.

34 ¹βδέλυγμα: βδέλλυγμα L || ²μεταπεισθήσεται: μεταπισθήσεται V || ³τάληθῃ: τὰ ἀληθῆ L ||

⁴καταπτυσσόμενοι corr.: καταπτισσόμενοι V,L || ⁵τυραννίδος: τυραννίας L || ⁶προεῖπον: προεῖπων L || ⁷θέλετε: θέλεται L || ⁸οὐκ: οὐδ L || ⁹ἔχετε: ἔχεται L || ¹⁰ὑμῶν: ἡμῶν L ||

¹¹Νικομηδείας: Νικομηδίας V || ¹²παρρησιασάμενος corr.: παρρησιασάμενος L ||

¹³παρρησιασάμενος ἔφη om. V || ¹⁴πρὸς: προ L || ¹⁵συμπλακῆ corr.: συμπλακεῖ V,L || ¹⁶ἐξουσία:
ἐξουσίας L

35. Εἶτα καὶ ὁ ἱερός Εὐθύμιος, ὁ Σάρδης ἐπίσκοπος παρρησιασάμενος¹ πλειόνως, πρὸς τὸν βασιλέα ἀπεκρίνατο: «Ἄκουσον, βασιλεῦ, ἀφ’ οὗ Χριστὸς κατήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς σήμερον ὀκτακόσια καὶ περαιτέρω² ἔτη ἐν ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις σκιαγραφεῖται³, καὶ ἐν εἰκόνι προσκυνεῖται· καὶ ποῖος αὐθάδης τολμήσειεν τὴν τοσούτων ἐτῶν παράδοσιν⁴ τὴν ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ ὁσίων πατέρων παραδοθεῖσαν⁵ παρασαλεῦσαι ἢ παραλῦσαι, τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος: Ἄρ’ οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε⁶ τὰς παραδόσεις⁷, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι’ ἐπιστολῆς ἡμῶν^a καὶ πάλιν: *Κὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ’ ὁ παρελάβετε ἀνάθεμα ἔστω*^{b,c}. Ὅθεν καὶ κατὰ τῶν πρὸ ὑμῶν τὴν αἴρεσιν ταύτην ἐπινοησάντων, σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Νικαία τὸ δεύτερον ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου τῶν εὐσεβῶν βασιλέων^d. Ταύτην οὖν τὴν σύνοδον αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῷ ἰδίῳ δακτύλῳ ἐσφράγισεν, καὶ ὅστις τολμήσει τι τῶν αὐτῆς παραχαράξει ἢ παρασαλεῦσαι⁸, ἀνάθεμα ἔστω». Πανοῦργος δ’ ὧν ὑπεκρίνατο τέως μακροθυμεῖν ὁ βασιλεὺς. Ἀπεκρίθη δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ θερμὸς τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος, ὁ τῶν Στουδίου ἡγούμενος, «Μὴ παράλυε», λέγων, «ὧ⁹ βασιλεῦ ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν· εἴρηκεν γὰρ ὁ ἀπόστολος: *καὶ οὐς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους*^e πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων^{10,f}, οὐκ εἴρηκεν βασιλεῖς. Σοὶ¹¹ μὲν, ὧ βασιλεῦ, ἐπιστεύθη ἡ πολιτικὴ κατάστασις καὶ τὸ στρατόπεδον¹². Τούτων φρόντιζε καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἕασον ποιμέσι καὶ διδασκάλοις, κατὰ τὸν ἀπόστολον. Εἰ δὲ καὶ¹³ τοῦτο οὐ βούλει, εἵνεκα τῆς πίστεως ἡμῶν παρατροπῆς, ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εἰ εὐαγγελίζεται ἡμῖν, οὐκ ἀκουσόμεθα¹⁴ αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ σοί»^g.

^a Β΄ Θεσ. 2:15 ^b Γαλ. 1:9 ^c Γ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 779 ^d Γ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 769

^e Α΄ Κορ. 12:28, Εφ. 4:11 ^f Εφ. 4:12 ^g Γ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 779-780

35 ¹παρρησιασάμενος om. L || ²περαιτέρω: περετέρω V || ³σκιαγραφεῖται corr.: σκιογραφεῖται V,L || ⁴παράδοσιν: παράδωσιν V,L || ⁵παραδοθεῖσαν: παραδωθεῖσαν V || ⁶κρατεῖτε: κρατεῖται V || ⁷παραδόσεις: παραδώσεις L || ⁸παραχαράξει ἢ παρασαλεῦσαι: παρασαλεῦσαι ἢ παραχαράξει V || ⁹ὧ om. V || ¹⁰καταρτισμὸν τῶν ἁγίων: ἀπαρτισμὸν τῆς ἐκκλησίας L || ¹¹σοὶ: σὺ L || ¹²στρατόπεδον: στρατόπαιδον L || ¹³καὶ om. V || ¹⁴ἀκουσόμεθα: ἀκουσόμεθα V

36. Τότε υπερέξεν τῷ θυμῷ, καὶ τὴν τῆς εὐθείας λέξιν εἰς ὕβριν λογισάμενος, ἀπεπέμψατο πάντας^α. Τὸν δὲ ὄσιον Θεόδωρον ὑπερορίσας¹, ἔφη ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ μὴ ὑποστρέφειν εἰς τὸ Βυζάντιον· τοὺς δὲ προεστῶτας² τῶν ἔξω μοναστηρίων παραγγείλας μηδαμοῦ προέρχεσθαι, μηδὲ διδάσκειν τὰ τῆς ὀρθοδοξίας, ἐξέωσε³ τῆς πόλεως. Ἐξορίζει δὲ τοὺς τῶν μεγάλων⁴ ἐκκλησιῶν προέδρους, οὓς μὲν ἐπὶ τὰ Ἀνατολικά κλίματα⁵, οὓς δὲ ἐπὶ τὰς τῆς Δύσεως νήσους, καὶ δηλοῖ τῷ ἁγιωτάτῳ Νικηφόρῳ τῷ πατριάρχῃ, «Κάτελθε», λέγων, «οὐ γὰρ ἔχει σου χρεῖαν ἡ ἐκκλησία.». Ὁ δὲ ἀντεδήλωσεν αὐτῷ διὰ τιμίου γραμματίου⁶ αὐτοῦ⁷ εἰπὼν: «Ἐγὼ μὲν, ὃ βασιλεῦ, οὕτως ἀπλῶς καὶ⁸ ὡς ἔτυχεν, οὐ κατέρχομαι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν ἐμοὶ αἴτιον καθαιρέσεως· εἰ δὲ δι' ὀρθοδοξίαν καὶ εὐσέβειαν⁹ τυραννοῦμαι, εἴτε δι' ἑαυτοῦ, εἴτε διὰ βασιλικῶν ὑμῶν ἀνθρώπου, ἀπόστειλον, καὶ κατέρχομαι». Τότε ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ἓνα τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, καὶ κατήνεγκεν αὐτὸν τυραννικῶς τρόπῳ. Ὁ δὲ κατελθὼν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ ἄψας κηρούς, θυμιάσας τε καὶ εὐξάμενος, τοῦ λαοῦ θρηνοῦντος τὴν τούτου ἀποδημίαν, τοῦτον αὐτοῖς ἐπαφῆκεν τὸν λόγον: «Τεκνία, Χριστιανοὺς ὑμᾶς εὗρον¹⁰, Χριστιανοὺς ὑμᾶς ἀφίημι¹¹». Καὶ κατελθὼν εἰς Ἀκρόπολιν καὶ ἐμβὰς εἰς ἀκάτιον, διεπέρασεν καὶ ἦλθεν εἰς ἓν τῶν αὐτοῦ μετοχίων, κάκεισε διῆγεν ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς καὶ δεήσεσιν, ἐν ἡσυχίᾳ τε καὶ καρτερίᾳ, καὶ ὑπομονῇ πολλῇ ἕως τῆς ἡμέρας τῆς πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ ἐκδημίας.

^α Γ. Μοναχός, ὁ.π. σελ. 779-780

36 ¹ὑπερορίσας: ὑπερορήσας V || ²προεστῶτας: πρωεστῶτας L || ³ἐξέωσεν corr.: ἐξέωσαι V,L || ⁴μεγάλων om. L || ⁵κλίματα corr.: κλήματα V,L || ⁶γραμματίου: γραμματείου V || ⁷αὐτοῦ om. V || ⁸ἀπλῶς καὶ om V || ⁹εὐσέβειαν: ἀσέβειαν V || ¹⁰εὗρον corr.: εὔρων V, L || ¹¹ἀφίημι corr.: ἀφίω V, ἀφείω L

37. Καὶ οὕτως¹ λαβόντες παντελῆ ἄδειαν² οἱ πικροὶ τῆς ἀληθείας διώκται, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, καθ' ἃ φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος^α, περὶ ὧν Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν³, ἤρξαντο ἀδεῶς πλατύνεσθαι καὶ διδάσκειν τὰ δυσεβῆ δόγματα. Ἐποίησαν δὲ καὶ πατριάρχην Θεόδοτον τινὰ ἀπὸ σπαθαρίων, μεираκίων⁴ παίγνια, ὥσπερ συνιστῶντες, ἀφελῆ τινὰ ὄντα καὶ κουφόγνωμον⁵, ὥστε καὶ τῷ⁶ τῆς θυμέλης παιγνίου ὀνόματι τούτῳ προσονομάσαι εἰς γέλοιον τῶν χλευάζειν ἐθελόντων^β. Τοῦτον εἴρηται καὶ δούλην ἐπιφέρεισθαι διὰ τὸ νοσεῖν αὐτὸν τὴν τῶν νεφρῶν νόσον, μᾶλλον δὲ εἰς⁷ ἡδονῆς ἐκπλήρωσιν. Εἶτα ποιῶσιν Ἰουδαϊκὸν συνέδριον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναθεματίζουσιν τοὺς ἁγίους πατέρας ἡμῶν (φεῦ τῆς μανίας· ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς κορυφὰς αὐτῶν τὸ ἀνάθεμα αὐτῶν καταβήσεται^γ) τοὺς δὲ μὴ συνελθόντας^δ αὐτοῖς ἐπισκόπους τοὺς μὲν ρίψαντες πρηνεῖς^ε ἐπάτησαν τοὺς δὲ ὀπισθοφανῶς ἐξέεωσαν τοῦ συνεδρίου.

^α Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Λόγος λη'. *Εἰς τὰ Θεοφάνια, εἶπουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος*, PG 36, 328.5 καὶ Λόγος με' *Εἰς τὸ Πάσχα*, PG 36, 657.44 ^βΓ. Μοναχός, *Χρονικόν*, εκδ. C. De Boor, τ.2, σελ. 780 ^γΨλ. 7:17

37 ¹οὕτως: οὕτω L || ²ἄδειαν: ἄδιαν V || ³τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, καθ' ἃ φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, περιὼν Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν om. V || ⁴μεираκίων: μηρακίων V || ⁵κουφόγνωμον: κουφώγνωμον L || ⁶τῷ: τὸ V || ⁷εἰς: ἦς L || ⁸συνελθόντας: συνελθότας L || ⁹πρηνεῖς corr.: πρινεῖς V, πριννεῖς L

38. Μετὰ τοῦτο κελεύει εἰσελθεῖν τοὺς τῶν ἐμφανῶν μοναστηρίων ἡγουμένους, καὶ εἰσηλθόν ἅπαντες, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ θεσπέσιος πατήρ ἡμῶν Νικήτας, περὶ οὗ καὶ ὁ λόγος. Εἶτα πρῶτον μὲν ἐν θωπείαις πανούργως δελεάζειν αὐτοὺς ἐπεχείρουν, ἔπειτα καὶ ἀπειλαῖς ἐκφοβεῖν ἐπειρῶντο. Ὡς δὲ εἶδον¹ πάντων καταφρονοῦντας, ἐν διαφόροις φυλακαῖς τούτους ἐνέβαλον², σκεψόμενοι³ τι περὶ αὐτῶν. Καθεύχθη δὲ ὁ ὄσιος πατήρ ἡμῶν Νικήτας ἐν εἰρκετῇ δυσώδει⁴ καὶ ἀνχηρᾷ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ὥστε καὶ χωρὶς ἐτέρας ποινῆς αὕτη ἢ καταδίκη ἰκανὴ ἦν αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν· καὶ γὰρ ἦν καὶ τῇ φύσει πάντα ἀηδιζόμενος, ὡς οὐδεὶς ἕτερος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἀφίκοντο⁵ πρὸς αὐτὸν καθεκάστην ἡμέραν τὰ τῆς μανίας ἀμβλωθρίδια⁶, ἀνθρωπίσκια λέγω ἐξουθενημένα, τὰ οὐδὲ «χαίρειν» αὐτῷ⁷ λέγειν ἰκανὰ ὄντα, φληναφοῦντα⁸ βλάσφημα ῥήματα, μωρολογοῦντα πρὸς θλίψιν⁹ τοῦ ὀσίου. Περισσοτέρως δὲ Νικόλαός τις ὀνόματι ἐν ματαιολογίαις τοῦτον ἐξέθλιβεν. Ἔως οὗ ἐν ὄνειρῳ ὁ ἴδιος πατήρ (τελευτήσας δὲ ἦν οὗτος), ἐπιστὰς αὐτῷ προσηπείλησεν, «Ὑποχώρει», λέγων, «ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ δούλων¹⁰». Ἐκτοτε οὖν μᾶλλον ἐσωφρόνησεν¹¹ ὁ ἄτακτος καὶ οὐ παρηνώχλησεν¹² ἔτι τὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐκώλυσεν τοῦτο ποιοῦντας.

38 ¹εἶδον: ἴδον V || ²ἐνέβαλον: ἐνέβαλλον L || ³σκεψόμενοι: σκεψάμενοι V || ⁴δυσώδει: δυσώδη V || ⁵ἀφίκοντο corr.: ἀφείκοντο V, ἀφήκοντο L || ⁶ἀμβλωθρίδια corr.: ἀμβλοθρίδια V,L || ⁷αὐτῷ: αὐτὰ V || ⁸φληναφοῦντα: φλιναφοῦντα V || ⁹θλίψιν: θλίψειν L || ¹⁰τῶν τοῦ θεοῦ δούλων: τὸν τοῦ θεοῦ δοῦλον L || ¹¹ἐσωφρόνησεν: ἐσωφρόνησεν V || ¹²παρηνώχλησεν corr.: παρηνόχλησεν V, L

39. Κακοπαθήσας οὖν ὁ ὄσιος ἐν τῇ εἰρκτῇ, ὡς εἴρηται, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἐξορίζεσθαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ τῆς Ἀνατολῆς μέρη, εἰς κάστρον τε φυλάττεσθαι λεγόμενον Μασαλαιόν¹. Ἦσαν δέ που τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸ ἅγιον σωματίον² ἐκεῖνο τῷ κρύει καὶ τῷ³ νιφετῷ⁴ ἄνωθεν κατατρυχόμενον, κάτωθεν δὲ τῆς ἀτραποῦ τὴν ὑγρότητα ἀναδιδούσης καὶ πολλὴν αὐτῷ δυσχέρειαν παρεχούσης. Ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐπὶ τὴν ἐξορίαν αὐτὸν ἀπαγαγεῖν κελευσθέντος, ἀνηλεοῦς ὄντος, ἐπισπεύδοντος αὐτόν, ὥστε δι' ἑπτὰ ἡμερῶν, καὶ τότε σμικροτάτων, διανῦσαι αὐτὸν ὄλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλοις πατράσιν ἔδρασεν ὁ ἀνήμερος θῆρ. Ἐννοήσας δὲ⁵ ὅτι εἵνεκα τῆς ἐξορίας οὐδέν πλεον ὠνήσειεν ἢ τούτους προθυμοτέρους ἀπεργάσασθαι, ὡς πάσης θλίψεως ἀνωτέρους ὑπάρχοντας, μεταβουλευσάμενος ὁ πανοῦργος, μήπω πέντε ἡμέρας ποιήσαντας ἐν τῇ ἐξορία, πάλιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἐν πλείονι σπουδῇ ἀνθυποστρέφειν ἐκέλευσε, μετὰ τῆς αὐτῆς δυσχερείας καὶ κακοπαθείας. Προσέταξεν δὲ αὐτοὺς ἐν ἀνέσει διάγειν, ἕως οὔ σκέψηται⁶ ποίῳ τρόπῳ δυνηθεῖη τούτους ἐλκῦσαι πρὸς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα.

39 ¹Μασαλαιόν: Μασαλαιών V || ²σωμάτιον corr.: σωματεῖον V, L || ³τῷ: τὸ L || ⁴νιφετῷ: νιφετῷ V || ⁵δὲ: δ' L || ⁶σκέψηται: σκέπεται V

40. Καὶ παρελθουσῶν τῶν τοῦ χειμῶνος ἡμερῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀγίων νηστειῶν, μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα παραδίδωσιν¹ αὐτοὺς τῷ σοφιστῇ τῶν κακῶν Ἰωάννῃ, ἧ βούλοιο ἐπινοίᾳ κολάσαι αὐτούς. Παραλαβὼν δὲ αὐτούς, ἔβαλεν² εἰς διαφόρους φυλακάς, καὶ τοιαύταις τιμωρίαις καθυπέβαλλεν³ αὐτοὺς καὶ ἐξέθλιβεν, οἷαις οὐδὲ οἱ Ἕλληνες τοὺς μάρτυρας. Βαλὼν γὰρ αὐτοὺς εἰς λυπηρὰς καὶ σκοτεινὰς⁴ φυλακάς, μήτε στρωμνὰς⁵ ὑποκάτωθεν ἔχοντας, μήτε σκεπάσματα ἄνωθεν, καθὼς ἕκαστος εὐρέθη ἡμφιεσμένος, οὕτως ἕκαστος⁶ χαμαὶ⁷ ἐρέριπτο, κεράμια πρὸς κεφαλὴν ἔχοντες. Διὰ δὲ στενωτάτης⁸ ὀπῆς, οὐγκίαν ἄρτου καὶ τούτου⁹ ἡχρειωμένου¹⁰, ὡς ἐπὶ κυνός, ἐπέριπτον αὐτοῖς, τοσοῦτον ὅσον ἵνα μὴ τῷ λιμῷ τελευτήσωσιν. Τὸ δὲ ὕδωρ, ὃ ἐπεδίδοτο αὐτοῖς βραχὺ λίαν καὶ τοῦτο ὀδωδός. Ὁ γὰρ σκοπὸς αὐτοῦ ὅλος ἦν ἢ πείσαι αὐτούς, ἢ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξαι. Πρὸς δὲ περισσοτέραν θλίψιν τοῦ ἀοιδίου πατρὸς ἡμῶν, τὸν τούτῳ¹¹ διακονούμενον ἀδελφὸν ἡμῶν, λέγω δὴ Θεόκτιστον, τὸν καὶ χάριτι Χριστοῦ διάδοχον αὐτοῦ γενόμενον, νέον ὄντα, ἐν φρουρᾷ καθεῖρξεν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐτιμώρησεν ἐπινοήμασιν. Ἰδὼν δὲ ὅτι μᾶλλον θανεῖν εἴλοντο¹² ἢ προδοῦναί τι τῆς ἀληθινῆς πίστεως¹³, δελεάζουσιν αὐτοὺς ἐν τούτοις, ὡς ὅτι· «Οὐδὲν ἄλλο αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν ἢ τὸ κοινωνῆσαι ἅπαξ Θεοδότῳ καὶ πέραν τούτου μηδὲν δρᾶσαι· εἴθ' οὕτως ἐξελεθεῖν ἕκαστον εἰς τὰ μοναστήρια ὑμῶν, μετὰ καὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ φρονήματος ὑμῶν». Ἐν τούτῳ ἐξέρχονται οἱ πατέρες, (εἰ δεῖ αὐτοὺς πατέρας καλεῖν, διὰ τὴν ἀναπάλαισιν, ἢν εἰς ὕστερον ἐπεδείξαντο θερμὴν καὶ¹⁴ διάπυρον), ἐξ ἧς αὐτῶν ἕκαστος εἰρκτῆς¹⁵ ἐφρουρεῖτο καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν ὄσιον Νικήταν, προτρεπόμενοι καὶ αὐτὸν ἐξεληλυθέναι τῆς εἰρκτῆς.

40 ¹παραδίδωσιν (lec. diff.): παραδίδει L || ²ἔβαλεν: ἔβαλλεν L || ³καθυπέβαλλεν: καθυπέβαλεν V || ⁴σκοτεινὰς: σκοτινὰς L || ⁵στρωμνὰς: στρομνὰς V || ⁶ἕκαστος om. V || ⁷χαμαὶ om. L || ⁸στενωτάτης: στενοτάτης V || ⁹τούτου: τότε L || ¹⁰ἡχρειωμένου: ἡχριομένου V || ¹¹τούτῳ: τούτων L || ¹²εἴλοντο: ἤλοντο V || ¹³τῆς ἀληθινῆς πίστεως: τὴν ἀλήθειαν V || ¹⁴καὶ om. V || ¹⁵εἰρκτῆς om. V

41. Τοῦ δὲ ἀναβαλλομένου, καὶ μὴδ' ὅλως τούτων ὑπακούειν βουλομένου, ἐπέμενον ἐπεμβαίνοντες αὐτῷ, ὡς ὅτι· «Ἀδύνατον ἐαθῆναί σε ἐνταῦθα ἡμῶν ἐξελθόντων, μὴ φανῆς ἡμῶν», λέγοντες, «εὐλαβέστερος¹· οὐδέν ἐστιν² τὸ ζητούμενον αὐτοῖς παρ' ἡμῶν, οικονομήσωμεν μικρόν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἀπολέσωμεν». Οὕτως ἐπὶ πολὺ βιασάμενοι αὐτόν, εἶξεν³ ἀβουλήτως, οὐ τὰς θλίψεις φεύγων, οὐδὲ ναρκήσας τὴν κακοπάθειαν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τῇ παρακλήσει τῶν πατέρων αἰδεσθεὶς ὑπεκλίθη⁴, οὐ τῇ προαιρέσει, ἄπαγε, ἀλλ' εὐλαβηθεὶς τοὺς γέροντας. Ἐνεκεν γὰρ τοῦ περὶ πίστεως λόγου, ζωῆς καὶ θανάτου προκειμένων, ὁ θάνατος αὐτῷ, εὖ οἶδα, ἦν προτιμώτερος, καὶ οὐδ' ὅλως προὔδιδεν⁵ τι τοῦ ὀρθοῦ λόγου, κἂν μύριοι κίνδυνοι προὔκειντο. Τσιγαροῦν ἀνῆλθον ὁμοῦ πάντες εἰς τὰ λεγόμενα εὐκτήρια, ἱστορισμένα δὲ ἦν ὡς τὸ πρότερον, καὶ ἐκοινώνησαν ἐκ χειρὸς Θεοδότου λέγοντος: «Τοῖς μὴ προσκυνοῦσιν⁶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀνάθεμα». Καὶ οὕτως οἱ μὲν λοιποὶ πατέρες ἐξῆλθον ἕκαστος εἰς ἣν διεῖπεν μονήν. Οὗτος δὲ ὁ μακάριος, περισσοτέρως πληγείς τὴν καρδίαν, ὡς ὅτι καὶ τὸ μικρὸν παρεκκλίνει τοῦ παντός ἐστιν ἀρχὴ καταστροφῆς, ἐβουλεύσατο ἀποδράσαι καὶ ἀπελθεῖν εἰς ἑτέραν χώραν, κάκεῖσε τὴν ἥτταν διορθώσασθαι.

41 ¹ μὴ φανῆς ἡμῶν λέγοντες εὐλαβέστερος om. V || ² ἐστιν: ἐστι V || ³ εἶξεν: ἦξεν V || ⁴ ὑπεκλίθη corr.: ὑπεκλήθη V,L || ⁵ προὔδιδεν: προέδιδεν V || ⁶ προσκυνοῦσιν: προσκυνοῦσι V

42. Ἐμβαλὼν δὲ τὰ αὐτοῦ εἰς ἀκάτιον, διέπλευσεν ἕως Προκονήσου. Καὶ αὐθις μεταμεληθεὶς καὶ εἰπὼν ἐν ἑαυτῷ ὅτι: «Ἐνθα τὸ σφάλμα γέγονεν, ἐκεῖ δεῖ γενέσθαι καὶ τὴν διόρθωσιν», ὑπέστρεψεν πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ εἶχετο τῆς προτέρας αὐτοῦ ὁμολογίας καὶ πίστεως τὸ παράπαν μηδὲν δεδιώς. Προσκαλεσάμενος δὲ τοῦτον ὁ βασιλεὺς, ἔφη πρὸς αὐτόν: «Τί ὅτι τῶν ἄλλων πατέρων ἐξελθόντων εἰς τὰ μοναστήρια τὰ ἴδια, αὐτὸς μόνος ὑπελείφθης, τῷ ἰδίῳ ἐξακολουθήσας θελήματι καὶ οὐ τῇ διατάξει ἡμῶν πειθαρχήσας, ὡς δὲ ἔμαθον, καὶ διαφεύγειν τὸ κράτος ἡμῶν διελογίσω, παραλογίσασθαι¹ τοῦτο νομίσας². Τοίνυν εἴξας³ τῇ ἡμετέρᾳ κελεύσει, ἐξελθέ σου εἰς τὸ μοναστήριον· εἰ δὲ μή, θλίψεις σοὶ μέλλω ἐπιφέρειν, ἃς οὐ δυνήσῃ ὑπενεγκεῖν». Πρὸς ταῦτα ὁ ὄσιος πραεῖα⁴ τῇ φωνῇ ἀπεκρίνατο· «Ἐγὼ μὲν» λέγων, «ὦ βασιλεῦ, οὔτε εἰς τὸ μοναστήριόν μου ἐξέρχομαι, σοῦ κελεύοντος, οὔτε τῆς πίστεώς μου ἀποστήσομαι, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ μου ὁμολογίᾳ⁵ εἰμι καὶ ἔσομαι, ἐν ἧ⁶ καὶ οἱ πατέρες μου διεφυλάχθησαν, δι' ἧς καὶ προεκινδύνευσαν ὑπερασπίζοντες ἄριστα τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἧ⁷ ἐστήκαμεν καὶ καυχώμεθα⁷ ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εὖ ἴσθι γάρ, βασιλεῦ, ὅτι οὔτε τὸν θάνατον πτωθεῖς⁸, πρόσκαιρος γάρ ἐστιν, οὔτε τὴν ζωὴν ταύτην ἀγαπήσας, Θεὸς μάρτυς, ἐποίησα τὸ μὴ καθῆκον· ὑπακοὴν δὲ τῶν γερόντων, ἥνπερ οὐκ ὄφειλα, καὶ ἄκων ἐπλήρωσα. Γίνωσκε οὖν ἀκριβῶς, ὡς οὐδεμία κοινωνία ἐστίν μοι πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἐμμένω τῇ παραδόσει, ἧ⁸ ἐξ ἀρχῆς παρέλαβον. Ποίει ὃ βούλει ἐν ἐμοί, μηδὲν πλέον ἀκούειν παρ' ἐμοῦ οἰόμενος».

42 ¹παραλογίσασθαι: παραλογήσασθαι V || ²νομίσας: νομήσας V || ³εἴξας corr.: ἦξας V,L || ⁴πραεῖα: πραΐα V || ⁵μου ὁμολογία: ὁμολογία μου V || ⁶ἧ: ηι L || ⁷καυχώμεθα corr.: καυχόμεθα V,L || ⁸πτοηθείς: πτωηθείς L

43. Ἴδων δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἀμετάθετον ἔχοντα τὸ φρόνημα, παρέδωκεν αὐτὸν Ζαχαρίᾳ τινί, ἐπιτρόπῳ τῶν βασιλικῶν οἴκων, τῶν ἐπιλεγομένων τὰ Μάγγανα, φυλάττειν αὐτὸν τέως παρ' ἑαυτῷ ἐκεῖσε, ἕως οὗ σκέψηται τι¹ περὶ αὐτοῦ. Εὐσεβῆς² δὲ ὢν ὁ ἀνὴρ, οὐδὲν δεινὸν διεπράξατο εἰς τὸν ὄσιον, μᾶλλον δὲ τοῦναντίον ἀγαθοποιῶν καὶ εὐεργετῶν³ αὐτὸν⁴ τὰ μέγιστα, αἰδούμενος καὶ εἰς πρόσωπον ἀτενίσαι τοῦ ἀνδρός. Μετὰ ταῦτα ἐξώρισεν⁵ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς ἓν τῶν νησιῶν τοῦ κόλπου, τῆς ἁγίας Γλυκερίας λεγόμενον. Κατεῖχεν δὲ τοῦτο Ἄνθιμος τις τῶν ἐντόμων, ἀγυρτώδης, ἱερόσυλος, κακεντρεχῆς, σκολιός, δόλιος, αὐθάδης, κακοήθης⁶, ἀνηλεής, ἀκόλαστος, τιμωρός, ἐρινύς, βδελυκτός, ἐχίδνης γέννημα, σαύρα ἰοβόλος, γῆς ἔντερον εἰδεχθές, ἀειδές, ἀδρανέστατον τὰ πάντα, μόνον ἰσχυρὸν εἰς ἀσέβειαν, ἄτιμόν τε καὶ πανώλεθρον⁷, δολερὸν, δίγνομόν τε καὶ κακότροπον⁸. Τοῦτον οὖν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ κακίαν, ἕξαρχον τῶν ἐκεῖ μοναστηρίων ἐποίησαν οἱ ἄθεοι. Τοιούτοις γὰρ τότε τὰς ἀρχὰς ἐνεχείριζον, ἵνα τῇ δυναστείᾳ τὸ πᾶν διαστρέψωσιν. Ὅν, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ μανίαν καὶ ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν⁹, Καϊάφαν οἱ αὐτόχθονες προσωνόμασαν¹⁰. Οὗτος δὲ παραλαβὼν τὸν ὄσιον καὶ λαβὼν τὴν ἐξουσίαν κατ' αὐτοῦ, ἐπιμελῶς ἐξέθλιβεν. Κατακλείσας γὰρ αὐτὸν εἰς στενὴν καὶ τεθλιμμένην εἰρκτὴν, ἐτιμῶρει τοῦτον εἰς τέλος, μήτε ὄλως ἀνανεύειν τοῦτον¹¹ συγχωρῶν, αὐτὸς τὴν κλεῖδα τῆς φυλακῆς ἐπιφερόμενος· καὶ δι' ὁπῆς τὴν βραχυτάτην τροφήν αὐτῷ ἐπιδίδοσθαι¹² προσέταττεν. Εἶχεν γὰρ καὶ ὑποσχέσεις παρὰ τῶν ἀθέων ὡς ὅτι, εἰ πείσειεν τοῦτον συνελθεῖν αὐτοῖς, περισσοτέρας τιμῆς ἀξιοῦσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ περισσῶς αὐτὸν ἐξέθλιβεν, πείθειν αὐτὸν οἰόμενος ὁ ἀνόσιος.

43 ¹τι om V || ²εὐσεβῆς: εὐσεβεῖς L || ³εὐεργετῶν: εὐεργετὸν L || ⁴αὐτὸν: αὐτῷ L || ⁵ἐξώρισεν: ἐξόρισεν V || ⁶κακοήθης om. V || ⁷πανώλεθρον corr.: πανόλεθρον V,L || ⁸ἀκόλαστος, ... τε καὶ κακότροπον om. V || ⁹ἀλαζονείαν: ἀλαζονίαν V || ¹⁰προσωνόμασαν: προσονόμασαν L || ¹¹τοῦτον: αὐτὸν V || ¹²ἐπιδίδοσθαι: ἐπιδιδῶσθαι L

44. ὄντος δὲ τοῦ σεβασμίου ἐκεῖσε, τί θαυματουργεῖ δι' αὐτοῦ ὁ τῶν θαυμασίων Θεός; Οὐ γὰρ δεῖ κρύπτειν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν ἐν τῷ ὀσίῳ πλεονάσαν. Ζαχαρίας τοίνυν ὁ προμνημονευθεὶς ἀγαθοποιὸς φύλαξ τοῦ θεσπεσίου πατρὸς ἡμῶν, πεμφθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως πρὸς διοίκησιν δημοσίων πραγμάτων ἐπὶ τὸ Θρακῶν μέρος, βαρβάροις ἀλούς, τοῖς παρακειμένοις ἐκείνῳ τῷ μέρει, αἰχμάλωτος εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἀπήχθη¹. Ἀκηκοὼς δὲ τοῦτο Μιχαήλ, ὁ² ἱερώτατος ἐπίσκοπος Συνάδων, ἐξ ἧς ἐφρουρεῖτο καὶ αὐτὸς φρουρᾶς, δηλοῖ τῷ ὀσιωτάτῳ³ Νικήτῃ ὅτι· «Ὁ κοινὸς ἡμῶν φίλος καὶ εὐποιὸς Ζαχαρίας, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θρακῶν ἔθνους, δορύκτητος⁴ εἰς τὴν γῆν αὐτῶν ἀπήει⁵. ἀλλὰ, παρακαλῶ, ἐκβίασαι⁶ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεόν, δύνασαι γάρ, εὖ οἶδα». Ὡς δὲ ἀνηγγέλη⁷ τῷ πατρὶ διὰ τοῦ ὑπηρετοῦντος ἀδελφοῦ ἡμῶν Φιλίππου, οὐ μικρῶς ἠνιάθη, ὡς μικροῦ δεῖν⁶ καὶ ἄσιτον διαμεῖναι⁷ διὰ πάσης ἡμέρας.

44 ¹ἀπήχθη: ἀπηνέχθη V || ²ὁ om. L || ³τῷ ὀσιωτάτῳ: ὀσίῳ τούτῳ L || ⁴δορύκτητος corr.: δορύκλητος L, αἰχμάλωτος V || ⁵ἀπήει corr.: ἀπεῖη V, L || ⁶ἐκβίασαι: ἐκβιάσαι L || ⁷ἀνηγγέλη: ἀνηγγέλλη L || ⁶δεῖν om. V || ⁷διαμεῖναι: δειαμεῖναι L

45. Ἐσπέρας δὲ καταλαβούσης, ἦνπερ ἐκέκτητο κανδηλαν εἰς φαῦσιν τῆς εἰρκτῆς, ἐπέδωκεν ταύτην τῷ διακόνῳ, ἐν τῷ θαλαττίῳ ὕδατι ἐκπλῦναι ταύτην αὐτῷ προστάξας¹. Ὡς δὲ τοῦτο ἐν² σπουδῇ ἐποίησεν ὁ διάκονος, ἀπέδωκεν τῷ ὀσίῳ τὴν κανδηλαν. Ἀνάψας δὲ ταύτην, ἠγρύπνει τὸν θεὸν ὑπὲρ Ζαχαρίου ἱκετεύων, ἕως οὗ³ πληροφορίαν πρὸς τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ τῆς τούτου ἀναρρύσεως ἐδέξατο. Ὅτε δὲ ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς νυκτερινῆς ψαλμοδίας, ἐφώνησεν τῷ ὑπηρετοῦντι⁴· καὶ ἐκτελέσαντες ταύτην, ὡς ἑώρα τοῦτον ὁ διάκονος ἐσπέρας μὲν ὑπερβαλλόντως ἀνιώμενον καὶ σκυθρωπάζοντα⁵, πρωΐας δὲ⁶ φαιδρὸν⁷ καὶ χαριεντιζόμενον, ἤρετο⁸ τὴν αἰτίαν θέλων μαθεῖν. Ὁ δὲ φησιν: «Μὴ λυποῦ, Φίλιππε, τὸν γὰρ φίλον ἡμῶν Ζαχαρίαν σοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνταῦθα μέλλεις θεάσασθαι.», ὅπερ καὶ γέγονεν· μετ'⁹ οὐ πολὺ γὰρ ἔδοξεν εἰρηνεύειν τὸ προειρημένον ἔθνος μετὰ τοῦ βασιλέως, τῆς δὲ εἰρήνης γενομένης¹⁰ καὶ ἀντικαταλλαγῆ γέγονεν¹¹, ἀντεδίδουν γὰρ ἀλλήλοις τοὺς παρ' αὐτῶν αἰχμαλώτους. Ὡς δὲ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς τοὺς μέλλοντας ἐκεῖθεν διὰ τῆς ὡς εἴρηται καταλλαγῆς ἐξέρχεσθαι, οὐδὲν περὶ Ζαχαρίου ἐμνημόνευσεν· καὶ γὰρ μετὰ τὴν τούτου ἄλωσιν ἦν γνοῦς ὅτι τοῦ μέρους τῶν ὀρθοδόξων ἐστὶν καὶ τῶν ἐν φυλακαῖς θεραπευτῆς. Τούτου χάριν καὶ ἔασεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐπαγωγῇ συναποθανεῖν. Ὡς δὲ ἐξήρχοντο ἐκ τῶν ἐκεῖσε πάντες οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὄντες λέγει καὶ πρὸς Ζαχαρίαν ὁ τοῦ ἔθνους βασιλεὺς· «Θέλεις ἀπελθεῖν οἴκαδε;». Ὡς δὲ καὶ «πάνυ γε» ἀπεκρίθη, ἔφη, «πορεύου». Ὡς δὲ εἶδεν ὁ Ζαχαρίας τὴν ἐκ Θεοῦ γινομένην εἰς αὐτὸν κατάνυξιν ἔφη πρὸς αὐτὸν· «Εἰ κέκριται σοὶ τοῦ ἀποστεῖλαι με, χάρισαί μοι καὶ τὸν ὀμαίμονα τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας». Ὁ δὲ φησιν· «ἄρον καὶ αὐτὸν καὶ ἄπιθι¹²». Καὶ οὕτως ἀμφοτέροι, οὓς ὁ βασιλεὺς ἐάσας κατεφρόνησεν, τούτους ὁ Θεὸς διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν τοῖς ἰδίῳ ἀπεκατέστησεν.

45 ¹ αὐτῷ προστάξας om. V || ² ἐν om. V || ³ οὗ om. V || ⁴ τῷ ὑπηρετοῦντι: τὸν ὑπηρετοῦντα V || ⁵ σκυθρωπάζοντα: σκυθρωπάζοντα L || ⁶ ἐσπέρας μὲν ὑπερβαλλόντως ἀνιώμενον καὶ σκυθρωπάζοντα, πρωΐας δὲ om. V || ⁷ φαιδρὸν: φαιδροποιὸν L || ⁸ ἤρετο: εἴρετο L || ⁹ μετ' corr.: μεθ' V,L || ¹⁰ τῆς δὲ εἰρήνης γενομένης om. V || ¹¹ ἀντικαταλλαγῆ γέγονεν: ἀντικαταλλαγῆς γενομένης V || ¹² ἄπιθι: ἄπηθι L

46. Ἄλλου δὲ παραδοξότερον ἀκούσωμεν θαύματος. Τρεῖς ἀδελφοὶ κατὰ σάρκα πλοῖον ἐκέκτηντο, δι' οὗ πραγματευόμενοι τὸ ζῆν ἐπορίζοντο. Ἐν μιᾷ οὖν παραπλέοντες τὸ λεγόμενον Παντεῖχιν, βορέου ὄντος χειμωνικοῦ¹, αἴφνης σπιλᾶδος² ἐπελθούσης καὶ τῆ νηὶ προσρηξάσης³, διέστρεψεν ταύτην. Ἦν δὲ νύξ καὶ οἱ μὲν δύο ἠδυνήθησαν σωθῆναι διὰ τῆς μικρᾶς σκάφης, ὁ δὲ ἕτερος μετὰ καὶ ἄλλου ἐνὸς ὑπέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ. Τὸ δὲ πλοῖον ἦν βεβυθισμένον πάντη. Μόνον τῶν δύο ἄκρων τῶν ἐκ πλώρης καὶ πρύμνης μικρόν τι⁴ ἐμφαινομένων, εἰς ἃ ἐκαθέζοντο ἀμφοτέροι πάσης σωτηρίας ἀπελπισμένοι. Οἱ δὲ διασωθέντες, ὡς προεῖρηται, ἔδραμον πρὸς τὸν ὄσιον ἀπαγγέλοντες αὐτῷ μετ'⁵ ὀδυρμῶν τὸν τοῦ ἀδελφοῦ θάνατον καὶ παρακαλοῦντες εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἴσως παρακληθῆ ὁ Θεὸς καὶ δράσει τι παρ' ἐλπίδα εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ ὄσιός φησι πρὸς τὸν ἕνα· νεάζων δὲ ἦν οὗτος χαριέντως· «Ἐὰν ἴδης⁶ τὸν ἀδελφόν σου προνοία Θεοῦ γίνῃ μοναχός;». Ὁ δὲ φησιν· «Ναὶ τίμιε πάτερ». Ὁ δὲ ὄσιός φησιν· «Ἄπιτε⁷ μηδὲν ἀνιῶντες καὶ αὖριον, πιστεύω τῷ Θεῷ, θεωρεῖτε αὐτόν». Καὶ οὕτως ὁ μὲν ὄσιος εἰς εὐχὴν ἐκτενή ἔστη ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων, ὁ δὲ τῶν τεραστίων Θεὸς οἰκείου θεράποντος ἐπλήρου θέλημα. Τὸ γὰρ πλοῖον, ὡς εἴρηται, ὠθούμενον ὑπὸ τῆς βίας τῶν ἀνέμων ἐπὶ τὸ πέλαγος, κατέλαβεν τοῦτο ἢ τοῦ ὄσιου εὐχὴ καὶ ὡς ὑπ' ἀντανεμίας μεγάλης ὑπαντηθέν, πρὸς τὴν ἠπειρον ἀνθυπέστρεψεν καὶ οἶον ἰστίῳ ἐλαυνόμενον σφοδρῶς εὐθυποροῦν ὡς ὑπὸ τινος κυβερνούμενον διεσώθη πρὸς τὸν λεγόμενον Πυλατικὸν λιμένα, τῶν ὄντων μὲν <ἐν> αὐτῷ μηδὲ ὀλίγως εἰδόντων ποῦ πορεύονται. Ἡ γὰρ νύξ πάντη ἀφεγγῆς ἦν. Τί δὲ θαυμασιώτερον καὶ τί τούτου παραδοξότερον; Διασωθέντες δὲ οἱ δύο ἄνδρες καὶ γνώσαντες τὸν τόπον, μεγάλως ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος. Ὡ ἐντεύξεως καθαρᾶς καὶ εὐπροσδέκτου! Ὡ δεήσεως εὐπαρρησιάστου! Ὡ ἰκετηρίας ἀκαταισχύντου! Ὡ πρεσβείας εὐπροσδέκτου! Ὡ αἰτήσεως ἀδιακρίτου! Ὡ πίστεως ἀδιστακτου! Τί ἔλαττον τοῦτο τῶν τοῦ Μωσέως θαυμάτων; Ἐρρηξεν θάλασσαν ἐκεῖνος τῆ τοῦ Θεοῦ προστάξει καὶ διέσωσε λαὸν φυγάδα. Ἦξεν καὶ οὗτος ταύτην δι' ἰκετηρίας, καὶ οὐκ κολπωσαμένη καταπιεῖν ἠπέιλει, τούτους ἐν τάχει τῆ γῆ παρέπεμψεν δουλικῶς, ὑπήκουσα τῷ κτίσαντι, θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν τῷ ποιοῦντι Θεῷ. Ὁρᾶτε πάλιν ὅση τοῦ ἀνδρὸς ἡ παρρησία; Ὡσπερ γὰρ εἴ τις φίλον ἔχει γνήσιον, εἶτα ὑπ' ἄλλου παρακληθεὶς βοηθῆσαι αὐτῷ πρὸς τὸν φιλούμενον, πρὸ τοῦ τὴν αἴτησιν ποιῆσαι ἐπηγγείλατο τὸν αἰτησάμενον ἀμύνειν ποιεῖν ὅσα ἂν αἰτήσῃται εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ποθουμένου ἐν βεβαιότητι⁸ θαρρῶν ὡς οὐ

παραλογισθήσεται; Οὕτως καὶ ὁ μακάριος πρὸ τοῦ τὴν αἴτησιν ποιῆσαι τοὺς αἰτησαμένους μηδὲν ἀνιᾶν ἐκέλευσεν ἐν τῷ εἰπεῖν ὄψεσθε διασωθέντα τὸν ὁμαίμονα⁹.* Οὕτως δὲ ἐκαρτέρησεν ὁ ὄσιος ἐν ἑξ ἔτεσι θλιβόμενος, κακουχούμενος, ὑστερούμενος^a, πιεζόμενος, στενούμενος, καταπονούμενος¹⁰, μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ θεομάχου Λέοντος.

^a Εβρ. 11, 37-38

¹χειμωνικοῦ: χειμονικοῦ L || ²σπιλᾶδος: σπηλάδος L || ³προσρηξάσης: πρὸς ριξάσης L || ⁴τι: εἶ L || ⁵μετ' corr.: μεθ' V,L || ⁶ἴδης: εἶδης L || ⁷ἄπιτε: ἄπειτε L || ⁸βεβαιότητι: βαιβαιότητι L || ⁹ἀντεδίδουν γὰρ ἀλλήλοις... διασωθέντα τὸν ὁμαίμονα om. V || ¹⁰πιεζόμενος, στενούμενος, καταπονούμενος om. V

* Ἐξῆλθεν καὶ Ζαχαρίας σὺν τοῖς λοιποῖς αἰχμαλώτοις, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἁγίῳ. Τρεῖς δὲ ἀδελφοὶ κατὰ σάρκα, σὺν τῷ ἰδίῳ πλοίῳ ἐν τῇ θαλάσῃ πλέοντες καὶ μέλλοντες καταποντίζεσθαι, σφοδροῦ καταλαβόντος αὐτοὺς κλύδωνος¹, δι' ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου διασωθέντες, τῷ Θεῷ ἠὲ χαρίζονται, τῷ τοιαύτην χάριν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ δεδωκότι² red. V

¹κλύδωνος corr.: κλυδόνας V || ²δεδωκότι corr.: δεδοκότι V

47. Οὗτος γὰρ ὁ ἀλιτήριος¹, ἐπὶ πολὺ² ἐπαρθεὶς τὴν διάνοιαν καὶ εἰς τέλος ἀλαζονευόμενος, ἐδίδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπόρθει³ αὐτὴν προκόπτων ὁσημέρα ἐπὶ τὸ χειρὸν, ὅθεν καὶ³ δίκην ἔτισεν⁴ ἀξίαν τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τὸν ἔχθιστον θάνατον. Πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, εἶδεν ἐν ὄραματι⁵ τὸν ἀγιώτατον Ταράσιον ἦκοντα πρὸς αὐτὸν καὶ διακωμωδοῦντα αὐτοῦ τὰ ἀθέμιτα⁶ καὶ πρὸς τινα Μιχαὴλ αὐστηρᾶ τῇ φωνῇ λέγοντα· «Παῖσον τοῦτον ὅσιε Μιχαήλ», ἐλθὼν πλησίον ἔδοξε πατάσσειν αὐτὸν καὶ ἀπονεκροῦν. Διωπνισθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φόβου, διηγήσατο τὸ ὄραθὲν Θεοδοσία τῇ αὐτοῦ γυναικί, ἣτις καὶ εἰς τὸ φανερὸν τὴν ὀπτασίαν ἤγαγεν τῷ ἔμοι διηγησαμένῳ ταύτην ἀπαγγείλασα. Ἐκ δὲ τῆς ὥρας ἐκείνης ὁ ἄθλιος ὑπῆρχεν ἐνεὸς⁷ καὶ οἶον ἔκνους τις καὶ ἐξεστηκῶς· οὕτω διῆγεν, ἕως οὗ⁸ τινες [γὰρ] τῆς τάξεως νεωτερίσαντες⁹ καὶ ὡς ὑπ' ἀγγέλου ὀδηγηθέντες, εἰσήεσαν¹⁰ ἀκωλύτως¹¹ εἰς τὰ βασίλεια καὶ ἐπάταξαν αὐτὸν εἰς τὸ εὐκτηρίου ναοῦ τοῦ Φάρου¹² μαχαίραις¹³. Ἔδοξε γὰρ προσφεύγειν ἐν¹⁴ τῷ θυσιαστηρίῳ¹⁵ καὶ ὡς διώκτης ὤνησεν οὐδὲν¹⁶, ἀλλ' ἐπατάχθη ἔμπροσθεν τούτου¹⁷ ἀνομήσας διακενῆς. Ἦν δὲ τούτῳ δέσμιος ὁ Μιχαὴλ δυσὶν ἀλύσεσιν κατεχόμενος, καὶ εὐθέως λύσαντες αὐτὸν οἱ τὸν θῆρα χειρῶσάμενοι, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν¹⁸ βασιλέα. Ὅστις μέσος ἀρετῆς καὶ τοῦ ἔμπαλιν γενόμενος, τὴν μὲν πίστιν, οὐ κατόρθωσεν¹⁹, τοὺς δὲ πατέρας ἡμῶν ἅπαντας ἐκ τῆς ἐξορίας²⁰ ἀνεκαλέσατο καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς ἠλευθέρωσεν καὶ πάντων ἐπὶ αὐτοῦ τὰ δεσμὰ ἀνέθη καὶ ὁ διωγμὸς ὁ πολὺς τῆς ἐκκλησίας ἐπαύσατο. Ἐξῆει²¹ δὲ καὶ ὁ μακάριος πατὴρ ἡμῶν Νικήτας ἐξ ἧς ἐβέβλητο φυλακῆς, ὡς ἕκ τινος σκάμματος²² λαμπρὸς ὁμολογητὴς καὶ μάρτυς ἀναίμακτος, τὰ νικητήρια τῶν ἄθλων ἐναργῶς ἐπιφερόμενος. Ἀντάρτης δὲ τις τότε ὀνόματι Θωμᾶς ἀναφανείς ἦν ἐξ ἀνατολῶν μαιφόνος, δόλιος ἀνὴρ ὑπάρχων τοῦ ἀντικειμένου πρόδρομος. Τοῖνυν φεύγοντες αὐτοῦ τὰς μαιφονίας εἰσήλθοσαν πάντες οἱ θεοφόροι πατέρες εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὁ δὲ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἀγιώτατος λέγω Νικηφόρος ὁ Πατριάρχης, Νικήταν τὸν ὀσιώτατον προσκαλεσάμενος εἶχεν παρ' ἑαυτῷ καὶ ἐκ τῶν ἀγίων αὐτοῦ χειρῶν τῶν θείων μυστηρίων μετελάμβανεν μετὰ πάσης πληροφορίας καὶ πίστεως. Ὡς δὲ ἐγένετο ἡ κατάλυσις τοῦ προειρημένου ἀντάρτου, ἐξῆλθεν ἕκαστος αὐθις εἰς τὸ ἴδιον καταγώγιον²³.

47 ¹ ἀλιτήριος: ἀλητήριος V || ²ἐπὶ πολὺ (πολὶ L) ἐπαρθεὶς τὴν διάνοιαν... ὅθεν καὶ om. V || ³ἐπόρθει: ἐπόρθη L || ⁴δίκην ἔτισεν: δίκην τήσας V || ⁵ὄραματι: ὀράτι L || ⁶ἀθέμιτα: ἀθέμητα L ||

⁷ἐνεός: ἐνέος L || ⁸πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς... οὕτω διῆγεν, ἕως οὗ om. V || ⁹νεωτερίσαντες: νεωτερήσαντες L || ¹⁰εἰσήεσαν: εἰσέεισαν V || ¹¹ἀκωλύτως: ἀκολύτως L || ¹²ναοῦ τοῦ Φάρου om. V || ¹³μαχαίραις: μαχέραις V || ¹⁴ἐν om. L || ¹⁵θυσιαστηρίῳ: θυστηρίῳ L || ¹⁶καὶ ὡς διώκτης ὤνησεν οὐδὲν om. V || ¹⁷ἀλλ' ἐπατάχθη ἔμπροσθεν τούτου: κάκει ἐπατάχθη red. V || ¹⁸αὐτὸν om. V || ¹⁹οὐ κατόρθωσεν: οὐκ ὄρθωσεν V || ²⁰τῆς ἐξορίας: τῆς ἐξωρίας L || ²¹ἐξίηι: ἐξίει V || ²²σκάματος: σκαλύματος V || ²³ἀντάρτης δὲ τις τότε... εἰς τὸ ἴδιον καταγώγιον om. V

48. Ἀπῆει¹ δὲ καὶ² ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν εἰς τὰ παρακείμενα νησία³ πλησίον τῆς πόλεως, τῆς ἡσυχίας ἐρῶν. Καὶ ἐκαθέσθη εἰς ἓν τούτων ἀγγελοπρεπῶς διαιτώμενος⁴. καὶ ἦν πάντων ὁδηγὸς εἰς σωτηρίαν, πάντων στηριγμός, πάντων ἰατρός, νηπίων διδάσκαλος, νεότητος παιδαγωγία, γήρως βακτηρία, χηρῶν προστάτης, ὀρφανῶν ὑπερασπιστής, θλιβομένων παραμυθία, πενθούτων παράκλησις, καταψυχὴ ἀσθενούντων, ἰητὴρ δοκιμώτατος, τοῖς ἐν ζάλῃ πυρσός, χειμαζομένοις λιμὴν καὶ ἀπλῶς συντόμως εἶπεῖν πάντων ἦν προνοούμενος, τοὺς μὲν τῷ βίῳ οἰκοδομῶν, τοὺς δὲ τῷ λόγῳ ὑποστηρίζων, τοῖς πεινῶσιν διαθρύπτων τὸν ἄρτον πλουσίως. Τοσοῦτον δὲ εἶχεν ἀπλήστως ταῖς εὐποιίαις, ὡς οὐ μόνον εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπίστους τὴν ἐλεημοσύνην ἐπεδείκνυεν. Καὶ γὰρ ἦσαν ἐκεῖ πλησίον εἰς τὴν παρακειμένην νῆσον κατάκλειστοι Ἀγαρηνοὶ καὶ εἴ ποτέ τις αὐτῶν ἡσθένει ἀπέστελλεν αὐτῷ ὁ ὄσιος τὰ τὴν ἀσθένειαν παραμυθοῦντα· καὶ ἐρχομένοις πρὸς αὐτὸν τράπεζαν τούτοις παρετίθει ἐφαπλῶν* πρὸς πάντας ἀφθόνως τὸν ἔλεον, ὥστε τὸ ὠμὸν καὶ ἀτίθασον ἔθνος ἐκεῖνο εἰς ἠπιότητα μεταποιηθὲν εὐχαριστίας τούτῳ προσάγειν καὶ αἰχμαλώτους χαρίζεσθαι, εἰ τὴν χώραν αὐτῶν καταλάβοιεν ἔλεγον.

48 ¹ἀπῆει: ἀπίει V || ²καὶ om. V || ³τὰ παρακείμενα νησία: τὰς παρακειμένας νήσους V ||
⁴διαιτώμενος: διαιτόμενος V

49. Ἐν μιᾷ δὲ παρεγένετό τις ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ οὗτος τῶν πρώτων πρὸς τὸν ὄσιον ἐφοδιασθῆναι αἰτῶν τὰ πρὸς ἀσθένειαν εἰς παραμυθίαν. Ὁ δὲ ὄσιος τὴν τοῦ Χριστοῦ πληρῶν ἐντολὴν παντὶ τῷ αἰτοῦντι διεδίδου. Ζαχαρία τῷ ὑπηρετοῦντι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐπέτρεψεν παρέχειν τῷ Ἰσμαηλίτῃ ἐκ τῶν προσόντων ὅσα ἂν αἰτεῖται. Ὁ δὲ ἀσχολούμενος εἰς τινα διακονίαν ἐπὶ πολὺ ἀναπόκριτον ἀφῆκεν τὸν Ἀγαρηνόν. Ὁ δὲ λυπηθεὶς ὅτι ὅλως παρελογίσθη ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου, ἐνεκάλεσεν τῷ ὀσίῳ κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ χρηστὸς ὢν πρὸς ἅπαντας, οἰκτείρας τοῦτον καὶ ἀποθεραπεῦσαι βουλόμενος φωνήσας τὸν Ζαχαρίαν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ εἰκότα προσμαχησάμενος, ἐπετίμησεν ὀρῶντος τοῦ Ἰσμαηλίτου¹. Ὁ δὲ μὴ εἰδὼς τὴν ἐλληνίδα διάλεκτον ἤρετο² διερμηνέως μαθεῖν θέλων τί πρὸς τὸν Ζαχαρίαν ὁ ὄσιος ἀπεφῆνατο. Ὁ δὲ ἐρμηνεύς φησιν· «Γινώσκων ἔσο³ ὅτι διὰ τὴν σὴν ἔγκλησιν ὁ Ζαχαρίας βαρέως ἐπετιμήθη ἐπιτιμίῳ τοιῶδε». Ὁ δὲ μεταμεληθεὶς, ὅτι ὅλως προσενεκάλεσεν, ἠντιβόλει τὸν ὄσιον διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνέως ἀφῆναι τὴν ἀδικίαν τῷ Ζαχαρίᾳ. Ὁ δὲ σεβάσμιος προσεποιεῖτο ἀναβάλλεσθαι. Τοῦ δὲ ἐπιμένοντος ἐπὶ πλεῖον καὶ παρακαλοῦντος, οἱ παρεστῶτες ἔφησαν πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν μὴ πρὸ ποδῶν αὐτοῦ πέσης οὐδὲν ἀνύσεις». Τοῦ δὲ εἰπόντος ὡς «ἀδύνατόν μοι τοῦτο δρᾶσαι, οὐδὲ γὰρ παραδέχεται ὁ ἡμέτερος νόμος, ἐπεὶ ἀποκτενοῦσίν με οἱ ὁμόεθνοι», εἶπον πάλιν οἱ συνόντες· «οὐχ ὑπακουσθήσῃ ἄλλως ἢ οὕτω». Ὁ δὲ στενωθεὶς περισκόπησεν ὧδε κάκεῖσε καὶ ὡς οὐδένα εἶδεν τῶν συμφυλετῶν, ἔπεσεν τοῦ ὀσίου εἰς τοὺς πόδας αἰτῶν συγχωρήσεως τυχεῖν τὸν Ζαχαρίαν. Ὡ τοῦ θαύματος! Οὓς οὐδὲ ξίφος ὑπέταξεν ἂν εἵνεκα τούτου, τούτους ἢ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ἀρετὴ εὐχερῶς ὑπέκλινεν καὶ πρὸς γῆν κατένευσεν ἠπιωθέντας. Καὶ γὰρ ἀρετὴν εὐλαβεῖσθαι οἶδε καὶ πολέμιος, καὶ ὑποπίπτει ὅλως, οἷς ἢ χάρις ἐνίκησεν. Τοιαύτη γὰρ ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνέργεια, εἴ τι ἐπισκηνώσει πάντα ἰσχύειν παρασκευάζει. Λαβὼν οὖν ὁ Ἀγαρηνὸς ἄπερ ἤτησεν καὶ οἷα κατανευγμένος, παρὰ τὸ σύνηθες πρὸς τοὺς ὁμοέθνους αὐθις ὑπέστρεψεν.

49. ¹Ἰσμαηλίτου: Ἰσμαίλιτου L || ²ἤρετο: εἶρετο L || ³ἔσο: ἔστη L

* ψυχικὸς καὶ σωματικὸς, τοῖς ἐνδεέσιν ἐπαρκῶν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, οὐ μόνον τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπίστους τὴν ἐλεημοσύνην ἐπεδείκνυεν.

¹ψυχικὸς καὶ σωματικὸς... ἐπεδείκνυεν red. V

50. Μετὰ ταῦτα ὠνήσατο ὁ μακάριος μετόχιον μικρὸν ἄντικρυς τῆς πόλεως πρὸς τὸ βόρειον¹ μέρος. Κακεῖσε διῆξεν τὸν ἐπίλοιπον βραχύτατον χρόνον, ἐρρωμένος μὲν τῆ ψυχῇ, νοσηλευόμενος² δὲ τῷ σώματι ἐκ τῆς ἀμέτρου κακοπαθίας³. Ὅτε δὲ ἐφέστηκεν ὁ καιρὸς τοῦ ἀναλῦσαι αὐτὸν καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι τῆς νόσου σφοδρότερον κατεπειγούσης⁴ καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐκδαπανώσης καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀτονίαν παρεχούσης ἐν τῷ τῆς νηστείας χρόνῳ μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἣτις ἦν Παρασκευή, λέγει πρὸς Θεόκτιστον τὸν διάκονον τὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται γινόμενον· «Ἐτοίμασον τὰ πρὸς τὴν χρείαν τῶν προηγιασμένων, ἵσως δυνηθεῖν ταῦτα προσφέρειν, ὅτ' ἂν ἡ ὥρα τούτων γένηται». Ἐφη δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ διάκονος· «Ὁρῶ σε τίμιε πάτερ ἐν πολλῇ ὀλιγοθυμίᾳ ὄντα καὶ ἀδύνατον πρὸς λειτουργίας ἐκπλήρωσιν. Ἄλλ' ἔασον αὐτὴν σήμερον καὶ αὔριον Σαββάτῳ ὄντι ταχέστερον ἐπιτελεῖς αὐτήν. Ὑπήκουσεν δὲ ὁ εὐπειθῆς⁶ αὐτὸς καὶ μετασχὼν ὀλίγης τροφῆς, ἀνεκλίθη⁷ εἰς τὸ κλινίδιον αὐτοῦ. Καὶ διαγενομένου τοῦ Σαββάτου πλειόνως τῆς νόσου ἐπικειμένης⁸, διαφαιούσης⁹ Κυριακῆς¹⁰ περὶ ὥραν ἕκτην ἑξάρας¹¹ τοὺς ὀσίους πόδας^a, τοὺς καλῶς δραμόντας ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, τοῖς ἐλθοῦσιν ἀγγέλοις συνεξεδήμησεν, τῇ τρίτῃ Ἀπριλλίου¹² τοῦ Ξανθικοῦ μηνός.

^aΓεν. 29:1

50. ¹βόρειον: βόριον V || ²νοσηλευόμενος: νοσιλευόμενος L || ³ἐρρωμένος μὲν...κακοπαθίας om. V || ⁴κατεπειγούσης corr.: κατεπηγούσης V, κατεπληγούσης L || ⁶εὐπειθῆς: εὐπειθεῖς L || ⁷ἀνεκλίθη: ἀνεκλήθη L || ⁸καὶ πολλὴν... ἐπικειμένης: om. V || ⁹διαφαιούσης: διαφαιούσης V, διαφαιούσης L || ¹⁰διαφαιούσης Κυριακῆς: Κυριακῆς διαφαιούσης V || ¹¹ἑξάρας: ἕξας L || ¹²Ἀπριλλίου om. V

51. Ὡς δὲ ἠκούσθη ἡ ἀγία αὐτοῦ κοίμησις, συνήχθη πλῆθος πολὺ, ἕκ τε¹ τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, μοναχῶν τε καὶ παρθένων, ὥστε μηδὲ χωρεῖσθαι εἰς τὰ προαύλια² καὶ πάντες ὡς προστάτην πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα προπέμποντες, ἠντιβόλουν μετ' ³ ὀδυρμῶν ἐξευμενίσασθαι αὐτοῖς τοῦτον ὡς πολλὴν παρησίαν πρὸς αὐτὸν εὐρησάμενον⁴. Παρεγένοντο δὲ καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ὃ τε ἀγιώτατος Θεόφιλος τῆς Ἐφέσου καὶ ὁ ἱερὸς Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης, καὶ ποιήσαντες εἰς αὐτὸν τὰ ἐξ ἔθους τῆς κηδείας, κατέθηκαν αὐτὸν εἰς γλωσσόκομον. Οἱ δὲ τούτου γνήσιοι φοιτηταί, ἐμβαλόντες αὐτὸν εἰς πλοῖον, ἦνυον τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ μονήν, ἣν ἰδίους πόνοις συνεκρότησεν⁵, προσωρμίσθησαν δὲ τῇ Πρώτῃ νήσῳ. Οἱ δὲ ἐκεῖσε παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ λαβεῖν ἄδειαν προσκυνῆσαι τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ τρισμακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν. Οἱ δὲ ἐπένευσαν καὶ τις γυνὴ μιμησαμένη τὴν πάλαι αἰμόρρουν^a, καθάπερ ἐκείνη τοῦ κρασπέδου Χριστοῦ, οὕτως καὶ αὕτη τοῦ ἱεροῦ γλωσσοκόμου⁶ ἤψατο μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας καὶ πίστεως. Καὶ παραυτὰ ὡς ἐκείνη τὴν ἴασιν ἔλαβεν. Καὶ ἤκουσεν ἀρρήτως· *Ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, πορεύου εἰς εἰρήνην*^b, καὶ αὐθις εἶχετο τοῦ πλοῦς⁷.

^aΜκ 5:25-29, Λκ. 8:43-48 ^bΜκ. 10:52

51. ¹ἕκ τε: ἐκτός V || ²ὥστε μηδὲ χωρεῖσθαι εἰς τὰ προαύλια om. V || ³μετ': μεθ' L || ⁴ἠντιβόλουν... εὐρησάμενον om. V || ⁵συνεκρότησεν: συνεστήσατο V || ⁶γλωσσοκόμου: γλωσσοκόμου L || ⁷συνεκρότησεν... εἶχετο τοῦ πλοῦς om. V ||

52. Ἦμεν δὲ ἡμεῖς ἐκδεχόμενοι εἰς τὸν αἰγιαλόν, σὺν τῷ ὀσιωτάτῳ Παύλῳ¹, ἐπισκόπῳ Πλουσιάδος· καὶ ὡς ἔφθασεν πρὸς ἡμᾶς, ἐξενεγκόντες² τοῦτον τοῦ πλοίου, προσεκυνήσαμεν σὺν δάκρυσιν τὸ ἅγιον λείψανον· καὶ ἄραντες ἐπ'³ ὤμοις σὺν τῇ πρεπούσῃ ὑμνωδίᾳ, πᾶσα ἡ ἀδελφότης ἀμφοτέρων τῶν μοναστηρίων προεπέμπομεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν μονὴν ἀνερχόμενοι. Θαυματουργεῖ κἀνταῦθα δι' αὐτοῦ ὁ Θεός· ἀνὴρ γάρ τις ποθεν ὑπήντησεν ἡμῖν ἐλαυνόμενος ὑπὸ δαιμόνων καὶ σφοδρῶς ὑπὸ τούτων ἐνεργούμενος, ἐπλησίαζεν τῷ γλωσσοκόμῳ καὶ τοῖς ὁδοῦσι κατήσθιεν. Εἶτα, ὡς τιнос ἀποδιώκοντος τοῦτον, ἔφευγεν εἰς τούπισω ἱκανὸν διάστημα καὶ πάλιν δρομαίως ἤρχετο πλησίον τοῦ ἱεροῦ κιβωτίου ἀνακράζων καὶ τὸν ὄσιον λοιδορῶν⁴ ὡς βασανίζοντα τοῦτον. Ὡς δὲ ἐφθάσαμεν τὸ μοναστήριον καὶ εἰσήειμεν⁵ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀρχαγγέλου, ἄρτι τῶν ὑμνων ἡμῶν παυσαμένων καὶ τὴν ἐκτενῆ⁶ ποιούντων, ἐσπάραξεν το γλωσσόκομον καὶ παρατὰ ῥαγεῖς ἐπάνω αὐτοῦ, ὑγιῆς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν τῶν δαιμονίων ἐλασθέντων ἀπ' αὐτοῦ· πολλὰ γάρ, ὡς ἔλεγεν, ἦσαν ἐν αὐτῷ. Ἔλεγεν δὲ εἰς ὕστερον ὁ ἀνὴρ, ὅτι· «Τοσοῦτον πλῆθος τοῦ λαοῦ ὄντος οὐδένα ἐώρων, εἰ μὴ μόνον τὸν ὄσιον· ποτὲ μὲν μετὰ ῥάβδου ἀποδιώκοντά με· ποτὲ δὲ πρὸς ἑαυτὸν προσκαλούμενον»⁷. Ποίησαντες δ' οὖν ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐξ ἔθους ἀκολουθίαν τῆς κηδείας, κατεθήκαμεν αὐτὸν ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου, ὃ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἔτι ζῶν, ἐξ εὐωνύμων τοῦ νάρθηκος, ἐν ᾧ χάριτι Χριστοῦ ἰάσεις καὶ σημεῖα ἐπιτελοῦνται μέχρι τῆς σήμερον. Πάντες γὰρ ὅσοι πρὸς τὴν ἁγίαν ἐκείνην σορὸν⁸ ἀφίκνυνται⁹ ἀσθενεῖς, ὑγιεῖς ἀναστρέφουσιν οἴκαδε, οἰωδῆποτε κατέχονται νοσήματι.

52. ¹Παύλῳ om. L || ²ἐξενεγκόντες: ἐξενεγκάντες V || ³ἐπ' corr.: ἐφ' V,L || ⁴λοιδορῶν corr.: λοιδορῶν L || ⁵εἰσήειμεν: εἰσείειμεν L || ⁶τὴν ἐκτενῆ: τὴν ἐκτενήν L || ⁷ἀνερχόμενοι θαυματουργεῖ...

* Θαύματα δὲ πλεῖστα δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν τῇ ὁδῷ πεποίηκεν· δαίμονες ἐφυγαδεύθησαν ἐκ πολλῶν ἐνεργουμένων, νοσοῦντες ἐθεραπεύθησαν ἐκ ποικίλων νοσημάτων¹, ἐν οἷς καὶ γυνὴ αἰμορροοῦσα μετὰ πίστεως προσελθοῦσα, καὶ τοῦ ἁγίου λειψάνου μόνον ἀψαμένη, ὑγιῆς ἀπεκατέστη².

*¹νοσημάτων: νοσιμάτων V || ²θαύματα δὲ πλεῖστα... ὑγιῆς ἀπεκατέστη red. V

53. Οὗτος ὁ βίος, αὐτὴ ἡ πολιτεία τοῦ οὐρανοπολίτου καὶ θεσπεσίου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα. Οὕτως ἠγάπησεν τὸν Θεὸν ἀπλήστως¹ καὶ ἠγαπήθη ὑπ' αὐτοῦ ἀξίως, ἐδόξασεν καὶ² ἐδόξασθη· *Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με³ δοξάσω^a*, φησὶν⁴ ὁ κύριος. Νικήτας οὗτος, ὁ τῆς νίκης φερώνυμος, ὁ τοῦ Χριστοῦ φίλος, ὁ τῆς Τριάδος ὑπέρμαχος^b, ὁ τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχος, ὁ τῆς ἐκκλησίας ὑπερασπιστής, ὁ τῶν ὀρθοδόξων σύμμαχος, ὁ τοῦ πιστοῦ λαοῦ προστάτης, Νικήτας, ὁ τῆς σοφίας οἶκος, ὁ οὐρανοδρόμος ἀρματηλάτης, ὁ ἀεροπόρος δρομεύς, ὁ τῶν λογικῶν φυτοκόμος, ὁ τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων νομεύς, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ ἐπίγειος ἄγγελος, ὁ ἀκοίμητος φωστήρ τῆς οἰκουμένης^c, ὁ λαμπρὸς ἑωσφόρος^d, ὁ τῶν πλανωμένων ὁδηγός^e, Νικήτας, *τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος^f*, τὸ ἡγιασμένον σκῆνος, τὸ ἱερώτατον κειμήλιον, τὸ τοῦ πνεύματος ἐνδιαίτημα, τὸ τῆς Τριάδος οἰκητήριον, τὸ τῶν ἀρετῶν καταγώγιον, τὸ τῶν ἐντολῶν ἐργαστήριον, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῶν ἱερέων^g, τὸ ἀγλαίσμα τῶν μοναζόντων, τὸ τῆς ἀνδρείας ὑπόδειγμα, τὸ τῆς ἀγνείας κατόρθωμα, τὸ ἡμέτερον καύχημα^h, τὸ τῆς πίστεως ἔρεισμα, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐδραῖωμαⁱ, τὸ τῆς οἰκουμένης ἀγαλλίαμα. Νικήτας, ὁ Χριστομίμητος διδάσκαλος, ὁ πρῶτος καὶ ἥσυχος, ὁ ταπεινόνους καὶ εἰρηνικώτατος, ὁ θεοφόρος ἄνθρωπος, ὁ τῶν ἀσκητῶν ὑπογραμμός⁵, ὁ ὀλόφωτος στῦλος, ὁ πεφωτισμένος νοῦς, ὁ πεπυρσευμένος λύχνος, ὁ ἀνύστακτος ὀφθαλμός^j, ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἡμῶν^k, ὁ τῶν φοιτητῶν προνοητής, ὁ τῶν δαιμόνων φυγαδευτής, ὁ ποιμὴν ὁ καλός^l, ὁ τῶν παθῶν ὀλοθρευτής, ὁ ἄγρυπνος φύλαξ^m, ὁ τῆς ὑπομονῆς θεμέλιος, ὁ εὐκαρπος φοῖνιξⁿ, ὁ πεφυτευμένος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ὁ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων μυσταγωγός^o, ὁ τῶν ἀπορρήτων θεωρός, ὁ ὑπερόπτης τῶν κάτω, ὁ αἰθεροδρόμος ἱπεύς, ὁ οὐρανοπέτης ἀετός^p, ὁ τῶν ἀγγέλων συνόμιλος, ὁ τῶν ἀποστόλων συμμέτοχος, ὁ τῶν ἀθλοφόρων σύσκηνος, ὁ τῶν πατριαρχῶν σύνεδρος, ὁ τῆς βασιλείας οἰκῆτωρ, ὁ κληρονόμος Θεοῦ, ὁ συγκληρονόμος Χριστοῦ^q, ὁ τῆ Τριάδι παριστάμενος καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον σὺν ἀσωμάτοις ἀκαταπαύστως προσφέρων καὶ ταύτην ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιλεούμενος.

^aΑ΄ Βασ. 2, 30 ^bπβ. Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον*, PG 35:1201_A καὶ ψευδο-Ιωάννης ο Χρυσόστομος, *Εἰς Ἰωάννη Θεολόγο*, PG 59, 614.13 ^cπβ. Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν Ἅγιο Στέφανο τὸν Πρωτομάρτυρα*, PG 46, 721_A ^dΠρακτικά Συνόδου Εφέσου, *Acta conciliorum oecumenicorum*, ed. E. Schwartz, (Berlin-Leipzig 1928), 50.26 ^eπβ. Ψευδο-

Ιωάννης ο Χρυσόστομος, *Λόγος Περί Μετανοίας*, PG 60, 688.16-17 και Ιωάννης Χρυσόστομος
 - *Εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ*, PG 62, 748.69 Ἱ. Πραξ. 9:15 Ἁ. Χρυσόστομος, *Εἰς τοὺς*
κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ τὸ αὐτῶν μαρτύριον ἐνδοξότατον, PG 59,
 493.71-72 ἰ. πβ. Β' Κορ. 1:14 ἱ. Γρηγ. Ναζιανζηνός, *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πατέρα, παρόντος*
Βασιλείου..., PG 35:985_A ἱ. Γρηγ. Νύσσης, *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἐφραίμ*, PG
 46, 829.50 ἰ. Α' Τιμ. 2:5 ἱ. Ιω. 10:11,14 ἰ. Ιω. Χρυσόστομος, *Στον Εὐαγγελισμό της*
Θεοτόκου, PG 62, 763.65 ἰ. πβ. Ψαλ. 91:12 ἰ. πβ. J. Daniélou, *Grégoire de Nysse, La vie de*
Moïse, 2d ed. (Paris, 1955), pt. 2.181.8 και *Liber in hexaemeron*, PG 44, 65.34 ἰ. πβ. Γρηγ.
 Ναζιανζηνός, *Εἰς τὸν πατέρα*, PG 35, 849_A, Ιω. Χρυσόστομος, *Εἰς τον 102^ο Ψαλμόν*, PG 55,
 642.58-59 ἰ. Ρωμ. 8:17

53. ¹ἀπλήστως corr.: ἀπλείστως V, L || ²ἐδόξασεν και om. L || ³φησὶν add.V || ⁴φησὶν: εἶπεν V ||
⁵ὑπογραμμὸς: ὑπογραμὸς L

54. Ἄλλ' ὧ θεία καὶ ἱερά κεφαλῆ^α, τὴν πάντων κεφαλὴν, Χριστόν, ἔχουσα^β! Ποιμὴν ἄριστε καὶ φιλόθεε καὶ τρισόλβιε! Σὺ ἐκ βρέφους καλῶς ἐπολιτεύσω καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπιμελῶς^γ ἤσκησας καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς τῆ νεκρώσει τοῦ σώματος ἄσπιλον^δ διεφύλαξας καὶ τῆ μελέτη τῶν θείων λογίων ἀδούλωτον διετήρησας τὸ ταύτης ἀξίωμα καὶ τῆ τοῦ νοῦς καθαρότητι ὅλος θεοειδὴς ἐχρημάτισας καὶ κατέλαβες κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις^ε τὸν πάσης ἐπέκεινα καταλήψεως. Σὺ ἐπ' ὧμων τὸν σταυρόν σου ἦρας καὶ τῷ Χριστῷ ἀμεταστρόφως ἠκολούθησας^ς καὶ εὗρες θησαυρόν ἀσύλητον^δ, τετηρημένον ἐν οὐρανοῖς. Σὺ πάντα τὰ τῆδε ἀπεμπόλησας καὶ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τὴν βασιλείαν λέγω τῶν οὐρανῶν, ἠγόρασας^ε. Σὺ οὐκ ἐν ψάμμῳ τῆς ἀμελοῦς ῥαθυμίας καὶ χαννότητος τὴν οἰκίαν ἔκτισας, ἀλλ' ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν τῆς εἰς Χριστόν πίστεως ταύτην ἐθεμελίωσας. Ὅθεν καὶ τῆ προσήξει τῶν ἀνέμων, ἥτοι τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, ἔτι δὲ καὶ τῶν ποταμῶν^δ τῆς κακοδοξίας^ς ἄκρατος ἔμεινας^ς. Σὺ τὸ βῆρος τῆς ἡμέρας ὅλης τοῦ βίου δι' ὅλου ἐβάστασας καὶ τὸν καύσωνα^η καὶ τοῖς ἐσχάτως ἐλθοῦσιν οὐκ ἐφθόνησας καὶ τὸν μισθὸν ὀλόκληρον παρὰ τοῦ τῆς κτίσεως φυτουργοῦ ἀπείληφας^ι. Σὺ τὸ δοθέν σοι τάλαντον παρὰ Θεοῦ τῶν χαρισμάτων τῆ ἀφθόνῳ μεταδόσει ἐπολυπλασίασας^ι καὶ ἤκουσας τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς: *Εὗ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου!*^κ Σὺ τὴν λαμπάδα τῆς ψυχῆς ἄσβεστον τῷ τῆς εὐποιίας ἐλαίῳ διετήρησας καὶ νῦν ἐτοιμῶς εἰσῆλθες σὺν Χριστῷ εἰς τὸν οὐράνιον νυμφῶνα^λ. Σὺ τὴν στενὴν καὶ τραχεῖαν ὁδὸν διώδευσας καὶ νῦν ἀπολαύεις τῆς ἄνω ζωῆς τὰ ὑπερκόσμια. Σὺ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου γενόμενος, τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τῆς εἰκόνας ἐφύλαξας^μ. Σὺ ἐν μελέτῃ θανάτου^ν πάντα τὸν βίον διῆξας καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη πόνοις εὐσεβείας ἀπενέκρωσας καὶ ὅλον τῆς σαρκὸς τὸ φρόνημα^ο καθυπέταξας τῷ πνεύματι. Σὺ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαθείας ἐφθασας καὶ ταῖς ὑψικόμοις^ς ἀρεταῖς, ἀγάπης λέγω καὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ συμπαθείας, ἀρματηλάτης ὡς Ἡλίας^ρ ἠρπάγης πρὸς ὕψος τῶν ἀπορρήτων νοημάτων^ρ καὶ ἐξέστης ὅλος Θεῷ^ς καὶ συνεκράθης αὐτῷ διὰ θεοειδοῦς ἀγνείας καὶ καθαρᾶς ἐλλάμψεως.

^α Γρηγ. Ναζιανζηνός, Λόγος 7, *Εἰς Καισάριον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, Ἐπιτάφιος*, PG 35, 776B, κεφ. 17 καὶ Λόγος 43, *Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον Ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας, Ἐπιτάφιος*, PG 36, 604D, κεφ. 82 ^βπβ. Α΄Κορ. 11:3 καὶ Ιω. Χρυσόστομος, *Κατὰ Ιουδαίων 1*, PG 48:848.25-26 ^γπβ. Μτ. 16:24, Μκ. 8:34 ^δπβ. Μτ.13:44, 19:21 καὶ Ιω. Χρυσόστομος,

Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, PG 51:278.55 ^εΜτ.13:45-46 ^ιπβ. Μτ. 7:26-27, Λκ. 6:48-49 ^ςΜτ.13:1-9, Λκ. 8:4-8, Μκ. 4:1-9 ^ηΜτ. 20:12 ^ιΜτ. 20:1-16 ^ιΜτ. 25:14-30
^κΜτ.25:21 ^ιΜτ.25:1-13 ^μπβ. Βασίλειος Καισαρείας, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, κεφ. 9.23, (PG 32, 109β) ^πΠλάτων, *Φαίδων*, 81 α2, πβ. P. Gallay, *Saint Grégoire de Nazianze, Lettres I* (Paris, 1964), ep.31.4: καὶ ζῆν ἀντὶ τοῦ παρόντος τῶ μέλλοντι, θανάτου μελέτην-τοῦτο ὃ φησι Πλάτων –τὸν τῆδε βίον ποιούμενον... ^ρπβ. Ρωμ. 8:5 ^ρΔ΄Βασ. 2:11 ^ρΒ.Βασ. 4,11 ^ρΒ. Κορ. 5:13

54 ¹ἐπιμελῶς: ἐπειμελῶς L || ²ἄσπιλον: ἄσπηλον L || ³ἄνθρωποις corr.: ἀνθρώπους L || ⁴ποταμῶν: ποταμὸν L || ⁵ταῖς ὑψηκόμοις: ταῖς ὑψηκόμοις L

55. Καί, ἵνα συνελὼν εἶπω, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος¹ ἁγίων ἐμμήσω τὰς ἀρετάς· τοῦ Ἄβελ τὴν ἄμωμον προσφορὰν^a, ἣν καθ' ἡμέραν² τῷ Θεῷ ἀμέμπτως προσῆγε τελῶν τὰ θεῖα μυστήρια, τοῦ Ἐνῶς τὴν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα ἐλπίδα^b, ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον, τοῦ Ἐνῶχ τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν^c, δι' ἧς μετετέθη καὶ ἦς ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ οὐράνια, τὸ δὲ σῶμα πρόκειται πηγὴ θαυμάτων ἐναργῶς τῶν καμνόντων εἰς ἴασιν, τοῦ Νῶε τὴν δικαιοσύνην^d, δι' ἧς εὔρες χάριν, ὡς ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀβραὰμ τὴν φιλοξενίαν, δι' ἧς ἐκεῖνος μὲν τὴν Τριάδα ἐξένισεν^e, σὺ δὲ διὰ ταύτης αὐτὴν ἐθεράπευσας· τοῦ Ἰακώβ τὸ ἄπλαστον^f, δι' οὗ ἠυλόγησαι καὶ ἠγάπησαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἰσαάκ, ὅθεν οὐκ ἐν αἰσθητοῖς πολυσήμοις ἀλλ' ἐν ἀσήμοις τοῦ πνεύματος χαρίσμασι τὰ ποιμνία Χριστοῦ εἰς πλῆθος ἠυλόρησας, τοῦ Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην, δι' ἧς καὶ αὐτὸς τῆς μαινάδος αἰγυπτίας^g, ἦτοι σαρκὸς τῶν ὑλικῶν ἀπάντων γυμνωθεὶς τὴν ἐσθῆτα, ἐξέφυγες τὴν ἀναίδειαν, τοῦ Μωσέως τὸ πρᾶον^h, δι' οὗ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν γνόφονⁱ τῶν ἀρετῶν εἰσδύσας νοητῶς πνευματικὰς θεογράφους πλάκας ἐδέξω, ἐν αἷς τὸν πνευματικὸν νόμον ἡμῶν ἐνομοθέτησας, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τὴν προστασίαν, δι' ἧς προέστης καὶ αὐτὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ καὶ πρὸς τὴν ἄυλον γῆν τῆς Ἐπαγγελίας ὠδήγησας, τοῦ Σαμουὴλ^j τὴν ἐκ βρέφους τῷ Θεῷ ἀφιέρωσιν καὶ τὸ προβλέπειν καὶ προλέγειν ὡς ἐκεῖνος τὰ μέλλοντα, τοῦ Δαυὶδ^k τὴν ἀκακίαν δι' ἧς ἡμῶν καὶ αὐτὸς δι' εὐλογίας τοὺς διώκοντας, τοῦ Ἡλίου^l τὸν ζῆλον δι' οὗ τοὺς τῆς κακοδοξίας ψευδολόγους ὡς ἐκεῖνος, τοὺς τῆς αἰσχύνης προφήτας κατήσχυνας^m, τοῦ Ἐλισσαίου τὴν ἐν διπλότητι χάριν, ἀσκήσεως καὶ ὁμολογίας, δι' ἧς ἐλάυνεις τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας, τοῦ Ἰωάννου τὴν ἐγκράτειαν δι' ἧς τὰς αἰσθήσεις ἐκάθηρας καὶ καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσωμίλησαςⁿ. Μετὰ προφητῶν ἐπαρρησιάσω, μετὰ τῶν ἀποστόλων ἐδίδαξας^o, μετὰ ἱερέων ἱερεὺς πιστώτατος, μετὰ ποιμένων ποιμὴν ἄγρυπνος, μετὰ ὁσίων ἡσκησας, μετὰ μαρτύρων ὠμολόγησας^p, μετὰ Χριστοῦ ἐνίκησας, διὸ καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἤκουσας φωνῆς· *Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῶν βασιλείαν^q.*

^aΓεν. 4:4-5, Εβρ. 11:4 ^bΓεν. 4:2 ^cΓεν. 5:22, Εβρ. 11:5-6 ^dΓεν. 6:9-10 ^eΓεν. 18
^fΓεν. 25:27 ^gπβ. Γεν. 39 ^hΑρ. 12:3 ⁱΕξ. 20:21 ^jΑ' Βας. 1:11,28 ^kΨαλ. 25:21, 26:11 ^lΓ.
Βας. 19:10 ^mπβ. Γ' Βας. 18:19,25 ⁿΙω. Δαμασκηνός, *Homilia in sabbatum sanctum*, PG
96:640.45 ^oπβ. Μκ. 3:14 ^pπβ. Α' Τιμ. 6:12 ^qΜτ. 25:34

55 ¹ἀπ' αἰῶνος: ἀπαιῶνος L || ²καθ' ἡμέραν: καθημέραν L

56. Διὸ δυσωποῦμέν σε, πάτερ ἅγιε καὶ ὁδηγὲ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ὡς οὐκ ἐπελήσθης¹ πρὸς ἡμῶν, εἰ καὶ μετέστης ἀφ' ἡμῶν καὶ τὸν βίον παρώδευσας τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ μνημόσυνόν σου ἐν ἡμῖν εἰς τὸν αἰῶνα μένει, μὴδ' αὐτὸς ἐπιλάθῃ τῆς ποιίμνης σου ὀρφανισθείσης σου. Μὴ σκορπίση ταύτην λύκος ἄρπαξ, ἣν σοῖς πόνοις συνήθροισας. Μὴ λυμήνηται ὅς κακοδοξίας ἐκ δρυμοῦ πλάνης ἐκπορευόμενος, ἦν πολλοῖς ἰδρῶσι κατεφύτευσας ἄμπελον. Μὴ διαφθείρωσιν ταύτην ποιμένες ἄθεοι, μηδὲ μολύνωσι τὴν κληρονομίαν σου. Μνημόνευε καὶ τῶν σῶν διαδόχων ἐποπτεύων ἄνωθεν καὶ συντηρῶν καὶ συμποιμαίνων σὺν αὐτοῖς τὸ λογικὸν σου τοῦτο ποιίμνιο. Μνήσθητι κάμοῦ τοῦ ἀθλίου δούλου σου καὶ φοιτητοῦ^a. Καὶ δέχοιο παρ' ἐμοῦ² τουτονι³ τὸν βραχύτατον ἐπιτάφιον, εἰ καὶ παρ' ἀξίαν⁴, ἀλλ' οὖν πίστει σοι προσφερόμενον. Δέχοιο, καὶ γὰρ μιμητῆς Χριστοῦ ὑπάρχεις^b, ὡς ἐκεῖνος τὰ δύο λεπτὰ τῆς χήρας^c. Οὐ γὰρ εὐπόρησα ἄλλο τι ὡς οὐδὲ ἐκεῖνη προσάξει σοι. Δέξαι, ὦ πάτερ τίμιε, καὶ ἀπαλλαγὴν μοι παθῶν πρεσβείαις σου κατάπεμψον καὶ στήσαι⁵ τὴν κατ' ἐμοῦ τυραννίδα τῆς ἀμαρτίας^d. Ὁρᾶς, ὡς καταπονοῦσάν με. Διάλυσόν μου τὴν πόρωσιν^e τῆς ψυχῆς σαῖς λιταῖς, δύνασαι γάρ, εὖ οἶδα, πρὸς ὃν διηγωνίσω Χριστόν. Δίδου ἡμῖν τοῦτον εὐμενῆ καὶ εὐδιάλλακτον, ὅπως καὶ ἡμᾶς ἀξιῶση κοινωνοὺς γενέσθαι τῆς σῆς μερίδος καθαίρων ἡμᾶς διὰ τῆς μετανοίας καὶ φωτίζων ἡμῶν τὸν νοῦν εἰς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ ποιεῖν πάντα τὰ προστάγματα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐντεῦθεν εὖ βιώσεως καὶ καλῆς ἀναστροφῆς⁶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπιτύχωμεν μακαριότητος ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ὡς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ ἅμα τῷ Ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁷.

^aΛκ. 17:10, Μτ. 25:30 ^bπβ. Α' Κορ. 11:1 ^cΜκ. 12:42, Λκ. 21:2 ^dπβ. Ιω. Χρυσόστομος, *In epistulam ad Romanos, hom. 13.4, PG 60, 518* ^eπβ. Μκ. 3:5

56 ¹ἐπελήσθης: ἐπελίσθης L || ²παρ' ἐμοῦ: παρεμοῦ L || ³τουτονι corr.: τουτι L || ⁴παρ' ἀξίαν: παραξίαν L || ⁵στήσαι: στήσαις L || ⁶ἀναστροφῆς: ἀνατροφῆς V, L emendavi secuta Vitam Ioanicii AASS Nov., vol. 2 (1894), σελ. 384-435 || ⁷Νικήτας οὗτος... τῶν αἰώνων ἀμήν om. V

Αὐτῷ γὰρ πρέπει ἡ δόξα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν¹.

Τετέλεσται ἡ παροῦσα βίβλος μηνὶ μαρτίῳ κα', ἰνδικτιῶνος δ', ἔτους κόσμου, ςυκδ', γραφεῖσα διὰ χειρὸς Ἰωάννου ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου μοναχοῦ, ἐπὶ Ἀνατολίου τοῦ ὀσιωτάτου ἡγουμένου τῶν Στουδίου².

¹αὐτῷ γὰρ πρέπει ἡ δόξα...Ἀμήν red. V || ²Τετέλεσται...τῶν Στουδίου add. V

ΣΧΟΛΙΑ

Τίτλος

Κθ: 29

Ἐπιτάφιος: Ως εἶδος ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος, οἱ ἐπιτάφιοι καὶ οἱ ἐπικήδαιοι λόγοι εἶναι στοιχεῖο τῆς πατερικῆς ομιλητικῆς γραμματείας. Σκοπὸ ἔχουν «τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφειλομένων ἐπαίνων εἰς τὸν κοιμηθέντα εὐσεβῆ ἢ καὶ ἅγιον ἐν τῇ πληρεστέρᾳ ἐννοίᾳ ἀδελφόν, ἀλλὰ κυρίως διὰ τοῦ ἐκ τῆς βιοτῆς αὐτοῦ πηγάζοντος συνόλου διδαγμάτων νὰ οἰκοδομήσουν τοὺς παρόντας κατὰ τὴν κηδεῖαν ἢ παρὰ τὸν τάφον πιστοῦς, προβαλλομένης, ὡς παραδείγματος πρὸς μίμησιν, τῆς πολιτείας τοῦ ἀποικομένου ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ δούλου τοῦ Κυρίου». Οἱ ἐπιτάφιοι ἢ ἐπικήδαιοι λόγοι εἶναι δυσκολότατο εἶδος κηρύγματος γιατί ἡ ἀντικειμενικότητα, ἡ μὴ διολίσθησι σε ἐπαίνους υπέρμετρος καὶ ἡ συγκράτησι τῆς γλώσσας σε ἐποικοδομητικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδο ἀπαιτοῦν πολλὰς πνευματικὰς καὶ γενικότερας προϋποθέσεις κατάρτισης ἀπὸ τὸν ομιλητὴ. (*ΘΗΕ* τ.5c, σελ.791-792 καὶ *ODB* 1:720-22). Ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἐπιτάφιου στὸν Μένανδρο (πβ. Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, Spengel (ἐκδ.), *Rhetores Graeci*, τ. 3, (Lipsiae, 1856), σελ. 419), προκύπτει ὅτι καὶ τα τρία εἶδη τοῦ ἀνάγονταν κατὰ βάση σε ἐγκώμια. Εἰδικότερα γιὰ τὸν ἐπιτάφιο, ὅτι κατὰ τὴν πορεία τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης ἀπόκτησε τὴν υπεροχὴν ὁ ἐγκωμιστικὸς χαρακτήρας, ἔτσι ὥστε στὸ τέλος ὁ ἐπιτάφιος-που συντασσόταν ὄχι ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἀρκετὸ χρόνον-ἐγίνε καθαρόν...ἐγκώμιον. (Πβ. H. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία, Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. Α', (Ἀθήνα, 1991), σελ. 213 καὶ A. Sideras, *Die byzantinischen Grabreden*, (Vienna, 1994).

Ὅσιον: Οἱ ἅγιοι που ἐζήσαν παρθενικὸν βίον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροι προέρχονται ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν μοναχῶν καὶ μάλιστα τῶν ἀσκητῶν, ὀνομάζονται Ὅσιοι. Μετὰ τὸ τέλος τῶν διωγμῶν επικράτησε ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ἐνάρετι ἐν Χριστῷ ζωὴ

είναι ισάξια με τον μαρτυρικό θάνατο. Για τον λόγο αυτό η Εκκλησία άρχισε να τιμάει, παράλληλα με τους Μάρτυρες και τους Ομολογητές, και όλους εκείνους που διακρίθηκαν για την ενάρετη έν Χριστῶ ζωή τους. Το «μαρτύριον τῆς συνειδήσεως» εξομοιώθηκε με το «μαρτύριον τοῦ αἵματος». (Πβ. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας*, PG 31, 508 και Ιω. Χρυσοστόμου, *Ἐγκόμιον εἰς ἁγ. Εὐστάθιον*, PG 50, 601. Πβ. Δ. Τσάμης, *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 126, *ODB* τ. 3, σελ. 1828.

Όμολογητὴν: Όσοι ομολόγησαν τον Χριστό, αλλά δεν μαρτύρησαν-είτε γιατί οι διώκτες τους δεν τους βασάνισαν τόσο ώστε να πεθάνουν ή έπαυσαν τη δίωξή τους-ονομάζονται ομολογητές. Η Εκκλησία τιμά τους Ομολογητές βασιζόμενη στο βιβλικό χωρίο: «Πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου» (Μτ. 10,32). Η Εκκλησία απέδωσε τον τίτλο αυτόν και σε όσους αγωνίστηκαν ιδιαίτερα για την Ορθοδοξία και υπέστησαν πολλές διώξεις. Πβ. Τσάμης, *Αγιολογία*, ό.π., σελ. 125, *ODB* ό.π.

Νικήταν: πβ. *PBE Niketas 43, PmbZ 5441*.

Ο Βίος του Νικήτα, ηγουμένου της μονής Μηδικίου (*BHG 1341*), έχει γραφεί, εκτός από τον Θεοστήρικτο, από τον Ιωάννη Αγιοηλίτη (Δουκάκης, *Μέγας συναξαριστής*, Απρίλιος, Αθήνα, 1892, σελ. 36-51 και Ευαγγελίδης, *Οί βίοι τῶν ἁγίων ἐκκαθαρθέντες καὶ συμπληρωθέντες διὰ πολλῶν ἱστορικῶν, χρονολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν σημειώσεων*, Αθήνα, 1895, σελ. 286-313). Επιπλέον, παραδίδεται στον codex Monacensis 535, 15^{ου} αι., fol. 55-55^v και στον codex Athenensis 2504, 12^{ου} αι., fol. 1-9^v, 12-14 (Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Osnabrück: Otto Zeller, 1965, σελ. 409).

Θεοστηρίκτου: ήταν μαθητής του Νικήτα και μοναχός στο μοναστήρι του Μηδικίου. Γνώριζε τον όσιο προσωπικά και έγραψε το βίο του μέσα από έναν επιτάφιο λόγο προς τιμήν του δασκάλου του, λίγο μετά το θάνατό του το 824. Όταν το σώμα του αγίου μεταφέρθηκε πίσω στο Μηδίκιο το 824, ο Θεοστήρικτος ήταν μεταξύ εκείνων που βρίσκονταν στην ακτή για να χαιρετήσει την άφιξή του. (*PBE Theosteriktos 1*).

§ 1

Το προοίμιο του βίου του Νικήτα Μηδικίου (*BHG 1341*) με τον τίτλο Επιτάφιος αρχίζει πολύ ασυνήθιστα, καθώς στην πρώτη πρόταση κατονομάζεται το όνομα του αγίου και μετά ο συγγραφέας Θεοστήρικτος εισάγει τον εαυτό του ως μαθητή του αγίου. Ένα τέτοιο άνοιγμα ταιριάζει στην πραγματικότητα καλά με τον ομιλητή του Επιταφίου. Ωστόσο, αυτό δεν ταιριάζει στο σύνηθες σχέδιο/μοντέλο των προοιμίων των βίων αγίων. Παρακάτω αντιστοιχεί το προοίμιο του Βίου, αλλά στη συνέχεια αρκετά τα ρητορικά μοτίβα. Η αρχή του βίου του Νικήτα Μηδικίου μπορεί να θεωρηθεί ενδεχομένως ως ένα ενδιάμεσο στάδιο ή μεταβατική μορφή στη «διαδρομή» από τον Επιτάφιο στον Βίο Αγίου. (πβ. Th. Pratsch, *Hagiographische Topos*, (Berlin-New York, 2005), σελ. 379-381).

Κατά κανόνα ο συγγραφέας ενός Βίου στον πρόλογο του κειμένου του εξηγεί πώς αποφάσισε να εξιστορήσει τη ζωή και τα θαύματα του αγίου. Στον υπό εξέταση Βίο ο συγγραφέας όντας μαθητής του θέλησε να καταγράψει τον βίο του δασκάλου του ως παράδειγμα προς μίμηση. (Α. Ηλιάδη, *Οι βίοι των αγίων της βυζαντινής περιόδου ως ιστορικές πηγές*, (Τρίκαλα, 2006), σελ. 33 και Α. Κιουσοπούλου, *Χρόνος και ηλικίες στη βυζαντινή κοινωνία*, (Αθήνα, 1997), σελ. 38).

1 ἡμῖν: στο σημείο αυτό, αλλά και σε πολλά άλλα σημεία του κειμένου, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την προσωπική αντωνυμία α' προσώπου στον πληθυντικό. Με την επιλογή αυτή δηλώνει ότι συμμετέχει και ο ίδιος στα όσα αφηγείται και συμβάλλει στην δραματοποίησή τους. Εξάλλου, οι συγγραφείς αρκετών Βίων της μέσης εποχής είναι μοναχοί που ανήκαν στη μονή που είχε ιδρύσει ο βιογραφούμενος από αυτούς άγιος (Κιουσοπούλου ό.π. σελ.38). Επιπλέον, με το α' ενικό στη συνέχεια της παραγράφου (ἐγὼ, ἔδοξε κάμοι, εἰμί,), ενισχύεται η προσωπική μαρτυρία του συγγραφέα.

Μεγίστης ὠφελείας... τοῦ ὀσιοτάτου πατρὸς: Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δηλώνεται ὁ σκοπὸς ἐνὸς ἀγιολογικοῦ κειμένου, που εἶναι νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους με τὴν ἀφήγησιν τῆς ζωῆς καὶ τῶν πράξεων ἐνὸς πολὺ ἐνδοξοῦ πνευματικὰ ἀνθρώπου. Μένανδρος *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν* «...αὔξησιν ὁμολογουμένην περιέζει τῶν προσόντων ἀγαθῶν, οὐδὲν δὲ ἀμφίβολον καὶ ἀμφισβητούμενον ἐπιδέχεται διὰ τὸ ἄγαν ἐνδοξον τὸ πρόσωπον εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐφ' ὁμολογουμένοις ἀγαθοῖς τὴν ἐργασίαν ποιήσῃ», ό.π. σελ. 419.

2,4,5 ἱερὰ πανδαισία, ἀτεχνῆς ἐστιάτωρ, πνευματικοῖς δαιτυμόσι: ἴδια εἰκόνα συναντοῦμε στὸν Βίο Στεφάνου τοῦ Νέου, M.-F. Auzéry, *La Vie d'Etienne le Jeune par Etienne le Diacre, Introduction, édition et Traduction* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies 3], (Aldershot, Ashgate Variorum, 1997), σελ. 91. Πρόκειται γιὰ τὸν γενικό τόπο «Ταπεινότητος» συνυφασμένο με ἄλλους τόπους. Εἰδὼ συνδεδεμένο με τὴν μεταφορὰ «πανδαισία» καὶ τὴν ομιλία σαν πνευματικὴ τροφή. Ἐπίσης βλ. παρ. 2 συνδεδεμένο με τὸ μέγεθος τοῦ αντικειμένου (πβ. Pratsch, ό.π. σελ. 26-27).

5,6 Το περιεχόμενο των περισσότερων Βίων της μέσης βυζαντινής περιόδου στόχευε στην ανάδειξη του μοναστικού ιδεώδους και οι Βίοι, ως κείμενα, προορίζονταν να λειτουργήσουν καταρχήν στο εσωτερικό της Εκκλησίας και κυρίως των Μοναστηριών. Λαμβάνοντας υπόψη το κλίμα του ατομικισμού που διέκρινε το βυζαντινό μοναχισμό (πβ. A.P. Kazhdan – G. Constable *People and Power in Byzantium*, Washington 1982, σελ. 146), μπορούμε να πούμε πως οι Βίοι λειτουργούσαν ως συνεκτικό στοιχείο μεταξύ των μοναχών, που είχαν έτσι κοινή αναφορά στον ιδρυτή του μοναστηριού τους. Τα αγιολογικά κείμενα αποτελούσαν, επομένως, συστατικό στοιχείο της μοναστικής κουλτούρας. Μάλιστα, το γεγονός ότι μέσα από τους Βίους αναδεικνύεται η σημασία της εγγραματοσύνης των μοναχών, (πβ. R . Browning, *Further Reflections on Literacy in Byzantium*, (New York, 1993), σελ. 69-84 και N. Oikonomides, *Mount Athos Levels of Literacy*, *DOP* 42 (1988), σελ. 167-178), φανερώνει πως οι εν δυνάμει αναγνώστες αυτών των κειμένων ήταν πρωτίστως συγκεντρωμένοι στα μοναστήρια. Βέβαια, και οι λαϊκοί διάβαζαν ή άκουγαν άλλους να διαβάζουν τα κείμενα αυτά, αναμφισβήτητα, όμως, ο ηθικοπλαστικός χαρακτήρας των Βίων στόχευε κυρίως στους μοναχούς (Ηλιάδη ό.π. σελ. 402-403).

6,7 ὁ ἱερὸν ἀκροατήριον: Από την προσφώνηση συνάγεται ότι ο βίος γράφτηκε για να διαβαστεί, δημόσια και μεγαλόφωνα, σε κάποια λατρευτική σύναξη. Γίνεται, λοιπόν, σαφές από τον πρόλογο ότι προοριζόταν να διαβαστεί μπροστά σε ακροατήριο. Ο S. Efthymiadis, “The Byzantine Hagiographer and his Audience in the Ninth and Tenth Centuries”, στο *Metaphrasis, Redactions and Audiences in Middle Byzantine Hagiography*, επιμ. Christian Högel, (Oslo, 1996), σελ. 59-80, καταλήγει στη διαπίστωση ότι τα αγιολογικά κείμενα γράφονταν για να διαβάζονται μπροστά σε ακροατήριο. Επιπλέον, το επίθετο ἱερὸν που προσδιορίζει και χαρακτηρίζει το ἀκροατήριον, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας απευθύνεται σε μοναχούς. Το πιθανότερο, επομένως, είναι ότι το κείμενο γράφτηκε μέσα στη μονή του Μηδικίου και απευθυνόταν στους μοναχούς που εγκαταβίωναν εκεί. Πβ. Βίος Στεφάνου Νέου «ὁ συνετὸν καὶ πιστὸν ἀκροατήριον», Βίος Νικηφόρου «ὁ ἱερὸν καὶ θεοφιλές

συνάγυρμα». Μπορούμε κατά συνέπεια να υποθέσουμε ότι οι βίοι απευθύνονταν καταρχήν στους μοναχούς, των οποίων τη συνοχή και την ενότητα στόχευαν να ενισχύσουν. Εξάλλου, το γεγονός ότι τα κείμενα αυτά σώθηκαν σε πολλά χειρόγραφα, που περιέχουν περισσότερους του ενός βίους, υποδεικνύει ότι ο κυριότερος χώρος διάδοσης και απήχησης τους ήταν τα μοναστήρια (Κιουσοπούλου ό.π. σελ.40). Ομοίως, για αυτό τον τρόπο έκφρασης παρατηρεί ο Pratsch ό.π. σελ. 373.

οὐχ ἅπαντα καθεξῆς γράψαι· οὐχ οἷός τε γάρ εἰμι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ὀλίγα τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων παρενθῆναι τῷ διηγήματι. Τόπος «ex pluribus pauca» (μερικά από τα πολλά). Συναντάται στο προοίμιο των βίων Αγίων. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι θα κάνει μόνο μια μικρή επιλογή από τον ανυπολόγιστο αριθμό των αρετών, μεγάλων κατορθωμάτων, θαυμάτων κλπ. του αγίου (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 31).

εἰς οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων: Μια ἄλλη *causa scribendi* της αγιογραφικής λογοτεχνίας είναι ο «εποικοδομητικός σκοπός» (*exemplum*). Κεντρικές έννοιες του Τόπου αυτού είναι ὠφέλεια, η οικοδομή, η διαπαιδαγώγηση και, κυρίως, η αρετή την οποία το κοινό από τη γνώση και την απομίμηση του προτύπου μπορεί να επιτύχει/κατορθώσει (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 37,40).

ὡς οὐδὲ λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν τίθεσθαι, ἵνα λάμπη πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ: εμφανῶς επηρεασμένος από τις αποφάσεις της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου ο συγγραφέας, χρησιμοποιεί μια χαρακτηριστική φράση σχεδόν αυτούσια: «τὸν παρ' αὐτοῦ δοθέντα αὐτοῖς λύχνον τῆς θείας γνώσεως οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον ἔκρυσαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἀνέθηκαν τῆς ὠφελιμοτάτης διδασκαλίας, ἵνα λάμψη πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ

τουτέστι τοῖς ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑμνηθεῖσι...», (ACO, Ser. II, 3.2, σελ. 482.4-7).

§2

11 κ.εξ. Συνεχίζει το προοίμιο ακολουθώντας τους κανόνες της ρητορικής τέχνης. Έτσι δηλώνει ότι ο έθεσε τον εαυτό του σε έναν αγώνα δυσέφικτο, δύσκολο να επιτευχθεί με λόγια. Επιπλέον, εκφράζει τους φόβους του μήπως στην προσπάθειά του αυτή να επαινέσει τον άνδρα, τελικά δεν καταφέρει να αποδώσει σε αυτόν την πρέπουσα και οφειλόμενη τιμή. (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 368).

§3

Με ένα ωραίο μοτίβο, την μεταφορική εικόνα του ζυγού, δηλώνει την απόφασή του να αναλάβει το δύσκολο εγχείρημα, εξακολουθώντας να τηρεί τους κανόνες ρητορικής. Πβ. Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 369 «ὅμως δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς ἐγχειρῆσαι πρὸς δύναμιν».

Ὅτι καὶ ἐνταῦθα παρών, μέτριος ἦν ὁ ἀνὴρ, εἰδὼς συγγνώμην ἀπονέμειν ἡμῶν τοῖς ἐλλείμμασιν· ... τὰ τῶν παιδῶν ψελλίσματα, καὶ φίλον Θεῷ τὸ κατὰ δύναμιν·: αἰσιογραφικός τόπος *ταπεινότητας και σεμνότητας* του συγγραφέα του βίου για το δύσκολο έργο που αναλαμβάνει. Συναντάται συχνά στην αρχή Βίων αγίων του 8^{ου}-10^{ου} αιώνα. Βλ. Pratsch, ό.π. σελ. 341-342 και ODB σελ. 1387.

προσθήσω δὲ καὶ τοῦτο· μή τις μὲ ψευδὲς ἢ ἐπίπλαστόν τι γράφειν ἐπινοήσοιτο· Τόπος «αληθείας»· ἓνας ἄλλος τύπος «ανησυχίας» του προοιμίου εἶναι ο ἰσχυρισμὸς του συγγραφέα ὅτι θα γράψει τὴν ἀλήθεια καὶ θα ἀποφύγει τὸ ψέμα (πβ. Pratsch ὁ.π. σελ. 51).

τὸν τοῦ λόγου δοτῆρα Χριστὸν βοηθὸν χρώμενος καὶ ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν, τὸν θεὸν τὸν πάσης ἀρχῆς αἴτιον προστησάμενος· τόπος «Επίκληση»· ο συγγραφέας ἐξηγεί ὅτι ἔχει λάβει τὸν δότη του λόγου, τὸν Χριστό, γιὰ βοήθεια, ἐνῶ λίγο πιο κάτω ἀναφέρει ὅτι τώρα θα ξεκινήσει ἔχοντας λάβει ὡς προστάτη τὸν Θεό, τὴν αἰτία ὅλων τῶν ἀρχῶν. Στὴν ἀρχαιότητα ο Τόπος τῆς ἐπίκλησης ἦταν μιὰ ἀνώτερη δύναμη, συνήθως οἱ Μούσες ἢ ο Ἀπόλλωνας με τὴν παράκληση του διαφωτισμοῦ καὶ τῆς ἐμπνεύσεως στα προοίμια. Στους βυζαντινοὺς Βίους Ἁγίων βρῖσκονται στα προοίμια ἡ ἐπίκληση του Θεοῦ ἢ του Ἁγίου μαζί με τὴν παράκληση γιὰ τὴν ομιλία καὶ υποστήριξη (πβ. Ν.Β. Τωμαδάκης, *Βυζαντινῶν ἐπικλήσεις εἰς Μούσας καὶ ἁγίους*, (Ἀθήνα, 1957-1958), σελ. 162-166 καὶ Pratsch, ὁ.π. σελ. 54).

§4

πόθεν δὲ ἄρξομαι;· Μένοντας πιστὸς στους ρητορικοὺς κανόνες συνεχίζει τὸ λόγο του διατυπώνοντας τὴν ἀπορία «πόθεν δὲ ἄρξομαι;». Πρόκειται γιὰ τὴν Τρίτη του προοιμίου ἐννοια «ὡς διαποροῦντος τοῦ λέγοντος ὅθεν χρῆ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐγκωμίων ποιήσασθαι» (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ὁ.π. σελ. 369). Πρόκειται γιὰ τὸν ἀγιολογικὸ τύπο «ερωτήσεις ἀμφιβολίας». Συναντῶνται συχνά στο τέλος τῶν προοιμίων. Ο συγγραφέας συμπεραίνει ἀπὸ αὐτὸ καὶ κάνει τὴ μετάβαση στὴ διήγηση (πβ. Pratsch ὁ.π. σελ. 32-33).

Εἶπω πατρίδα καὶ γένος καὶ θρεψαμένην;· Εξακολουθεῖ με την αναζήτηση της πατρίδας και του γένους. Και πάλι όπως ορίζουν οι κανόνες της ρητορικής τέχνης προτάσσει την πατρίδα από τη γενιά, εφόσον είναι ενδοξότερη. (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 369).

πόλις φησὶν ἁγίων ἢ πόλις ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· πατὴρ δὲ ἢ ἄνω Ἰερουσαλήμ: κοινὸς τόπος στους Βίους ἁγίων ἡ «ουράνια πατρίδα»· αἰσιογραφικὸ μοτίβο: ο συγγραφέας θα υπαινιχθεῖ την ουράνια πατρίδα του Αγίου. Αν ἡ ἐπίγεια πατρίδα του Αγίου που ἐγκωμιάζεται ἦταν γνωστή, τότε συνδυάζονται και οἱ δύο, αν ὅμως δεν ἦταν γνωστή, ἡ ἐπουράνιος λειτουργεῖ σαν λογοτεχνικὸ οικοδόμημα. Ὡς ἀποτέλεσμα, στο σημεῖο αὐτό, προβάλλεται ο ἰσχυρισμὸς ὅτι πατρίδα του Αγίου εἶναι «ἡ ἐπουράνιος» (ἢ ἄνω Ἰερουσαλήμ) (πβ. Pratsch, ό.π. σελ. 57-58).

7 κ.εξ. Κατόπιν «ζητεῖ τὰ περὶ γενέσεως αὐτοῦ», ἐνῶ αφοῦ το γένος δεν εἶναι ἐνδοξο, «ἐκ Θεῶν γενέσθαι ἐρεῖς» (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 370-371). Ἐτσι ο ἅγιος χαρακτηρίζεται «θεοφόρος» ἀπὸ τον «θεοσεβή» και «θεάρεστο» πατέρα του Φιλάρετο. Στους Βίους ο ἅγιος προέρχεται ἀπὸ γονεῖς πάντοτε ευσεβεῖς (Κιουσοπούλου, ό.π. σελ.67). Ἐπίσης, το ὄνομα του πατέρα ἐτυμολογικά ἐνισχύει την ἀποψη αὐτή: φίλος των ἀρετῶν. Ἡ ἐτυμολογία του πατρικοῦ ὀνόματος ὡς συμβολικὴ ἀναφέρεται στην παραλλαγή του βίου του Νικήτα συγγραφείσα ἀπὸ τον μοναχὸ Ἀγιοηλίτη (BHG 1342): «ἦν δὲ τῷ μὲν πατρὶ ὄνομα, Φιλάρετος· ὡς ἐντεῦθεν προμηνύειν τὴν κλῆσιν, τὴν κατὰ Θεὸν αὐτοῦ πολιτείαν, καὶ τὸ φίλτρο τῶν ἀρετῶν».

10 Κοινός τόπος στους Βίους ακόμη και ολόκληρη η οικογένεια να ακολουθεί τη μοναχική πολιτεία (πβ. Βίο Θεοδώρου Στουδίτου Α, *Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ Θεοδώρου τοῦ τῶν Στουδίου ἡγουμένου, συγγραφεὶς πρὸς Μιχαήλου μοναχοῦ*, PG 99, 116-117^A).

12 Η φράση που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να περιγράψει το θάνατο της μητέρας, ασφαλώς δεν είναι τυχαία και αποδεικνύει τη μεγάλη ευσέβεια που θα έπρεπε να είχε ως μητέρα αγίου, αφού δεν έχουμε για εκείνη καμία πληροφορία, ούτε καν το όνομά της.

§5

1 Και πάλι σύμφωνα με τους κανόνες της ρητορικής κάνει μια γρήγορη αναφορά στην ανατροφή του, μόλις με μια σύντομη φράση, και συνεχίζει με την εκπαίδευσή του αγίου πβ. «*ἐὰν δὲ μὴ τὴν ἀνατροφὴν ἔνδοξον ἔχη ζητήσεις τὴν παιδείαν...*» (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ὁ.π. σελ. 371).

1-2 Αφού το παιδί τύχει όλων των φροντίδων από την οικογένεια στο σπίτι, ακολουθεί η μετάβασή του στο σχολείο (πβ. Φ. Κουκουλές, *Βασιλείου του Μεγάλου, Δόξαι Παιδαγωγικά*, (Αθήναι, 1907): «*τοῦ παιδὸς οὕτως οἴκοι ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ κυρίου στοιχειωθέντος*»).

Εἰς τὸν χρόνον τῶν μεираκίων: Ὁ Μέγας Βασίλειος κάνει λόγο για την κατάλληλη ηλικία έναρξης της φοίτησης του παιδιού στο σχολείο: «...χρονικῶς αὐτή συμπίπτει με την έναρξιν της δευτέρας εκ των τριῶν εβδομάδων ἐτῶν εἰς τας ὁποίας διαιρεῖται ἡ ζωὴ του νέου, δηλ. τὴν τῶν παιδῶν (ἡ πρώτη εβδομάς συνιστᾷ τὴν νηπιακὴν καὶ ἡ τρίτη τὴν εφηβικὴν ηλικίαν)» (πβ. *Ομιλία εἰς τὸν ΡΙΔ' ψαλμὸν* § 5. ΒΕΠ 52, 141-142 καὶ Β. Εξάρχου, *Παιδαγωγικαὶ γνώμαι του Μ. Βασιλείου. Α' Ἡ φύσις του ἀνθρώπου καὶ το μορφώσιμον αὐτοῦ*, (Ἀθήνα, 1938), σελ. 38-39 καὶ Φ. Κουκουλές, *Βασιλείου του Μεγάλου, Δόξαι Παιδαγωγικαί*, (Ἀθήνα, 1907), σελ. 8 καὶ *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, τ. 1, σελ. 42). Ὁ μέσος ὅρος, λοιπόν, τῆς έναρξης τῆς φοίτησης σε Κατώτερα Σχολεῖα στο Βυζάντιο ἦταν τὸ ἕκτο ἢ τὸ ἕβδομο ἔτος τῆς ηλικίας (πβ. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, τ. 1, σελ. 43).

Τὰ ἐξ ἔθους γράμματα τοῖς παισίν: Σε πάρα πολλοὺς βίους τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου γίνεται ἀναφορὰ στὴν παιδιόθεν μάθησι ἀπὸ τοὺς ἀγίους «τῶν ἱερῶν γραμμάτων» ἢ «θεῖων καὶ ἱερῶν γραμμάτων» ἢ «στοιχειωδῶν γραμμάτων» ἢ «κοινῶν γραμμάτων». Θα μπορούσαμε νὰ πούμε ὅτι εἶναι κοινὸς τόπος στους Βίους τῶν ἀγίων ἡ μνεῖα για τὴ μάθησι μόνο τῶν ἱερῶν γραμμάτων (πβ. Α. Moffatt, “Schooling in the Iconoclast Centuries”, στο Bryer-Herrin, *Iconoclasm*, σελ. 86-90, Φ. Κουκουλέ, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Τὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως σχολεῖα* τ. 1, σελ. 35-67, Lemerle P., *Ὁ πρῶτος βυζαντινὸς ουμανισμὸς, Σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις για τὴν ἐκπαίδευσι καὶ τὴν παιδεία στο Βυζάντιο ἀπὸ τὶς ἀρχές ὡς τὸ 10ο αἰῶνα*, μετ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, (Ἀθήνα, 1985), σελ. 91-97, Ι. Ἀναστασίου, *Παιδεία, Ἡ κατάστασις τῆς παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Θ' αἰῶνος*, (Θεσσαλονίκη, 1966), σελ. 31-77, Α. Μαρκόπουλου, *Ἡ ὁργάνωσι του σχολεῖου, παράδοσι καὶ ἐξέλιξι*. Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συμποσίου: Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στο Βυζάντιο. Τομές καὶ συνέχειες στὴν Ἑλληνιστικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ παράδοσι. Κ.Β.Ε./Ε.Ι.Ε., (Ἀθήνα, 1989), σελ. 325-333, Γ. Κωνσταντινίδη, *Ἡ ἐκπαίδευσι στο Βυζάντιο, Ἀπὸ τὴν πρῶμῃ περίοδο ἕως τὸν 11^ο αἰῶνα*, (Θεσσαλονίκη, 2011), σελ. 67).

ὁ πατήρ ἐκμανθάνειν παρέδωκεν: Κατά τη διάρκεια της Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας οι γονεῖς φρόντιζαν να δίνουν στα παιδιά τους τη στοιχειώδη μόρφωση, είτε αυτοί οι ίδιοι είτε με ιδιωτικούς δασκάλους. Ο Μέγας Βασίλειος καθόρισε τα καθήκοντα των γονέων για την αγωγή των παιδιών τους δίνοντας στον καθένα συγκεκριμένο ρόλο (βλ. Κουκουλές, *Δόξαι Παιδαγωγικάί*, ὁ.π. σελ. 13 και Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ὁ.π. σελ. 420, «παρεδίδοτο δὲ τροφεῦσιν ὁ παῖς»).

2 κ.εξ. Η κοσμική εκπαίδευση που ἔλαβε ο Ἅγιος. Τον ἴδιο ἢ αρκετά παρόμοιο τύπο συναντούμε σε πολυάριθμους Βίους, για να αντικατοπτρίζουν, μάλλον, μια ιδανική ιδέα για την πραγματική κατάσταση της εκπαίδευσης. (Πβ. Pratsch ὁ.π. σελ. 96-97).

3 Φιλομαθῆς ... φιλόπονος...πάντα ἐξέμαθεν: Στο σημεῖο αὐτό συναντούμε τον αγιογραφικό τόπο «ἄψηλό ταλέντο», *puer sapiens* (σοφό παιδί) (πβ. Pratsch ὁ.π. σελ. 91-92). Επίσης, σύμφωνα με τους κανόνες ρητορικού λόγου του Μενάνδρου, το εγκωμιαζόμενο πρόσωπο χαρακτηρίζεται ἀπὸ «...φιλομάθειαν, ὀξύτητα, περὶ τὰ μαθήματα σπουδῆν, ῥαδίαν κατάληψιν τῶν διδασκομένων» (Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ὁ.π. σελ. 371). Αποτελεῖ, λοιπόν, αγιογραφικό κοινό τόπο που συναντάται σε πολλούς βίους (πβ. Βίο Στεφάνου του Νέου, Auzéry, *La Vie d'Etienne*, ὁ.π., σελ. 97-98, ο οποίος, σύμφωνα με το βιογράφο του, εἶχε σπουδαία κατορθώματα απομνημόνευσης να ἐπιδείξει: ἐπαναλάμβανε λέξη προς λέξη, με την πρώτη φορά που τις ἀκούγε, τις ἀναγνώσεις που γίνονταν στην ἐκκλησία).

Ψαλτήριον: Κατά την περίοδο των λεγόμενων «σκοτεινῶν αἰώνων» ἢ της «μεγάλης σιγῆς» (650-850 μ. Χ.) στις ἐπαρχίες της αυτοκρατορίας ἀπέμεινε κάποια μορφή στοιχειώδους εκπαίδευσης. Την περίοδο αὐτή χρησιμοποιούσαν το ψαλτήρι ως πρώτο ἀναγνωστικό των μαθητῶν (C. Mango, *Βυζάντιο: Ἡ Αυτοκρατορία Της Νέας Ρώμης* (Ἀθήνα, 1988), σελ. 136). Το διάβαζαν οι μαθητῆς με μέτρο, πράγμα χρήσιμο για τα

παιδιά, αφού αργότερα βοηθούσαν κληρικούς ψέλνοντας στην εκκλησία (βλ. και Κουκουλές, *Δόξαι Παιδαγωγικά*, ό.π. σελ. 23, 27).

τῆ ἐκκλησία, ὡς Ἄννα τὸν Σαμουήλ, ἔκδοτον ἐποίησεν: τόπος «προσφορά σε ναό»: ο Φιλάρετος προσφέρει το παιδί του στο Θεό ως δώρο. Στηριγμένο στο παράδειγμα του Σαμουήλ σύμφωνα με το οποίο «*Ἡ Ἄννα ἀφήκε τὸ παιδίον της, τὸν Σαμουήλ, ἐκεῖ ἐνώπιον τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἀρμαθαίμ. Τὸ παιδίον της ἀνέλαβε να ὑπηρετῆ τὸν Θεὸν κοντὰ στον Ἡλὶ τὸν ἀρχιερέα*». Ἐτσι ἡ Ἄννα *υπηρετήσε τους ὄρκους της προς τον Θεό («εάν ρίψης βλέμμα ευσπλαχνίας και ἴδης την θλίψιν και την εντροπήν της δούλης σου εκ του γεγονότος ότι εἶμαι στείρα, με ενθυμηθῆς στο ἑλεός σου και μου δώσης τέκνον, εγώ σου υπόσχομαι να αφιερώσω αυτό ἐνώπιόν σου, δια να σε υπηρετῆ διαρκώς μέχρι της ἡμέρας του θανάτου του*», Βασ. Α' 1,11 (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 80).

Νεωκόρος: Ο επιμελούμενος τα του ναού. Όταν μετά τους διωγμούς ανηγέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί, εμφανίστηκαν οι ειδικοί υπηρέτες των ναών, τα καθήκοντα των οποίων συμπίπτουν με αυτά των σημερινών νεωκόρων. Ο νεωκόρος ανήκε στον κατώτατο κλήρο και αναλάμβανε την υπηρεσία του κατόπιν ευχής (*ΘΗΕ* τ. 9β, σελ. 441-443).

7 κ.εξ. Αποτελεί κοινό τόπο στους βίους της μέσης βυζαντινής περιόδου η σύνεση και η αφύσικη γεροντική σοβαρότητα που χαρακτηρίζει την παιδική ηλικία πολλών αγίων και είναι δηλωτική και προφητική της επερχόμενης αγιότητάς τους. Ο άγιος έχει την εικόνα του «παιδαριογέροντα» και τότε παρουσιάζεται σοβαρός για να ξεχωρίσει από τα άλλα

παιδιά και δεν συμπεριφέρεται όπως εκείνα. Διαβάζει συνεχώς, δεν παίζει και δεν κάνει τρέλες. Στην αντίληψη του βιογράφου το ιδανικό παιδί που αντιπροσωπεύει ο άγιος είναι στην πραγματικότητα ένας ενήλικας σε μικρογραφία. Η παιδική ηλικία, όπως σκιαγραφείται μέσα στους βίους, έχει νόημα μόνο ως στάδιο προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή (πβ. Κιουσοπούλου, ό.π. σελ. 73-74, 91-92, U. Fabietti, *Η οικοδόμηση της νεότητας: Μια ανθρωπολογική προοπτική*, Πρακτικά, τ. Α', 115-129). Επίσης πβ. Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 372 «ἐν οἷς ἐπαιδεύετο διαφέρων τῶν ἡλικίων ἐφαίνετο» και «ἐγένετο σώφρων ἐν τῇ νεότητι» και 420.

ἄλλεσθαι: ἄλλομαι (Καινή Διαθήκη) = πηδῶ (Πραξ. γ, 8, ιδ,10), *ΘΗΕ* τ. 2, σελ.204.

§6

1 κ.εξ. ο συγγραφέας, έχοντας τη συνήθεια να χρησιμοποιεί στο έργο του χωρία από την Αγία Γραφή, περιγράφει εδώ την διεργασία που έγινε στην ψυχή του οσίου από το άκουσμα του λόγου του Θεού, παραθέτοντας φράσεις από την παραβολή του σπορέως (Μτ. ιγ 1-9, Λκ. η 4-8, Μκ. δ 1-9).

§7

Ακολουθούν οι πράξεις και τα έργα του αγίου, ενώ, αλλάζοντας κεφάλαιο ο συγγραφέας, ενημερώνει για το θέμα που θα ασχοληθεί στη συνέχεια. (Πβ. Μένανδρος, *Περὶ Ἐπιδεικτικῶν*, ό.π. σελ. 372): «Ακολουθεῖ τοῖς ἐπιτηδεύμασι λοιπὸν ὁ περὶ τῶν

πράξεων λόγος» και «Ἀπὸ κεφαλαίου μεταβαίνων εἰς κεφάλαιον δεῖ προοιμιάζεσθαι περὶ οὗ μέλλεις ἐγχειρεῖν»).

6-8 Στο σημείο αυτό ο άγιος διανύει τη μεταβατική περίοδο κατά την οποία προετοιμάζεται για την μελλοντική και οριστική ιδιότητά του. Τότε συντελείται το σταδιακό πέρασμά του από την παιδική στην νεανική ηλικία ή αλλιώς η μύησή του στην ενήλικη ζωή. Τότε ονομάζεται ακόμα «μειρακίσκος». Η πρώτη ευρεία περίοδος της ζωής ενός ανθρώπου τελειώνει γύρω στα 12 χρόνια του. Το τέλος αυτής της περιόδου δεν δηλώνεται πάντοτε αριθμητικά στους Βίους. Συμπίπτει με την βιολογική αρχή της εφηβείας, καθώς φαίνεται από τις εκφράσεις που χρησιμοποιούνται. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, που αρχίζει με την εφηβεία, ο άγιος κάνει τις επιλογές του και τότε κείρεται μοναχός. Στο βίο του Νικήτα από το Θεοστήρικτο δεν υπάρχουν αριθμητικές αναφορές. Ωστόσο, ο βίος που παραδίδεται από τον Αγιοηλίτη (*BHG* 1342, Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής, Απρίλιος*, (Αθήνα, 1892), σελ. 38 και Τ. Ευαγγελίδης, *Οί βίοι τῶν άγιων*, (Αθήνα, 1896), σελ. 291), τοποθετεί την ηλικία του αγίου όταν «έξεπεδεύθη τὰ ἱερά γράμματα» στα 12 έτη: «όσίως τὸν βίον κατέλιπε, τάχά που δωδέκατον έτος τῆς ήλικίας ό όσιος τότε διέτρεχεν. Έξεπαιδεύθη δέ τὰ ἱερά γράμματα...». Η διαδικασία του πέρασματος στην εφηβεία γίνεται έξω από την οικογένεια. Η πρόκριση της μοναχικής έναντι της οικογενειακής ζωής είναι γνωστός αγιολογικός τόπος (πβ. Κιουσοπούλου ό.π. σελ. 99-102).

Στέφανον: ο Στέφανος ήταν ένας γέρος που ζούσε σαν μοναχός δίπλα σε έναν ποταμό ακριβώς βόρεια της Καισαρείας στη Βιθυνία. Δίδαξε στον Νικήτα τους κανόνες της ασκητικής ζωής και, βρίσκοντάς τον κατάλληλο για την κοινοβιακή ζωή, ο Στέφανος του συνέστησε να εισαχθεί σε μοναστήρι (*PBE*, Stephanos 55).

Θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι έως το σημείο αυτό ο συγγραφέας ακολουθεί εν περιγράμματι το Βίο Αντωνίου, ο οποίος στρέφεται στο μοναχισμό ακούγοντας στην εκκλησία κάποια από τα βιβλικά χωρία που παρατίθενται και στον Βίο Νικήτα Μηδικίου και μαθητεύοντας σε κάποιον που ζούσε στις παρυφές της κόμης του (Βίος Αντωνίου (*BHG* 139), P. L. M. Leone, ed. “L’Encomium in patriarcham Antonium II Cauleam del filosofo e retore Niceforo”, *Orpheus n.s.* 10 (1989), σελ. 414-415.

§8

1-3 Ο Νικήτας έλαβε τη συμβουλή να περάσει πρώτα από ένα κοινόβιο, για να μπορεί να επιδοθεί με ωφέλεια κι αποτέλεσμα στον αναχωρητισμό. Όλοι οι γνωστοί αναχωρητές πέρασαν πρώτα μια εποχή δοκιμασίας σε ένα μοναστήρι, αποφεύγοντας έτσι την κατηγορία της αλαζονείας, πριν περάσουν στο τελευταίο και πιο δύσκολο στάδιο της άσκησης για την απόκτηση της μοναστικής τελειότητας. (Σχετικά με αυτό το αναγκαίο στάδιο «υποταγής» πβ. Θεοδώρου Στουδίτη, «*Επιτάφιος εις Πλάτονα*», *PG* 99, 813 c-d). Τους λόγους γι’ αυτήν την αναγκαιότητα μας εξηγεί ένας γέρος μοναχός, στον οποίο ο νεαρός Ιωαννίκιος εμπιστεύτηκε την πρόθεσή του να στραφεί στον αναχωρητικό βίο (πβ. Βίο Ιωαννικίου, *βίος και πολιτεία «καὶ θαύματα» τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν «καὶ θαυματουργοῦ» Ἰωαννικίου συγγραφεῖς παρὰ Σάβα μοναχοῦ*, *AASS* 2.1:332-383, σελ. 339).

Τοῦ Μηδικίου τὴν μονὴν: Οι βίοι αγίων – μοναχών του 8^{ου} – 10^{ου} αιώνα περιγράφουν ένα πλήθος από μικρά ή μεγάλα κοινόβια, στα οποία δίνουν τα ονόματα: φροντιστήριον, μονή, μοναστήριον και, σπάνια, κοινόβιον. Όλα αυτά τα ιδρύματα ακολουθούν ένα τυπικό. Η ίδρυση της μονής Μηδικίου τοποθετείται γύρω στο 780 (βλ. Εισαγωγή).

Νικηφόρου: ήταν ιδρυτής της μονής του Μηδικίου στη Βιθυνία και ήταν ηγούμενος σε αυτήν πριν από το 787 έως το θάνατό του το 813. Ήταν αυτός που καλωσόρισε το Νικήτα του Μηδικίου εκεί (*ὕπὸ τοῦ ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν τοῦ ταύτην συστησαμένου διεπομένην Νικηφόρου*). Περίπου πέντε χρόνια αργότερα ο Νικηφόρος έστειλε το Νικήτα στην Κωνσταντινούπολη για να χειροτονηθεί ιερέας από τον Ταράσιο και κατά την επιστροφή του τον επιφόρτισε με τη διαχείριση του μοναστηριού (*τὴν φροντίδα τῆς Μονῆς*). Ο Νικηφόρος πέθανε στις 4 Μαΐου 813 (*PBE Nikephoros 21, PmbZ 5280*).

Εἰσδεχθῆναι παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν: Όλα τα μοναστηριακά τυπικά καθορίζουν το όριο ηλικίας κατά το οποίο μπορεί κάποιος να αφιερωθεί στο Θεό εγκαταβιώνοντας μέσα σε μοναστήρι. Το θέμα αυτό απασχόλησε τον Μ. Βασίλειο που συστηματοποίησε τους κανόνες του Κοινοβιακού μοναχισμού, ο οποίος στον 18^ο κανόνα του όρισε ως κατάλληλο χρόνο για να ενταχθεί ένας μοναχός ως πλήρες μέλος σε μια αδελφότητα το 16^ο ή 17^ο έτος της ηλικίας. Στην ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο με τον 40^ο κανόνα ορίστηκε ότι η είσοδος στη μονή επιτρέπεται από το 10^ο έτος της ηλικίας, πράγμα στο οποίο συμφώνησε και ο Λέων ο Στ' ο Σοφός, με τη δέσμευση ο ενήλικος μοναχός να μη μπορεί να διαθέσει την περιουσία του, παρά μόνο όταν συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία (πβ. Κονιδάρη, *Νομική θεώρηση των μοναστηριακών τυπικών*, (Αθήνα, 1984), σελ.79-80,87).

φθαρτά: επιλέχθηκε η λέξη *φθαρτά* αντί της λέξης *τερπνά*, γιατί η φράση *φθαρτά και πρόσκαιρα* συναντάται στον Ιωάννη Δαμασκηνό, *Σχόλια στις Επιστολές Παύλου*, (Επιστολή Προς Κορινθίους), *PG 95, 588D* («τὰ δὲ παρόντα φθαρτά και πρόσκαιρα»).

§9

2 κ.εξ. Ο άγιος ως νέος μονάζει. Θετικές ιδιότητές του που απορρέουν από τη νεανική του ηλικία είναι η υπομονή και η αντοχή. Με την αντοχή συνδέεται η σωματική ρώμη, ένα χαρακτηριστικό που ο βιογράφος δεν το αξιολογεί. Ένα άλλο χαρακτηριστικό που συνδέεται με τη νεότητα είναι οι επιθυμίες της σάρκας, με τις οποίες ο άγιος παλεύει και που, εν τέλει, γίνονται μέσο άθλησης. Εξάλλου, κοινός τόπος στους βίους είναι το γεγονός ότι ο άγιος δεν πρέπει να είναι νέος, δηλαδή ότι η νεότητα δεν πρέπει να του προσδίδει ιδιότητες που γενικώς χαρακτηρίζουν τους νέους. Η συστηματική μελέτη των βίων καθιστά σαφές ότι το ιδεώδες που απευθύνει ο συγγραφέας στους αποδέκτες του βίου, είναι οι νέοι άνδρες που καταπολεμούν τις σαρκικές επιθυμίες και μένουν άγαμοι. Έτσι, ενισχύεται η άποψη ότι οι Βίοι είναι κείμενα που απευθύνονταν κυρίως σε μοναχούς, όπως συμβαίνει και στην προκειμένη περίπτωση. Σκιαγραφείται, λοιπόν, η εικόνα του αγίου που έχει ως χαρακτηριστικό της νεανικής του ηλικίας τη σωματική δύναμη, απεκδύεται, όμως, όλα τα άλλα χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στη νεότητα: την ομορφιά, την επιθετικότητα και τις σεξουαλικές επιθυμίες (πβ. Κιουσοπούλου, ό.π. σελ. 106-109).

Ολόκληρη η παράγραφος 9 είναι αφιερωμένη στο πλήθος των αρετών που κοσμούν τον όσιο Νικήτα. Ολοφάνερα ο συγγραφέας έχει εδώ επηρεαστεί από την κλίμακα των αρετών του αγίου Ιωάννη του Σιναΐτου (Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, PG 88, 631-1164), καθώς σε όλη την παράγραφο κάνει μνεία στις αρετές μία προς μία, περιγράφοντάς τις είτε από τη θετική είτε από την αρνητική-αντίθετη πλευρά τους (ή δίνοντας απευθείας τον όρο ή τον ορισμό τους).

ή δὲ τούτου ξενιτεία γέγονεν ἀμετάστρεπτος: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος τρίτος «Περὶ ξενιτείας», *PG* 88, 664-672.

ὑπακοῆς: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος τέταρτος «Περὶ ὑπακοῆς», *PG* 88, 677-728, Λόγος πέμπτος «Περὶ μετανοίας», *PG* 88, 764-781.

ἀδιάλειπτος ἔννοια ἢ τοῦ θανάτου μελέτη: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος ἕκτος «Περὶ μνήμης θανάτου», *PG* 88, 793-799.

ἐγκράτειαν διὰ τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος τέταρτος «Περὶ γαστριμαργίας», *PG* 88, 864-872.

...ἀπὸ παντὸς ὑλικοῦ πάθους ἀλλοτριούμενος: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος πρῶτος «Περὶ ἀποταγῆς», *PG* 88, 632-644, Λόγος δεύτερος «Περὶ ἀπροσπαθείας», *PG* 88, 653-657, Λόγος δέκατος ἕκτος «Περὶ φιλαργυρίας», *PG* 88, 924-925.

ἀγνεΐαν: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος πέμπτος «Περὶ ἀγνεΐας», *PG* 88, 880-904.

Τὸ φθαρτὸν τοῦτο δέμας εἰς ἀφθαρσίαν μεταστοιχειῶσαι: βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εἰκοστός ἑνατος «Περὶ ἀπαθείας», *PG* 88, 1148-1152, Λόγος εἰκοστός ἑβδομος «Περὶ ἡσυχίας», *PG* 88, 1096-1101.

ἀσώματόν ἐν σώματι: μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ἡ αναλυτικὴ θέση του επισκόπου Εὐμέσης Νεμέσιου γιὰ τὴν ἀυλὴ καὶ ἀσώματη φύση τῆς ψυχῆς στο ἔργο του

Περί φύσεως ανθρώπου, PG 40, 536-590, κεφ. Β΄ *Περί ψυχῆς*. Στους Πατέρες της Εκκλησίας συχνά διαβάζουμε για την ψυχή ότι είναι «νοητή» ή «άυλος» ή «ασώματος». Για παράδειγμα: «*Ἀσώματον νόει τὸν Θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι ψυχῆς ἀσωμάτου*» (Βασίλειος Καισαρείας, *Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ*, PG 31, 216). «*Εἰ κὰν ἦ διδάσκαλος τῶν περὶ ψυχῆς ὑπολήψεων αὐτῆ ἢ ψυχῆ, ὅτι ἄλλός τις καὶ ἀσώματος*» (Γρηγόριος Νύσσης, *Περί ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*, PG 46, 29). Αντίθετα, αυτοί οι τρεις ὅροι είναι ἀνύπαρκτοι στις Γραφές. Μόνο το επίρρημα «νοητός» απαντά μια φορά στους *Εβδομήκοντα* (Παρ. 23:1), όπου σημαίνει «προσεκτικά» και επομένως δεν έχει καμία σχέση με την πλατωνική σημασία σχετικά με τον Κόσμο των Ἰδεών. (J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgesellschaft. Ηλεκτρονική έκδοση 2003.)

Οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ θυμοῦ ἢ ὀργῆς: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος ὄγδοος «Περί ἀοργησίας καὶ πραότητος», PG 88, 828-836.

ἢ μνησικακίας πάθος: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος ἑνάτος «Περί μνησικακίας», PG 88, 840-844.

Οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ καταλαλιᾶς ἐμφάνεια: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος «Περί καταλαλιᾶς», PG 88, 845-849.

Πολυλογία: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος ἐνδέκατος «Περί πολυλογίας καὶ σιωπῆς», PG 88, 852-853.

Εὐτραπελίας: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δωδέκατος «Περί ψεύδους», PG 88, 853-856.

Πᾶσα δὲ αὐτοῦ ἡ ἐργασία ἦν ἡ μελέτη τῶν θείων λογίων καὶ ἄοκνος προσευχή: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος τρίτος «Περὶ ἀκηδίας», *PG* 88, 857-861.

ἄοκνος προσευχή: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος ἑνατος «Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς», *PG* 88, 937-939, Λόγος εικοστός «Περὶ ἀγρυπνίας», *PG* 88, 940-941, Λόγος εικοστός ὄγδοος «Περὶ προσευχῆς», *PG* 88, 1129-1140.

κενοδοξίας: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός δεύτερος «Περὶ κενοδοξίας», *PG* 88, 948-957.

ὑπερηφανίας: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός τρίτος «Περὶ ὑπερηφανείας», *PG* 88, 965-972.

Ταπεινοφροσύνης: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός πέμπτος «Περὶ ταπεινοφροσύνης», *PG* 88, 988-1004.

Πάντας ἑαυτοῦ ὑπερέχοντας λογίζεσθαι: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός τέταρτος «Περὶ πραότητος καὶ ἀπλότητος», *PG* 88, 980-985.

ἀγάπην: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος τριακοστός «Περὶ ἀγάπης, ἐλπίδος καὶ πίστεως», *PG* 88, 1153-1161.

...τοῦ σώματος καταφρονεῖν αὐτὸν...: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος δέκατος ὄγδοος «Περὶ ἀναισθησίας», *PG* 88, 932-934.

ἀπλότητι ἤθους καὶ ἀπονήρῳ καρδία: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος ἕβδομος «Περὶ τοῦ χαροποιοῦ πένθους», *PG 88*, 801-817, Λόγος εικοστός τρίτος «Περὶ λογισμῶν βλασφημίας», *PG 88*, 965-972.

Πάντα πράττων χωρὶς διαλογισμῶν...ἀδιστάκτως: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός πρώτος «Περὶ δειλίας», *PG 88*, 945-948.

...μηδὲν διακρινόμενος: βλ. Ἰωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εικοστός ἕκτος «Περὶ διακρίσεως», *PG 88*, 1013-1036.

Ἀπόλυτα σύμφωνα με τα παραπάνω εἶναι τα βασικά σημεία, πάνω στα οποία στηριζόταν ο μοναστικός βίος στον Ὀλυμπο. Αυτά ἦταν ἡ τελεία υπακοή, ἡ πλήρης εξομολόγηση, ἡ υποταγή των επιθυμιῶν στον πνευματικό πατέρα, ἡ ταπείνωση, ἡ ακτημοσύνη, ἡ αυστηρή εγκράτεια καὶ νηστεία καὶ ἡ μετάνοια (πβ. Menthon, *Τα Μοναστήρια καὶ οἱ Ἅγιοι τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας*, σελ. 21-23).

§10

1 ὁρῶν τοῦτον ὁ ποιμὴν: Σύμφωνα με τους κανόνες τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς στα μοναστήρια τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας, ὅταν παρουσιαζόταν ἕνας υποψήφιος, ὁ ηγούμενος τον εξέταζε προσεκτικά καὶ, ἂν τον ἐβρίσκει κατάλληλο γιὰ τὴ μοναστικὴ ζωὴ, ἐπειτα ἀπὸ ἕνα διάστημα δοκιμασίας, που γενικά ἦταν μικρό, του ἔκοβε τα μαλλιά καὶ τον ἐντυνε με τὸ ἐνδύμα τοῦ μοναχοῦ, δίνοντάς του ἕνα καινούριο ὄνομα. Ἦταν ἡ μοναχικὴ κουρά καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ καὶ ἀμέσως ἀρχίζει ἡ μύησή του στὴν

ασκητική ζωή (πβ. Β. Menthon, *Τα Μοναστήρια και οι Άγιοι του Ολύμπου της Βιθυνίας*, (Αθήνα, 1980), σελ. 21).

Οὕτως σπουδαῖον καὶ πρόθυμον: Τη βάση του μοναχισμού αποτελούσε η υπακοή. Ο ηγούμενος υπέβαλλε τον δόκιμο μοναχό σε πολλές δοκιμασίες εξαιρετικά δύσκολες. Σύμφωνα με τους κανόνες του μοναχισμού, ο μοναχός δεν έπρεπε να αναλάβει τίποτα, να κάνει τίποτα, χωρίς τη συγκατάθεση του Γέροντά του. Έπρεπε να παραιτηθεί από τη δική του θέληση, να απαρνηθεί όλες τις επιθυμίες του και να έχει ως μοναδικό γνώμονα συμπεριφοράς την καθοδήγηση του πνευματικού του (πβ. Menthon ό.π. σελ. 21-22).

Μήπω πενταετίαν πληρώσαντα εἰς πρεσβυτέρου χειροτονίαν προεβάλετο: Ο νέος μοναχός στον Όλυμπο περνούσε ένα χρονικό διάστημα δοκιμασίας, που κάποιες φορές παρατεινόταν πολύ, και έπαιρνε το «Μεγάλο και Αγγελικό σχήμα». Αν διακρινόταν ανάμεσα σε όλους για την αρετή του, μπορούσε να φθάσει στο βαθμό του ιερέως, που, όμως, ήταν περιορισμένος σε κάθε μοναστήρι (πβ. Menthon ό.π. σελ. 23). Για το λόγο αυτό, ο συγγραφέας του Βίου τονίζει με το «μήπω» που προτάσσει στην πενταετίαν ότι το χρονικό διάστημα που χρειάστηκε για να χειροτονηθεί ο όσιος Νικήτας, ήταν συγκριτικά πολύ περιορισμένο, επομένως και η αρετή του ξεχωριστή.

Ταρασίου: Ο Ταρασίος (730 - 806) ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως από το 784 ως το 806. Πήρε σαφή θέση υπέρ της προσκύνησης των εικόνων. Το 787 διηύθυνε τις εργασίες της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου. Θεωρούνταν ευσεβής, τίμιος και φιλεύσπλαχνος, *PBE Tarasios 1, PmbZ 7235*.

ἤς καὶ ἔτυχεν διὰ τῶν χειρῶν τοῦ μεγάλου Ταρασίου: ἀπὸ τον πατριάρχη Ταράσιο, ἐκτός ἀπὸ τον Νικήτα Μηδικίου, χειροτονήθηκαν, ἐπίσης, ἀφού ταξίδεψαν για το σκοπό αυτό στην Κωνσταντινούπολη, ο Μακάριος Πελεκητής (βλ. Βίο Μακαρίου, I. van den Gheyn, "*Macarii monasterii Pelecetes hegumeni acta graeca*," *AB* 16 (1897), σελ. 149 και τη διόρθωση στο κείμενο *AB* 32 (1913), σελ. 270 και ο Γεώργιος Αμάστριδος (Βίος Γεωργίου Αμάστριδος, ό.π. σελ. 30-31). Επιπλέον, είχε χειροτονήσει τους αδελφούς της μονής του Στενού, τον Ιωάννη Ψιχαίτη διάκονο και πρεσβύτερο τον αδελφό του Θεόδωρο, τον οποίο αργότερα χειροτόνησε επίσκοπο (βλ. Βίο Ιωάννη των Ψιγά, P. van den Ven, "*La vie grecque de s. Jean le Psichaitte*", *Muséon* 21 (n.s. 3) (1902) σελ. 108,117).

4 κ.εξ. Κοινός τόπος στα αγιολογικά κείμενα: η ευρεία λαϊκή αποδοχή των αγίων και η αποποίηση εκ μέρους τους κάθε μορφής εξουσίας, επισκοπικού αξιώματος ή άλλης υπεύθυνης θέσης, λόγω ταπεινοφροσύνης ή λόγω αγάπης στην ησυχία (πβ. Pratsch, ό.π. σελ. 192).

Σπεύδων εἰς πλῆθος τὴν ποιμνὴν ποιῆσαι: η αύξηση του ποιμνίου της κάθε μονής ήταν σαφώς κάτι που επεδίωκαν οι ηγούμενοι (πβ. Κουντούρα-Γαλάκη, *Ο βυζαντινός κλήρος και η κοινωνία των σκοτεινών αιώνων*, E.I.E. 1996, σελ. 218-219). Γι' αυτό φρόντισε και ο Νικήτας, όταν έγινε ηγούμενος, μετά το θάνατο του Νικηφόρου το 813. Από το διορισμό του, λοιπόν, ως ηγουμένου της μονής και μετά, η μονή Μηδικίου γνώρισε ακόμα μεγαλύτερη άνθηση, φθάνοντας τον αριθμό των εκατό μοναχών («καὶ οὕτως ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἄχρι τῆς ἑκατοντάδος τὸν ἀριθμὸν ἢ ἀδελφότης ἔφθασεν»). Ωστόσο, τα αγιολογικά κείμενα δεν δίνουν σαφείς πληροφορίες σχετικά με τα κριτήρια που έπρεπε να πληρούνται για την αποδοχή κάποιου στο μοναστικό βίο (πβ. K.M. Ringrose., *Saints, Holy Men and Byzantine Society, 726 to 843*, (New Brunswick NJ, 1979), σελ. 58).

τῆς γὰρ φήμης αὐτοῦ πανταχοῦ διαδραμοῦσης, πλεῖστοι ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπετάσσοντο: οἱ κοσμημένοι με θεϊκῆς ἀρετῆς ἅγιοι προσδίδουν φήμη στις πόλεις ἢ στις περιοχῆς που ζουν, σύμφωνα με τοὺς Βίους, κι ὄχι το πλῆθος των κατοίκων ἢ ο υπερβολικὸς πλοῦτος ἢ ἡ δύναμη των ευτυχισμένων ἀνθρώπων ἢ τα τεῖχη ἢ οἱ καλλωπισμοὶ βασιλικῶν δρόμων. Αὐτοὶ οἱ κοσμικοὶ λόγοι ἐξουδετερώνονται ἀπὸ βιογράφους ἁγίων κατὰ τρόπο τυπικῶς μοναστικὸ (πβ. Τον ἐπίλογο του βίου της Μαρίας της Νέας, *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τῆς μακαρίας καὶ ἀοιδίμου Μαρίας τῆς νέας*, AASS, Nov. IV, 692-705).

§11

Ἀθανάσιόν τινα: ὁ Ἀθανάσιος ἦταν μοναχὸς στο μοναστήρι των Συμβόλων, ὅταν κλήθηκε ἀπὸ τον ηγούμενο Μηδικίου Νικηφόρο για να βοηθήσει το Νικήτα στη λειτουργία της μονῆς. Βλ. *PBE Athanasios 5, PmbZ 673*.

2 κ.εξ.: Ὁ Θεοστήρικτος θεωρεῖ υποχρέωσή του να κάνει ἐκτενὴ μνεία για την ἀρετὴ του Ἀθανασίου, που ἦταν ὁ δεῦτερος της μονῆς Μηδικίου. Στα αἰτιολογικὰ κείμενα ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς βιογραφούμενους ἁγίους, υπάρχουν καὶ ἄλλοι, μοναχοὶ κυρίως, για τοὺς οἰοῦνται ἀναφέρεται στο κείμενο ἡ ευγενὴς καταγωγὴ τους (πβ. Βίο Πλάτωνος Σακκουδίωνος, *τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδιτῶν ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν πατέρα*, PG 99, 809 B «τοῦ δὲ Θεοκτίστου ἐπονομαζομένου, οὗ ὁ τρόπος ἀγαθὸς τό τε γένος περίβλεπτον καὶ τὸ τέλος ὄσιον»). Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ κοινωνικὴ ὑπόσταση του Ἀθανασίου τονίζεται με ἰδιαίτερη φροντίδα καὶ μεγάλη ἀκρίβεια ἀπὸ τον συγγραφέα. Ἐτσι πληροφοροῦμαστε ὅτι εἶχε γίνῃ ἀνώτερος υπάλληλος του λογοθεσίου, πρὶν εἰσελθεῖ στο μοναστικὸ βίο, ἐνῶ ἀνήκε στην υψηλὴ ἀριστοκρατία (πβ. παρ.12 «καίπερ ὦν τῶν κατὰ κόσμον λίαν εὐγενῶν»). Πρόκειται για ἐκπροσώπους της συγκλητικῆς ἀριστοκρατίας, της μοναδικῆς κοινωνικῆς

ομάδας που είχε το προνόμιο να καυχάται για το γένος της. Με την αναφορά στη γενιά επιχειρείται, ίσως, να γίνει σύνδεση με την πρωτοβυζαντινή αριστοκρατία, όπου η ευγενής καταγωγή ήταν κληρονομική (βλ. P. Yannopoulos, *La société profane dans l'empire byzantin des VIIe, VIIIe et IXe siècles*, Louvain 1975, σελ.19, A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602*, τ. Β', (Oxford, 1964), σελ.523-532, M. T. W. Arnheim, *The Senatorial Aristocracy in the Later Roman Empire*, (Oxford, 1972), σελ.103-142).

Λογοθέσιον: γραφείο του λογοθέτη (*ODB* τ. 2, σελ. 1246-1247 και *ΘΗΕ* τ. 8^α, σελ. 331-333 για «Λογοθέτης»).

Τῶν Συμβόλων: Η μονή των Συμβόλων ανήκει στο κυρίως όρος Όλυμπος της Βιθυνίας. Βρισκόταν σε υψόμετρο 420 μέτρων. Στη γλώσσα των μοναχών σύμβολα ή σήμαντρα ονομάζονταν πλάκες ορειχάλκου ή απλώς μεγάλες σανίδες από ειδικό ξύλο, κρεμασμένες από αλυσίδες, που ρυθμικά τις χτυπούν με σφυρί για να καλέσουν τους μοναχούς στις ακολουθίες. Αυτό ήταν η καμπάνα της εποχής. Θα μπορούσε, λοιπόν, να ονομάζεται και μοναστήρι των σημάντρων. Ιδρύθηκε στις αρχές του έβδομου (7^{ου}) αιώνα (πβ. Menthon ό.π. σελ. 208-209).

9 κ. εξ.: Η πρόκριση της μοναχικής έναντι της οικογενειακής και κατ'επέκταση της κοσμικής ζωής είναι γνωστός αγιολογικός τόπος. Ενώ στην παιδική ηλικία οι οικογενειακοί δεσμοί είναι αναμφισβήτητοι, στην εφηβική το δίλημμα οικογένεια ή μοναστήρι διαπερνά πολλούς Βίους (πβ. A.P. Kazhdan, *Hagiographical Notes*,

Byzantion 54 (1984), σελ. 188-192). Η μετάβαση από τη μία ηλικία στην άλλη γίνεται έξω από την οικογένεια και συνήθως σημαίνει την προσωρινή ρήξη με τους γονείς. Στην περίπτωση που εξετάζουμε το φαινόμενο παρατηρείται σε ένα δευτερεύον πρόσωπο της διήγησης και όχι στον βιογραφούμενο άγιο. Η απομάκρυνση από την οικογένεια με τα χαρακτηριστικά της ρήξης περιγράφεται κυρίως σε κείμενα του 10ου-11ου αιώνα (Πβ. Βίο Λουκά του Στειριώτου (D. Sophianos, Ὅσιος Λουκᾶς. Ὁ βίος τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου, (Αθήνα, 1989), σελ. 165-169).

ἀνηλεῶς ἔτυψεν... χειρουργηθῆναι: Το στάδιο της μύησης του μοναχού (ή του αγίου) σε ό,τι θα αποτελέσει το περιεχόμενο της ενήλικης ζωής του περιλαμβάνει και μια σειρά σωματικών δοκιμασιών με φυσικό πόνο που εκείνος αντιμετωπίζει επιτυχώς (πβ. Κουντούρα-Γαλάκη ό.π. σελ. 101 και Βίο Λουκά του Στυλίτη (H. Delehaye, *Les Saints stylites*, [SH 14], (Bruxelles, 1923), σελ.194-237).

§12

ἄθλα: συνήθης μεταφορική χρήση της λέξης για τη νίκη και το έπαθλο στον πνευματικό αγώνα και άσκηση.

2 κ.εξ. : η περιγραφή του Αθανασίου συμφωνεί απόλυτα με εκείνη του Νικήτα. Χαρακτηρίζεται από δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ταπεινότητα, ευτελή ιμάτια «καίπερ ὦν τῶν κατὰ κόσμον λίαν εὐγενῶν», πληροφορία που τονίζει σαφέστατα την «άκρα»

ταπείνωση, την πλήρη αφοσίωση στο σκοπό που υπηρετεί και κάθε απομάκρυνση από κοσμική φιλοδοξία και ματαιοδοξία.

§13

ὡς ἐμπειρότατοι καὶ ἐπιστημονικότατοι ἱητῆρες... ἵνα μὴ ὑπὸ τοῦ θηρὸς τῆς οἰήσεως ἐνεδρευθῆ: ὁμορφες μεταφορικές εἰκόνες που αποδεικνύουν την εγγραμματοσύνη του συγγραφέα.

τὰ λογικὰ τοῦ Χριστοῦ ἐποίμαινον πρόβατα: συνηθισμένη φράση-μεταφορά σε βίους αγίων, που περιγράφει το χρέος των κληρικών απέναντι στους ανθρώπους, σύμφωνα με την εντολή του Χριστού. Χαρακτηριστικός είναι ο διάλογος ανάμεσα στον αναστημένο Ιησού και τον απόστολο Πέτρο, κατά τον οποίο τρεις φορές του ζητά να αποδείξει την αγάπη του μέσω αυτής της (τριπλής) εντολής: «βόσκει τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου, βόσκει τὰ πρόβατά μου» (Ιω. 21:15-17).

πᾶσαν τὴν ποιμνὴν μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἐφύλασσον, ἀγρυπνοῦντες ὑπὲρ ταύτης καὶ τοὺς νοητοὺς θῆρας τοῦ συλᾶν... ὡς ἄριστοι ποιμένες τοῦ ἀρχιποιέμενος Χριστοῦ: πβ. A. Alexakis, *The Greek Life of St. Leo bishop of Catania*, (BHG 981b), [SH 91], Bruxelles 2011, σελ. 146, 6.5-8: ἐπαγρυπνῶν ἀνεπιβούλευτον τὸ ποιμνιον διατηρεῖν ἐπετήδευεν, ὥστε καὶ τῶν φανερώς πολεμεῖν ἐλομένων καὶ τῶν ἀφανῶς ἐπιβουλεύειν μελετώντων ἐχθρῶν εὐπετῶς τὰς προσβολὰς ἀποκρούεσθαι.

16 κ.εξ.: συνήθειες των μοναχών για να αποφεύγουν την αργολογία και την ακηδεΐα.

§14

ρίπιδιον: λειτουργικό σκεύος της εκκλησίας, κάτι σαν βεντάλια, που βεβαιώνεται στη λειτουργική ζωή από τον 4^ο αιώνα. Ήταν φτιαγμένο από λεπτό δέρμα ή φτερά παγωνιού ή λινό ύφασμα. Το μαλακό τμήμα της βεντάλιας αντικαταστάθηκε από ένα μεταλλικό δίσκο. Τα λειτουργικά κείμενα υποδεικνύουν ότι ο διάκονος κουνούσε τη βεντάλια πάνω από το Άγιο Ποτήριο, για να διώξουν τυχόν έντομα (πβ. *ODB* τ. 3, σελ. 1790-1791).

Διάκονος: ο κατώτερος των τριών βαθμών της ιεροσύνης (επίσκοπος-πρεσβύτερος-διάκονος). Η θέση του διακόνου στη Θεία λατρεία είναι ενδιάμεσος μεταξύ του τελούντος και του λαού. Το διακονικό αξίωμα δεν επιτρέπει πλήρη τέλεση μυστηρίου πβ. *ΘΗΕ* τ.4, σελ., 1156-1167).

Πρεσβύτερος: ο μεσαίος από τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης, ανάμεσα από τον επίσκοπο και τον διάκονο. Στις Πράξεις των Αποστόλων δεν γίνεται σαφή διάκριση μεταξύ πρεσβυτέρων και τους επισκόπων. Αποκτά ιερατική εξουσία μέσω της χειροτονίας του από τον επίσκοπο (βλ. *ΘΗΕ* τ.10, σελ. 581-583).

§15

ἐν τῷ κυριακῷ: *Κυριακὸ* ονομάζεται ο κεντρικός ναός ενός μοναστηριού, στον οποίο μαζεύονται οι μοναχοί της σκήτης στην Θεία Λειτουργία της Κυριακής. (Liddell-Scott, σελ. 1013)

2 κ.εξ. : σε ἐμμεσο ευθύ λόγο ο Θεοστήρικτος παραθέτει αυτούσιες τις διδασκαλίες-νουθεσίες του δασκάλου του. Με τον τρόπο αυτό προσδίδει στο κείμενό του ζωντάνια, αμεσότητα, παραστατικότητα. Μέσα από τη δραματοποίηση το κάνει πιο ενδιαφέρον και πιο αποτελεσματικό για τον ακροατή και μετέπειτα αναγνώστη. Μπορεί να αποδίδεται συνοπτικά κάποια χαμένη ομιλία του Νικήτα Μηδικίου.

§16

κατ' ἰδίαν ἐκάστῳ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ κέλλῃ προσκαλούμενος: ο κώδικας Βατικανού 1660 παραδίδει *ἀγία... κέλλῃ*. Προτιμήθηκε η λέξη *ἰδία*, γιατί η ίδια φράση επαναλαμβάνεται στην παράγραφο 21 «*προσκαλούμενος τοῦτον ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ κατιδίαν*», όπου και συμφωνούν οι δύο κώδικες.

πτωχὸς τῷ πνεύματι γενόμενος: Πρῶτος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν» (Μτ. 5:3).

πενθῶν: Δεύτερος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται» (Μτ. 5:4).

πρᾶος: Τρίτος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν» (Μτ. 5:5).

πεινῶν καὶ διψῶν τὴν δικαιοσύνην: Τέταρτος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται» (Μτ. 5:6).

ἐλεήμων: Πέμπτος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται» (Μτ. 5:7).

καθαρὸς τῇ καρδίᾳ: Ἑκτος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται» (Μτ. 5:8).

εἰρηνοποιὸς: Ἑβδομος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται» (Μτ. 5:9).

ἐδιώχθη δὲ καὶ ἕνεκεν δικαιοσύνης: Ὀγδοος Μακαρισμός: «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν (Μτ. 5:10).

§17

1-3 Συχνά στους Βίους των αγίων αναφέρονται θαύματα, που επιτέλεσαν κατά τη διάρκεια της επίγειας ζωής τους ή κυρίως μετά την κοίμησή τους. Σε αυτά περιλαμβάνονται θεραπείες ασθενειών, θεία οράματα, προρρήσεις, αποκαλυπτικά όνειρα, εμφανίσεις πνευματικών όντων και γεγονότα που δεν μπορούν να εξηγηθούν με την ανθρώπινη λογική, γιατί υπερβαίνουν τους φυσικούς νόμους. Έτσι, αποδίδονται στην παρέμβαση της παντοδύναμης ενέργειας του Θεού. (Τσάμης, *Αγιολογία...* ό.π. σελ. 140).

ἄλαλος ἐκ γενετῆς: τόπος «κωφός ἢ ἄλαλος» (πβ. Pratsch, ό.π. σελ. 232)· το περιστατικό κατά το οποίο ο ἅγιος θεραπεύει ἕνα κωφό ἢ ἄλαλο παιδί κι εκείνο επιστρέφει χαρούμενο στο γονιό του συνηθίζεται σε πολλούς Βίους (πβ. Βίο Ιωάννου Ψιχαΐτου *BHG* 896 (P. van den Ven, "*La vie grecque de s. Jean le Psichaité*", *Muséon* 21 (n.s. 3) (1902), σελ. 119).

§18-20

1 κ.εξ.: τόπος «εξορκισμός»· με κάποια μορφή βρίσκονται υπερβολικά συχνά στους βίους αγίων απελάσεις δαιμόνων. Βλ. και §48-49 (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 247 και Βίος Στεφάνου Σαβαΐτου *BHG* 1670, *AASS*, July III (1867), σελ. 513).

§18

Τούτω φθονήσας: ο κώδικας Βατικανού συντάσσει το ρήμα ψυχικού πάθους με αιτιατική, ενώ ο κώδικας Μεγίστης Λαύρας με δοτική. Επιλέγεται η δοτική ως η κυριότερη πτώση σύνταξης τέτοιου είδους ρημάτων. Βλ. και Εισαγωγή, *Η Γλώσσα του κειμένου*.

διακονικόν: το διακονικόν μπορεί να θεωρηθεί ως μια μεταγενέστερη εξέλιξη των αρχαίων παστοφορίων. Οι *Αποστολικαὶ Διαταγαὶ* αναφέρουν τα παστοφόρια ως παροικοδομήματα του ναού με μόνη την ένδειξη ότι αυτά έπρεπε να είναι «ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν» και «πρὸς ἀνατολήν» του ναού. Το διακονικό ως χώρος προέκυψε ως αποτέλεσμα μιας αρχιτεκτονικής λύσης που στόχευε στη δημιουργία ενός συμμετρικού προς την πρόθεση χώρου, ο οποίος θα εξασφάλιζε την απαραίτητη αρμονία στη διαμόρφωση του ανατολικού τμήματος των ναών. Στο χώρο αυτό δεν ελάμβαναν χώρα λειτουργικά δρώμενα σε αντιστοιχία με την πρόθεση, αλλά εξυπηρετούνταν διάφορες πρακτικού χαρακτήρα αναγκαιότητες, όπως η αποθήκευση και φύλαξη βιβλίων, σκευών και γενικά του λειτουργικού εξοπλισμού των ναών. Για το λόγο αυτό ονομάστηκε και σκευοφυλάκιον. Η ύπαρξη διακονικού στο ναό της μονής του Μηδικίου, μαρτυρεί ότι επρόκειτο για ευμεγέθη, οργανωμένο και φροντισμένο αρχιτεκτονικά ναό (πβ. *ΘΗΕ* τ. 4, σελ. 1143-1144, *ODB* τ. 3, σελ. 1594).

§19

ὑποκρύπτεσθαι: στη συγκεκριμένη περίπτωση προτιμάται ο τύπος *ὑποκρύπτεσθαι*, αντί του *κρύπτεσθαι του κώδικα Vat. Gr.*, ως ο πιθανότερος του αρχετύπου, γιατί

παρατηρείται η συνήθεια του συγγραφέα να πλεονάζει στη χρήση των προθέσεων. Όπως, λοιπόν, στην αρχή της παραγράφου αναφέρει *ἐν αὐτῷ ἐγκεκρυμμένον*, έτσι και στη συνέχεια το *ὑποκρύπτεσθαι* ακολουθεί το *Υπέστελλεν*, ίσως και το *ὑφορόμενος*.

ὄφιν παμμεγέθη: Ο διάβολος και η συνοδεία του παρουσιάζονται πάντα με θηριομορφικές περιγραφές. Στην περίπτωση του φιδιού δεν μιλάμε για κάποιο συγκεκριμένο είδος αλλά για μια ολόκληρη τάξη, εκείνη των οφιοειδών. Το φίδι είχε καταστεί αποτροπιαστικό σύμβολο. Στην Αποκάλυψη (12:9, 20:2) δράκος, όφης, διάβολος και σατανάς είναι διαφορετικές ονομασίες για το ίδιο όν. Η αντίδραση των φιδιών να πληγώνουν τους ανθρώπους με το δηλητηριώδες δάγκωμά τους ερμηνεύτηκε ως έκφραση της διαβολικής τους φύσης (I. S. Gilhus, *Animals, Gods, and Humans, Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman and Early Christian Thought*, (London and New York, 2006), σελ.109). Το φίδι ως σύμβολο του σατανά είναι συχνό θέμα στα μαρτυρολόγια. Στον Βίο Αντωνίου του νέου αναχωρητού (BHG 142, A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Συλλογή Παλαιστινής και Συριακής άγιολογίας I, στο *Pravoslavnyi Palestinskij Sbornik XIX-3 (=57)*, St. Petersburg 1907, σελ. 215) ο κυρίαρχος δαίμονας είναι ο διάβολος, ο οποίος εμφανίζεται ως δράκων και βρυχάται ως λέων. Παρουσιάζεται ακόμη και ως σπουργίτι, συνήθως όμως έχει τη μορφή φιδιών, σκορπιών και κροκοδείλων. Στα απόκρυφα κείμενα το σατανικό θηρίο είναι συχνά το φίδι (π.χ. *Πράξεις Ιωάννου*, 71-76, *Πράξεις Θωμά*, 31-33). Το φίδι μιλά στον Αδάμ και την Εύα (Γεν. 3:1-15) και γίνεται η αιτία να χάσει ο άνθρωπος τον Παράδεισο. Ας σημειωθεί ότι το φίδι δεν φέρεται σαν κανονικό ζώο στη σχετική διήγηση της Παλαιάς Διαθήκης παρά μόνο μετά την κατάρα του Θεού (Γεν. 3:15). Έτσι θα χαρακτηριστεί αιώνιος εχθρός του ανθρώπου και στη συνέχεια θα του αποδοθεί διαβολική ιδιότητα.

Κοιτωνάριον: μικρό κρεβάτι σε κελί μοναχού (Lampe, σελ. 764).

§21

3 κ.εξ. : τόπος «οδηγίες και κρίσεις» στο σημείο αυτό περιγράφεται η διδακτική δραστηριότητα του αγίου απέναντι στους νεαρούς δόκιμους, προφανώς, μοναχούς, η οποία μάλιστα παρομοιάζεται με εκείνη του αποστόλου Παύλου στην δεύτερη προς Κορινθίους επιστολή του (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 196).

§22

3 κ.εξ. : τόπος «αρετολογία» στο βίο του αγίου συναντούμε έναν κατάλογο αρετών που αντιπροσωπεύουν μερικούς σοφούς. (Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 210).

Οι συγγραφείς αγιολογικών κειμένων συνηθίζουν να αφιερώνουν ένα τμήμα του έργου τους στις αρετές του βιογραφούμενου προσώπου: «Τίς τούτου έκορέσθη ποτέ τῆς διδασκαλίας; Ποῖος κόρος τῆς αὐτοῦ ἡδίστης προσομιλίας; Πᾶσιν ἦν προσηνής, πᾶσιν ἐράσμιος, πᾶσιν ἐπέραστος, πᾶσι φαιδρὸς, εὐπροσήγορος, εὐήκοος, συμπαθής, εὐμετάδοτος, ὅλος ἀγάπης ἀνάπλεος, ὅλος διακρίσεως γέμων...» (Θεοστήρικτος, *Ἐπιτάφιος εἰς Νικήταν*, παρ. 22). Βλ. Pratsch, ό.π., σελ. 205 – 212 και υποσημ. 424.

εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαθείας ἔφθασεν: ἡ ἀπάθεια εἶναι τὸ τελικὸ στάδιο τῆς νήψεως, δηλαδὴ ἡ πλήρης κυριαρχία ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ ἡ υπαγωγή αὐτῶν στο θεῖο θέλημα. Ἡ ἀπάθεια ὡς ἔλλειψη παθῶν εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ιδιώματα τῆς θείας φύσεως. (ΘΗΕ τ.9, σελ. 456-457).

§23

μηγὶ ὑπερβερεταίῳ εἰκάδι ἕκτη: 26 Οκτωβρίου

τοιγαροῦν κηδεύσαντες αὐτόν, ὡς ἔθος ἐστίν, κατεθήκαμεν αὐτὸν ἐν ἰδίῳ μνημείῳ: ἐνὼ στις ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές ὁ τάφος ἀποδίδεται με πολλὰ ὀνόματα, στα ἀγιολογικά κείμενα ἐμφανίζεται μικρότερη ποικιλία. Τα συνηθέστερα ὀνόματα με τα ὁποία ἀποδίδεται ἡ ἔννοια «τάφος», εἶναι: «κοιμητήριον», «μνήμα», «μνημεῖον», «θήκη», «λάρναξ» καὶ «γλωσσόκομον» (πβ. Ν. Εμμανουηλίδης, *Τὸ δίκαιο τῆς ταφῆς στο Βυζάντιο*, (Αθήνα, 1989), σελ. 258-259 καὶ Γ.Κ. Σπυριδάκης, *Τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τόμου τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, (Αθήνα, 1950), σελ. 150-153).

8-12 Ἡ πρακτικὴ τῶν πολλαπλῶν τάφων σε κοινὸ τάφο ἐπιβλήθηκε στὴν πρώτη βυζαντινὴ περίοδο ἀπὸ οικονομικοὺς λόγους, γιατί ἦταν ἰδιαίτερα δύσκολη ἡ ἀπόκτηση οἰκοπέδων γιὰ ἐνταφιασμὸ νεκρῶν, λόγω τῆς οικονομικῆς κρίσεως. Το φαινόμενο συναντάται καὶ στις ἐπόμενες περιόδους, ὁπότε ἐμφανίζονται κοινὸι τάφοι πολλαπλῶν ταφῶν σε μονές καὶ ναοὺς καὶ ἐξηγεῖται ἀπὸ το σχηματισμὸ νεκρικοῦ ἐθίμου. Πάντως, οἱ μέσα σε ναοὺς κοινὸι τάφοι τῆς ὕστερης βυζαντινῆς περιόδου, οφείλονται στὴ στενότητα τοῦ διαθέσιμου πρὸς ἐνταφιασμὸ νεκρῶν χώρου. Γιὰ τοὺς κοινούς τάφους σε μοναστήρια γίνεται ἀναφορὰ στο συγκεκριμένο χωρίο τοῦ παρόντος Βίου, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ διαφοροποίηση ἀπὸ τα συνηθισμένα με τὴν ταφὴ τοῦ Αθανασίου σε ἀτομικὸ τάφο («ἐν ἰδίῳ μνημείῳ») καὶ ὄχι σε κοινὸ, ὅπως μαρτυρεῖται ὅτι συνηθιζόταν στα ἄλλα μοναστήρια («ὡς τοῖς ἄλλοις μοναστηρίοις, εἰς ἓν καταθέσιον ὁμοῦ πάντας κατατιθέναι τοὺς τελευτῶντας»). (Πβ. Εμμανουηλίδη, ὁ.π. σελ. 272, Σπυριδάκη ὁ.π.

σελ. 150-151 και Ι.Δ. Πάλλα, *Σαλαμινιακά έγγραφα*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων, (Αθήνα, 1996), σελ. 164-165).

13-16 Από την άποψη της διακόσμησης οι τάφοι έφεραν συνήθως λυχνούχους ή κρεμαστές κανδήλες, που έκαιγαν κεριά, αφού έπρεπε να φωτίζεται ο κάτω κόσμος, όπου κατοικούσε ο νεκρός κι επικρατούσε αιώνιο σκοτάδι και ζόφος. Εκτός από αυτά και ιερές εικόνες προστίθενται στο διάκοσμο τάφων, καθώς και άνθη ή ακόμη και άλση από δέντρα, στα οποία κυρίαρχη θέση είχε το κυπαρίσσι (πβ. Εμμανουηλίδη ό.π. σελ. 295-297, Κλήμη Αλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, 1,7, PG 8,732, Σπυριδάκη ό.π. σελ. 162, Κουκουλέ, *Βυζαντινών Βίος*, ό.π., τ. 4, σελ. 200, σημ. 6-8, επιτύμβια επιγραφή Κωνσταντινούπολης, έτους 903/4, που δημοσίευσε ο C. A. Mango, *The funeral tree*, *Archaeology* 3, (1950), σελ. 140-141 και Μ. Ψελλού, *Χρονογραφία*, (*Michel Psellos Chronographie*, Paris 1928, τ. 2, σελ. 119).

Ο τάφος θεωρούταν ιερός και ήταν ανόσιο να πατηθεί. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των τάφων και των κοιμητηρίων ήταν και είναι το φύτεμα των κυπαρισσιών, γεγονός που μνημονεύεται από τον 9ο αιώνα. Ο Κυπάρισσος είναι ήρωας της ελληνικής μυθολογίας. Σύμφωνα με αυτή, πρόκειται για έναν όμορφο νέο με αριστοκρατική καταγωγή. Ο έφηβος Κυπάρισσος απέκτησε την εύνοια του θεού Απόλλωνα, ο οποίος του χάρισε ένα εξημερωμένο ιερό ελάφι για συντροφιά. Μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα ο Κυπάρισσος είχε βγει για κυνήγι, στο δάσος το οποίο το ελάφι συνήθιζε να διασχίζει. Και ενώ το ελάφι κοιμόταν ξαπλωμένο στον ίσκιο των θάμνων και των κλαδιών που υπήρχαν τριγύρω, ο νέος χωρίς να αντιληφθεί ότι επρόκειτο για το αγαπημένο του ζώο και πιστεύοντας ότι είναι κάποιο θήραμα, σήκωσε το δόρυ του, το σημάδεψε και το σκότωσε. Καθώς πλησίασε το τραυματισμένο ζώο, κατάλαβε το λάθος του και ξέσπασε σε κλάματα. Απαρηγόρητος και απελπισμένος πια παρακάλεσε τους θεούς να πεθάνει και εκείνος, μην μπορώντας να αντέξει την θλίψη και το βάρος του χαμού του αγαπημένου του συντρόφου, και ζήτησε τα δάκρυα του να κυλούν αιώνια. Ο Απόλλωνας λυπήθηκε τον νεαρό και αποφάσισε να τον ανακουφίσει από την μεγάλη του δυστυχία. Τον μεταμόρφωσε λοιπόν σε κυπαρίσσι και τα δάκρυα του θα κυλούσαν

αιώνια από το δέντρο αυτό. Το δένδρο αφιερώθηκε στον Πλούτωνα, τον θεό των νεκρών και έγινε σύμβολο πένθους. Οι αρχαίοι Έλληνες μετά τον θάνατο ενός αγαπημένου τους προσώπου, κρεμούσαν κλωνάρια κυπαρισσιού έξω από τις πόρτες τους, στόλιζαν με αυτά τα σώματα των νεκρών ή έκαιγαν πάνω τους τις νεκρικές σωρούς. Επίσης, κυπαρίσσια φυτεύονταν δίπλα σε τάφους και ναούς, αλλά και στα ιερά άλση, μια συνήθεια που διατηρείται μέχρι και σήμερα. Ο χυμός του δένδρου αυτού σχηματίζει σταγόνες όμοιες με δάκρυα πάνω στον κορμό του. (Οβιδίου Μεταμορφώσεις, τ. 2, εκδ. G. Lafaye, (Paris, 1965), Βιβλίο X, σελ. 125-126). Αναφέρει μάλιστα, ο Π. Γ. Γεννάδιος, *Λεξικόν φυτολογικόν*, (Αθήνα, 1914), σελ. 584-587) ότι έκτοτε (δηλ. μετά τη μεταμόρφωση του νέου) "τὸ ἀειθαλὲς τοῦτον δένδρον, ἀφιερωθὲν εἰς τὸν Πλούτωνα, κατέστη ἔμβλημα πένθους", γι' αυτό και αναρτούσαν κλάδο του από τις θύρες "τῆς οἰκίας εἰς ἣν ἔκειτο νεκρός". "Κυπάρισσοι δ' ἐφυτεύοντο παρὰ τοὺς τάφους καὶ τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰ ἱερά ἄλση", συνήθεια που διατηρείται μέχρι και σήμερα.

§24

μηνὶ ἄρτεμησίῳ τετάρτη: 4 Ἀπριλίου

8 κ.εξ. Βλέπε σχόλιο παρ. 10, 4 κ.εξ.

Νικηφόρου: Ο Νικηφόρος Α' (758 - 828) ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως από το 806 ως το 815. Αγωνίστηκε για την τιμή και την προσκύνηση των εικόνων. Πέθανε εξόριστος στη Μονή του Αγίου Θεοδώρου. Αργότερα ανακηρύχθηκε άγιος. Βλ. *PBE Nikephoros 2, PmbZ 5301*

βία ἐπέισαμεν δέξασθαι, ὡς προλέλεκται, τὴν χειροτονίαν τῆς ἡγουμενίας καὶ τὴν προσηγορίαν: Ἐνας ἀπὸ τοὺς τρόπους με τὸν ὁποῖο ἐκλεγόταν ὁ νέος ἡγούμενος μίας μονῆς, ἦταν νὰ τὸν ἔχει υποδείξει γιὰ διάδοχό του ὁ προηγούμενος ἡγούμενος ἢ ὁ κτήτορας τῆς μονῆς. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση μέσα ἀπὸ τὸ βίῳ τοῦ Νικήτα ἀπὸ τοῦ Θεοστήρικτο δὲν φαίνεται νὰ ἔχει γίνει κάποια τέτοια υπόδειξη ἀπὸ τὸ Νικηφόρο. Ωστόσο, στὸ βίῳ τοῦ Νικηφόρου (*AB* 78, σελ. 423) ἀναφέρεται ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ ἅγιος Νικηφόρος τὸν εἶχε υποδείξει γιὰ διάδοχό του πρὸς μεγάλη χαρὰ τῆς ἀδελφότητος καὶ τὸν υποχρέωνε νὰ δεχθεῖ ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρο τὴν ἰδιαίτερη εὐλογία ποὺ ἔδιναν στοὺς ἡγουμένους (βλ. ἐπίσης *Mention*, ὁ.π., σελ. 54. Γιὰ ἄλλους τρόπους ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου μίας μονῆς βλ. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινὸν βίος*, ὁ.π., τ. 6, σελ. 97 κ.εξ.).

§25

Ὁ Alexander, *The Patriarch Nicephorus*, σελ. 126, προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσει χρονικὰ τὴν έναρξη τοῦ εἰκονοκλαστικοῦ προγράμματος τοῦ Λέοντος, στηριζόμενος στὸν αὐτόπτη μάρτυρα Θεοστήρικτο καὶ στὸ ὑπο ἔκδοση κείμενο, ποὺ γράφτηκε ἀνάμεσα στὸ 829 καὶ 840. Ἐτσι, ὀρίζεται ὡς *terminus post quem* ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχη Νικηφόρου τοῦ 829 καὶ *terminus ante quem* ὁ θάνατος τοῦ καθηρημένου καὶ ἐξορισμένου πρώην αυτοκράτορα Μιχαῖλ Α΄ Ραγκαβέ τοῦ 844/5. Ὁ τελευταῖος εἶναι ἀκόμα ζωντανὸς τὴ χρονικὴ περίοδο τῆς συγγραφῆς, ἀλλὰ πέθανε τὸ 844/5. Ὁ Θεοστήρικτος βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν ὁ ἡρώας τοῦ Νικήτας τοποθετήθηκε ἡγούμενος Μηδικίου ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Νικηφόρο (βλ. καὶ Εἰσαγωγή σελ. 16).

ἐπιβουλεύων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων: υἱοθετεῖται ἡ δοτικὴ ἀντὶ τῆς αἰτιατικῆς ποὺ παραδίδει ὁ Vat. Gr., γιὰ τὸ ρῆμα *ἐπιβουλεύω* δηλώνει ἐχθρική διάθεση.

§26

10 κ.εξ. Στα αγιολογικά κείμενα της εποχής της εικονομαχίας συναντούμε συχνά το ακόλουθο «ανέκδοτο»: κάποιος μοναχός, τον οποίο θέλουν να καταδικάσει την εικόνα του Χριστού ή της Παρθένου, βγάζει ξαφνικά από την τσέπη του ένα νόμισμα, το ρίχνει καταγής και προσποιείται ότι το ποδοπατά. Όλοι ρίχνονται πάνω στον ιερόσυλο, γιατί το νόμισμα έχει την αυτοκρατορική εικόνα. Και ο μοναχός θριαμβευτικά διαμαρτύρεται, ότι θέλουν να τον κάνουν να μεταχειριστεί την εικόνα του Χριστού, όπως του απαγορεύουν να μεταχειριστεί τη μορφή του βασιλιά (πβ. Βίο Στεφάνου του Νέου, Auzéry, *La Vie d'Etienne*, ό.π., σελ. 155 και P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*, ό.π. σελ. 305-306, σχ. 21). Το ίδιο επιχείρημα με παρόμοια μορφή υποστηρίζεται στο παράδειγμα που περιγράφεται στο σημείο αυτό του παρόντος Βίου.

§27

Λέων: Ο Λέων ο Γ' (695-741) ο επονομαζόμενος Ίσαυρος (Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Βιβλίου Δέκατον, κεφ. Β', εκδ. Γαλαξία, 1970, σελ. 79 : *Διότι οι εχθροί αυτού προ πάντων ισχυρίζοντο ότι πατρίδα είχε την Ισαυρίαν...*) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας από το 717 έως το 741. Υπήρξε ο πρωτεργάτης της Εικονομαχίας. Το όνομά του συνδέθηκε με τις νίκες κατά των Αράβων και την νομοθεσία της Εκλογής. Βλ. *PBE* Leo 3, *PmbZ* 4242.

Θεοδόσιον: Ο Θεοδόσιος Γ' ήταν Αυτοκράτορας του Βυζαντίου από το 715 έως το 717. Όταν τον διαδέχθηκε στο θρόνο ο Λέων Γ', έγινε κληρικός. Βλ. *PBE* Theodosios 2.

5 κ.εξ. Η εκκλησιαστική ιεραρχία προσπάθησε να αποδώσει την έναρξη της εικονομαχίας στον επίσκοπο Νακωλείας Κωνσταντίνο (βλ. Γερμανού Οικουμενικού Πατριάρχου, *Περί συνόδων και αιρέσεων*, PG 98, στ. 77^A). Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο μεταγενέστερος Πατριάρχης Ταράσιος, όπως φαίνεται από τα πρακτικά της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου (Mansi, τ. 13, στ. 105 B). Ο Θεοστήρικτος, όμως, στο σημείο αυτό και γράφοντας τον ένατο αιώνα, κάνοντας αναδρομή στην εμφάνιση της εικονομαχίας, την αποδίδει σαφέστατα στις δραστηριότητες του αυτοκράτορα (παρ. 27). Θεωρεί ότι είναι η μοναδική αίρεση που δεν ξεκίνησε από έναν εκπρόσωπο της Εκκλησίας, αλλά από τον ίδιο τον αυτοκράτορα (βλ. και Stein, *Bilderstreit*, 148 και σημ. 36, πβ. και τη μαρτυρία από το Εγκώμιο του αγίου Νικηφόρου της Σεβαζή, (BHG 2300), F. Halkin, *Byzantion* 23 (1953/4), σελ. 21, βλ. και St. Gero, "Notes on Byzantine Iconoclasm in the Eighth Century", *Byzantion* 44 (1974), σελ. 41-42). Σύμφωνα με νεώτερες απόψεις ο ρόλος του επισκόπου Νακωλείας Κωνσταντίνου στην υποκίνηση της εικονομαχίας έχει αμφισβητηθεί και θεωρείται αποκλειστικός υπεύθυνος ο αυτοκράτορας Λέων Γ' (βλ. G. Ostrogorsky, «Les Débuts de la querelle des images», ed. E. Leroux, *Mélanges Charles Diehl* I, (Paris, 1930), σελ. 236 κ.εξ., του ίδιου *Bilderstreit*, 23, Gero, *Leo III*, σελ. 89-93 και D. Stein, *Der Beginn des byzantinischen Bilderstreits und seine Entwicklung bis in die 40er Jahre des 8. Jahrhunderts* [Miscellanea Byzantina Monacensia 25], (München, 1980), σελ. 177 κ.εξ.).

μη δεῖν εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστόν, μηδὲ ἐν εἰκόνι προσκυνεῖσθαι: ο Βίος περιγράφει τον Λέοντα να αντιτίθεται ρητά στην απεικόνιση του Σωτήρα. Βλ. St. Gero, *Byzantine Iconoclasm during the reign of Leo III*, Louvain 1973, σελ. 110. Πβ. και Κ.Ν. Σάθας, *Ανωνύμου, Σύνοψις Χρονική* [Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7], (Παρίσι, 1894), σελ. 121, όπου ο Λέων Γ' δεν μπορούσε να αντέξει τη θέα των εικόνων του Χριστού: «οὗτος ὁ βδελυρὸς βασιλεὺς μὴ φέρων ὄραν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἰκόνι».

§28

Γερμανός: Ο Γερμανός Α΄ διετέλεσε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατά τα έτη 715-730. Επί των ημερών της Πατριαρχίας του ξέσπασε η εικονομαχική έριδα. Όταν ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος προσπάθησε να αποφύγει τη σύγκληση Οικουμενικής Συνόδου, η οποία θα καταδίκαιζε τους Εικονομάχους, και συγκάλεσε ευρεία σύσκεψη (σιλέντιο) ζητώντας τη συμμετοχή και του Πατριάρχη Γερμανού, αυτός αρνήθηκε υποστηρίζοντας ότι «χωρίς οίκουμενικῆς συνόδου καινοτομησαι πίστιν αδύνατον». Σε ένδειξη διαμαρτυρίας παραιτήθηκε (730). Βλ. *PBE Germanos 8, PmbZ 2298*.

Αναστάσιος: Μετά την παραίτηση του Γερμανού, στον πατριαρχικό θρόνο ανήλθε στις 22 Ιανουαρίου 730 ο μέχρι τότε σύγκελλος του πατριαρχείου, Αναστάσιος, πειθήνιο όργανο του αυτοκράτορα (Θεοφάνης, *Χρονογραφία, ό.π., τ. 2, σελ. 409*). Βλ. *PBE Anastasios 2, PmbZ 285*.

Κωνσταντίνος: Ο Κωνσταντίνος Ε΄ (718-775) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας μεταξύ 741 και 775. Έφερε το ψευδώνυμο Καβαλλίνος. Ήταν γιος του Λέοντος Γ΄. Επονομάστηκε υβριστικά από τους αντιπάλους του εικονόφιλους Κοπρώνυμος, επειδή κατά το βάπτισμά του ρύπανε την κολυμβήθρα. Μετά τον θάνατο του πατέρα του ανήλθε στον θρόνο και συνέχισε την εικονομαχική πολιτική του σε όλους τους τομείς. Βλ. *PBE Konstantinos 7, PmbZ 3703*.

11 κ.εξ.: πρόκειται για μια διάταξη που εξέδωσε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ (θεσμό καθολικό). Την αυτοκρατορική αυτή διαταγή του 766 αναφέρουν και οι

χρονογράφοι. Βλ. St. Gero, *Byzantine iconoclasm during the reign of Constantine V, with particular attention to the oriental sources*, (CSCO 384, SH 52), Louvain 1977, σελ. 139, G. Ostrogorsky, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Breslau 1929, σελ. 33-34. Ο Θεοφάνης στη Χρονογραφία του, σελ. 439, έχει διασώσει και τις ποινές που απειλούνταν: θάνατος «καὶ τῶν τοιούτων ὡς ἀσεβούντων ἠπειλεῖτο», δήμευση, εξορία και βασανιστήρια. Από την παραπάνω διάταξη διαπιστώνουμε ότι ο Κωνσταντίνος Ε΄ δεν αρκέστηκε στην απαγόρευση της λατρείας των εικόνων από την Σύνοδο της Ιερείας, αλλά προχώρησε και στην απαγόρευση της επίκλησης του ὄρου «άγιος» πριν από το ὄνομά τους, της Θεοτόκου, αλλά και στην εξαφάνιση των λειψάνων.

Κονύζης: ονομασία, κοινή σήμερα, τού φυτού *Inula*, ψυλλοβότανο, Liddell- Scott σελ. 978. Για το φυτό κόνυζα βλ. Γαληνού, *Περὶ κράσεως καὶ δυνάμεως τῶν ἀπλῶν φαρμάκων*, Βιβλίον Α΄, μβ΄. *Περὶ κονύζης, De simplicium medicamentorum temperamentis ac facultatibus libri XI*, ed. Kühn, C.G., *Claudii Galeni Opera Omnia* vol. 12, Hildesheim Olms 1965², σελ. 35-36. Ο Ευσέβιος Καισαρείας στο έργο του Εκκλησιαστική Ιστορία, Σχόλια στον Ησαΐα την περιγράφει ως «τὴν δυσσεβεστάτην καὶ ἄχρηστον παντελῶς βοτάνην», (PG 24, 469).

§29

τοὺς δὲ καθ' ἡμᾶς μονάζοντας οὐδὲ εἰς ἔννοιαν φέρειν ἤξιον, ἀλλὰ καὶ ἀμνημονεύτους ἀπεκάλει ὁ ἀμνημόνευτος: οἱ διώξεις δεν ἀγγίξαν το σύνολο του μοναχικού κόσμου, παρά μόνο αυτούς που αντιδρούσαν στην πολιτική του αυτοκράτορα. Αυτοί ήταν κυρίως οἱ ηγέτες, τα σύμβολα του μοναχισμού με αποτέλεσμα την ταπείνωση, τον εξευτελισμό του συνόλου των μοναχών. Η εικόνα και ο σεβασμός τους

καταρακώθηκε. Ο Κωνσταντίνος Ε΄ χρησιμοποίησε τον νομικό όρο «ἀμνημόνευτος» για να χαρακτηρίσει τους μοναχούς εκείνους που παρεξέκλιναν από τα καθήκοντά τους και έβαζαν έτσι σε κίνδυνο, κατά την αυτοκρατορική αντίληψη, την ισορροπία της αυτοκρατορίας. Ο νομικός αυτός όρος σημαίνει το τέκνο εκείνο που οι γονείς, λόγω κακής συμπεριφοράς απέναντί τους, δεν μνημονεύουν στη διαθήκη τους και έτσι αποκληρώνεται (βλ. Εκλογή 5.5, εκδ. L. Burgmann, *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V.*, (Frankfurt, 1983), σελ. 190). Κατά τον ίδιο τρόπο και οι μοναχοί που αρνούνται να συμμορφωθούν στην αυτοκρατορική πολιτική, παρομοιάζονται με τα τέκνα που επιδεικνύουν κακή συμπεριφορά στον πατέρα, δηλαδή στον αυτοκράτορα, με αποτέλεσμα να υφίστανται την ίδια μεταχείριση με αυτά και να «νομιμοποιείται» η περιφρόνηση και η δήμευση των περιουσιών τους. Η Ν. Koutrakou, *La propagande impériale byzantine, Persuasion et réaction (VIIIe-Xe siècles)*, Athènes 1994, σελ. 264, υποστηρίζει μια άλλη ερμηνεία του όρου. Ισχυρίζεται ότι με την αποσιώπηση του ονόματος οι εικονομάχοι δήλωναν ότι επιθυμούσαν να σβήσουν, να απαλείψουν τελείως τη μνήμη του εικονολάτρη μοναχού. Είναι δηλαδή ένα είδος *damnatio memoriae*.

2 κ. εξ. : οι Ίσαυροι με το νομοθέτημά τους, την Εκλογή, επέφεραν σημαντικές βελτιώσεις στο ποινικό δίκαιο «πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον». Ανάμεσα στις βελτιώσεις ήταν η καθιέρωση φραγμών στην ανεξέλεγκτη εκτίμηση του ποινικού δικαστή και η σχεδόν ολοκληρωτική κατάργηση των απάνθρωπων τρόπων θανατικής εκτέλεσης. Σύμφωνα με τη βυζαντινή νομοθεσία η εκτέλεση της θανατικής ποινής γίνεται με ξίφος και όχι με άλλο όργανο ή μέσο, δηλαδή πέλεκυ, ακόντιο, ρόπαλο ή γενικά «ἐτέρω τρόπῳ». Τα Βασιλικά προσθέτουν και το «φάρμακο», το δηλητήριο που είχε σχέση με τη μαγεία. Στις αρχαίες κοινωνίες και πολύ περισσότερο στις μεσαιωνικές η μαγεία ήταν καθημερινή πρακτική και τα «φάρμακα» επίσης, (βλ. Σπ. Τρωιανός, *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, Αθήνα 1996, σελ. 77-95 και του ιδίου, *Μαγεία και Δίκαιο στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997). Ωστόσο, στην πράξη δεν ακολουθείται η νομοθετική επιταγή. Γι' αυτό τον όγδοο αιώνα η Εκλογή καταργεί τους απάνθρωπους τρόπους

εκτέλεσης και διατηρεί δύο μόνο περιπτώσεις εξιδιασμένων τρόπων θανατικής εκτέλεσης του ρωμαϊκού δικαίου: τη θανάτωση του δράστη στην πυρά και την εκτέλεση με φούρκα (η εκτέλεση με φούρκα θυμίζει την αγχόνη, αλλά παρατείνει πολύ την επιθανάτια αγωνία, βλ. Βίο Άννας Ευφημιανού, (*BHG* 2027), *Synax.* CP στ. 176). Με βάση τα αγιολογικά κείμενα την περίοδο της Εικονομαχίας υπήρξε διάσταση μεταξύ νομοθετικής επιταγής και πρακτικής (βλ. Βίο Παύλου Καϊουμά, (*BHG* 1471), εκδ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Αν. Ιεροσολ. Σταχ.* 4 (1897), σελ. 248-250, Βίο Ανδρέου εν Κρίσει, (*BHG* 111,112), *AASS Oct.* VIII (1870), σελ. 139-141, Βίο Στεφάνου του Νέου, *ό.π.*, σελ. 169-171 κλπ.). Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και το παρόν χωρίο που εξετάζουμε, όπου περιγράφονται διάφοροι τρόποι βασανισμού και εκτέλεσης των αντιφρονούντων εικονολατρών. Ένας άλλο τρόπος εκτέλεσης της θανατικής ποινής ήταν ο πνιγμός στη θάλασσα: «πρὸς ταῦτα τινὲς αὐτῶν ἐν τῷ θαλαττίῳ ῥεύματι ἐρρίπτοντο». Ο σωματικός κολασμός συνήθως ήταν παρεπόμενη ποινή, συχνά, όμως, κατέληγε να πεθαίνει ο εικονολάτρης κατά τη διάρκεια του δαρμού στην ανάκριση ή να έχει καταδικαστεί σε θάνατο δια δαρμού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, «ἄλλοι τὰς τιμωρίας πτοούμενοι καὶ μὴ θαρροῦντες τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκός, εἰς ξένην χώραν μετήεσαν, κάκεῖσε τὸ της συνειδήσεως μαρτύριον ἐπλήρουν». Στην περίοδο, λοιπόν, της Εικονομαχίας η εκτέλεση της θανατικής ποινής γινόταν σε ορισμένες περιπτώσεις με απάνθρωπους τρόπους που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση προς το πνεύμα της Εκλογής, της μεταρρύθμισης δηλαδή του δικαίου των Ισαύρων «προς το φιλανθρωπότερον» (Κ.Α. Μπουρδάρα, «*Εικονομαχία και δίκαιο: Νομική θεώρηση των αγιολογικών κειμένων*», Αθήνα 2004, σελ. 96-101).

Οι διώξεις των μοναχών αυτή την περίοδο αποτελούν μια χαρακτηριστική πλευρά της εικονομαχικής κρίσης. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ ακολούθησε μια σκληρότερη θρησκευτική πολιτική κατά των οπαδών της λατρείας των εικόνων, την οποία υλοποίησε με τη βοήθεια επίλεκτων στρατιωτικών μονάδων (σχολαρίων), πιστών στη δυναστεία των Ισαύρων. Η έκταση των διωγμών διέφερε από τόπο σε τόπο, αλλά σε

ορισμένες περιπτώσεις πήραν μεγάλες διαστάσεις. Οι μοναχοί υπέστησαν διάφορες ταπεινώσεις, διαπομπεύσεις και βασανιστήρια. Τα μοναστήρια και οι περιουσίες τους δημεύτηκαν, ενώ τα βιβλία τους παραδόθηκαν στην πυρά. Συχνά η επιλογή που είχαν δεν ήταν άλλη παρά να παντρευτούν ή να εξοριστούν. Στόχος αυτών των μέτρων ήταν, βεβαίως, ο μοναχισμός ως κοινωνικός θεσμός (βλ. Νικηφόρος, *Ιστορία Σύντομος*, εκδ. De Boor, Lipsiae 1880, σελ. 71-72, Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, (Αθήνα, 2002), τ. Β', σελ. 180-181 και Θεοφάνη, *Χρονογραφία*, ό.π. σελ. 445-446).

Στέφανος: Ο Στέφανος Νέος ο Ομολογητής ήταν μοναχός και ασκητής στο όρος Αυξέντιο. Θερμός υποστηρικτής της εικονολατρίας, συνελήφθη από τους εικονομάχους, βασανίστηκε και πέθανε το 764. Βλ. *PBE Stephanos 2, PmbZ 7012*.

γυναίκας περιάγειν ήναγκάσθησαν: μια μορφή διαπόμπευσης στο βυζάντιο ήταν και η λεγόμενη *περιαγωγή*. Στην ακμή των εικονομαχικών ερίδων ήταν σύνηθες να βλέπει κανείς περιαιομένους μοναχούς «κρατοῦντας γυναῖκας τῇ χειρὶ» (βλ. Θεοφάνους *Χρονογραφία*, ό.π. σελ. 437-438: «καὶ τῇ κα' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τῆς αὐτῆς δ' ἰνδικτιῶνος ἐστηλίτευσε καὶ ἠτίμασε τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἐπὶ τοῦ ἵπποδρομίου παρακελευσάμενος ἕνα ἕκαστον ἀββᾶν κρατεῖν γυναῖκα τῇ χειρὶ καὶ οὕτω παρελθεῖν αὐτοὺς τὸ ἵπποδρόμιον ἐμπυομένους καὶ ὑβρίζομένους ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ» και Νικηφόρου, *Ιστορία Σύντομος*, ό.π. σελ.74). Σχετικά με τη διαπόμπευση βλ. και Κουκουλέ, *Βυζαντινὸν βίος*, ό.π., τ. 3, σελ. 184-208.

πᾶς δὲ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ καὶ ἡ σπουδὴ ἦν ἀπαλεῖψαι πάμπαν τὸ μοναχικὸν τάγμα ἐξ ὧν ἐβασίλευεν: ἡ εφαρμογὴ τοῦ εἰκονομαχικοῦ προγράμματος τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄, ἀρχισε μετὰ τῆ Σύνοδο των 338 επισκόπων στην Ἱέρεια το 754, κατὰ τὴν ὁποία ὀρίστηκε ἡ εἰκονομαχία ὡς τὸ ἐπίσημο δόγμα τῆς αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με τὶς πηγές, δὲν ἀπέβλεπε τόσο στὴν καταστροφή των εἰκόνων καὶ των λειψάνων, ἐφόσον οἱ μνείες γιὰ τὴν ἐξάλειψη ἀντικειμένων λατρείας εἶναι περιορισμένες (βλ. Gero, *Constantine V*, ὄ.π. σελ. 113-114), ὅσο στὴν καταδίωξη καὶ ἐξόντωση των μονῶν καὶ των μοναχῶν που δὲν εἶχαν ἀποδεχθεῖ τὴν εἰκονομαχία καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κωνσταντινούπολης (βλ. Ostrogorsky, *Geschichte*, ὄ.π. σελ. 145, σημ. 3, Τ. Λουγγή, *Δοκίμιο γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη στὴ διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινῶν αἰώνων» (602-867)*, Αθήνα 1985, σελ. 176-180, P. Schreiner, *Der byzantinische Bilderstreit: Kritische Analyse der Zeitgenössischen Meinungen und das Urteil der Nachwelt bis Heute*, (1988), σελ. 355-356, J. Wortley, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, *Byzantinische Forschungen* 8 (1982), σελ. 272). Αὐτὸ δηλώνει κατηγορηματικὰ καὶ ὁ συγγραφέας τοῦ παρόντος βίου με τὴν παραπάνω φράση. Ἐπίσης, ὁ πατριάρχης Νικηφόρος μαρτυρεῖ «μάλιστα δὲ τῶν μοναζόντων τὸ ἱερὸν ἐκθέσμως ἐδιώκετο τάγμα», (Βίος Νικηφόρου πατριάρχου, (*BHG* 1335), C. de Boor, *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*, Leipzig 1880, σελ. 71), καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, μιλώντας ὡς ἐκπρόσωπος των μοναχῶν, τὸν χαρακτηρίζει ὡς «πικρὸν διώκτη», Βίος Πλάτωνος Σακκουδίου, *PG* 99, στ. 820 Β.

23-26: Ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄ βαπτίστηκε τὴν 25ῆ Δεκεμβρίου 718, στὴν Ἁγία Σοφία ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γερμανό. Κατὰ τὸ βάπτισμά του ρύπανε τὴν κολυμβήθρα καὶ ὁ Γερμανός ἐρμήνευσε προφητικὰ αὐτὸ τὸ γεγονός, προμηνύοντας ὅτι μεγάλο κακὸ θὰ συνέβαινε στους χριστιανούς καὶ στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἐπονομάστηκε υβριστικὰ ἀπὸ τους ἀντιπάλους τοῦ εἰκονόφιλους Κοπρώνυμος.

έκτραγωδεῖν: η ομοιότητα σε μια δύσκολη λέξη όπως αυτή, (έκτραγωδουεῖν παραδίδει ο V, έκτραγωδοειεῖν ο L), αποτελεί ένδειξη κοινού αρχετύπου στους δύο κώδικες. Στο Βίο Στεφάνου του Νέου, ό.π., σελ. 141, απαντάται ο τύπος έκτραγωδήσειεν.

§30

τήν ἀθλίαν ψυχήν: οι βίοι των αγίων βρίθουν από τέτοιου είδους αρνητικούς χαρακτηρισμούς για το πρόσωπο του Κωνσταντίνου Ε΄ εξαιτίας της εικονομαχικής πολιτικής του (βλ. Βίο Παύλου Καΐουμά, (BHG 1471), Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Αν. Ιεροσολ. Σταχ.* 4 (1897), σελ. 248, Βίο Θεοδώρου Στουδίτου, (BHG 1755), PG 99, 265). Το μίσος που γεννήθηκε εναντίον του λόγω της βίας που χρησιμοποίησε για την επιβολή της πολιτικής του γίνεται φανερό μέσα από τα προσωνύμια που του δόθηκαν: Κοπρώνυμος, Καβαλλίνος (βλ. St. Gero, *Constantine V*, ό.π. σελ. 169-175).

ἀπονηρότερος δὲ ὢν οὗτος, οὐδὲν διεπράξατο, μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπὶ αὐτοῦ ἀνέθη τὰ τῆς ἐκκλησίας: σκιαγραφείται η μετριοπάθεια του Λέοντος Δ΄. Δεν υπονοείται η υιοθέτηση μιας φανερά εικονόφιλης πολιτικής. Ο Λέων Δ΄ δεν είχε κληρονομήσει τον ισχυρό χαρακτήρα των προγόνων του (Μπουρδάρα ό.π. σελ. 14, σχ.23). Στον Βίο του Θεοφάνους του Ομολογητού (BHG 1787), V. V. Latyšev, *Mefodija patriarcha Konstantinopol'skogo Žitie prep. Feofana Ispovednika* (St. Petersburg, 1918), αποκαλείται «Λέων ό χλιαρώτατος», σελ. 7. Εδώ ο συγγραφέας μας πληροφορεί ότι συνέχισε την εικονομαχική πολιτική του πατέρα του σε πολύ ηπιότερους τόνους, έως ότου φαίνεται ότι σταμάτησε την δίωξη των εικονολατρών. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν και νεότεροι επιστήμονες. Έτσι ο M. Whittow, *The Making of Byzantium, 600-1025*, (Los Angeles, 1996), σελ. 145, αναφέρει ότι σύμφωνα με τις εικονολατρικές

πηγές η Εικονομαχία δεν είχε ιδιαίτερη υποστήριξη και εθεωρείτο ως αυτοκρατορική αίρεση. Η αναστήλωση των εικόνων μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Ε΄ ήταν θέμα χρόνου. Γι' αυτό και κατά τη βασιλεία του Λέοντος Δ΄ ακολουθήθηκε χαλαρή εικονομαχική πολιτική. Επίσης, ο W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, (Stanford California, 1997), σελ. 369.

Λέων: Ο Λέων Δ' ο Χάζαρος (750 - 780) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας από το 775 έως το 780. Το 770 παντρεύτηκε την εικονόφιλη Ειρήνη την Αθηναία από την οποία απέκτησε το διάδοχό του Κωνσταντίνο ΣΤ'. Η πολιτική του Λέοντος σε σχέση με το ζήτημα των εικόνων υπήρξε αμφιλεγόμενη. Ο πρόωρος θάνατός του έφερε στην εξουσία τη σύζυγό του Ειρήνη, ως επίτροπο του ανήλικου διαδόχου. Βλ. *PBE* Leo 4, *PmbZ* 4243.

Ειρήνη: ιδιαίτερα θετικές είναι οι αναφορές του βιογράφου στην αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αθηναία. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστικό ότι αφιερώνει μια ολόκληρη παράγραφο (30) σε θριαμβευτικούς επαίνους προς τιμήν της. Αξιοσημείωτα είναι τα λογοπαίγνια που δημιουργεί με το όνομά της, καθώς και η φράση «Αποθεμένη γάρ τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν, ἠνδρίσατο κατὰ τῆς ἀσεβείας... λύσσασα τὰς τούτων ζώνας, στρατιῶται δὲ ἦσαν ἀπειθεῖς». Η μεγάλη αυτή συμπάθεια προς το πρόσωπό της οφείλεται, ασφαλώς, στις εικονόφιλες απόψεις της και στο γεγονός ότι ήταν αυτή που αναστήλωσε για πρώτη φορά τις εικόνες και υπήρξε η πρωτεργάτης της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Ωστόσο, για την πολιτική της εκφράζονται από τους ιστορικούς σοβαρές αντιρρήσεις (βλ. G. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, (Αθήνα, 1989), τ. 2, σελ. 50-52), *PBE* Eirene 1, *PmbZ* 1439.

άλιτήριο (βλ. και παρ. 46): πβ. Βίο Νικολάου Στουδίτου *PG* 105, στ. 877, Βίο Ιωάννου ηγουμ. Μονής Καθαρών, *Synax CP*, στ. 634.

§31

Νικηφόρος: Ο Νικηφόρος Α' ήταν αυτοκράτορας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μεταξύ των ετών 802 και 811. Ανέβηκε στον θρόνο ύστερα από συνωμοσία αξιωματούχων που ανέτρεψε την Ειρήνη την Αθηναία. Ο Νικηφόρος δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το εκκλησιαστικό ζήτημα και διατήρησε τα πράγματα όπως είχαν επί Ειρήνης. Κατηγορήθηκε ως φιλάργυρος και πλεονέκτης. Βλ. *PBE Nikephoros 8, PmbZ* 5252.

ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόπτωχος καὶ φιλομόναχος: ο παρών βίος αναφέρεται με κολακευτικά λόγια στον αυτοκράτορα Νικηφόρο, που ήταν πιστός ορθόδοξος και προσπάθησε να κρατήσει ισορροπίες στην Εκκλησία, (βλ. και Βίο Ιγνατίου, *PG* 105, 489, Βίο Νικηφόρου, ὁ.π. σελ. 153 και Βίο Ταρασίου, I.A. Heikel, *Acta Societatis Scientiarum Fennicae* 17 (1891) σελ. 420). Άλλοι απλά μνημονεύουν την άνοδό του στο θρόνο ή το θάνατό του χωρίς χαρακτηρισμούς ή σχόλια, βλ. Βίο Θεοδώρου Στουδίτου, *PG* 99, 265 και Βίο Θεοφυλάκτου επ. Νικομηδείας επί Λέοντος του Αρμενίου, *AB* 50 (1932), σελ. 76. Ωστόσο, ο Θεοφάνης στη Χρονογραφία του εμφανίζεται προκατειλημμένος απέναντι στον αυτοκράτορα Νικηφόρο, καθώς τον χαρακτηρίζει *Τύραννο, αλιτήριο, Ιούδα, παμφάγο, άσπλαγχο* (Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, ὁ.π. σελ. 738, 739, 740, 741, 743). Ανάλογη είναι η μεταχείριση από τους μεταγενέστερους χρονογράφους με αξιοσημείωτο το γεγονός ότι όσο πιο απομακρυσμένοι χρονικά είναι, τόσο βιαιότερα επιτίθενται (*Γεώργιος Κεδρηνός, Σύνομις Ιστοριών*, I. Bekker, 2 τόμοι, [CSHB] (Bonn 1, 1838, 2, 1839), Ιωάννης

Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Γ', εκδ. Dindorf, Ioannis Zonarae, *Epitome Historiarum*, τ.ΙΙΙ, (Lipsiae, Teubner, 1870). Παρόλα αυτά αναγνωρίζουν τη γενναιότητα και τις διπλωματικές ικανότητές του σε κάποια σημεία (Θεοφάνης ό.π. σελ. 748 : «τά τε γενναία της ταλαιπωρίας επιδεικνύμενος, και πολλά τρόπαια ποιήσας» και Κεδρηνός, ό.π. σελ. 917). Σχετικά με τους χαρακτηρισμούς του Νικηφόρου πβ. και Alexander, *The Patriarch Nicephorus*, σελ. 72.

Μιχαήλ: Ο Μιχαήλ Α' ο Ραγκαβές (770-844) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας (811-813). Μετά την ανατροπή του έγινε μοναχός και πήρε το όνομα Αθανάσιος. Τον διαδέχθηκε ο Λέων Ε' ο Αρμένιος. Βλ. *PBE Michael 7, PmbZ 4989*.

Λέων: Ο Λέων Ε' ο Αρμένιος (788-820) ήταν Αυτοκράτορας του Βυζαντίου από το 813 έως το 820. Επανέφερε το ζήτημα της εικονομαχίας προκαλώντας την αντίδραση του Πατριάρχη Νικηφόρου, ο οποίος επέμενε ότι η εικονομαχία είχε καταδικαστεί με την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο. Η διαμάχη οδήγησε στην απομάκρυνση του Νικηφόρου και την τοποθέτηση το 815 του Θεόδοτου στον πατριαρχικό Θρόνο. Τα Χριστούγεννα του 820 δολοφονήθηκε από συνομώτες στο παρεκκλήσι της Αγίας Σοφίας. Βλ. *PBE Leo 15, PmbZ 4244*.

Τυραννήσας... και άρπάσας την βασιλείαν Ῥωμαίων ἀναξίως: Τα αγιολογικά κείμενα περιλαμβάνουν βαρείς χαρακτηρισμούς για τον Λέοντα Ε'. Την άνοδό του στο θρόνο την χαρακτηρίζουν ως πράξη «τυραννική» και «δολία» και τον ίδιο «τύραννο» (πβ. Βίο Θεοφυλάκτου επ. Νικομηδείας, *AB 50* (1932), σελ. 76-77, Βίο Ιγνατίου, *PG 105*, στ.

489-492, Βίος Θεοδώρου γραπτού, *PG* 116, στ. 661 και *AB* 98 (1980), σελ. 123). Οι συγγραφείς των αγιολογικών κειμένων όταν αποκαλούν τύραννο τον Κωνσταντίνο Ε΄ ή τον Λέοντα Ε΄ εννοούν ότι οι πράξεις τους ήταν αντίθετες προς το δίκαιο, επέβαλαν τη δική τους βούληση, έχοντας «νόμον τόν τρόπον». Χρησιμοποιούν, επομένως, τους όρους αυτούς σύμφωνα με την πολιτική θεωρία των Βυζαντινών (βλ. Μπουρδάρα, *Εικονομαχία και Δίκαιο*, ό.π. σελ. 34).

ὁ θηριώνυμος καὶ θηριότροπος: Πολλές φορές οι συγγραφείς παίζουν με το όνομά του και τον παρομοιάζουν με το λιοντάρι (πβ. Βίο Νικολάου Στουδίτου *PG* 105, στ. 877, Βίο Θεοφυλάκτου επ. Νικομηδείας, *AB* 50 (1932), σελ. 76, Βίο Ιγνατίου, *PG* 105, στ. 489). Του δόθηκε το ψευδώνυμο «Χαμαιλέων» από κάποιον ανώνυμο «σοφό άνδρα» (πβ. *PBE* Leo 15).

ἐν τῷ τὴν ἀσεβειαν κρατύνειν: «Άσεβής» είναι ένας χαρακτηρισμός που βρίσκεται στα περισσότερα αγιολογικά κείμενα.

μιμείται καὶ οὗτος τὸν ὁμώνυμον καὶ ὁμότροπον τὸν ἀποστάτην, τὸν Ἀσσύριον καὶ πολέμιον, τὸν ἐφευρέτην τῶν κακῶν, Λέοντα λέγω τὸν Ἰσαυρον· καὶ ἄρχεται διώκειν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὃν τρόπον κάκεϊνος: παρομοιάζεται με τον Λέοντα Γ΄, όχι μόνο γιατί φέρει το ίδιο όνομα, αλλά και διότι η πρώτη φάση της Εικονομαχίας ξεκίνησε από τον Λέοντα Γ΄ και η δεύτερη φάση από τον Λέοντα Ε΄ (πβ. Βίο Νικολάου Στουδίτου *PG* 105, 880). Σε κάποιους Βίους Αγίων δεν γίνεται καν μνεία του ονόματός του, αλλά από την περιγραφή και την αναγωγή στον Λέοντα Γ΄ ο αναγνώστης καταλαβαίνει ότι πρόκειται για τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο. Ειδικότερα, στον Βίο σαράντα

δύο Μαρτύρων εξ Αμορίου, *AASS Mart. I*, σελ. 888, περιγράφεται, ακριβώς όπως και στον Βίο του Νικήτα Μηδικίου, ότι ανέβηκε στον θρόνο ομώνυμος και ομότροπος με εκείνον τον δυσσεβή, εννοώντας, βεβαίως, τον Λέοντα Γ'.

τὸν Ἀσσύριον καὶ πολέμιον, τὸν ἐφευρέτην τῶν κακῶν: οἱ συγγραφεῖς τῶν Βίων τῶν Ἁγίων αναφέρονται στο πρόσωπο του Λέοντα Γ' με βαρείς χαρακτηρισμούς. Τον αποκαλούν επίσης «τὸν πάσης πλήρης κακίας καὶ δόλου», «τὸν κατάρατον», εκφράσεις που τον ταυτίζουν με τον διάβολο, όπως εδώ, έγινε αυτοκράτωρ «ὡς μὴ ὄφειλε», ενώ την εικονομαχική πολιτική του «πονηρὸν δόγμα» (πβ. Μπουρδάρα *Εικονομαχία και Δίκαιο*, ὁ.π. σελ. 10).

Ἰωάννην τὸν ἐπίκλην Γραμματικόν, τὸν νέον Τέρτυλλον: Βλ. *PBE Ioannes 5, PmbZ* 3199, 3304. Όλα τα αγιολογικά κείμενα της εποχής της Εικονομαχίας που αναφέρονται στον πατριάρχη Ιωάννη Γραμματικό, αμαυρώνουν χωρίς μέτρο τη μνήμη του, για να θίξουν κάπως λιγότερο τη μνήμη του Θεοφίλου, που η Θεοδώρα την υπερασπίστηκε με μανία και επιδεξιότητα (πβ. V. Grumel, *Jean Grammaticos et saint Theodore Studite, Echos d' Orient*, 36, (1937), σελ. 181-189). Ένας λόγος της φήμης και της δημοτικότητας του Θεοφίλου είναι και οι πόλεμοι που διεξήγαγε κατά των Αράβων. Ήταν η ηγετική μορφή της νέας εικονοκλαστικής κινήσεως. Ο Λέων Ε' του ανέθεσε να συγκεντρώσει θεολογικό αποδεικτικό υλικό για την επικείμενη εικονοκλαστική σύνοδο (Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, ὁ.π., τ.2, σελ. 74). Ο συγγραφέας του παρόντος κειμένου επονομάζει τον Ιωάννη «νέον Τέρτυλλον». Ο Τέρτυλλος ήταν κάποιος δικηγόρος που μαζί με τον αρχιερέα Ανανία και τους πρεσβυτέρους διετύπωσαν κατηγορίες στον Ρωμαίο ηγεμόνα Φήλικα εναντίον του Αποστόλου Παύλου (Πραξ. 24).

Ἀντώνιον τὸν τοῦ Συλαίου: *PBE Antonios 3, PmbZ 550*. Ο Ἀντώνιος Α΄, κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνος Κασσυματάς, ἢ Κασυματάς, ἀποκαλούμενος καὶ Βυρσοδέψης, ἦταν εἰκονομάχος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὴν περίοδο 821 - 836. Με ἐντολὴ τοῦ αυτοκράτορα Λέοντος Ε΄ τοῦ Ἀρμενίου (813 - 820) ἔγραψε "θησαυρόν τῆς εἰκονοκλαστικῆς θεολογίας" στο ὁποῖο περιελάμβανε χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ λόγους Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ποὺ στρέφονταν κατὰ τῶν εἰκόνων. Το ἔργο αὐτὸ ὡς ἦταν φυσικὸ ἀπωλέσθη.

ῤινότμητος: Ἀποτέλεσμα τοῦ νομικοῦ ἔργου ποὺ δημοσίευσε ὁ Λέων Γ΄ τὸ 726 μαζί με τὸ γιο τοῦ Κωνσταντῖνο με τὴν ὀνομασία *Ἐκλογή*, ἦταν ἓνα σύστημα σωματικῶν ποινῶν, ποὺ ἦταν ἀγνωστες στο ἰουστινιάνειο δίκαιο. Μία ἀπὸ τὶς σωματικὲς ποινές ποὺ ἐπιβαλλόταν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦταν ἡ ἀποκοπὴ τῆς μύτης. (βλ. Ostrogorsky, *Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*, ὁ.π., τ. 2, σελ. 24). Ὡς ἀποτέλεσμα προέκυψαν τὰ βυζαντινὰ παρωνύμια *ἐκ παθημάτων μελῶν τοῦ σώματος* καὶ πῖο συγκεκριμένα στὴν περίπτωση αὐτὴ τὰ ἐπίθετα: *ῤινότμητος*, *Κοψόρρινος* καὶ *Κουτσομύτης*. Σχετικὰ με τὰ βυζαντινὰ παρωνύμια βλ. Κουκουλές, *Βυζαντινὸν βίος καὶ πολιτισμὸς*, ὁ.π., τ. 6, σελ. 469-504. Γνωστός ὡς *ῤινότμητος* ἦταν ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β΄ (669-710), Βυζαντινὸς Ἀυτοκράτορας τῆς Δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ποὺ βασιλεύσε ἀπὸ τὸ 685 μέχρι τὸ 695 καὶ ξανά ἀπὸ τὸ 705 μέχρι τὸ 711.

§32 - §37

Ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς νέας κινήσεως τῶν εἰκονομαχῶν συνεργάστηκε με τὸν πρῶην ἀντίπαλό του Θεόδωρο Στουδίτη. Στὴ δευτέρη αὐτὴ

περίοδο της Εικονομαχίας φάνηκαν τα βαθύτερα κίνητρα της εκκλησιαστικής πολιτικής, δηλαδή η προσπάθεια της αυτοκρατορικής εξουσίας να υποτάξει την εκκλησιαστική ζωή στην πολιτική της βούληση και η πεισματική αντίδραση που αντέταξε στην προσπάθεια αυτή η Εκκλησία και ιδιαίτερα η ακραία πτέρυγιά της. Ο Θεόδωρος και πολλοί οπαδοί του οδηγήθηκαν στην εξορία και κακοποιήθηκαν, ενώ ο Νικηφόρος καθαιρέθηκε (Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, ό.π., τ.2, σελ. 74).

Τη συγκεκριμένη αφήγηση χρησιμοποιεί και μεταφράζει ο Alexander στο *The Patriarch Nicephorus*, σελ. 130-132, καθώς, όπως υποστηρίζει, η αφήγηση από τον Θεοστήρικτο είναι πιο ζωντανή. Εκτός από το Βίο του Νικήτα, υπάρχει αναφορά στο Βίο Νικηφόρου (*BHG* 1335), ό.π. σελ. 187 και στον Βίο του Ευθυμίου Επισκόπου Σάρδεων από τον μοναχό Μητροφάνη (*BHG* 2146), (Α. Papadakis, «*The Unpublished Life of Euthymius of Sardis: Bodleianus Laudianus Graecus 69*», *Traditio* 26 (1970), σελ. 63-89).

§32

μεγάλη εκκλησία: συνήθως με τη φράση «Μεγάλη Εκκλησία» δηλώνεται και εννοείται εκτός από την Αγία Σοφία (κυριολεκτική χρήση) και το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως εν γένει.

§33

Ἐξήνεγκεν δὲ ὄπερ ἐπεφέρετο ἐγκόλπιον ἱστορισμένον, καὶ ἐν ὑποκρίσει τοῦτο προσκυνῶν: το περιστατικό αυτό περιγράφεται στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους του Κ. Παπαρρηγόπουλου, τ. 3, (Αθήνα 1932), σελ. 211. Εκεί ο ιστορικός αναφέρει ότι ο αυτοκράτορας Λέων ο Ε΄, ο οποίος ήταν αληθινά ευλαβής άνθρωπος και σεβόταν τον Νικηφόρο, «τίς, εἶπε, τολμᾷ καθελεῖν ἢ ἐξεῶσαι τὸν πατριάρχην, τὸν πατέρα ἡμῶν, ἢ τὴν ἐκκλησίαν παρασαλεῦσαι.» ... «καὶ ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ κόλπου σταυρὸν ἔχοντα εἰκόνα προσεκύνησεν αὐτόν». Ακολουθῶς ο ιστορικός σχολιάζει ότι, αν πράγματι ο Λέων εἶπε αυτά τα λόγια για να κατευνάσει τα πνεύματα των αντιδοξούντων και εἰάν προσεκύνησε τον σταυρὸν που εἶχε πάνω εἰκόνα, ὅπως ἀξιοί ο ἀνώνυμος χρονογράφος, δεν ξέρουμε. Εἶναι πιθανότερο, συνεχίζει, ὅτι εἶπε πολλά ἀναγκαῖα να καθησυχάσει τον ἀρχιερέα και ἴσως ἔδωσε το δείγμα ἐκεῖνο της ευλαβείας προς τον σταυρό, διότι η ἐκκλησιαστική μεταρρύθμιση οὐδέποτε ἀπαγόρευσε την προσκύνηση του σταυροῦ (δική μου ἀπόδοση στη νεοελληνική).

Μέσα ἀπὸ τον παρόντα Βίο του Νικήτα ἐπιβεβαιώνεται ο ἀνώνυμος χρονογράφος, καθὼς ο Θεοστήρικτος μαρτυρεῖ ὅτι πράγματι ο Λέων Ε΄ φορούσε ἓνα ἐγκόλπιο, το οποίο προσκύνησε, μπροστὰ στον Πατριάρχη Νικηφόρο. Ωστόσο, η φράση ἐν *υποκρίσει*, ὅπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο Βίο, και στην ἐπόμενη παράγραφο (34) *ἔτι δὲ ἀκριβῶς ἐπισταμένων τὸν σκοπὸν τοῦ βασιλέως, ἐπιρρεπῶς ἤζαντα πρὸς τὸ κακόν*, ἐρχεται σε ἀντίθεση με την ἀναφορά του Παπαρρηγόπουλου, ὅτι ο Λέων ἦταν πραγματικά ευλαβής και σεβόταν το Νικηφόρο.

§34

Αιμιλιανός ο Κυζίκου επίσκοπος: Ο Αιμιλιανός επίσκοπος Κυζίκου υπερασπίστηκε την προσκύνηση των εικόνων, όταν συνάντησε τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ το 815. Στο Συνοδικό της Ορθοδοξίας περιλαμβάνεται μεταξύ των ομολογητών. Βλ. *PBE* Aimilianos 1, *PmbZ* 153.

Μιχαήλ ο Συνάδων επίσκοπος: Ο Μιχαήλ ήταν επίσκοπος Συνάδων από το 787-815. Το 815 ήταν μεταξύ εκείνων που υπερασπίστηκε την προσκύνηση των εικόνων σε μια συνάντηση με τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄. Κατόπιν εξορίστηκε, φυλακίστηκε και πέθανε το 826. Βλ. *PBE* Michael 6, *PmbZ* 5042.

Θεοφύλακτος ο Νικομηδείας επίσκοπος: Ο Θεοφύλακτος, επίσκοπος Νικομήδειας, υπερασπίστηκε τη λατρεία και την προσκύνηση των εικόνων στη συνάντηση με τον Λέοντα Ε΄ στο αυτοκρατορικό παλάτι το 815. Εξορίστηκε, ωστόσο και στην εξορία δίδαξε και κήρυξε το ευαγγέλιο. Αρρώστησε και πέθανε πιθανόν το 845. Βλ. *PBE* Theophylaktos 37.

Πέτρος, ο Νικαίας επίσκοπος: Ο Πέτρος, επίσκοπος Νίκαιας, ήταν ανάμεσα σε εκείνους που υπερασπίστηκαν τη λατρεία των εικόνων στον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ το 815. Υπήρξε αποδέκτης έξι σωζόμενων επιστολών από τον Θεόδωρο Στουδίτη. Πέθανε κατά τη διάρκεια του διωγμού. Βλ. *PBE* Petros 49, *PmbZ* 6067.

εἰ ζήτημα ἐκκλησιαστικόν ἐστίν, ὡς ἔφησ, ὃ βασιλεῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ ζητεῖσθω, ὡς ἔθος ἐστίν: ὅταν ἄρχισε ἡ δευτέρα φάση τῆς Εἰκονομαχίας, τὸ 815, οἱ ἐπίσκοποι εἶχαν μιὰ ἀντίληψη ποὺ δὲν υπήρχε τὸ 730 ἢ τὸ 754. Σύμφωνα με αὐτὴ θεωροῦσαν «φυσιολογικό» νὰ ἀντιδρῶν ὅταν ὁ αυτοκράτωρ ἐπιχειροῦσε νὰ ἐπέμβει στὶς υποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας. Για τὸ λόγο αὐτὸ ἐναντιώθηκαν ἀμέσως στὸν Λέοντα Ε΄ ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, οἱ ἐπίσκοποι οἱ πιστοὶ στὸν Ταράσιο, ὅπως ὁ Εὐθύμιος Σάρδεων ἢ ποὺ εἶχαν μαθητεύσει κοντὰ του, ὅπως ὁ Μιχαήλ Συνάδων (βλ. παρακάτω). Τὸ κύριο ἐπιχείρημά τους ἦταν ἀκριβῶς αὐτό· ὅτι ὁ αυτοκράτωρ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμειγνύεται στὶς ἐκκλησιαστικὲς υποθέσεις.

Εἶναι σὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, μοναχός τοῦ Ἁγίου Σάββα στὴν Παλαιστίνη, γράφει τοὺς Λόγους τοῦ *Περὶ Εἰκόνων*, με τοὺς οἰοῦς παρέχει στοὺς υπερασπιστὲς τῆς πίστεως μιὰ θεολογικὴ βάση ποὺ θὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους θεολόγους ποὺ ἀκολούθησαν. Σὲ αὐτοὺς τοὺς Λόγους δηλώνει ὅτι δὲν ἀνήκει στὸν αυτοκράτορα ἡ ὀριστικὴ τακτοποίηση τοῦ ζητήματος τῆς νομιμότητας τῶν εἰκόνων: «Συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων» (Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, *Πρώτος περὶ εἰκόνων λόγος*, Β. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos* τ. 3, [Patristische Texte und Studien 17], (Berlin, 1975), σελ. 167) καὶ «Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐταξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ποιμένων καὶ διδασκάλων» (*Περὶ εἰκόνων λόγος δεύτερος*, παρ. 12, Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ὁ.π., σελ. 103).

§35

Εὐθύμιος ὁ Σάρδης: Ὁ Εὐθύμιος, ἐπίσκοπος Σάρδεων, (754-831) βρισκόταν ἀνάμεσα σὲ ἐκείνους ποὺ υπερασπίστηκαν τὶς εἰκόνες στὴ συνάντηση με τὸν Λέοντα Ε΄ τὸ 815. Εξορίστηκε γιὰ τὶς εἰκονόφιλες ἀπόψεις του, ἐνῶ εἶχε ἀλληλογραφία με τὸν Θεόδωρο Στουδίτη γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Στὸ Συνοδικό τῆς Ὀρθοδοξίας περιλαμβάνεται στοὺς ὁμολογητὲς. Βλ. *PBE Euthymios 1, PmbZ 1838*.

Κωνσταντίνου: Ο Κωνσταντίνος ΣΤ΄ (771-797) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας (780-797). Γιος του Λέοντος Δ΄ και της Ειρήνης της Αθηναίας. Διαδέχθηκε τον πατέρα του επιτροπευόμενος από τη μητέρα του, η οποία ασκούσε ουσιαστικά την εξουσία, καθώς ο ίδιος ήταν μόλις δέκα ετών. Το 790 σε ηλικία είκοσι ετών θέλησε να αναλάβει την εξουσία, όμως η Ειρήνη δεν επιθυμούσε να την εγκαταλείψει. Μετά από αρκετές υπονομευτικές προσπάθειες, έδωσε εντολή να τυφλωθεί ο γιος της, έτσι ώστε απρόσκοπτα να βασιλεύει. Βλ. *PBE Konstantinos 8, PmbZ 3704*.

Θεόδωρος: Ο Θεόδωρος ο Στουδίτης (759-826) ήταν μοναχός και συγγραφέας. Υπερασπίστηκε με σθένος την προσκύνηση των εικόνων, παρά τους βασανισμούς που υπέστη. Εξορίστηκε τέσσερις φορές και πέθανε εξόριστος το 826 σε ηλικία 67 ετών. Υπήρξε υμνογράφος και συγγραφέας πολλών ασκητικών, θεολογικών και εκκλησιαστικών έργων, καθώς και επιστολών. Βλ. *PBE Theodoros 15, PmbZ 7574*.

καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους: ὁ Θεόδωρος Στουδίτης σε συζήτηση με τον αυτοκράτορα με ευθύτητα και σαφήνεια του λέει ότι ο Θεός έθεσε στην εκκλησία πρώτα τους αποστόλους, δεύτερον τους προφήτες και τρίτον τους διδασκάλους, σύμφωνα με την Προς Κορινθίους επιστολή του αποστόλου Παύλου. Και συνεχίζει λέγοντας ότι «οὐδὲ γὰρ ἀπεμνημόνευσεν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος βασιλέα διοικεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας», (βλ. Βίο Θεοδώρου Στουδίτη, *PG 99*, στ. 284 Α). Η θέση του Πατριάρχη από το 842, και ίσως από το 815, είχε ενισχυθεί και δεν συγκρίνεται με αυτή που είχε τον έβδομο και τον όγδοο αιώνα.

§37

Θεόδοτὸν: Ο Πατριάρχης Θεόδοτος, ο επονομαζόμενος Κασσιτεράς ή Μελισσηνός προωθήθηκε στο Θρόνο της Κωνσταντινούπολης το 815 από τον Αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο, με σκοπό την αναβίωση της εικονομαχίας. Παρέμεινε στο Θρόνο μέχρι το 821. Βλ. *PBE Theodotos 2*.

9 κ. εξ. Τη θέση του Νικηφόρου την πήρε ο Θεόδοτος, ο οποίος συμφωνούσε απόλυτα με τη θρησκευτική τακτική του Λέοντα. Μία εβδομάδα μετά το Πάσχα το 815 έγινε μια δεύτερη Εικονοκλαστική Σύνοδος στο Ναό της Αγίας Σοφίας, στην Κωνσταντινούπολη, υπό την προεδρία του νέου Πατριάρχη, η οποία απέρριψε την οικουμενική σύνοδο της Νίκαιας και αναγνώρισε τις αποφάσεις της εικονοκλαστικής συνόδου του 754. Πάντως, η σύνοδος αυτή τόνισε ότι δεν θεωρεί τις εικόνες ως είδωλα, ωστόσο διέταξε την καταστροφή τους (Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, ό.π., τ. 2, σελ. 74). Τα πρακτικά της Συνόδου καταστράφηκαν μετά την αποκατάσταση της Εικονολατρίας, αλλά η απόφασή της διασώθηκε σ' ένα από τα απολογητικά έργα του Πατριάρχη Νικηφόρου (βλ. Alexander, *The Patriarch Nicephorus*, σελ. 136-140).

§38

5-7 ο όσιος φυλακίστηκε και θεωρήθηκε από τις αρχές αρκετή αυτή η τιμωρία και δεν του επιβλήθηκε άλλη ποινή. Τα αγιολογικά κείμενα επιβεβαιώνουν ότι στο Βυζάντιο η φυλάκιση αποσκοπούσε στη φύλαξη και όχι στον κολασμό, ήταν μέσο αποτροπής της δράσης, μέσο δηλαδή πρόληψης και παραδειγματισμού (πβ. Σπ. Τρωιανός, *Κεφάλαια Βυζαντινού Ποινικού Δικαίου*, ό.π. σελ. 34-35 και του ιδίου, *Οι ποινές στο βυζαντινό*

δίκαιο, εν Έγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο, (Αθήνα, 1997), σελ. 41-45. Επίσης Βίο Μακαρίου ηγουμένου Πελεκητής, ό.π. σελ. 156).

5-14 οι συνθήκες διαβίωσης στις βυζαντινές φυλακές την περίοδο της Εικονομαχίας, σύμφωνα με τους Βίους των Αγίων, ήταν από κακές μέχρι άθλιες είτε πρόκειται για οργανωμένες φυλακές ή χώρους όπου περιστασιακά χρησίμευαν για φύλαξη ή μονές. Συγκρατούμενοι των εικονολατρών ήταν υπόδικοι ή κατάδικοι για εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, οι οποίοι με τη συμπεριφορά τους ενοχλούσαν τους ευλαβείς εικονολάτρες (βλ. Μπουρδάρα, *Εικονομαχία και Δίκαιο*, ό.π. σελ. 119-120). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η συγκεκριμένη περιγραφή, όπου μάλιστα κατονομάζεται και συγκεκριμένος υπόδικος, ο «Νικόλαος», ο οποίος «έξέθλιβε τοῦτον (τὸν ὄσιον)».

ἀμβλωθρίδια: ἐκτρώματα, τὰ ἐξημβλωμένα ἔμβρυα (Σούδα, σελ. 76)

§39

1 κ. εξ. : οι συνθήκες κράτησης ήταν εξαιρετικά κακές όχι μόνο στις φυλακές, αλλά και στα φρούρια και στα άλλα δημόσια κτήρια. Στο φρούριο-κάστρο Μασαλαιών, όπου κρατείτο ο όσιος Νικήτας, οι συνθήκες είναι άθλιες.

§40

εις διάφορους φυλακάς: στα αγιολογικά κείμενα της εποχής της Εικονομαχίας ως κτήρια-φυλακές μνημονεύονται η Φιάλη, το Πραιτώριο, τα Εχέκολλα. Ως φυλακές χρησιμοποιούνταν, επίσης, μοναστήρια, εκκλησίες και διάφορα δημόσια κτήρια (βλ. Μπουρδάρα, *Οι βυζαντινές φυλακές*, ό.π. σελ. 317-336).

4-7 οι ηγούμενοι των μοναστηριών φυλακίστηκαν σε βρώμικες, σκοτεινές και υγρές φυλακές, χωρίς να έχουν στρώματα ή σκεπάσματα. Από το χωρίο αυτό γίνεται φανερό ότι άλλες φυλακές διέθεταν σκεπάσματα ή στρώματα.

7-9 στη φυλακή του Πραιτωρίου επιτρεπόταν να προσφέρουν τροφή στους φυλακισμένους από έξω. Ασφαλώς αυτή θα ήταν μια μικρή ποσότητα, η αναγκαία για να διατηρούνται στη ζωή (πβ. Βίο Πλάτωνος Σακκουδίωνος, *PG* 99, στ. 832).

ὁ γὰρ σκοπὸς αὐτοῦ ὅλος ἦν ἢ πεῖσαι αὐτούς, ἢ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξαι: για τους εικονολάτρες η φυλάκιση ήταν μέσο πίεσης για να μεταστραφούν από την εικονολατρεία και να προσχωρήσουν στην εικονομαχία, δηλαδή στην αυτοκρατορική πολιτική (πβ. Βίο Ανδρέου εν Κρίσει, ό.π. σελ. 147 και Βίο Θεοφάνους Ομολογητού, ό.π. σελ. 31). Έτσι οι ηγούμενοι, μεταξύ των οποίων και ο Νικήτας, φυλακίστηκαν με το σκοπό «σκεψάμενοί τι περί αὐτοῦ», δηλαδή περί του να προσχωρήσουν στην εικονομαχία. Είναι γεγονός ότι η άθλια κατάσταση που επικρατούσε στις φυλακές, η

οποία περιγράφεται και στο κείμενό μας, αποτελούσαν μέσο πίεσης για να κλονίσουν το άκαμπτο φρόνημα των εικονολατρών.

Θεόκτιστον: Ο Θεόκτιστος ήταν ένας νεαρός μοναχός ο οποίος υπηρέτησε το Νικήτα Μηδικίου, όταν ο τελευταίος φυλακίστηκε στην Κωνσταντινούπολη από τον Ιωάννη Γραμματικό. Βλ. *PBE Theoktistos* 5.

§41

1 κ. εξ. : οι κρατούμενοι είχαν ελεύθερη επικοινωνία μεταξύ τους και δέχονταν επισκέψεις, εκτός εάν ήταν στην απομόνωση ή είχε ειδικά απαγορευτεί (βλ. Βίο Πλάτωνος Σακκουδίωνος, ό.π., Μπουρδάρα, *Νομική Θεώρηση*, ό.π. σελ. 121). Ο όσιος Νικήτας δέχεται φίλους του, οι οποίοι προσπαθούν να τον πείσουν να βγει από τη φυλακή. Άλλα παραδείγματα επισκέψεων σε φυλακισμένους βρίσκουμε στον Βίο Στεφάνου του Νέου, ό.π. σελ. 162-163, στον Βίο του Πέτρου της Ατρώας, ό.π. σελ. 119 και στον Βίο του Μακαρίου ηγουμένου Πελεκητής, ό.π. σελ. 156.

§42

οὐδεμία κοινωνία ἐστίν μοι πρὸς ὑμᾶς: από τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται, επακριβώς και με ιδιαίτερη έμφαση, στο σημείο αυτό, τα λόγια του οσίου από τον βιογράφο του, καταδεικνύεται ότι η πολεμική ενάντια στην εικονομαχία είναι ένας από τους βασικούς σκοπούς για τον οποίο γράφτηκε ο Βίος (πβ. *Βίο Ιωαννικίου* από Πέτρο

μοναχό: AASS Nov. 2.1:384-435: «Εἶ τις γὰρ κοινωνεῖ τοῖς εἰκονομάχοις, οὐκ ἔχει κοινωνίαν μετὰ Χριστοῦ»).

§43

1 κ.εξ.: Τόπος «αιχμαλωσία» του βιογραφούμενου αγίου· ομοίως παρ. 44-45, πβ. Pratsch ό.π. σελ. 260-261. Επίσης στο σημείο αυτό ο Pratsch στηρίζει τον σχολιασμό του (σχόλιο 147, σελ. 261), στο κείμενο του κώδικα Βατικανού 1660, παραθέτοντας το αντίστοιχο χωρίο, που είναι ελλιπές σε σχέση με το ανάλογο χωρίο του κώδικα της Μεγίστης Λαύρας 264, το οποίο συμπληρώνει τις πληροφορίες μας. Ομοίως τόπος «κράτηση». Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 313 και βίο Μεθοδίου (*BHG* 1278, *PG* 100, 1243-62), βίο Θεοφάνους Ομολογητού ό.π.

Ζαχαρία: Ο Ζαχαρίας ήταν επίτροπος της αυτοκρατορικής αυλής, των Μαγγάνων, και είχε αναλάβει την ευθύνη από τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ για τη φύλαξη του Νικήτα, όταν ο τελευταίος επέστρεψε από την Προκόννησο στην Κωνσταντινούπολη (το 815) και επανέλαβε την υποστήριξή του για την προσκύνηση των εικόνων. Ο Ζαχαρίας έδειξε μεγάλο σεβασμό στο Νικήτα. Βλ. *PBE Zacharias* 12.

Μάγγανα: τα Μάγγανα βρίσκονταν στο ανατολικό άκρο της Κωνσταντινούπολης (βλ. R. Janin, *Constantinople byzantine, developpement urbain et repertoire topographique*, Paris 1964, σελ. 132-133, 295-296, 383-384).

5 κ. εξ. : τόπος «εξορία»· η τιμωρία με την εξορία συγχωνεύεται άψογα σε μια φιλονικία με τον αντίπαλο. Οι συνθήκες κράτησης στο χώρο της εξορίας επισημαίνονται ιδιαίτερα δύσκολες και σκληρές (πβ. Pratsch ό.π. σελ. 313-314 και Βίο Πλάτωνος Σακκουδίωνος, *PG* 99, 841). Η κατάσταση που βίωσε ο όσιος Νικήτας στο νησί της Αγίας Γλυκερίας, όπου εξορίστηκε, ενισχύουν την άποψη για τις άθλιες συνθήκες κράτησης των εικονολατρών. Εκεί, λοιπόν, καταγράφεται ότι παρέμεινε σε «στενήν καί τεθλιμμένην εϊρκτήν». Ο φύλακας του επέτεινε ακόμη περισσότερο τις κακές συνθήκες φύλαξης επιδεικνύοντας κακή συμπεριφορά προς τον κρατούμενο. Τον είχε σε πλήρη απομόνωση και η τροφή που του παρείχε ήταν ελάχιστη, και μάλιστα του δινόταν «δι' όπης». Οι λόγοι της τόσο κακής συμπεριφοράς του φύλακα εξηγούνται στη συνέχεια: οι οικονομάχοι του είχαν δώσει πολλές υποσχέσεις για βελτίωση της θέσης του, οικονομικές απολαβές κλπ., εάν κατόρθωνε να κάμψει το φρόνημα του Νικήτα, έτσι ώστε να απαρνηθεί την εικονολατρία και να προσχωρήσει στους οικονομάχους. Ωστόσο, οι κακουργίες που χρησιμοποίησε ως μέσα δεν είχαν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Επομένως, τις ταλαιπωρίες και κακές συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων τις επέβαλλαν οι δικαστικές αποφάσεις ή οι αυτοκρατορικές οδηγίες. Ίσως, όμως, κάποιες φορές ο βαθμός της σκληρότητας να προερχόταν και από το φυλακτικό προσωπικό, που θα επεδείκνυε υπερβάλλοντα ζήλο. (Ειδικότερα για τον Άνθιμο βλ. ακόλουθο σχόλιο).

Άνθιμος: ήταν ευνούχος και Έξαρχος των μοναστηριών στο νησί της αγίας Γλυκερίας, όταν εξορίστηκε εκεί στα χρόνια της βασιλείας Λέοντος Ε΄ ο άγιος Νικήτας και περιγράφεται στην εικονόφιλη παράδοση ως κακό πνεύμα. Έλαβε το ψευδώνυμο Καϊάφας, λόγω της τρέλας του. Η παραμονή του Νικήτα στην εξορία ήταν ανάμεσα στο 815-820. Βλ. *PBE Anthimos* 6, *PmbZ* 493.

Άνθιμός: Τόπος «Αντίπαλος (Εχθρός) ή Μάγος»· εμφανίζεται στους βυζαντινούς βίους αγίων το ανθρώπινο σχήμα του αγίου που οδηγείται και κατευθύνεται από τους αντιπάλους του Θεού, το σατανά ή το διάβολο. (Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 170-176). Ο Άνθιμος που είχε την επιμέλεια του Νικήτα στην Αγία Γλυκερία, ήταν γνωστός για την κακή συμπεριφορά και αλαζονεία του. Για τον λόγο αυτό τον αποκαλούσαν Καϊάφα. Τα μέσα που χρησιμοποίησε ήταν ατελέσφορα, καθώς το φρόνημα του Νικήτα δεν κάμφθηκε, ενώ έμεινε εκεί έξι χρόνια, μέχρι, δηλαδή, τον θάνατο του Λέοντος Ε΄ «θλιβόμενος, κακουχούμενος, ύστερούμενος, πιεζόμενος, στενούμενος, καταπονούμενος, μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Θεομάχου Λέοντος» (παρ. 46).

§43-45

Τόπος «καταδίκη του διώκτη»: κατά τη διάρκεια της τιμωρίας του, ο Άγιος πείθει τον βασανιστή του (Ζαχαρία) στην αληθινή πίστη. Αυτό μπορεί να αποτρέψει εντελώς την τιμωρία, αλλά εμφανίζεται πιο συχνά κατά τη διάρκεια ή μετά το ήδη πλήρως επικαλυμμένο τιμωρίας, αφού ο άγιος έχει έτσι ήδη καταφέρει θυσία για τον Θεό (βλ. Pratsch, ό.π. σελ. 315-317).

§44-45

Οι κρατούμενοι επίσκοποι και οι ηγούμενοι κυρίως, είχαν τη δυνατότητα να έχουν κοντά τους κάποιον υπηρέτη, γενικά κάποιον που τους βοηθούσε και τους υπηρετούσε (Μπουρδάρα, *Νομική Θεώρηση*, ό.π. σελ. 122). Αυτό γίνεται φανερό στο περιστατικό που περιγράφεται στις δύο αυτές παραγράφους. Ο επίσκοπος Συνάδων Μιχαήλ βρισκόταν στη φυλακή, όταν πληροφορήθηκε ότι ο Ζαχαρίας, ο οποίος είχε υπό την

επιτήρησή του το Νικήτα όταν ήταν φυλακισμένος στα Μάγγανα και του είχε συμπεριφερθεί πολύ καλά, κινδύνευε από βαρβάρους στα Θρακώα μέρη, όπου τον είχαν στείλει ως διοικητή. Αυτές τις πληροφορίες πήρε «διὰ τοῦ ὑπηρετοῦντος ἀδελφοῦ ἡμῶν Φιλίππου». Λίγο παρακάτω αναφέρεται ότι ο Ζαχαρίας ήταν «τῶν ἐν φυλακαῖς θεραπευτῆς». Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι μέσα στη φυλακή ο κρατούμενος είχε τη δυνατότητα να έχει κάποιον δικό του να τον υπηρετεί. Αυτός είχε ελεύθερη είσοδο και έξοδο στη φυλακή (πβ. Και Βίο Ευθυμίου Σάρδεων, ό.π. σελ. 49).

§44

ἀπήχθη: Επιλέχθηκε το ρήμα *ἀπήχθη* ως παθητικός αόριστος του ρήματος *ἀπάγομαι*. Ο τύπος *ἀπηνέχθη* (<*ἀποφέρομαι*) δεν συναντάται σε κανένα κείμενο.

§46

22 κ.εξ.: τόπος «αγωνία ή πνιγμός» στα θαλάσσια τοπία της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Αιγαίο, θάλασσα του Μαρμαρά, Αδριατική, Μαύρη Θάλασσα κτλ.) ήταν τα περάσματα πλοίων ένας κοινός και απαραίτητος τρόπος μεταφοράς, ούτως ώστε ο κίνδυνος που συνδέεται με αυτά να είναι πανταχού παρών. Συνεπώς, υπάρχουν στους βυζαντινούς βίους αγίων τα θαύματα της σωτηρίας από κάποιον θαλάσσιο κίνδυνο ή πνιγμό αρκετά συχνά. Στο βίο του Νικήτα Μηδικίου, σύμφωνα με τον Pratsch (ό.π. σελ. 259), «ο συγγραφέας μόλις σκιαγράφησε μια τέτοια θαυμαστή διάσωση». Η άποψη του αυτή ήταν σωστή, αφού βασίστηκε στο χειρόγραφο του Βατικανού κώδικα 1660, το οποίο πράγματι κάνει μια εξαιρετικά σύντομη αναφορά σε αυτό το θαύμα του οσίου μέσα σε τρεις μόνο σειρές. Ωστόσο, το χειρόγραφο του κώδικα της Μεγίστης Λαύρας

264, έρχεται να συμπληρώσει, να φωτίσει και να περιγράψει με σημαντικές λεπτομέρειες το περιστατικό αυτό!

§47

ὡς ὑπ' ἀγγέλου ὀδηγηθέντες, εἰσήεσαν ἀκωλύτως εἰς τὰ βασίλεια καὶ ἐπάταξαν αὐτὸν εἶσω τοῦ εὐκτηρίου ναοῦ τοῦ Φάρου μαχαίραις: ὁ αυτοκράτορας Λέων Ε΄ δολοφονήθηκε μέσα στο αυτοκρατορικό παρεκκλήσιο ανήμερα των Χριστουγέννων το 820 μπροστά στην Αγία Τράπεζα της Αγίας Σοφίας κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας από τους οπαδούς του πρώην συμπολεμιστή του Μιχαήλ από το Αμόριο. Τα αγιολογικά κείμενα αποδίδουν το τραγικό τέλος του στη θεία δίκη για την εικονομαχική πολιτική του. Εδώ μάλιστα ο συγγραφέας παρουσιάζει τους συνωμότες να έχουν οδηγηθεί από άγγελο για να τελέσουν την αποτρόπαια κατά τα άλλα πράξη. Η άποψη ότι πρόκειται για θεία δίκη και μάλιστα ότι η «δίκη» δόθηκε στον «άδικο» στο χώρο που διέπραξε παρανομίες, δηλαδή μέσα στην Εκκλησία, διατυπώνεται και σε άλλους Βίους. (Πβ. Βίο Μεθοδίου, *PG* 100, 1248, Βίος Θεοδώρου γραπτού, *AB* 98 (1980), σελ. 129-130, *PG* 116, 665).

Εκεί υπέστη την άξια τιμωρία, το βάνανσο τέλος που του άξιζε: «δίκην ἔτισεν ἀξίαν τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τὸν ἔχθιστον θάνατον».

Ωστόσο, η αιτιολογία της δολοφονίας ως μιας δίκαιης λύσης είναι πρωτοφανής. Η νομοθεσία της εποχής, η *Εκλογή*, περιλαμβάνει ρητή διάταξη για την ανθρωποκτονία εκ προθέσεως: «Ὁ φονεὺν ἐκουσίως, οἰασδήποτε ἡλικίας ἐστί, ξίφει τιμωρεῖσθω»,

Εκλογή, 17.45, εκδ. Burgmann, ό.π. σελ. 242. Για όσους διαπράττουν έγκλημα καθοσίωσης προβλέπει μεν θανατική ποινή, αφήνει, όμως, στον αυτοκράτορα την ευχέρεια να επιβάλλει τις ποινές που θέλει, *Εκλογή*, 17.3, ό.π. σελ. 226. Τα αγιολογικά κείμενα, όχι μόνο αιτιολογούν, αλλά και επιβραβεύουν δύο εγκληματικές πράξεις: καθοσίωση και ανθρωποκτονία. Αυτό δικαιολογείται από την άποψη ότι ο Λέων Ε΄ διέπραξε εγκλήματα εναντίον της Εκκλησίας, μοναχών και λαϊκών. Τα εγκλήματα αυτά μόνο ο Θεός μπορούσε να τιμωρήσει και το έκανε μέσω των συνωμοτών του Μιχαήλ. Η συνωμοσία έγινε «χάριν άγαθοῦ τινός». Είναι η θεωρία του Βαλσαμώνος, ο οποίος διακρίνει την συνωμοσία «χάριν άγαθοῦ τινός» και την «έπί κακῶ γενομένην» (Γ. Ράλλης & Μ. Ποτλής : *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των Ιερών και Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων*, τ. 2, σχόλιο Βαλσαμώνος κάτωθι ΛΔ΄ κανόνος της εν Τρούλλω Συνόδου, (Αθήνα, 1852-1859), σελ. 382-383). Βλ. και Κ.Α. Μπουρδάρα, *Καθοσίωσις και Τυραννίς κατά τους Μέσους Βυζαντινούς Χρόνους, (1056-1081)*, (Αθήνα, 1984), σελ. 138-139: «Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών ήταν ότι ο αυτοκράτωρ ήταν ο αντιπρόσωπος του Θεού στη γη, υποδεικνυόταν από τη θεία βούληση για το ύπατο αξίωμα, γι΄ αυτό οι πράξεις του υπαγορευόταν από τον Θεό. Κανένας από τους υπηκόους δεν μπορούσε να πράττει εναντίον του αυτοκράτορος, γιατί έτσι προσέβαλε τον εκλεκτό του Θεού. Εφ΄ όσον, λοιπόν, ο αυτοκράτωρ κυβερνούσε με τη θεία βούληση, μόνον από τη θεία βούληση μπορούσε να ανατραπεί. Εάν δηλαδή η «οικονομία» του αυτοκράτορος δεν λειτουργούσε ικανοποιητικά ο Θεός μπορούσε να αποφασίσει την ανατροπή του. Η μεταβολή αυτή δικαιολογούσε την βίαιη ανατροπή ενός αυτοκράτορος. Μόνον με βάση αυτή τη θεωρία μπορεί να δικαιολογηθεί η βίαιη ανατροπή του Λέοντος Ε΄». Δεν αιτιολογείται, όμως, πουθενά και δεν αναγνωρίζεται η εκούσια αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής.

4-10 Στο σημείο αυτό βρίσκουμε ακόμη μια ενδιαφέρουσα πληροφορία που απουσιάζει από το χειρόγραφο που παραδίδει ο κώδικας του Βατικανού. Πρόκειται για την

περιγραφή του οράματος που είδε ο αυτοκράτορας Λέων Ε΄, στο οποίο εμφανίζεται ο νεκρός εικονολάτρης πατριάρχης Ταράσιος στον ύπνο του και του προαναγγέλλει την δολοφονία του. Το περιστατικό αυτό αφηγείται και ο συντάκτης του Βίου του πατριάρχου Ταρασίου (βλ. Βίος Ταρασίου, (*BHG* 1698), Efthymiadis, *The life of Patriarch Tarasios*, παρ. 67, σελ. 163-164).

Θεοδοσία: Η Θεοδοσία ήταν η τελευταία σύζυγος του αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ και μητέρα των παιδιών του. Τα Χριστούγεννα του 820 ήταν εκείνη που τον απέτρεψε από την εκτέλεση του Μιχαήλ Β΄ με την αιτιολογία ότι ήταν λάθος να το πράξει κατά την εορταστική περίοδο. Μετά την δολοφονία του συζύγου της εξορίστηκε μαζί με τους γιους τους. Βλ. *PBE* Theodosia 1.

Θωμάς: Ο Θωμάς ο Σλάβος (760 - 823) ήταν Βυζαντινός στρατιωτικός. Τα Χριστούγεννα του 820, αμέσως μετά την δολοφονία του Λέοντος από συνωμότες, ο Θωμάς στασίασε κατά του νέου αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄. Σύντομα είχε κερδίσει με το μέρος του όλα τα θέματα της Μικράς Ασίας, εκτός από τα θέματα Αρμενιακών και Οψικίου και βάδισε κατά της Κωνσταντινουπόλεως. Ωστόσο, μια καταλυτική ήττα από τους Βουλγάρους, τον οδήγησε στην καταστροφή. Βλ. *PBE* Thomas 7.

§49

Το μοτίβο της απελευθερώσεως αιχμαλώτου από κάποιον άγιο είναι σύνηθες στα αγιολογικά κείμενα (βλ. Kazhdan, *Hagiographical Notes*, ό.π. σελ. 176, 182 και *Authors and Texts in Byzantium*, Λονδίνο 1993, αρ. IV).

Ο όρος *Ισμαήλ* και *Ισμαηλίται* αναφέρεται στους Άραβες, οι οποίοι θεωρούσαν ότι ήταν απόγονοι του Ισμαήλ, γιου του Αβραάμ και της Αγάρ (βλ. I. Shahīd, *Byzantium and the Arabs in the Fifth Century*, DOP, Washington DC, 1989, σελ. 332 κ.ε.).

§50

2-4 τόπος «ηλικία, θητεία, ώρα θανάτου»· (temporum computation) υπολογισμός του χρόνου: η ακριβής ώρα θανάτου, το έτος θανάτου (χρονολογείται από αυτοκράτορες, έτος κόσμου ή άλλη βοήθεια χρονολόγησης), ολόκληρος ο χρόνος ζωής του αγίου σε χρόνια, τη θητεία από καιρό σε καιρό σε διάφορα γραφεία (για παράδειγμα: ήταν τριάντα χρόνια καλόγερος/μοναχός, συμπεριλαμβανομένων δέκα χρόνων ηγούμενος) και παρόμοια. Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 333-335.

«Έτοίμασον τὰ πρὸς τὴν χρείαν τῶν προηγιασμένων...»: «κοινός τόπος» στα αγιολογικά κείμενα το να προβλέπουν οι άγιοι το θάνατό τους (πβ. *Βίο Αντωνίου*, BHG 140, G.J.M. Bartelink, *Athanase d' Alexandrie, Vie d' Antoine*, Paris 1994, σελ. 362). Ο όσιος διαισθάνθηκε το επερχόμενο τέλος του βίου του και ζήτησε από τον υποτακτικό του να κάνει τις απαραίτητες προετοιμασίες προκειμένου να μεταλάβει. Εξάλλου, αποτελούσε συνήθεια των βυζαντινών μοναχών, όταν πλέον ούτε του γιατρού οι προσπάθειες ούτε οι περιποιήσεις των συμμοναζόντων μπορούσαν να κρατήσουν στη

ζωή το εξαντλημένο από την άσκηση ή το γήρας σώμα, ο μοναχός να μεταλαμβάνει και να δίνει τις τελευταίες του παραγγελίες, ειδικότερα αν ήταν ηγούμενος (βλ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, ό.π., τ. 6, σελ. 101).

5 κ.εξ. : τόπος «αποχαιρετισμός της κοινότητας»· στην παρουσίαση του βίου έρχεται μόνο από το μήνυμα του θανάτου του Νικήτα ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων μαζί (Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 332). Στο νεοευρεθέν χειρόγραφο μάλιστα δίνεται η πληροφορία ότι το μέγεθος του πλήθους ήταν τόσο μεγάλο «ὥστε μηδὲ χωρεῖσθαι εἰς τὰ προαύλια»!

τὰ ἐξ ἔθους τῆς κηδείας: η εκκλησιαστική κήδευση ξεκινούσε με την πρόθεση του νεκρού. Οι συγγενείς θρηνούσαν το νεκρό και μετά άρχιζε η εκφορά του λειψάνου, δηλαδή τοποθετείται στο φέρετρο, που ονομάζεται κράββατος, κλίνη, σκίμπους, λεκτίκιον, (βλ. Σπυριδάκης, *Τα κατά την τελευτήν*, ό.π. σελ. 136-137 και Κουκουλές, *Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός*, ό.π. τ. 4, σελ. 177), και αρχίζει η ακολουθία του εξοδιαστικού. Το εξοδιαστικό ήταν μια σύντομη δέηση για την σωτηρία της ψυχής του νεκρού που κατέληγε στην ευχή «Ο Θεός τῶν πνευμάτων και πάσης σαρκός», (Εμμανουηλίδης, *Το δίκαιο της ταφής*, ό.π. σελ. 36). Μετά την ανάγνωσή της το φέρετρο μεταφερόταν από την κατοικία του νεκρού ή τον τόπο όπου ήταν το φέρετρο στο ναό. Μετά, λοιπόν, την κοίμηση του Νικήτα, «τὰ ἐξ ἔθους τῆς κηδείας» που έγιναν ήταν η πρόθεση του νεκρού, δηλαδή το πλήθος που συγκεντρώθηκε, θρήνησε, έψαλλε, υπήρχαν φωταψίες. Οι φωταψίες είναι τα αναμμένα κεριά και οι λαμπάδες (πβ. Βίο Πέτρου της Ατρώας, ό.π. σελ. 93). Έβαλαν στη συνέχεια το νεκρό στο φέρετρο και το έστειλαν με πλοίο στη μονή για τα περαιτέρω. Όταν έφτασε στον προορισμό του περίμεναν άλλοι και, όπως γινόταν σε όλες τις κηδείες, σήκωσαν το φέρετρο στους ώμους και εν πομπή το μετέφεραν στο μοναστήρι. Όταν η νεκρώσιμη ακολουθία

γινόταν σε μονή τα σήμαντρα ηχούσαν πένθιμα. Συνήθως, όταν η νεκρώσιμη ακολουθία δεν γινόταν σε μονή από την έναρξη της εκφοράς και κατά την διάρκειά της σήμαιναν πένθιμα τα σήμαντρα των εκκλησιών και με τον τρόπο αυτό πληροφορούσαν τους πιστούς για την κηδεία (βλ. Βίο Στεφάνου του Νέου, ό.π. σελ. 107). Στο ναό τελείτο η νεκρώσιμη ακολουθία από πρεσβύτερο ή επίσκοπο. Άλλη ήταν η ακολουθία η νεκρώσιμη για τους αρχιερείς και τους κληρικούς, άλλη για τους μοναχούς, άλλη για τους λαϊκούς και τα νήπια. Το τυπικό της αποτελείται από μια σειρά από δεήσεις, ύμνους, ευχές και μέλη, που αντανακλούν τα δόγματα της εκκλησίας σχετικά με το θάνατο, την αθανασία της ψυχής και την αιώνια ζωή. Βρήκε την τελική του έκφραση στο λειτουργικό και υμνογραφικό έργο του Ιωάννη Δαμασκηνού. Η θέση που τοποθετείτο το λείψανο ήταν ανάλογα με την ιδιότητά του. Εάν κηδευόταν κληρικός (αρχιερέας, πρεσβύτερος ή διάκονος) το λείψανο τοποθετείτο μπροστά από το άγιο βήμα, εάν κηδευόταν μοναχός το λείψανο τοποθετείτο μεταξύ του αγίου βήματος και του μέσου του ναού. (βλ. Μπουρδάρη, *Εικονομαχία και Δίκαιο*, ό.π. σελ. 128-129).

τις γυνή μιμησαμένη τὴν πάλαι αἰμόρρουν : τόπος «ροή αίματος/αιμορροούσα»· παράδειγμα μεταθανάτιου θαύματος. Υπάρχουν πολλά τέτοιου είδους παραδείγματα στην αγιολογία, θεραπείας αιμορραγείας (Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 228-229 και *Βίο Σάβα του Νέου*, (BHG 1611), εκδ. I. Cozza-Luzi, (Romae, 1893) σελ. 61).

τὴν ἐξ ἔθους ἀκολουθίαν τῆς κηδείας: Η «ἐξ ἔθους ἀκολουθία τῆς κηδείας» σημαίνει ὅτι το λείψανο του Νικήτα, ὡς μοναχού, τοποθετήθηκε μεταξύ του αγίου βήματος και του μέσου του ναού και στη συνέχεια ἐψάλλαν τη νεκρώσιμη ακολουθία (βλ. και σχόλιο «τὰ ἐξ ἔθους τῆς κηδείας», παρ. 48).

έν τῷ μνημείῳ... μέχρι τῆς σήμερον: Εννοείται, ασφαλώς, μέχρι των ημερών της συγγραφῆς του έργου, γιατί ο τάφος αργότερα (δεν γνωρίζουμε πόσο) καταστράφηκε. Ο Τ. Ευαγγελίδης επεχείρησε στις 3 Αυγούστου 1922 δοκιμαστική ανασκαφή στο σημείο, όμως δεν βρήκε τίποτα (Τ. Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλεια, Ιστορική και γεωγραφική μελέτη από του Ε' αιώνας π.Χ. μέχρι των καθ' ημάς*, (Αθήνα, 1934), σελ. 46). Επιπλέον, η φράση *μέχρι τῆς σήμερον* οδηγεί στη διαπίστωση ότι το έργο συντέθηκε όχι αμέσως μετά το θάνατο του οσίου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, βέβαια, το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από το θάνατο του οσίου μέχρι τη συγγραφή του Βίου του δεν είναι πολύ μεγάλο. Ωστόσο, η παραπάνω φράση είναι κοινότυπη σε τέτοιου είδους κείμενα.

§51

Επίλογοι: Όχι όλοι οι βυζαντινοί βίοι αγίων και ούτε όλοι γενικά οι βίοι αγίων που έχουν Προοίμιο, μπορούν να έχουν Επίλογο. Συχνά ο Επίλογος έχει μικρότερη έκταση, καθώς δεν κρίνεται απαραίτητο από τη ρητορική, όπως συμβαίνει στο προοίμιο. Βρίσκουμε στους Επιλόγους: 1. τον τόπο «Σεμνότητα» (*topos modestiae*), 2. Τον τόπο «αιτιολογία/αιτιολόγηση» (*topos causae scribendi*), 3. Ορισμένους τύπους (*formulae*) και 4. Την Επίκληση (*invocatio*).

Στην έρευνα πάνω στην παράδοση του βίου του Νικήτα Μηδικίου (*BHG* 1341) κατέδειξε ο Jan Olof Rosenqvist δυο πράγματα, από την άποψη του μοναδικού (έως τότε) ελληνικού χειρογράφου (Cod. Vat. gr. 1660), σχετικά με το γεγονός ότι ο βίος φαίνεται ότι στερείται επιλόγου:

1. Ένας επίλογος δεν ήταν από τον βυζαντινό αγιογράφο πράγματι ρητορικά απαραίτητος, αλλά αισθάνθηκε το περιεχόμενο πιθανότατα περιττό, έτσι ώστε με αναγκαίες περικοπές θα μπορούσε να διαγραφεί πρώτα, όπως συνέβη από την άποψη του Rosenqvist στην περίπτωση του βίου του Νικήτα.
2. Ο αγιογράφος δεν είχε προφανώς καμία συστολή, να αναλάβει τον επίλογο ενός παλαιότερου Βίου σχεδόν αυτολεξεί, με μόνο λίγες τροποποιήσεις στο Βίο που γράφτηκε από εκείνους, όπως προφανώς ο επίλογος του βίου του Νικήτα από το μοναχό Πέτρο στην έκδοση του βίου του Ιωαννικίου (*BHG* 936). (Πβ. Pratsch ό.π. σελ. 340-341 και Rosenqvist, “Editing the Life of St. Niketas of Medikion”, ό.π. σελ. 69-71)

Και στην περίπτωση αυτή το νεοευρεθέν χειρόγραφο του κώδικα της Μεγίστης Λαύρας καταρρίπτει/ ακυρώνει την άποψη αυτή και εντάσσει το παρόν κείμενο του βίου του οσίου Νικήτα του Ομολογητή στη χορεία εκείνων που ολοκληρώνονται με έναν πλούσιο και άκρως ολοκληρωμένο επίλογο. Όχι, λοιπόν, απλώς δεν στερείται επιλόγου για τους προαναφερθέντες ισχυρισμούς, ούτε καν χρησιμοποίησε ως πρότυπο τον επίλογο άλλου βιογράφου, αλλά διαθέτει έναν πληρέστατο επίλογο, που βρίθει από σχήματα λόγου και στον οποίο ο συγγραφέας είχε τη δυνατότητα να ξεδιπλώσει το αποδεδειγμένα ρητορικό και συγγραφικό ταλέντο του (βλ. και Εισαγωγή, *Η χειρόγραφη παράδοση του έργου*).

Θεοφόρος: η λέξη χρησιμοποιείται αναφορικά με αγίους, οι οποίοι φέρουν τον Θεό δια της χάριτος του Αγίου Πνεύματος (πβ. Ιω. Μόσχου, *Λειμωνάριον*, PG 87.3, 3012C 14 και Ιω. Δαμασκηνού, *Περί ορθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1032B .

Ἰωάννης μοναχός: Ο Ἰωάννης ἦταν ἓνας μοναχός τῆς μονῆς Στουδίου. Τον Ἀπρίλιο τοῦ 916, ἐνῶ ἦταν ηγούμενος ὁ Ἀνατόλιος, ἀντέγραψε τὴ ζωὴ τοῦ Νικήτα Μηδικίου στον κώδικα Vaticanus graecus 1660, φφ. 366-408. Βλ. *PBE Ioannes* 154.

Ἀνατόλιος Στουδίτης: Ο Ἀνατόλιος ἦταν ηγούμενος τῆς μονῆς Στουδίου το 916, ὅταν ὁ μοναχός Ἰωάννης (βλ. παραπάνω σχόλιο) ἀντιγράφει τὸ Βίο τοῦ Νικήτα Μηδικίου. Βλ. *PBE Anatolios* 1.

§52

πάντα τὸν βίον διήξας: Ο ἐπίλογος τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Ἰωαννικίου ἀπὸ τον μοναχό Πέτρο, ποῦ, ὅπως ἔχει ἤδη σημειωθεῖ, εἶναι πανομοιότυπος, (*Vita Ioannicii a Petro*, I. van de Gheyn, AASS, Nov.2.1, (Brussels, 1894), σελ. 384-435) παραδίδει στο σημεῖο αὐτό τὴ φράση *τὸν βίον διήλλαξας*. Δὲν γνωρίζουμε ἀν πρόκειται γιὰ ἐκούσια ἢ ἀκούσια παραλλαγή τῆς φράσης. Εἶναι πιθανό ὁ συγγραφέας νὰ θέλησε νὰ δώσει τὸ νόημα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ βίου τοῦ βιογραφούμενου ἀγίου στα πλαίσια τοῦ ἀσκητισμοῦ. Ὡστόσο, ἐξίσου πιθανό εἶναι καὶ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ πρωτότυπη λέξη (καὶ ὡς *lectio difficilior*) καὶ ἡ ἀλλοίωση νὰ ἔχει προκύψει στο μεταγενέστερο χειρόγραφο τοῦ κώδικα τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας.

τῆς ἀπαθείας: ὁ στόχος τῆς πνευματικῆς κάθαρσης, βλ. A.M. Talbot, *Byzantine Defenders of Images: Eight Saints' Lives in English Translation*, (Washington DC, Dumbarton Oaks, 1998), σελ.348 σχ. 567.

§53

τὸν γνόφον: Για την ερμηνεία του σκότους που αντιπροσωπεύει το απρόσιτο του Θεού στην ανθρώπινη κατανόηση και αντίληψη βλ. H. Langerbeck, *Gregorii Nysseni opera*, τ. 6, (Leiden, 1960), ομιλία ια', σελ. 322-3.

§54

Ολόκληρη η παράγραφος 54 αποτελεί την *Επίκληση* του συγγραφέα.

Διό: τόπος «αιτιολόγησης».

κάμοῦ τοῦ ἀθλίου, Οὐ γὰρ εὐπόρησα ἄλλο τι: τόπος «σεμνότητας/ταπεινότητας».

Καὶ δέχοιο παρ' ἐμοῦ τουτονὶ τὸν βραχύτατον ἐπιτάφιον: ο ισχυρισμός ότι το κείμενο είναι πολύ σύντομο («τόπος ταπεινότητας»), συναντάται πολύ συχνά στην αγιολογία.

εὖ βιώσεως: στο μεταφρασμένο στα αγγλικά βίο του Ιωαννικίου στο Talbot, *Byzantine Defenders of Images*, ό.π. σελ. 351, σχ. 593, αναφέρεται ότι στο σημείο αυτό «διαβάζουμε *εὐσεβοῦς βιώσεως* αντί για το ανεπιβεβαίωτο *εὐβιώσεως*». Στον επίλογο του Βίου του Νικήτα, που όπως προαναφέρθηκε είναι πανομοιότυπος, διαβάζουμε εὖ βιώσεως. Το πιθανότερο είναι να επιβεβαιώνεται αυτή η γραφή μέσα από το ολοκληρωμένο χειρόγραφο του κώδικα της Μεγίστης Λαύρας.

ἀνατροφῆς: ἀναστροφῆς παραδίδεται στο βίο του αγίου Ιωαννικίου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ / SUMMARY

“Epitaph to the Confessor Nicetas, written by his student Theosteriktos”,

Olga P. Kousouri

The Dissertation title is “Epitaph to the Confessor Nicetas, written by his student Theosteriktos”, and deals with the Life of Saint Nicetas, the Abbot of Medikion to the mount Olympos in Bithynia, according to the codex Great Lavra G 24, 264 folia 1r-35v and Vaticanus Graecus 1660, folia 366r-408r. The text of the codex Vaticanus Graecus has been edited in *Acta Sanctorum*, 1st volume, 1675, in pages xxii έως xxxiii. The full text of the codex Great Lavra has never been edited before in greek.

Nicetas was born in Bithynian Caesarea during the 8th century (760-824). In infancy his mother died and the child was raised by his virtuous grandmother and his pious father Philaretos. From his youth Nicetas attended church and was a disciple of the hermit Stephen. So he acquired remarkable secular and spiritual education. He abandoned father and home and decided to follow the monasticism. At a relatively young age Nicetas joined the Medikion monastery, where soon, due to his many virtues, won the love and respect of all the monks of the monastery. When Nicephorus died, Nicetas was chosen hegoumenos by the monks, when Tarasios was a Patriarch (784-806). Due to his firm faith to the Orthodox tradition he was imprisoned twice for taking stands against the heresy of Iconoclasm. His courageous opposition to the iconoclasts resulted in his exile, during the reign of Leo V the Armenian (813-820) in Byzantium. Upon the death of the Emperor Leo, Nicetas was released, but rather than return to Medikion retreating to an austere life in a monastery near Constantinople, where he died in 824. His remains were brought back to the monastery of Medikion by his students. He is mentioned as a wonderworker, with the gift of healing.

The doctoral thesis includes introduction, critical edition of the texts and commentary. Subject of study constitutes the period of the Life of saint Niketas the Confessor, which is the second period of the Iconoclasm (814-842), the role of Niketas

the same period and the comparative study of the two manuscripts. Aim of the research is to restore the gaps and lighten the dark spots relating to the saint' s life and activity, since the Vatican manuscript, which was known until today and gave informations for the saint' s Life, is short. Many and important places of the text have been totally removed or have been summarized in brief references. The text of the Great Lavra manuscript is full and able to restore the gaps. The important thing is tha the gaps that are covered are often full pages and not just words, phrases or a few lines. So, the critical edition of the two manuscripts fulfills saint Niketa's life and supplements the conclusions of the research so far.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alexakis A., “A Florilegium in the Life of Nicetas of Medicion and a Letter of Theodore of Studios,” *DOP* 48 (1994), σελ.179-197.

Alexakis A., *The Greek Life of St. Leo bishop of Catania (BHG 981b)*, [SH 91], (Bruxelles, 2011).

Alexander P. J., *The Patriarch Nicephorus of Constantinople : ecclesiastical policy and image worship in the Byzantine Empire*, (Oxford, 1958).

Αναστασίου Ι., «*Η κατάσταση της παιδείας εις τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Θ' αἰῶνος*», στο (ἐκδ.) Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω, τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτηρίδι, (Θεσ/νίκη, 1966), σελ. 29-77.

Arnheim M. T. W., *The Senatorial Aristocracy in the Later Roman Empire*, (Oxford, 1972).

Bardy G., *Eusèbe de Césarée. Histoire ecclésiastique*, τ. 1-3, [SC 31, 41, 55], (Paris, 1952-1958)

Batiffol P., *L' abbaye de Rossano. Contribution à l' histoire de la Vaticane*, (Paris, 1891).

Beck H.G., *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, (Munich, 1959).

Bekker I., ἐκδ.. *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus [CSHB]* (Bonn, Weber, 1838).

Browning R., *Further Reflections on Literacy in Byzantium*, in *To Ελληνικόν: Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, ed. J. S. Langdon, S. W. Reinert, J. Stajonevich Allen, and C. P. Ioannides, (New Rochelle, NY, 1993).

Burgmann L., *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V.* [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 10], (Frankfurt, 1983).

Canart P., «Cinq manuscrits transférés directement du monastère de Stoudios à celui de Grottaferrata?», στο *Bisanzio e l'Italia. Raccolta di Studi in memoria di Agostino Pertusi*, ἐκδ. Vita e pensiero, (Μιλάνο, 1982).

Γεννάδιος Π.Γ., *Λεξικὸν Φυτολογικὸν περιλαμβάνον τὰ ὀνόματα, τὴν ἰθαγένειαν καὶ τὸν βίον ὑπερδεκακισχιλίων φυτῶν, ἐν οἷς καὶ τὰ λόγῳ χρησιμότητος ἢ κόσμου καλλιεργούμενα, τῶν ὁποίων περιγράφονται καὶ ἡ ἱστορία, ἡ καλλιέργεια, τὰ προϊόντα καὶ αἱ νόσοι*, (Αθήνα, 1914).

Δουκάκης Κ.Χ., *Μέγας συναξαριστής*, Απρίλιος, (Αθήνα, 1892).

Efthymiadis S., "The Byzantine Hagiographer and his Audience in the Ninth and Tenth Centuries", στο *Metaphrasis. Redactions and Audiences in Middle Byzantine Hagiography*, επιμ. Christian Högel, (Oslo, 1996), σ. 59-80.

Ehrhard A., *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, (Osnabrück: Otto Zeller, 1965), σελ. 409.

Εμμανουηλίδης Ν., *Το δίκαιο της ταφής στο Βυζάντιο*, (Αθήνα, 1989).

Εξάρχου Β., *Παιδαγωγικαὶ γνώμαι του Μ. Βασιλείου. Α' Η φύσις του ανθρώπου και το μορφώσιμον αυτού*, (Αθήνα, 1938).

Ευαγγελίδης Τ., *Βρύλλειον-Τρίγλεια, Ιστορική και γεωγραφική μελέτη από του Ε' αιώνος π.Χ. μέχρι των καθ' ημάς*, (Αθήνα, 1934).

Ευαγγελίδης Τ., *Οἱ βίοι τῶν ἁγίων ἐκκαθαρθέντες καὶ συμπληρωθέντες διὰ πολλῶν ἱστορικῶν, χρονολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν σημειώσεων*, (Αθήνα, 1895).

Ευαγγελίδης Τ., «Περὶ τινῶν ἀρχαιοτάτων βυζαντινῶν μονῶν ἐν Βιθυνίᾳ», *Σωτήρ* 12 (1889).

Ευστρατιάδου Σ., *Συμπλήρωμα Ἀγιορείτικων Καταλόγων Βατοπεδίου και Λαύρας Ὑπο Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Ευστρατιάδου*, (Παρίσι, 1930).

Fabiatti U., *Η οικοδόμηση της νεότητας: Μια ανθρωπολογική προοπτική, Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, τ. Α', Ιστορικό Αρχαίο Ελληνικής Νεολαίας, (Αθήνα, 1986).

Follieri E., "La minuscola libreria dei secoli IX e X, στο *La Paléographie grecque et byzantine*", *Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique n° 559, Paris 21-25 Octobre 1974*, (Paris, 1977), σελ. 139-165.

Gero St.: *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III.* (CSCO 346, SH 41), (Louvain, 1973).

Gero St., *Byzantine iconoclasm during the reign of Constantine V, with particular attention to the oriental sources*, (CSCO 384, SH 52), (Louvain, 1977).

Gero St., "Notes on Byzantine Iconoclasm in the Eighth Century", *Byzantion* 44 (1974), σελ. 23-42.

Gilhus I. S., *Animals, Gods, and Humans, Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman and Early Christian Thought*, (London and New York, Taylor & Francis, 2006), σελ. 93-113.

Grumel V., *Jean Grammaticos et saint Theodore Studite*, *Echos d' Orient* 36, (1937), σελ. 181-189.

Halkin F., "La Vie de Saint Nicéphore, fondateur de Médikion en Bithynie (d. 813)", *AB* 78 (1960), σελ. 396-430.

Ηλιάδη Α., *Οι βίοι των αγίων της βυζαντινής περιόδου ως ιστορικές πηγές*, (Τρίκαλα, 2006).

Hunger H., *Βυζαντινή Λογοτεχνία, Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, Τομ. Α', β' έκδ. διορθωμένη, MIET, (Αθήνα, 1991).

Janin R., *Constantinople byzantine: developpement urbain et repertoire topographique*, (Paris, 1964).

Jones A.H.M., *The Later Roman Empire 284-602. A Social, Economic and Administrative Survey*, τόμ. Β', (Oxford, 1964).

Kazhdan A.P., "Hagiographical Notes", *Byzantion* 54 (1984), σελ. 176-192, [=Kazhdan A.P. *Authors and Texts in Byzantium*, [Variorum Reprints], (London, 1993), αρ. IV].

Kazhdan A.P.– Constable G., *People and Power in Byzantium. An introduction to Modern Byzantine Studies*, (Washington, DC, 1982).

Καρπόζηλος Α., *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, τ. Β', (Αθήνα, 2002).

Κιουσσοπούλου Α., *Χρόνος και ηλικίες στη βυζαντινή κοινωνία. Η κλίμακα των ηλικιών από τα αγιολογικά κείμενα της μέσης εποχής (7^{ος} - 11^{ος} αι.)*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., (Αθήνα, 1997).

Κονιδάρης Ι., *Νομική θεώρηση των μοναστηριακών τυπικών*, (Αθήνα, 1984).

Κουκουλές Φ., *Βασιλείου του Μεγάλου, Δόξαι Παιδαγωγικαί*, (Αθήνα, 1907).

- Κουκουλές Φ., *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. 1-6, εκδ. Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, (Αθήναι, 1948-1951).
- Κουντούρα-Γαλάκη, Ε., *Ο βυζαντινός κλήρος και η κοινωνία των "σκοτεινών αιώνων"*, Ε.Ι.Ε., (Αθήνα, 1996).
- Koutrakou N. C., *La propagande impériale byzantine. Persuasion et réaction (VIIIe-Xe siècles)*, Athènes: Faculté des Lettres [Bibliothèque "Sophie N. Saripolou" 93] 1994.
- Krannich T., Schubert Ch., Sode C., *Die ikonoklastische Synode von Hieria 754*, [Studien und Texte zu Antike und Christentum 15], (Tübingen, Mohr Siebeck 2002).
- Krumbacher K., *Geschichte der Byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527-1453)*, (München, 1897).
- Kurtz E. and Drexl F. (εκδ.), *Michaelis Pselli scripta minora*, τ. 2, (Milan, 1941).
- Κωνσταντινίδης Γ.Ν., *Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο, Από την πρώιμη περίοδο έως τον 11^ο αιώνα*, (Θεσ/νίκη, 2011).
- Lemerle P., *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός, Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως το 10ο αιώνα*, μετ. Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, (Αθήνα, 1985).
- Lucà S., "Osservazioni codicologiche e paleografiche sul Vaticano Ottoboniano Greco 86", *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata* 37 (1983), σελ. 105-146
- Λουγγής Τ., *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (602-867)*, (Αθήνα, 1985).
- Lust J., Eynikel E., Hauspie K., *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, (Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, Hendrickson Publishers, 2003).
- Mango C., *Βυζάντιο: Η Αυτοκρατορία Της Νέας Ρώμης* [Byzantium. The Empire of New Rome, 1980], MIET, μετάφραση Δ. Τσουγκαράκης, (Αθήνα, 1988).
- Mango C., "The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians", *Okeanos: Essays presented to Ihor Ševčenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students, Harvard Ukrainian Studies*, vol. 7, (Cambridge, MA, 1983), σελ. 393-404.
- Mango C., "The funeral tree", *Archaeology* 3, (1950), σελ. 140-141.
- Mango C., Ševčenko I., "Some church buildings on the sea of Marmara", *DOP* 27 (1973), σελ. 235-277.

Mansi J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, 53 vols. In 58 pts. (Paris – Leipzig, 1901-1927).

Μαρκόπουλος, Α., "Η οργάνωση του σχολείου. Παράδοση και εξέλιξη", *Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συμποσίου, Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, Αθήνα 15-17 Σεπτεμβρίου 1988, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, (Αθήνα, 1989), σελ. 325-333.

Matantseva T., "Le Vaticanus Graecus 1669, Ménologe prémétaphrastique de novembre. Étapes d'exécution. Type de collection ménologique", *Scriptorium* 50 (1996), σελ. 106-113.

Melioranskij B., *Quelques mots au sujet des manuscrits et des éditions du rév. Théodore Stoudite*, Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg, VIII s., t. IV (1900).

Μένανδρος, *Περὶ ἐπιδεικτικῶν* ed. Spengel L., *Rhetores Graeci*, τ. III, (Lipsiae, 1856), σελ. 368-446.

Menges H., *Die Bilderlehre des hl. Johannes von Damaskus*, (Münster, 1938).

Mention B., *Ta Μοναστήρια και οι Άγιοι του Ολύμπου της Βιθυνίας*, μετ. Ν. Βασιλοπούλου, (Αθήνα, 1980), σελ. 19-27 και 51-57.

Moffatt A., "Schooling in the Iconoclast Centuries", στο Bryer A., Herrin J., (ed.) *Iconoclasm*, (Birmingham, 1977), σελ. 85-92.

Mojsiri A., "Una nuova poesia di Theodoro Prodromo in Greco vulgare", *BZ* 23 (1914-1919), σελ. 400-405.

Μπουρδάρα Κ.Α., *Εικονομαχία και δίκαιο: Νομική θεώρηση των αγιολογικών κειμένων*, (Αθήνα, 2004).

Μπουρδάρα Κ.Α., *Καθοσίωσις και Τυραννίς κατά τους Μέσους Βυζαντινούς Χρόνους, (1056-1081)*, (Αθήνα, 1984).

Μπουρδάρα Κ.Α., *Οι βυζαντινές φυλακές. «Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο»*, (συλλογικός τόμος), (Αθήνα, 1997), σελ. 317-336.

Oikonomides N., "Mount Athos Levels of Literacy", *DOP* 42 (1988), σελ. 167-178.

Ostrogorsky G., "Les Débuts de la querelle des images", ed. E. Leroux, *Mélanges Charles Diehl I*, (Paris, 1930), σελ. 233-255.

Ostrogorsky G., *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. 2, (Αθήνα, 1989).

- Ostrogorsky G., *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, (Breslau, 1929 Reprint Hakkert, Amsterdam, 1964).
- Πάλλας Ι.Δ., *Σαλαμινιακά έγγραφα*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων, (Αθήνα, 1996).
- Παπαρηγόπουλος Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, έκδ. Ελευθερουδάκη, τ.3,9, (Αθήνα, 1932), έκδ. Γαλαξία τ. 10, (Αθήνα, 1970).
- Patlagean E., “Sainteté et Pouvoir,” in *The Byzantine Saint*, ed. Sergei Hackel, τ.5, (London, 1981), σελ. 101.
- Pratsch Th., *Hagiographische Topos: Griechische Heiligenviten in Mittelbyzantinischer Zeit*, W. De Gruyter [Millennium Studies 6] (Berlin-New York, 2005).
- Pratsch Th., *Theodoros Studites (759-826) — zwischen Dogma und Pragma: der Abt des Studiosklosters in Konstantinopel im Spannungsfeld von Patriarch, Kaiser und eigenem Anspruch*. (Bern, Peter Lang, 1998).
- Ράλλης Γ. & Ποτλής Μ. *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. 1-6, (Αθήνα, 1852-1859).
- Ringrose K.M., *Saints, Holy Men and Byzantine Society, 726 to 843*, (New Brunswick NJ, 1979)
- Rosenqvist J.O., “A Philological Adventure: Editing The Life of St. Niketas of Medikion”, *ABzF* 1 (N.s)(Helsinki, 2002), σελ. 59-72.
- Σάθας Κ.Ν., *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη ή Συλλογή ανεκδότων μνημείων της Ελληνικής Ιστορίας*, τ. Ε', (Βενετία, 1876).
- Σάθας Κ.Ν., (επιμ.), *Ανωμόμου, Σύνοψις Χρονική* [Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7], (Βενετία – Παρίσι, 1894, ανατ. Αθήνα, 1972).
- Schreiner P., “Der byzantinische Bilderstreit: Kritische Analyse der Zeitgenössischen Meinungen und das Urteil der Nachwelt bis Heute”, *Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull' alto medioevo* 34 (1988), 319 - 427.
- Schwartz E., et alii ed., *Acta conciliorum oecumenicorum*, (Berlin-Leipzig, 1928-).
- Ševčenko I., “Hagiography of the Iconoclast Period”, [= *Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World*, (London:Variorum Reprints 1982), V] in *Iconoclasm*, Bryer A., Herrin J., ed. *Iconoclasm*, (Birmingham, 1977), σελ 113-131.

Shahid I., *Byzantium and the Arabs in the Fifth Century*, (Washington DC, Dumbarton Oaks, 1989).

Sideras A., *Die byzantinischen Grabreden. Prosopographie, Datierung, Überlieferung. 142 Epitaphien und Monodien aus dem byzantinischen Jahrtausend*, (Wien, 1994).

Σπυριδάκης Γ.Κ., «Τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν», ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τόμου τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 20, (Ἀθήνα, 1950).

Σπυρίδων, μοναχός Λαυριώτης και Ευστρατιάδης Σωφρόνιος. *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας (της εν Αγίω Όρει)*, (Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion, 1925).

Stein D., *Der Beginn des byzantinischen Bilderstreits und seine Entwicklung bis in die 40er Jahre des 8. Jahrhunderts* [Miscellanea Byzantina Monacensia 25], (München, 1980).

Talbot A.M., *Byzantine Defenders of Images: Eight Saints' Lives in English Translation*, (Washington DC, Dumbarton Oaks, 1998).

Talbot-Rice T., *Everyday Life in Byzantium*, (London, 1967), ελληνική μετάφραση, Αθήναι 1972, (Αθήνα, 1986).

Thümmel H. G., "Das Florileg des Niketas von Medikion für die Bilderverehrung," *BZ* 86-87, (1993-94), σελ. 40-46.

Treadgold W., *A History of the Byzantine State and Society*, (Stanford California, 1997).

Τρωιανός Σπ., *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, (Αθήνα, 1996).

Τρωιανός Σπ., *Μαγεία και Δίκαιο στο Βυζάντιο*, (Αθήνα, 1997).

Τρωιανός Σπ., «Οι ποινές στο βυζαντινό δίκαιο», εν *Έγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Ίδρυμα Γουλιανδρή-Χορν, (Αθήνα, 1997), σελ. 13-65.

Τσάμης Δ., *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, (Θεσσαλονίκη, 2010).

Τωμαδάκης Ν.Β., *Βυζαντινῶν ἐπικλήσεις εἰς Μούσας καὶ ἁγίους*, (Αθήνα, 1957-1958).

Vogel M. – Gardthausen V., *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, (Leipzig, 1909).

West M., *Textual Criticism and Editorial Technique*, (Stuttgart, Teubner, 1973), σελ. 48-59.

Whittow M., *The Making of Byzantium. 600-1025*, (Los Angeles, 1996).

Wortley J., *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, *Byzantinische Forschungen* 8 (1982).

Yannopoulos P., *La société profane dans l'empire byzantin des VIIe, VIIIe et IXe siècles*, (Louvain, 1975).

Ηλεκτρονική πηγή:

<http://www.doaks.org/library-archives/library/mmdb/manuscripts/1051>

Πηγές:

Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν Ἀπόστολον* PG 28, 1101-1108,

Βασιλείου Καισαρείας, *-Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, εκδ. B. Pruche, *Basile de Césarée*, 2η έκδ. [SC 17], (Paris, 1968).

-Ὁμιλία Γ', *Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῶ*, PG 31, 197 – 217.

-Ὁμιλία εἰς τὸν ΠΙΔ' ψαλμόν, PG 30, 104 – 116.

-Ὁμιλία ΙΘ', *Εἰς τοὺς Ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας τῆς Σεβάστειας*, PG 31, 508 – 525.

Γαληνού, *De simplicium medicamentorum temperamentis ac facultatibus libri XI*, ed. Kühn, C.G., *Claudii Galeni Opera Omnia* vol. 12, (Hildesheim, Olms 1965²), σελ. 35-36.

Γενεσίου Ιωσήφ, *Περὶ Βασιλειῶν*, μετ. Παύλου Νιαβή, [Κείμενα Βυζαντινῆς Ιστοριογραφίας 3], (Αθήνα, 1994).

Γερμανού Οικουμενικού Πατριάρχου, *Πρὸς Ἄνθιμον, Λόγος διηγηματικὸς περὶ τῶν ἁγίων συνόδων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἀνέκαθεν τῷ ἀποστολικῷ κηρύγματι ἀναφεισῶν αἰρέσεων*, PG 98, στ. 40^A - 88^B.

Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, ἐκδ. I. Bekker, 2 τόμοι, [CSHB] (Bonn 1,1838, 2,1839).

Γεωργίου Μοναχοῦ, *Χρονικὸν Σύντομον*, ἐκδ. C. de Boor, 2 τόμοι, (Leipzig, 1904).

Γρηγορίου Ναζιανζηνού: - *Ἐπιστολαί* 1-249, ed. Gallay P., *Gregor von Nazianz, Briefe*, (Berlin, Walter de Gruyter, 1969), σελ. 3-183, PG 37, 21-388.

Λόγος ζ', *Εἰς Καισάριον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, Ἐπιτάφιος*, PG 35, 756-788.

Λόγος η', *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πατέρα, παρόντος Βασιλείου..*, PG 35, 985-1.044.

Λόγος κε', *Εἰς Ἡρῶνα τὸν φιλόσοφον*, PG 35, 1.197-1.225.

Λόγος λη'. *Εἰς τὰ Θεοφάνια, εἴτουν Γενέθλια τοῦ Σωτήρος*, PG 36, 312-333.

Λόγος μγ', *Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον Ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας, Ἐπιτάφιος*, PG 36, 493-605.

Λόγος με' *Εἰς τὸ Πάσχα*, PG 36, 624-664.

Γρηγορίου Νύσσης: - *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἐφραίμ*, PG 46, 820-849.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τὸν Πρωτομάρτυρα, PG 46, 721-736.

Περὶ Βίου Μωϋσέως, ἐκδ. J. Daniélou, 3^η ἐκδ. [SC 1], (Paris, 1968).

Περὶ τῆς ἑξαήμερου, PG 44, 61-124, Langerbeck H., *Gregorii Nysseni opera*, vol. 6, (Leiden, 1960).

-*Περὶ ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως ὁ λόγος, ὁ λεγόμενος, τὰ Μακρίνια*, PG 46, 12-160.

Διονυσίου του Αρεοπαγίτου, *Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας* PG 3, 369-584.

Ευσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἡσαΐαν*, PG 24, 77-526.

Θεοδώρου Στουδίτου. *Ἐπιστολαί*, ἐκδ. Fatouros G., *Theodori Studitae Epistulae*, 2 vol., [CFHB 31.2], (Berlin - New York, 1991).

Θεοφάνους Ὁμολογητοῦ, *Χρονογραφία*, ἐκδ. C. de Boor, *Theophanis chronographia*, τ. 1. (Leipzig, 1883).

Θεοφάνους Συνεχιστῆς, *Χρονογραφία*, E. Weber, (Bonn, 1838).

Ιωάννου του Δαμασκηνού: - *Περί ορθοδόξου πίστεως*, PG 94, 981-1102.

-*Εγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο* PG 96, 764-781.

-*Εἰσαγωγή δογμάτων στοιχειώδης*, εκδ. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos* τ. 1. [Patristische Texte und Studien 7], (Berlin, 1969).

-*Ἐρμηνεία τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, (Ἐπιστολή Προς Κορινθίους)*, PG 95, 443-1033.

-*Ὁμιλία Εἰς τὸ Μέγα Σάββατον*, PG 96, 601-644.

-*Ἱερά Παράλληλα* PG 96, 443-544.

-*Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, εκδ. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos* τ. 3. [Patristische Texte und Studien 17], (Berlin, 1975).

Ιωάννου Μόσχου, *Λειμωνάριον*, PG 87.3, 2847-3116.

Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, PG 88, 631-1164.

Ιωάννου Ζωναρά, *Ἐπιτομή Ἱστοριῶν*, εκδ. Dindorf L., Ioannis Zonarae, *Epitome Historiarum*, τ.ΙΙΙ, (Lipsiae, Teubner, 1870).

Ιωάννου του Χρυσοστόμου: - *Ἐγκώμιον εἰς ἅγιον Εὐστάθιον Ἀντιοχείας*, PG 50, 597-605.

-*Εἰς Ἰωάννη Θεολόγο*, PG 59, 609-614.

-*Εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ*, PG 59, 679-682.

-*Εἰς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ τὸ αὐτῶν μαρτύριον ἐνδοξότατον*, PG 59, 491-496.

-*Εἰς τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου*, PG 62, 763-770.

-*Εἰς τὸν 102^ο Ψαλμόν*, PG 55, 641-645 .

-*Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, PG 60, 13-384.

-*Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν*, PG 60, 391-682.

-*Κατὰ Ἰουδαίων Ι*, PG 48, 843-942.

-*Περὶ Μετανοίας*, PG 49, 277-350.

Κλήμη Ἀλεξανδρέως, *Στρωματέων Λόγος πρῶτος*, PG 8, 685-930.

Νεμεσίου Ἐμέσης, *Περί φύσεως ἀνθρώπου*, κεφ. Β΄ *Περί ψυχῆς*, PG 40, 536-590.

Νικηφόρου Ἀρχιεπισκόπου Κ/Πόλεως, *Ιστορία Σύντομος*, εκδ. C. de Boor, (Leipzig, 1880).

Συμεών Νέου Θεολόγου, Λόγος η', *Περί τελείας ἀγάπης καὶ τίς ἡ ταύτης ἐνέργεια*.

Οβιδίου, *Μεταμορφώσεις*, Βιβλίο X, τ. 2, εκδ. G. Lafaye, *Les Metamorphoses d'Ovidie*, (Paris, 1965).

Ψελλού Μιχαήλ, *Χρονογραφία*, εκδ. Renauld E., *Michel Psellos Chronographie*, τ.2, (Paris, 1928).

Ψευδομακαρίου, *Λόγοι*, PG 34, 449-822 .

Βίοι Αγίων:

Βίος Αθανασίου Αθωνίτου, (BHG 187), εκδ., Noret J., *Vitae duae antiquae Sancti Athanasii Athonitae*, [CCSG 9], (Turnhout-Leuven University Press, 1982), σελ. 3-124.

Βίος Άννας- Ευφημιανού, (BHG 2027), *Synax. CP*, στ. 170-178.

Βίος Ανδρέου μον. Ιεροσολυμίτου, επ. Κρήτης +740, (BHG 113), έκδ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Αν. Ιεροσολ. Σταχ.* 5 (1899), σελ. 169-179.

Βίος Ανδρέου εν Κρίσει, (BHG 111,112), *AASS Oct. VIII* (1870), σελ. 135-149.

Βίος Αντωνίου (BHG 139), P. L. M. Leone, ed. "L'Encomium in patriarcham Antonium II Cauleam del filosofo e retore Niceforo", *Orpheus n.s.* 10 (1989), σελ. 404-429.

Βίος Αντωνίου, (BHG 140), εκδ. G.J.M. Bartelink, *Athanase d' Alexandrie, Vie d' Antoine*, (Paris, 1994).

Βίος Αντωνίου του νέου αναχωρητού, +865 (BHG 142), εκδ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Συλλογή Παλαιστινῆς καὶ Συριακῆς ἀγιολογίας I, στο *Pravoslavnyi Palestinskij Sbornik XIX-3 (=57)* (St. Petersburg, 1907), σελ. 186-216.

Βίος Γεωργίου Αμάστριδος , +802-807, (BHG 668), έκδ.V. Vasiljevskij, *Russko-vizantijskie issledovanija*, 2 , (St. Petersburg, 1893), σελ. 1-73, repr. in this Trudy 3 (1915), σελ. 1-71.

Βίος Δαυίδ, Συμεών και Γεωργίου, ομολογητών Μυτιλήνης, (*BHG* 494), *AB* 18 (1899), σελ. 211-259.

Βίος Ευθυμίου του Νέου, (*BHG* 655), εκδ. L. Petit, "*Vie et office de saint Euthyme le Jeune*," *ROC* 8 (1903), σελ. 155-205, 503-536.

Βίος Ευθυμίου Σάρδεων, (*BHG* 2145), εκδ. J. Gouillard, «*La Vie d'Euthyme de Sardes (+831), une oeuvre du patriarche Méthode*», *TM* 10 (1987), σελ. 1-89 και *BZ* 53 (1960), σελ. 36-46.

Βίος Ευθυμίου Επισκόπου Σάρδεων από τον μοναχό Μητροφάνη (*BHG* 2146), εκδ. A. Papadakis, «*The Unpublished Life of Euthymius of Sardis: Bodleianus Laudianus Graecus 69*, *Traditio* 26 (New York, 1970), σελ. 63-89.

Βίος Ευστρατίου Αγαύρων, (*BHG* 645), ed. A. Papadopoulos-Kerameus, *Av. Iεροσολ. Σταχ.* 4, (St. Petersburg, 1897), σελ. 367-400 και 5 (1898), σελ. 408-410.

Βίος Θεοδώρου γραπτού, (*BHG* 1746), *PG* 116, 653-684 και *AB* 98 (1980), σελ. 104-150.

Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, (*BHG* 1755), *Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ Θεοδώρου του τῶν Στουδίων ἡγουμένου, συγγραφεὶς πρὸς Μιχαήλου Μονάχου*, *PG* 99, 233-328.

Βίος Θεοδώρου του Συκεώτου, (*BHG* 1511Z), ed. Festugière A.-J., *Vie de Théodore de Sykéon*, 2 vols., [*SH* 48], (Brussels, 1970).

Βίος Θεοφάνους του Ομολογητού +817, (*BHG* 1787), έκδ. (V. Latyšev, *Mefodija patriarcha Konstantinopol'skogo Žitie prep. Feofana Ispovednika* (St. Petersburg, 1918).

Βίος Θεοφυλάκτου επ. Νικομηδείας, (*BHG* 2451), έκδ. A. Vogt, *AB* 50 (1932), σελ. 67-82.

Βίος Ιγνατίου, *PG* 105, 488-574.

Βίος Ιωαννικίου, (*BHG* 935, 936, 937), *AASS Nov.* 2, (Βρυξέλλες, 1894), σελ. 332-435.

Βίος Ιωάννου Δαμασκηνού, (*BHG* 884), *PG* 94, 429-490.

Βίος Ιωάννου ηγουμένου Μονής Καθαρών, *Synax Eccl. CP*, στ. 631-634.

Βίος Ιωάννου των Ψιτά, (*BHG* 896), εκδ. P. Van den Ven, "*La vie grecque de s. Jean le Psichaité*", *Le Muséon*, N.S. 3 (1902) σελ. 97-125.

Βίος Ιωσήφ Υμνογράφου, (BHG 944), ed. A. Papadopoulos-Kerameus, *Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia*, τ. 2, (St. Petersburg, 1901), σελ. 1-14.

Βίος Λουκά του Στειριώτου, (BHG 994), ed. R. and C. Connor, *The Life and Miracles of St. Luke of Steiris*, (Brookline, MA, 1994), σελ. 159-223.

Βίος Λουκά του Στυλίτη, (BHG 2239), έκδ. H. Delehaye, [SH 14], (Bruxelles, 1923), σελ. 194-237.

Βίος Μακαρίου ηγουμένου Πελεκητής (BHG 1003), εκδ. I. van den Gheyn, «S. Macarii monaster» *Pelecetes hegumeni Acta Graeca*, AB 16 (1897), σελ. 140-163.

Βίος Μαρίας της Νέας, (BHG 1164), ed. A. Laiou, in *Holy Women of Byzantium*, ed. A.-M. Talbot, (Washington DC, 1996), 239–89.

Βίος Μεθοδίου, (BHG 1278), PG 100, 1243-1262.

Βίος Νικήτα Μηδικίου +824, (BHG 1341), AASS April. I, (Βενετία, 1675), σελ. XXIII-XXXII.

Βίος Νικήτα Μηδικίου +824, (BHG 1342), έκδ. Δουκάκης Κ., *Μέγας Συναξαριστής, (Απρίλιος)*, (Αθήνα, 1892), σελ. 36-51 και Ευαγγελίδης Τ., *Οι Βίοι των αγίων*, (Αθήνα, 1895), σελ. 286-313.

Βίος Νικηφόρου, ηγουμένου Μηδικίου, (BHG 2297), έκδ. F. Halkin, «*La Vie de Saint Nicéphore, fondateur de Médikion en Bithynie (+813)*», AB 78 (1960), σελ. 396-430.

Βίος Νικηφόρου πατριάρχου +829, (BHG 1335), εκδ. C. de Boor, *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*, (Leipzig, 1880), repr. (New York, 1975), σελ. 139-217.

Βίος Νικηφόρου Σεβαζή, (BHG 2300), εκδ. F. Halkin, «*Une victime inconnue de Léon l'Arménien? Saint Nicéphore de Sébazè*», *Byzantion* 23 (1953/4), σελ. 11-30.

Βίος Νικολάου Στουδίτου, (BHG 1365), PG 105, 864-926.

Βίος Νίκωνος, (BHG 1366-67), εκδ. D. Sullivan, *The Life of St. Nikon*, (Brookline, MA, 1987).

Βίος Παύλου Καϊουμά, (BHG 1471), εκδ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Άθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Παύλου ἐν τοῖς Καϊουμᾶ ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ἀθλήσαντος*, *Αν. Ιεροσολ. Σταχ.* 4 (1897), σελ. 247-251.

Βίος Πέτρου της Ατρώας +837, (BHG 2364), εκδ. V. Laurent, *La Vie merveilleuse de saint Pierre d' Atroa*, [SH 29], (Bruxelles, 1956).

Βίος Πλάτωνος Σακκουδίου, (BHG 1553), PG 99, 804-849.

Βίος Σάβα του Νέου, (BHG 1611), εκδ. Cozza-Luzi I., *Historia et Laudes SS. Sabae et Macarii Juniorum e Sicilia*, (Romae, 1893).

Βίος σαράντα δύο Μαρτύρων εξ Αμορίου, AASS. Mart. I, σελ. 887-893.

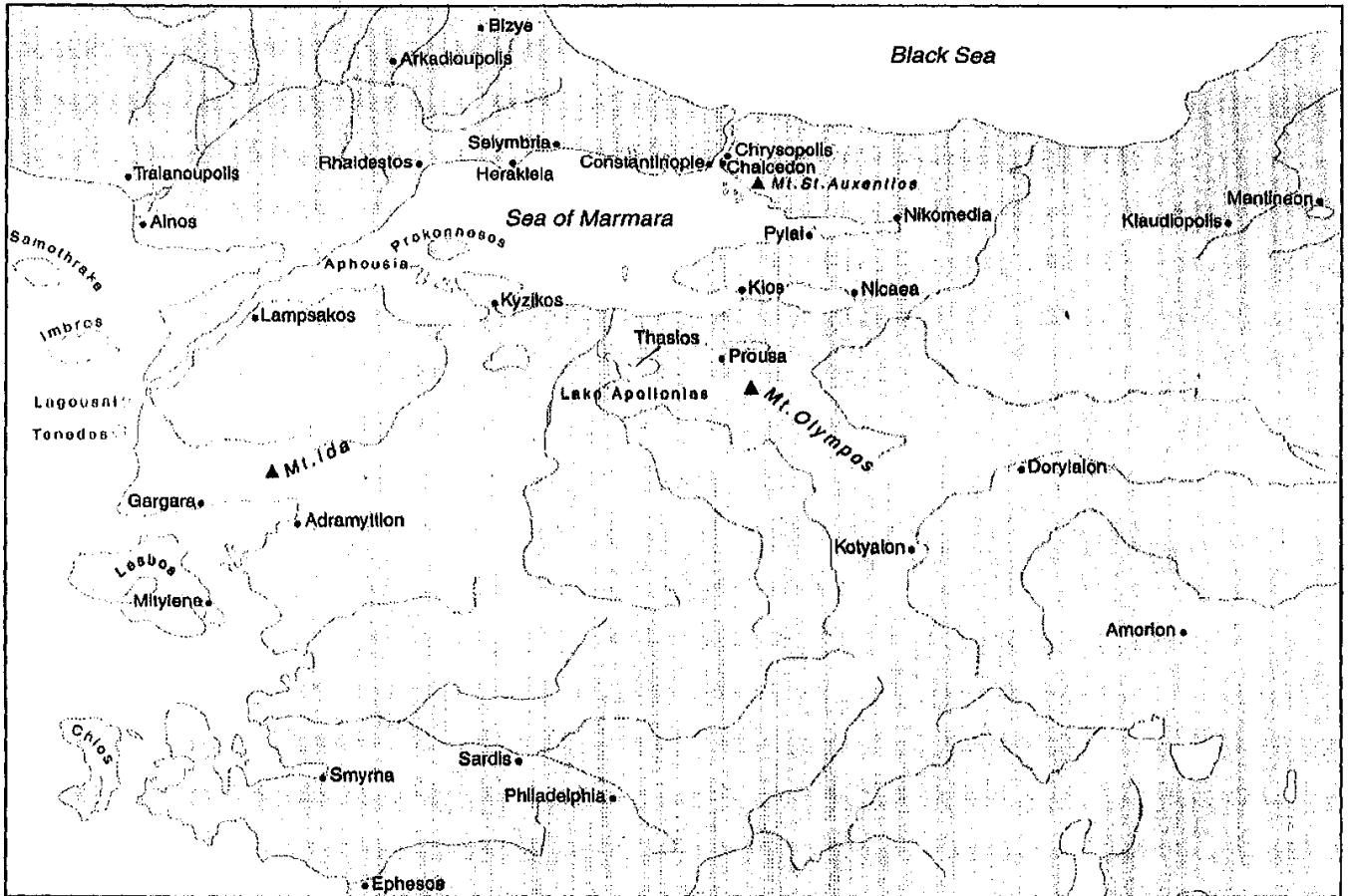
Βίος Στεφάνου του Νέου, (BHG 1666), PG 100, 1069-1186, ed. Auzépy M.-F., *La Vie d'Etienne le Jeune par Étienne le Diacre, Introduction, édition et Traduction* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies 3], (Aldershot, Ashgate Variorum, 1997), σελ. 87-178.

Βίος Στεφάνου Σαβαΐτου (BHG 1670), AASS, July III (1867), σελ. 504-584.

Βίος Ταρασίου, (BHG 1698), εκδ. Efthymiadis S., *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon*, [Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs 4], (Aldershot, Ashgate Variorum, 1998) και εκδ. Heikel I.A., *Acta Societatis Scientiarum Fennicae* 17 (1891), σελ. 395-423.

Κώδικας Μεγίστης Λαύρας Γ24, 264

Βορειοδυτική Μικρά Ασία (7^{ος}-9^{ος} αι.)

A. M. Talbot, *Byzantine Defenders of Images*, (Washington D.C., 1998), σελ. xii.